

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE BÖLGESEL ÇALIŞMALAR
ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

**SOMALİ DEVLET İNŞA SÜRECİNE
TÜRKİYE’NİN ETKİSİ VE TÜRK YUMUŞAK
GÜÇ KAPASİTESİ:2011-2019**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MUSTAFA ŞAHİN
1718102103**

**TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ İKM. ALB. M. CEM
OĞULTÜRK**

**İSTANBUL
HAZİRAN 2019**

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE BÖLGESEL ÇALIŞMALAR
ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

**SOMALİ DEVLET İNŞA SÜRECİNE
TÜRKİYE’NİN ETKİSİ VE TÜRK YUMUŞAK
GÜÇ KAPASİTESİ:2011-2019**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MUSTAFA ŞAHİN
1718102103**

**TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ İKM. ALB. M. CEM
OĞULTÜRK**

**İSTANBUL
HAZİRAN 2019**

T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE BÖLGESEL ÇALIŞMALAR
ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

SOMALİ DEVLET İNŞA SÜRECİNE
TÜRKİYE’NİN ETKİSİ VE TÜRK YUMUŞAK
GÜÇ KAPASİTESİ:2011-2019

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA ŞAHİN
1718102103

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 10.07.2019
Tezin Savunulduğu Tarih: 26.06.2019

Tez Oy birliği/~~Oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyad

İmza

Tez Danışmanı Dr. Öğretim Üyesi M. Cem OĞULTÜRK
Jüri Üyeleri Dr. Öğretim Üyesi Gökhan AK
Dr. Öğretim Üyesi Atahan Birol Kartal

İSTANBUL
HAZİRAN 2019

ÖZGÜNLÜK RAPORU

Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve ç) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 189 sayfalık kısmına ilişkin, 11/06/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 11'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Usul ve Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Mustafa ŞAHİN

10.07.2019

ETİK BEYANI

Millî Savunma Üniversitesi Enstitüleri Lisansüstü Tez Hazırlama Kılavuzu'nda yer alan kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir; aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Bu tezdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler bana aittir; Millî Savunma Bakanlığı, Millî Savunma Üniversitesi ve Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

Mustafa ŞAHİN

10.07.2019

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Bilimin, ancak epistemik bir grubun üyesi olunarak yapılabileceğini Thomas Kuhn'dan okuduğumda aklıma sadece belirli aksiyomları kendisine merkez kabul etmiş akademik bir çevre gelmişti. Lâkin tezimi yazma sürecimde anladığım şeyin eksik olduğunu idrak ettim. Bir insanın bilimsel bir eser ortaya koyabilmesi için aynı zamanda ona inanan ve onu destekleyen insanların var olması gerektiğini süreçte fark ettim. Konuyu belirleme ve tezimi yazma sürecinde ilgisini ve bilgisini cömertçe sunan tez danışmanım Sn. Dr. Öğr. Üyesi İkm. Alb. M. Cem Oğultürk'e, insan olmanın gerekleri, bilim namusu ve bilimsel bir faaliyetin nasıl yapılacağı konusunda senelerdir bıkmadan bize vaktini ayıran kıymetli hocam ve ağabeyim Dr. Zekeriya Kökrek'e, tezin yazılmasının maddi ve manevi şartlarını sağlayan YLSY bursiyeri M. Ali Aygün ve Ebubekir Tavacı, Ceza Hukuku Asistanı C. Erdem Umudum ve kıymetli ağabeyim Erkan Güleç başta olmak üzere süreçte ürktüğümde yüreklendiren, bezdiğimde şevklendiren, yorulduğumda gayretlendiren, bunaldığımda umutlandıran hülâsa düşmeme izin vermeden tezimi bitirmemi sağlayan tüm arkadaşlarıma, küçüklerime, büyüklerime ve elbette ki destekleriyle bugüne geldiğim aileme teşekkür ederim. Eğer sizler olmasaydınız, teşekkürünü okumakta olduğunuz bu tez olmazdı, sağ olunuz.

İstanbul; Haziran 2019

Mustafa ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

SAYFA

ÖZGÜNLÜK RAPORU

ETİK BEYANI

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

İÇİNDEKİLERvi

TABLO LİSTESİviii

ŞEKİL LİSTESİix

KISALTMALAR x

ÖZ xii

İNGİLİZCE ÖZ (ABSTRACT)xiii

1. GİRİŞ 1

2. TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE YUMUŞAK GÜÇ 11

2.1. Türk Dış Politikası 11

2.2. Güç Kavramı 16

2.2.1. Sert Güç 20

2.2.2. Yumuşak Güç 20

2.2.3. Kamu Diplomasisi 24

2.3. Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç 28

2.3.1. Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç Kurumları..... 30

2.3.1.1. Dışişleri Bakanlığı..... 30

2.3.1.2. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı 32

2.3.1.3. İletişim Başkanlığı 33

2.3.1.4. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı 35

2.3.1.5. Yunus Emre Enstitüsü..... 36

2.3.1.6. Diyanet İşleri Başkanlığı..... 37

2.3.1.7. Türk Kızılayı 38

2.3.1.8. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı 39

2.3.1.9. Maarif Vakfı..... 40

2.3.1.10. Türk Silahlı Kuvvetleri..... 40

2.3.1.11. Türk Hava Yolları 42

2.3.1.12. Anadolu Ajansı ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu.....	42
3. SOMALİ TARİHİ.....	44
3.1. Somali’de Bağımsızlıktan Önceki Dönem.....	47
3.1.1. Sömürge Öncesi Dönemde Somali.....	48
3.1.2. Sömürge Döneminde Somali.....	52
3.2. Somali’nin Bağımsızlık Dönemi.....	59
3.3. Somali’de Devletsiz Dönem	70
3.3.1. İç Savaş ve BM Müdahaleleri Dönemi	71
3.3.2. Geçiş Hükümetleri Dönemi.....	75
3.3.3. Federal Hükümet Dönemi	82
3.4. Uluslararası Toplum ve Somali	88
3.4.1. Birleşmiş Milletler ve Somali.....	90
3.4.2. Avrupa Birliği- İngiltere ve Somali.....	92
3.4.3. Afrika Birliği ve Somali	96
3.4.4. ABD-Çin ve Somali	98
4. TÜRKİYE-SOMALİ İLİŞKİLERİ.....	104
4.1. Diplomatik İlişkiler	104
4.1.1. 1960-2011 Arası Dönemde Türkiye Somali İlişkileri.....	105
4.1.2. 2011-2019 Arası Dönemde Türkiye Somali İlişkileri.....	108
4.2. Türkiye’nin Somali’de Yürüttüğü Faaliyetlerin Genel Perspektifi	113
4.3. Somali’de Türkiye Tarafından Gerçekleştirilen Projeler ve Yürütülen Faaliyetler	114
4.4. Türkiye’nin Somali’de Yürüttüğü Faaliyetlerin İncelenmesi.....	121
4.5. Türkiye’nin Somali’de Yürüttüğü Faaliyetlerin Somalililerin Gözünden İncelenmesi	133
4.6. Türkiye’nin Somali’de Yürüttüğü Faaliyetlerin Devlet İnşasına Olan Etkisinin İncelenmesi.....	138
4.7. Somali Örneğinde Türk Yumuşak Güç Kapasitesi	142
5. SONUÇ.....	145
KAYNAKÇA	154
ÖZGEÇMİŞ.....	176

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. 1: Geleneksel Kamu Diplomasisi ile Yeni Kamu Diplomasisi Arasındaki Farklar	27
Tablo 3. 1: Türkiye-Somali Ticareti.....	112
Tablo 3. 2: Türk STK'ların 2011-2014 yılları arasında Somali'ye yardımları.....	122
Tablo 3. 3: Türkiye'nin 2011-2017 yılları arasında Somali'ye yaptığı yardımlar	122
Tablo 3. 4: 2014-2018 arasında Somali'ye en çok yardım yapan aktörler	125

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2. 1: Osmanlı İmparatorluğu’nun Habeş Eyalet Sınırları.....	51
Şekil 2. 2: 1891-1960 arasında Sömürgecilerin Somali’de kontrol ettiği topraklar...55	
Şekil 3. 1: Türkiye’nin Somali’de Yürüttüğü Faaliyetlerin Gruplandırılması	113
Şekil 3. 2: Türkiye Yardım Modeli	126

KISALTMALAR

- AA:** Anadolu Ajansı
AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AfB: Afrika Birliği
Ak Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi
AMISOM: Afrika Birliği Somali Misyonu
BM: Birleşmiş Milletler
BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CB: Cumhurbaşkanlığı
EKETİB: Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı
EUNAVFOR: Avrupa Birliği Deniz Kuvveti Somali Misyonu
FFP: Fund For Peace
HDM: Hisbia Digil Mirifle Partisi
ICG: Uluslararası Kriz Grubu
ICJ: Uluslararası Adalet Divanı
İMB: İslami Mahkemeler Birliği
KDK: Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü
KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
SAM: Stratejik Araştırmalar Merkezi
SFG: Somali Federal Hükümeti
SNA: Somali Ulusal Birliği
SNL: Somali Ulusal Birliği
SNM: Somali Ulusal Hareketi
SPM: Somali Vatansever Hareketi
SRC: Yüksek Devrim Konseyi
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSDF: Somali Demokratik Kurtuluş Cephesi
STK: Sivil Toplum Kuruluşu
SYC: Somali Gençlik Kulübü

SYL: Somali Gençlik Birliği
TAEM: Türk Askeri Eğitim Merkezi
TDP: Türk Dış Politikası
TFG: Federal Geçiş Hükümeti
THY: Türk Hava Yolları
TİKA: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TNG: Ulusal Geçiş Hükümeti
TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri
UNITAF: Birleşmiş Milletler Görev Kuvveti
UNOSOM: Birleşmiş Milletler Somali Misyonu
UNSOM: Birleşmiş Milletler Somali Yardım Komisyonu
USC: Birleşik Somali Cephesi
USP: Birleşmiş Somali Partisi
WSLF: Batı Somali Kurtuluş Cephesi
YTB: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

ÖZ

Somali Devlet İnşa Sürecine Türkiye'nin Etkisi ve Türk Yumuşak Güç Kapasitesi:2011-2019

Mustafa ŞAHİN

Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

İstanbul; Haziran 2019

Türkiye, 2000 sonrası dış politikasında, başından beri istediği değişimleri meydana getirebilecek hareket sahasını kazanmış ve kullanmaya başlamıştır. 1998 Afrika Eylem Planı'yla başlayan Afrika'yla ilişkilerin geliştirilmesi süreci Türk dış politikasında yaşanan değişimlerin bir uzantısı olarak 2005'in Afrika Yılı ilan edilmesiyle derinleştirilmiş ve 2008 yılından itibaren Afrika'yla ilişkiler ciddi bir seviyeye ulaşmıştır. 2011 yılında bahsedilen doğrultuda, 1991'den sonra devlet otoritesinin tesis edilemediği ve 21. Yüzyılın ilk kılığını yaşayan Somali, Türk dış politikasının hareket sahalarından biri haline getirilmiştir. İnsani diplomasi odağında başlayan Türkiye-Somali ilişkileri, yumuşak güç araçlarının kamu diplomasisi yoluyla tatbik edildiği ve devlet inşa sürecine dâhil olunan bir boyuta ulaşmıştır. Bu tezde, Türkiye'nin 2011'den günümüze kadar Somali'de yürüttüğü faaliyetlerin Somali devlet inşa sürecine etkisi araştırılmış ve Türkiye'nin yumuşak gücü Somali özelinde incelenmiştir. Türkiye'nin faaliyetlerinin etkisinin ortaya çıkartılması adına Somali tarihi geniş bir kapsamda incelenerek Somali'de etkin olan aktörlerin Somali politikaları araştırılmıştır. Türkiye'nin Somali'de yürüttüğü faaliyetler, Türkiye Yardım Modeli olarak kavramsallaştırılarak Türkiye'nin insani açıdan Somali'deki en başarılı aktör olduğu görülmüştür. Bununla birlikte Türkiye'nin faaliyetlerinin Somali devlet inşa sürecinde istenilen değişimleri elde edecek bir seviyeye henüz ulaşamadığı anlaşılmıştır. Aynı zamanda Türkiye'nin Somali'de barışa ulaşılması ve devlet otoritesinin egemen kılınması adına Somalililer nezdinde sahip olduğu olumlu görüntüsünün kendisine Somali'de başka bir aktörün sahip olmadığı bir hareket sahası sunduğu görülmüş ve yapılması iktiza edenin faaliyetlerin derinleştirilerek sürdürülmesi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Somali, Yumuşak Güç, Türkiye Yardım Modeli, Devlet İnşa Süreci.

Bilim Kodu: 114101

Sayfa Sayısı:190

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi İkm. Alb. M. Cem Oğultürk

ABSTRACT

Turkey Impact of the Somali State Building Process and Turkish Soft Power Capacity: 2011-2019

Mustafa Şahin

Turkish National Defence University The Ataturk Institute of Strategic Studies

İstanbul, June 2019

Within its foreign policy after 2000, Turkey begun to utilise the manoeuvre area which wanted all along. The process of promoting relations with Africa, starting with Africa Action Plan in 1998, has deepened through the announcement of ‘Year of Africa’ in 2005 and these relations has reached a serious level since 2008. Accordingly, Somalia, failing to establish its state authority after 1991, became one of the manoeuvre areas of Turkish foreign policy in 2011. The relations between Turkey and Somalia beginning with the focus of humanitarian diplomacy has reached such a level that soft power instruments are applied through public diplomacy and countries got involved in the process of state building. In this thesis, impact of the activities done by Turkey in Somalia since 2011 on the state building process and the soft power of Turkey is examined. In order to ascertain the impact of the activities of Turkey, history of Somalia is examined in a large scale and policies of the agents in Somalia are enquired. Activities of Turkey are conceptualised as Turkey's Assistance Model and it is seen Turkey is the most prospering agent in Somalia by humanitarian means. However, activities of Turkey have not reached a level to achieve the willed changes in the state building process yet. Also, the positive image of Turkey before Somalis is submitting Turkey a manoeuvre area that any other agent hasn't got to peacebuilding and establishing a sovereign state authority. It has been determined mentioned activities should be maintained by deepening.

Keywords: Turkish Foreign Policy, Soft Power, Somalia, Turkey Assistance Model, State-Building Process.

Science Code: 114101

Pages: 190

Supervisor: Lecturer Supply Colonel M. Cem Oğultürk

1. GİRİŞ

Türk Dış Politikası (TDP), Soğuk Savaş döneminde şartların etkisi gereğince takındığı geleneksel kalıplarından 21. Yüzyılda vazgeçerek yeni bir tutum benimsemiştir. Soğuk Savaş dönemindeki çift kutuplu dünyada Batı merkezli planlanan ve Avrupa ile ABD arasında konumlanarak SSCB tehdidinden kaçınan geleneksel TDP tutumunun yerini, Balkanlar ve Ortadoğu başta olmak üzere Orta Asya ve Afrika'yı içine alan, bilhassa Osmanlı Devleti'nin egemenlik sahasına dâhil olmuş coğrafya ile yakından ilgilenen TDP tutumu almıştır. İlgili ülkelerle diplomatik, siyasi, ticari ve kültürel ilişkiler tesis edilmiş ve mevcut ilişkilerin iyileştirilmesi yoluna gidilmiştir. Mevzubahis tutum planlanıp uygulanırken tarafların tamamının kazançlı olması öngörülmüştür. Buna göre, ilgili ülkelerin Türkiye'nin kültüründen, tecrübesinden, ekonomik gelişmişliğinden, Batı ile yürüttüğü iyi ilişkilerinden farklı seviye ve veçhelerde faydalanması öngörülerek Türkiye'nin süreçte model olma ile bölgesel anlamda “merkez ülke” olması amaçlanmıştır. Türkiye, “Hedef Bölge” içine aldığı ülkelerle tesis ettiği ve geliştirdiği ilişkileri, sadece devlet düzeyinde tutmamış, aynı zamanda ilgili ülkelerin vatandaşlarına yönelik kamu diplomasisi faaliyetleri yürüterek yumuşak güç etki sahasını ve seviyesini sürekli olarak arttırma yolunda politikalar yürütmüştür. Dışişleri Bakanlığı, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, Türk Kızılay, Türk Silahlı Kuvvetleri, AFAD ve Diyanet İşleri Başkanlığı kurumları başta olmak üzere çeşitli resmi kurumları ve sivil toplum örgütleriyle ile “Hedef Bölge” içindeki ülke vatandaşlarının zihninde ve kalbinde yer edinme adına birçok faaliyet yürütmüştür ve yürütmeye devam etmektedir.

Hedef Bölge'de ülkelerin hem kendi iç problemlerinin hem de birbirleriyle olan problemlerinin çözülmesinde arabuluculuk rolünün ikinci ve üçüncü taraflara kabul

ettirilmesi, mevzubahis ülkelerinin demokratikleşme adımlarının desteklenmesi ve Türkiye'nin liderliğindeki yeni bir güç merkezi oluşturulması amaçlarına matuf olarak yürütülen politikalar 2010 yılına kadar planlanan amaçlara tam anlamıyla olmasa bile erişilen bir süreç olmuştur. Ancak edinilen kazanımların ciddi bir kısmı “Arap Baharı” süreciyle yitirilmiştir. Zira “Hedef Bölge”de esas odaklanılan coğrafya Ortadoğu ve Kuzey Afrika olmuştur. Mısır, Suriye ve Libya özelinde gelişen TDP, odaklanılan ülkelerde demokratik ilkelere riayet edilmemesi, darbeyle meşru yöneticilerin görevden alınması ve iç savaş nedenleriyle kazanımlarını yitirmiştir. Türkiye, süreçte kendi ilkelerine riayet ederek kazanımlarından vazgeçmiştir. Bunun yanında Arap Baharı sürecindeki TDP karar alıcılarının öngörülerinin gerçekleşmemesi, Türkiye'nin edinmek istediği “Merkez Ülke” mevkiinin edinilmesi sürecini akamete uğratmıştır. Uluslararası sistemin bölgesel düzeyde yaşadığı krizin meydan okumasına karşı yeterince başarılı olamayan Türkiye, buna rağmen “Merkez Ülke” mevkiini edinmekte ısrarcı olduğunu ve geleneksel kalıplarının dışında kalmayı sürdüreceğini her fırsatta göstermeye gayret etmiştir.

2010 yılına kadar ilişkilerini siyasi ve sosyal alandan ziyade ekonomik veçheden sürdürdüğü Afrika kıtasını gündemine alan Türkiye “Arap Baharı” süreciyle akamete uğrayan otonomisini arttırma sürecini, “çok boyutlu dış politika” ilkesine matuf olarak Afrika'yla olan ilişkilerini geliştirerek sürdürmüştür. Türkiye, Afrika'yı ilk olarak 1960'larda gündemine almak istemesine rağmen dönemin şartları gereği bahsedilen isteğin gerçekleşmesi 2000 sonrası dönemde gerçekleşmiştir. 1998'de başlayan ve 2005 sonrasında hızlanan Afrika'nın Türkiye'nin aktif olarak ilgilendiği bir yer hâline gelmesi sürecinde Türkiye çok boyutlu olarak TDP'sini oluşturmuştur. Kıtanın en önemli sorunlarından biri olan ve bahsedilen dönemde büyük bir insani krizle karşı karşıya kalan Somali, TDP'nin ilgilendiği bir konu haline Afrika Açılımı neticesinde gelmiştir. Aktarılan durum kesin bir sebep sonuç ilişkisiyle gerçekleştirmiş değildir. Türkiye, sadece “Merkez Ülke” olmanın gereklerini sürdürmek adına gerekenleri yapmaya devam etmiştir ve 2010 yılında ilgilenmeye başladığı Somali'yi 2011 yılında yaşanan kıtlık vesilesiyle ana gündem maddelerinden biri haline getirmiştir.

Türkiye, 2011 yılında Somali'de yaşanan kıtlık neticesinde meydana gelen insani krize en çabuk reaksiyon gösteren ülke olarak en üst düzey karar alıcı seviyesinde

krize müdahil olmuştur. İlgili dönemde Başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan, maiyetine siyasi parti temsilcileri, medya mensupları, Sivil Toplum Kuruluşu (STK) temsilcileri, iş adamları ve sanatçıları dâhil ederek Mogadişu'ya gitmiş ve krizin, hem Türkiye hem uluslararası kamuoyu gündemine girmesini sağlamıştır. “İnsani Diplomasi” kapsamında başlayan süreç zamanla Somali’de devlet inşa sürecinin her veçhesine çeşitli seviyelerde dâhil olunan bir dönemi getirmiştir. Türkiye, Somali’de devletin yeniden işlerlik kazanması adına doğrudan bölgede yüksek düzeyde aktif olarak faaliyet yürütürken aynı zamanda uluslararası toplantılarda Somali’yi ve Somali’de yaşanan problemleri dile getirerek meseleyi tek boyutlu ele almadığını dünyaya sergilemiştir.

Türkiye, Somali’de faaliyet yürütürken herhangi bir kabile ya da oluşuma yaslanmak hatasına düşmemiş ve ülkede merkezi hükümetin işlerlik kazanması adına hem alt yapı hem üst yapı çalışmalarında bulunmuştur. Eğitim, sağlık, tarım, suya erişim, acil ihtiyaçların giderilmesi alanlarında çalışmalarını yoğunlaştıran Türkiye, 2014 yılında Somali’de bir askeri eğitim tesisi açmak için gerekli çalışmaları başlatarak çeşitli anlaşmalar imzalamıştır. Türkiye’nin bölgedeki kararlılığı birden fazla kez sınanmış ve Türkiye, kararlılığını yurtdışındaki en büyük misyonunu Mogadişu’da açarak göstermiştir. Aynı şekilde İç Savaş yıllarından bu yana bağımsız bir devlet olmak isteyen Somaliland ile Somali Merkezi Hükümeti arasında -iki tarafın rızasıyla- arabulucu rolünü üstlenerek iki taraf arasında yeniden iletişim kurulmasını sağlamış ve bir dönem Mogadişu Büyükelçiliği görevini yürüten diplomatını Somali ile Somaliland arasındaki görüşmelerin özel elçisi olarak vazifelendirmiştir. 2017 yılında başkent Mogadişu’da Türk Askeri Eğitim Merkezi’ni (TAEM) hizmete sokmuştur. Esasında Türkiye, TAEM’i kendi ülkesine dair güvenlik kaygılarına matuf olarak açmamıştır. Askeri eğitim tesisi, Somali ordusunun teşkil edilmesi adına açılmıştır. TAEM, er, astsubay ve subay düzeyinde Somali ordusunun tam olarak oluşmasına hizmet amacı gütmektedir.

19. yüzyılın son çeyreğinde Batılı güçler tarafından sömürgeleştirilen Somali, bağımsızlığına Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin aldığı kararla 1960 yılında kavuşmuştur. Yapılan seçimleri kazanan Osman Aden, 1967’ye kadar Somali’yi yönetmiştir. 1967 yılında yapılan seçimleri Abdirrashid Ali Sharmarke kazanarak 1969 yılında öldürülmesine kadar geçen süreçte cumhurbaşkanlığı görevini yürütmüştür. Sharmarke suikastını küçük rütbeli subayların başlattığı darbe takip

etmiştir. Darbeyi sahiplenerek Somali Genelkurmay Başkanı General Siad Barre ülkenin başına geçmiştir. “Bilimsel Sosyalizm”¹ adı verilen doktrini ülkenin tamamında yayan ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nden (SSCB) yüksek destek gören Barre yönetimindeki Somali, Afrika’da ciddi bir güç haline gelmiştir.

Cibuti, Etiyopya ve Kenya’dan belli bölgeleri kapsayan “Büyük Somali”² idealine matuf olarak hareket eden Barre, 1978 yılında Etiyopya’ya Ogaden bölgesini almak için savaş açmıştır. Savaşın başlangıcında ana kabilelerden biri olmayan küçük bir kabilenin darbe girişimini atlatan Barre, savaştan sonra ilgili kabileye yönelik olarak “etnik temizlik” faaliyetine girişmiştir. Savaşa kadar okullarında “bilimsel sosyalizm” derslerinin okutulduğu Somali, SSCB’nin ve Küba’nın Etiyopya’ya destek vermesi üzerine ABD ile yakın ilişkiler içine girerek Ogaden bölgesinin Etiyopya’da kalan bölümünü elde edememesine rağmen savaşta kaybettiği toprakları yeniden kazanmıştır. Süreçte ülkenin kuzeyinde çoğunlukta olan ve ülkedeki ana kabilelerden biri olan Isaaq Kabilesi’ne karşı da “etnik temizlik” faaliyetlerine girişen Barre, yoğun muhalefetle karşılaşmıştır. Bilhassa Ogaden Savaşı sonrasında olmak üzere yönetimi boyunca sürekli olarak kabileler arasındaki ihtilafları derinleştirerek iktidarını koruyan Barre, süreçte kendi kabilesinin bazı alt kabileleri de dâhil olmak üzere diğer kabilelerin hedefi haline gelmiştir. Kabileler, Siad Barre yönetimine karşı ayaklanarak nihayetinde 1991 yılında yönetimin devrilmesini sağlamışlardır.

Barre yönetimi devrilene kadar birlikte hareket eden kabileler, Barre sonrası dönemde geçişin nasıl sağlanacağı ve otoritenin kimde olacağı noktasında yaşadıkları görüş ayrılığı nedeniyle birbirleriyle mücadele içine girmişlerdir. Süreçte “savaş ağaları” ortaya çıkmış ve yerel düzeyde çok fazla otorite olmasına rağmen ülkesel anlamda herhangi bir otoritenin olmadığı bir döneme girilmiştir. Yaşanan iç savaş ve kıtlık nedeniyle yüz binlerce insan mülteci konumuna düşmüş, açlıktan ölme tehlikesi baş göstermiş ve ülke içinde, güvenlik tamamen ortadan kalkarak anarşi hâkim olmuştur. Birleşmiş Milletler (BM) müdahalesine kadar geçen sürede çatışmalar ve açlık nedeniyle ölen insan sayısının beş yüz bini aştığı düşünülmektedir.

¹ Sosyalizmin düşünce dünyasındaki teorik düzeyden kurtararak içinde bulunulan dünyada uygulanabilir bir pratikle cemiyete, ekonomiye ve siyasete tatbik edilmesini ifade eden anlayış.

² Tarihsel olarak Somali toprağı kabul edilen ama bağımsız Somali devletine değil komşularına ait olan bölgelerin Somali’ye dahil edilmesi fikri.

1980 sonrası süreçte SSCB'nin çökme emareleri vermesiyle Batı kampının yeni üyesi Somali dünya gündeminde önemli konulardan biri olmaktan çıkmıştır. Ancak Barre'nin devrilmesinin ardından, "CNN Etkisi"³ olarak tanımlanan ve açıklıkla mücadele eden Somalililerin görüntülerinin televizyonlarda yayınlanmasıyla uluslararası kamuoyu dikkatini Somali'ye yeniden vererek kıtlık sorununu ortadan kaldırmak istemiştir. Başlangıçta sadece insani yardım gönderilmesi yolu tercih edilmesine rağmen yardımların dağıtımı ülkenin siyasi atmosferi yüzünden yapılamamıştır. Bunun üzerine istenilen değişimin gerçekleşmesi amacıyla matuf olarak insani yardım ve dağıtımı tesis edecek kuvvette olduğuna inanılan sayıda askeri personel bölgeye Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararıyla oluşturulan Birleşmiş Milletler Somali Misyonu I (UNOSOM-I) gönderilmiştir. Somali'ye müdahale edilmesiyle esas olarak kıtlık nedeniyle oluşan insani krizin giderilmesi istendiğinden yardımlar Somali'de anarşi durumunun ortaya çıkardığı sorunları çözmek yerine içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Somali'deki BM kuvvetleri ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD), "Savaş Ağası" olarak tabir edilen kişilerle belirli konularda işbirliği yapmış, bölge insanını tanıyan uzmanların uyarılarını göz ardı etmiş ve anarşi durumunu uzlaşı sağlayarak ortadan kaldırmayı amaçlamamıştır. Bahsedilen durum uluslararası toplumun BM üzerinden yürüttüğü faaliyetlerin başarısızlıkla sonuçlanmasını beraberinde getirmiştir. Başarısızlığın ortaya çıkmasında güçlü ve birleşik bir Somali yerine kolayca etki edebileceği küçük devletlerin kurulmasını isteyen Etiyopya'nın eylemleri ve Somali'deki kabilecilik ciddi manada etkili olmuştur.

UNOSOM-I Misyonu'nun istenen başarıyı elde edememesi üzerine BM, ABD öncülüğünde kurulan Birleşmiş Milletler Görev Kuvveti (UNITAF) Misyonu'nu bölgeye göndermiştir. UNITAF Misyonu, UNOSOM-I misyonundan daha başarılı olmasına rağmen istenilen düzeyde güvenliği tesis edemediğinden bu kez BM Sözleşmesinin 7. Bölümüne dayandırılan "Barışı Temin" (Peace Making) amacıyla matuf olarak BM liderliğinde oluşturulan ve başına Türk Silahlı Kuvvetler Harekât Başkanı Korgeneral Çevik Bir'in getirildiği UNOSOM-II Misyonu Somali'ye gönderilerek önceki misyonların aksine kuvvetin Somali genelinde güvenliği tesis etmesi amaçlanmıştır. Ancak UNOSOM-II Misyonu'nun stratejik, taktik, lojistik ve personel eksiklerinin amacı gerçekleştirilmesini engelleyecek boyutta oluşu ve

³ Uluslararası ilişkiler aktörlerinin karar alma ve kararlarını tatbik etme süreçlerine medyanın çeşitli mesabelerde dahil olması.

General Aideed ile Barre sonrası geçiş sürecinde ülkenin başına geçen ama otoritesi kabul edilmeyen Ali Mehdi arasındaki çatışmalar istenilen düzeyde başarı elde edilmesinin önüne geçmiştir. General Aideed'in doğrudan BM'nin ve ABD'nin sivil ve askeri personelini hedef alan saldırıları üzerine başta ABD olmak üzere askeri ve sivil can kayıplarının kendi kamuoyunda oluşturduğu baskılarla, misyona asker gönderen ülkelerin bölgeden çekilme kararı almasıyla UNOSOM-II misyonu da Somali'de güvenliği sağlayamayacak hale gelerek Somali'den çekilmiştir. UNOSOM-II Misyonu'nun çekilmesinin ardından Somali 2000'lere kadar kendi kaderine terk edilmiştir.

Uluslararası toplumun yeniden ilgisini çekeceğı zamana kadar geçen süreçte İslam Hukuku'nun Somalililerce yapılan yorumuyla ve Heer isimli geleneksel Somali hukukuna göre hareket eden ve devletin yapması gereken temel faaliyetlerin bir kısmını yerine getiren İslami Mahkemeler Birliğı (İMB) Güney Somali'de ortaya çıkarak ve halk nezdinde kabul ve karşılık görmüştür. İçinde hem selefi ekolu hem de ihvan ekolünü barındıran mahkemeler otoritesini kurarken savaş ağalarının aksine salt silah gücüne yaslanmayarak oluşturduğu emniyet ortamıyla güven kazanmıştır. Soğuk Savaş sonrasında kendisine temel düşman olarak "Radikal İslam"ı seçen ABD öncülüğündeki Batı koalisyonu, 90'ların sonunda öncelik listesinden çıkardığı Somali'yi 11 Eylül saldırılarının ardından yeniden gündemine almıştır. Bahsedilen doğrultuda 2006 yılında Güney Somali'nin büyük çoğunluğunda "Savaş Ağaları"na galebe çalan İMB'lere karşı Etiyopya'nın doğrudan kara unsurlarıyla başlattığı operasyon, ABD tarafından hava unsurlarıyla desteklenmiş ve süreçte Kenya, Somali'yle olan sınırını kapatarak olası kaçışların önüne geçerek Güney Somali'nin neredeyse tamamının işgal edildiğı bir dönemi beraberinde getirmiştir. İşgal İMB'lerin içindeki ihvan ekolünün pasifleşmesini ve radikal selefi unsurların aşırılıklarını arttırmasını beraberinde getirerek hali hazırda El Kaide terör örgütüyle yakından ilişkili olan Eş-Şebab'ın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Etiyopya'nın Güney Somali'nin çoğunluğundan çekilmesinin ardından faaliyetlerini arttıran Eş-Şebab bölgenin büyük kısmında hâkimiyet kuracak güce kısa sürede erişmiş ve 2004 sonrasında kurulan Federal Geçiş Hükümet güçlerini yenilgiye uğratmıştır. Afrika Birliğı unsurlarının bölgedeki faaliyetleri ve uluslararası aktörlerin "radikal İslamcı" teröre karşı verdikleri mücadele neticesinde 2010 sonrasında, Eş-Şebab önemli bölgelerden çekilerek bölge hâkimiyeti kurma yolundan

vazgeçmiş ve ilgili tarihte yaşanan kıtlık Somali'yi dünyanın yeniden gündemine sokmuştur. 21. Yüzyılda ilan edilen ilk kıtlık olan acil durum sebebiyle milyonlarca insan, temel insani ihtiyaç maddelerine erişemediğinden dolayı ölüm tehlikesi altına girmiştir.

2011 sonrası süreçte Türkiye'nin Somali'ye doğrudan ulaştırdığı ve dağıtımını üstlendiği insani yardımlar bölge insanında karşılık bulmuş ve Somalililer arasında Türkiye'ye karşı bölgede bulunan diğer devletlerin aksine -yüzyıllar önce kurulmuş iyi ilişkilerin de etkisiyle - sempati hâsıl olmuştur. Süreçte Türkiye'nin Somali üzerine gündem oluşturma çabaları karşılık bulmuş ve uluslararası toplumdan birçok aktör Somali'ye yardım göndermiştir. 2012 yılından yapılan seçimler ile Federal Geçiş Hükümeti yerini Hasan Şeyh Mahmud'un Cumhurbaşkanlığı'nı yürüttüğü Somali Federal Hükümeti'ne bırakmıştır. 2017 yılında yapılan seçimleri ise beklenenin aksine Mahmud kaybetmiş ve seçim kampanyasını milliyetçilik, kıtlığın bitirilmesi ve Eş-Şebab'ın ortadan kaldırılması üçlüsüne dayandıran Muhammed Abdullah Farmajo Cumhurbaşkanı olarak görevine başlamıştır. Hâlihazırda Farmajo'ya yönelik olarak Etiyopya ile fazla yakın ilişki kurduğu, federal sistemin gereklerini yerine getirme noktasında isteksiz olduğu ve bilhassa yeraltı kaynaklarını yabancı şirketlere ülke çıkarlarına aykırı şartlarda verdiği eleştirileri yöneltilmektedir. Günümüzde Somali'de temel problemler kabul edilen kara ülkesinde yaşanan güvenlik zafiyeti, sahil emniyetinin tesis edilememesi, Eş-Şebab'ın varlığı, kabileler arası ihtilaflar, açlık ve temiz sudan mahrumiyet, altyapı ve üstyapı eksiklikleri, Somaliland'ın bağımsızlık isteği ve ulusal bir kimliğin inşa edilememesi problemleri esasında kurumlarıyla ve personeliyle işleyen bir devletin bulunmuyor oluşundan neşet etmektedir.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde TDP'nin durumu ana hatlarıyla izah edilmiş ve Güç- Yumuşak Güç kavramları ortaya konularak, yumuşak gücün kullanım yolları ve Kamu Diplomasisi başta olmak üzere enstrümanları açıklanmıştır. TDP'nin yumuşak gücünü ortaya çıkartan anlayış ve kurumlar da ilk bölümde anlatılmıştır. İkinci bölüm Somali tarihine ayrılmıştır. Somali'nin modern ve kadim tarihi anlatılarak Somali sorununun sebepleri ayrıntılarıyla irdelenmiştir. Aynı zamanda uluslararası örgütlerin ve aktörlerin Somali'deki varlıkları, çalışma yöntemleri ve amaçları ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde, Türkiye-Somali ilişkileri açıklanmıştır. Süreç 2011 öncesi ve sonrası olarak ikiye ayrılmıştır. 2011

sonrası süreç her veçhesiyle ele alınmış ve Türkiye'nin faaliyetlerinin devlet inşa sürecine olan katkısı açıklanmıştır. Bununla birlikte sonuçların tespitinde daha objektif olunması amacıyla Somalililerle yapılan mülakat çalışmasının sonuçları bölüme dâhil edilmiştir. Bölümde son olarak Somali'de yürütülen faaliyetlerin katkısı ortaya çıkartılarak Türk Yumuşak Güç kapasitesi ortaya konulmuştur. Sonuç bölümünde ise Türkiye'nin Somali'deki varlığı, faaliyetleri, ulaştığı sonuçlar değerlendirilerek geleceğe yönelik bir takım önerilerde bulunulmuştur. Sonuç bölümünde yapılan ulaşılan sonuçların analizi değildir. Araştırmacının Somali konusunda cevaplandırılması gerektiğini düşündüğü iki temel soruyu ve karar alıcılara yönelik tavsiyelerini izah ettiği bölümdür.

Tezin çözmeyi amaçladığı iki ana problem bulunmaktadır. Problemlerden ilki Türkiye'nin Somali'de yürüttüğü faaliyetlerin Somali devletinin inşasında ne derece katkısının bulunduğudur. Somali üzerine birçok araştırma yapılmış olduğu halde Türkiye'nin katkısının tam olarak ortaya konduğu bir çalışma bulunmamaktadır. İkinci problem ise Somali'de Türkiye'nin amacı, kapsamı, yöntemi, süresi ve kısa-orta-uzun vadeli hedefleri olan belirli bir politikasının varlığının araştırılmasıdır. İnsani krizin ortadan kaldırılması amacına matuf olarak başlayan ilişkiler artık devlet inşasına dönüşmüştür. Problemler iki araştırma sorusunu ortaya çıkartmıştır:

1. Türkiye'nin Somali devlet inşa sürecine etkisi nedir?
2. Türkiye'nin amacı, kapsamı, yöntemi, süresi, kısa, orta ve uzun vadeli bir Somali Politikası var mıdır?

Literatürdeki iddialara göre Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) dışında böyle bir tecrübesi bulunmamaktadır. Dolayısıyla araştırma TDP'nin hafızasına katkıda bulunmak iddiasını taşımaktadır. Tez, Türkiye'nin yürüttüğü faaliyetlerin etkisinin ortaya çıkartılmasını, Somali örneği üzerinden Türkiye'nin Yumuşak Güç kapasitesinin belirlenmesini ve belirlenen çerçevenin Türk dış politikasının faaliyet yürüttüğü sorunlu bölgelere örnek teşkil etmesini amaçlamaktadır. 2000 sonrasında Türkiye'nin gündemine aldığı birçok bölgede devletsizlik ve devlet otoritesinin yetersizliği problemi bulunmaktadır. Dolayısıyla örneğin varlığı karar alıcılara –en azından- fikir verebilecektir. Araştırma soruları, Türkiye'nin insani diplomasi ile giriş yaptığı ve sonrasında devlet inşa sürecine dâhil olduğu Somali'de belirli bir çerçeveye göre mi yoksa karar alıcıların inisiyatifleriyle mi süreci yürüttüğünü ortaya çıkartmak iddiasındadır. Aynı zamanda Somali örneği

üzerinden Türkiye'nin yerel, bölgesel ve küresel güvenliğe ne ölçüde katkıda bulunduğunu göstererek Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yurtdışındaki yerleşkesi olan TAEM'in varlığının sürece etkisini ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Tez, Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesi ölçme gibi bir amaca matuf olarak hazırlanmakla birlikte Neorealist teorinin temel varsayımı olan uluslararası ilişkilerin temel aktörünün devlet olduğu kabulüyle hazırlanmıştır. Uluslararası toplum, uluslararası örgütler aracılığıyla çeyrek asrı aşkın süredir Türkiye'nin çok üstünde bütçelerle hareket etmiş olmasına rağmen sekiz senede Türkiye'nin vesile olduğu değişimlere erişme şansına sahip olamamıştır. Türkiye'nin başarılı ve uluslararası toplumun başarısız olduğu durumun tezahür etmesinde Somali'de devletin inşa edilmeden yani uluslararası topluma doğrudan bir muhatap bulunmadan yerel ve bölgesel aktörlerle işbirliğine giderek sorunun çözülmek istenmesi yatmaktadır. Dolayısıyla hem Somali devletinin varlığı hem de Türkiye'nin bölgede devlet olarak varlığı çözüme giden yolu teşkil etmektedir.

Tezin temel hipotezi, Türkiye'nin bölgeye girerken amacı, kapsamı, yöntemi, süresi orta-uzun vadeli hedefleri olmadığı, mevcut Somali politikasını süreç içerisinde oluşturduğudur. Temel hipotezin 3 alt hipotezi bulunmaktadır.

1. Türkiye'nin Somali Politikası süreç içerisinde bir çerçeve oluşturmuştur.
2. Türkiye'nin Somali Politikası bir çerçeve sahibi olmasına rağmen kesin sınırlar yoktur ve çerçeve ihtiyaca göre güncellenmektedir.
3. Türkiye'nin Somali Politikası taşıdığı unsurlar ve uygulama yöntemi yönleriyle diğer aktörlerden ayrılan bir kapsam taşımaktadır.

Araştırmacı, Somali resmi dili olan Somaliceyi ve yaygın olarak kullanılan Arapçayı bilmemektedir. Dolayısıyla araştırma kaynaklarının dilleri Türkçe ve İngilizce ile sınırlı kalmaktadır. Bununla birlikte Somali konusunda literatür İngilizce olarak Somalice ve Arapçadan daha yaygındır ve araştırmacı Somalililerin yazdıkları eserlerden mümkün mertebe faydalanarak eksikliğini giderme yoluna gitmiştir. Aynı şekilde Somalililerle mülakat yapılarak çalışmanın sınırlılığının azaltılması yoluna gidilmiştir. Veriler toplanırken literatür taraması yoluyla doktora tezleri, yüksek lisans tezleri, süreli ulusal ve uluslararası dergilerde yayınlanmış makaleler, ulusal ve uluslararası düşünce ve araştırma kuruluşlarının rapor ve çalışmaları, bölgede bulunmuş subay ve sivillerin anıları, ulusal ve uluslararası basında çıkmış haberler,

akademik çevrelerde kabul görmüş ulusal ve uluslararası kitaplar, Somalililerle yapılmış anketler ve bölgede faaliyet yürüten resmi ve özel kurumların faaliyet raporları elde edilmiş ve kullanılmıştır.

2. TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE YUMUŞAK GÜÇ

‘Büyük Savaş’ın nasıl ve niçin çıktığı sorularına cevap arayışının şekillendirdiği entelektüel sorgulamalara cevap verebilecek müstakil bir disiplinin olmayışı hasebiyle tatmin edici bir sonuca erişemeyen akademi, arayışlarının daha sağlıklı bir düzlemde gerçekleşmesi adına uluslararası siyaseti özgün çalışma alanı yapacak bir disipline ihtiyaç duymuş ve 1919 yılında Wales Üniversitesi’nde ilk uluslararası ilişkiler kürsüsü kurulmuştur.⁴ Başlangıçta hukukçuların, tarihçilerin ve siyaset felsefecilerinin çalışmalar yürüttükleri dış politika, kurulmaya başlanan müstakil uluslararası ilişkiler kürsülerinin yaygınlaşmasıyla⁵ esas merkezine oturmuş ve II. Dünya Savaşı sonrasında başta Amerikan Üniversiteleri olmak üzere birçok önemli eser ortaya çıkartılmıştır.⁶ Uluslararası ilişkiler disiplininin temel çalışma konularından biri olan dış politika, bir ülkenin kendi dışındaki uluslararası aktörlere ve meselelere karşı yürüttüğü politikaların tamamını ifade etmekle birlikte kavramla kastedilen ekonomik ve hukuki veçhelerden ziyade siyasi olandır.⁷ II. Dünya Savaşı öncesinde bir devletin başka bir devlete yönelik yürüttüğü politikaların tümünü ifade eden kavram, BM’nin kurulmasının ve rüşdünü ispat etmesinin ardından uluslararası örgütleri ve Soğuk Savaş sonrasında küreselleşmenin kendini her sahada göstermesiyle çok uluslu şirketleri içine alacak şekilde genişlemiştir.

2.1. Türk Dış Politikası

Türk Dış Politikası denildiğinde en geniş anlamıyla kastedilen manâ Türklerin Devleti kabul edilen ve bütüncül tarih anlayışı içerisinde süreklilik arz eden devletlerin tamamının kendi ülkeleri dışındaki meselelere karşı genel tutum ve hareketlerini ifade etmektedir. Dar ve çalışmada kullanılan anlamıyla ise TDP, Osmanlı Devleti’nin de facto olarak yıkılmasının ardından Anadolu’da Ankara merkezli ve Mustafa Kemal Paşa’nın önderliğinde ortaya çıkan hareketin kendi

⁴ Scott Burchill, Andrew Linklater, “Giriş”, Uluslararası İlişkiler Teorileri, çev. Muhammed Ağcan, Ali Aslan, ed. Scott Burchill, Andrew Linklater (İstanbul: Küre Yayınları, 3.bs, 2013): 18-19.

⁵ Erdem Özlük, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü”, *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 17(2009): 247.

⁶ Ömer Kürkçüoğlu, “Dış Politika Nedir? Türkiye’deki Dünü ve Bugünü”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 35, S.1 (1980): 310.

⁷ Faruk Sönmezoglu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (İstanbul: Der Yayınları, 4. Bs, 2010), 223. Dış Politika kavramının teorik düzeyde tartışılacağı gerçek bir iç-dış ayrımı olup olmadığı bahsine girilmeyecektir. Ayrıntılı bilgi için: Balcı, Ali, “‘Dış Politika’: Yeni Bir Kavramsallaştırma Bağlamında Egemenlik Mitinin Analizi”, *Uluslararası İlişkiler*, C.7, S. 28 (Kış 2011).

dışındaki meselelere ve aktörlere karşı genel tutum ve hareketlerinden başlayarak günümüze kadar devam eden sürecin tamamını ifade etmektedir.

TDP, İstiklal Harbi'nin başlangıcından Soğuk Savaş'ın bitimine kadar olan süreçte bir takım kırılmalar yaşamasına rağmen Batıcılık, Statükoculuk ve Atatürk'ün ifade ettiği haliyle “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkeleri merkezinde şekillenmiş ve yürütülmüştür.⁸ Hâlihazırda TDP'nin temel meselelerinden biri olma hüviyetini taşıyan Kıbrıs Meselesi TDP kırılmalarının en önemlisi olarak kabul edilmektedir. 1960-1980 arası süreçte Kıbrıs'taki garantörlük hakkını ve soydaşlarını koruma güdüsüyle hareket eden Türkiye, ABD'nin diplomatik dile ve uluslararası teamüllere aykırı davranışları ve ambargoya kadar giden tutumu sebebiyle “çok boyutlu dış politika” arayışlarına girmesine rağmen arzu ettiği çeşitlendirmeyi başta Soğuk Savaş şartları olmak üzere farklı sebepler nedeniyle sağlayamamış ve temel ilkelerinden farklı bir dış politika ortaya koyamamıştır.⁹

SSCB'nin dağılmasıyla dünyanın geri kalanında olduğu gibi Türkiye'de de uluslararası siyasete bakış değişmiş ve dönüşmüştür. Balkanlar, Orta Asya, Ortadoğu ve Afrika'da SSCB nüfuzunun, etkisinin ve tehdidinin ortadan kalkmasıyla Türkiye, başta Balkanlar ve Orta Asya olmak üzere daha evvel reel-politik ve karar alıcıların takip ettikleri politika sebebiyle ilgisiz kaldığı coğrafyalarla kalıcı ve güçlü diplomatik, siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler tesis etme planıyla yola çıkmıştır. Dönemin en üst düzey karar alıcılarının ‘Adriyatik’ten Çin Seddi’ne kadar Türk Dünyası’ söylemleriyle ifade ettikleri düşüncenin Batıcılık ve Statükoculuk ilkeleri merkezinde oluşturulacak bir politika ile gerçekleşmesi mümkün görülmediğinden Türk Dış Politikası değişmeye, dönüşmeye başlamış ve yeni bir tutum içerisine girmiştir. Bununla birlikte çift kutuplu dünya şartlarının olmasını engellediği çatışmaların yaşanmaya başlaması ve çatışmaların kahir ekseriyetinin Türkiye'nin yüksek düzeyde ilişki tesis etmeyi amaçladığı bölgelerde ortaya çıkması, Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin öneminin Batı Bloğu tarafından sorgulanması, Türkiye'nin bölgelerin dinamikleri hakkında güncel ve yeterli bilgi birikimine sahip olmaması, Türkiye'nin amaçladığı politikayı yürütebilecek ekonomik/teknolojik

⁸ Baskın Oran, “Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Sonrasındaki Durumu Üzerine Notlar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 51, S.1 (1996): 353.

⁹ Giray Saynur Derman vd., “Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 16, S. 33 (2016): 463.

güçte olmaması ve Türkiye'nin iç siyasetinde istikrarın tesis edilememesi Türkiye'nin süreçte istediği düzeyde başarıyı elde edememesine neden olmuştur.

TDP'nin çok boyutlu hale getirilerek bölgesel ve küresel düzeyde etkinliğinin arttırılmak istenmesi esasında Türkiye'nin en başından beri sahip olduğu temel amaçlar arasındadır.¹⁰ Ancak uluslararası sistemin yapısı uzunca bir süre Türkiye'nin bu konuda istediği gibi davranabilmesinin önüne geçecek bir hâl arz etmiştir.¹¹ 1960-1980 arası süreçte ve 1990-2002 arası süreçte TDP'nin çok boyutlu hale getirilmek istendiğinin açık emareleri görülebilmektedir.¹² Bununla birlikte dönüşümün 2000 sonrası dönemde gerçekleştirilebilmiş olması, Türkiye'nin iç meselelerinde istikrarlı bir tutuma kavuşması ve dünyada meydana gelen değişimlerle yakından alakalıdır. 1960-1980 yılları arasında 12 farklı isim ve 1990-2002 yılları arasında on dört farklı isim Dışişleri Bakanlığı görevini yürütürken, 2002-2019 yılları arasında sadece altı farklı isim Dışişleri Bakanlığı yapmıştır.¹³ İlk dönemde bakan başına 20 ay, ikinci dönemde 10,2 ay ve son dönemde 40 ay (Feridun Hadi Sinirlioğlu dâhil edildiğinde süre 34 aydır.) düşmektedir. İlk dönem ve ikinci dönemde koalisyonlar ve sık hükümet değişiklikleri gerçekleşirken üçüncü dönemin tamamı Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) Hükümetleri ile geçmiştir. İlk dönemde Soğuk Savaş şartları dönüşüme imkân vermezken, ikinci dönemde Soğuk Savaş sonrası şartlar müsaade etmemiştir. Üçüncü dönem ise -kendine has gerilimleri taşımakla birlikte- dönüşüme müsaade etmeyen gerilimlerin olmadığı bir süreçle devam etmiştir.

2000 sonrası dönemde ortaya koyulan TDP, Statükoculuk ve Batıcılık ilkeleri merkezinde şekillenmemiş, Türk Dış Politikası'nın söylemi, eylemi ve eylemi ortaya koyuş formu değişmiştir. Dış işleri karar alıcıları tarafından geliştirilen dil ve dönem boyunca evvela Başbakanlık ve ardından Cumhurbaşkanlığı vazifesini icra eden Recep Tayyip Erdoğan tarafından yürütülen politika ile Türkiye, başta Balkanlar ve Ortadoğu olmak üzere daha evvel gündemine alamadığı coğrafya ve ülkelerle yakın ilişkiler kurmuştur.¹⁴ Balkanlar, Ortadoğu ve Orta Asya ile başlayan dönüşüm

¹⁰ Hasan Basri Yalçın, "Türkiye'nin 'Yeni' Dış Politika Eğilim ve Davranışları: Yapısal Realist Bir Okuma", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2 (2011): 43.

¹¹ Ayhan Nuri Yılmaz, Gökmen Kılıçoğlu, "Balkanlar'da YTB ve TİKA'nın Türk Kamu Diplomasisi Kurumları Olarak Faaliyetleri ve Türkiye'nin Bölgedeki Yumuşak Gücüne Etkileri", *Finans Ekonomisi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.2, S.2(2017): 119.

¹² Yalçın, a.g.e., 55.

¹³ Dışişleri Bakanları Listesi http://www.mfa.gov.tr/_disisleri-bakanlari-listesi.tr.mfa [Erişim Tarihi: 24.02.19].

¹⁴ Alpaslan Özerdem, "İnsaniyetçilik ve Türk Dış Politikası", *Uluslararası İlişkiler*, C.13, S.52 (2016): 135.

sürecine zamanla Afrika da dâhil edilmiştir. Dönemin karar alıcıları TDP'yi, yerel değerleri dikkate alan evrensel değer anlayışı odaklı oluşturulan ve küresel aktör vazifeleri icra edebilecek kapasitede akıl ülke dış politikası olarak tanımlamaktadır.¹⁵

2000 sonrası dönemde TDP, metodolojik ve operasyonel sekiz ilke üzerine inşa edilmiştir. Metodolojik ilkeler, “vizyon sahibi dış politika”, “tutarlı ve sistematik bir çerçeve” ve “yeni diplomasi söylemi” olmak üzere üç tanedir. Operasyonel ilkeler ise “güvenlik-demokrasi dengesi”, “komşularla sıfır sorun politikası”, “proaktif ve önalıcı diplomasi”, “çok yönlü dış politika” ve “ritmik diplomasi” olmak üzere beş tanedir.¹⁶ Bunlara ek olarak “merkez ülke”, “bölgesel güç”, “akıl ülke”, “donör ülke” ve “model ülke” söylemleri dönem boyunca sıklıkla kullanılan diplomasi diline dâhildirler.¹⁷ Aynı zamanda yumuşak güç kavramı, TDP'ye bu dönemde gerçek manada dâhil olmuş ve kendisine birçok bölgede kamu diplomasisi yoluyla etki ve uygulama sahası oluşturmuştur.¹⁸

Günümüzde Türkiye'nin geçmişe nazaran uluslararası sistemde daha önemli bir konumu bulunmaktadır.¹⁹ Hâlihazırda Türkiye, uluslararası ilişkilerin anarşik bir yapıda olduğu kabulüyle, dış politikasını ilk ilkesi olan “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” prensibini hayata geçiren “girişimci ve insani dış politika” olarak tanımlamakta ve bu minval üzere faaliyetlerini sürdürmektedir.²⁰ TDP'nin güncel temel konuları, “Uyuşmazlıkların Çözümü ve Arabuluculuk”, “Medeniyetler İttifakı”, “Kıbrıs”, “Ege Denizi”, “Türkiye ve Avrupa Birliği”, “Türkiye'nin Güvenliği(NATO)”, “Terörizm”, “1915 Olayları ve Türk-Ermeni Uyuşmazlığı”, “Türkiye'nin Enerji Stratejisi”, “Türkiye'nin Su Politikası”, “Türkiye'nin Çevre Politikası”, “Türk Boğazları”, “Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma”, Yurtdışında Yaşayan Türk Vatandaşları”, “İnsan Hakları”, “Düzensiz Göç ve İnsan Ticaretiyle Mücadele”, “Uyuşturucuyla Mücadele”, “Türkiye'nin Uluslararası Kalkınma İşbirliği Faaliyetleri”, “Türkiye'den

¹⁵ Ahmet Davutoğlu, “Türk Dış Politikasının İlkeleri ve Bölgesel Siyasal Yapılanma”, *Dışişleri Bakanlığı Vision Papers* (2012): 5.

¹⁶ Baskın Oran, “Dönemin Bilançosu: Siyaset”, *Türk Dış Politikası Cilt III*, ed. Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Bs, 2013): 139.

¹⁷ Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014): 144-154.

¹⁸ Zülfikar Bayraktar, “Türkiye'nin Balkanlardaki Yumuşak Gücü Türk Kültürü”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S.35 (2012): 186.

¹⁹ Yalçın, a.g.e., 56.

²⁰ Mevlüt Çavuşoğlu, *2019 Yılına Girerken Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Girişimci ve İnsani Dış Politikamız*, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (Ankara:T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2018), 8.

Dış Ülkelere İnsani Yardımlar”, “ Türkiye’nin Çok Taraflı Ulaştırma Politikası” ve “Uzay” olarak sunulmaktadır.²¹

2000 sonrası dönemin başlangıcında Ortadoğu ve Balkanlar odaklı başlayan etki sahasını genişletme politikası, Afrika’yı zamanla odak içine dâhil etmiştir. TDP’de Afrika’ya yönelik özel bir strateji oluşturulması fikri ilk olarak 1960’lı yıllarda ortaya çıkmasına rağmen dönemin şartlarında gerçekleştirilmesi mümkün olmamıştır.²² Fikir ancak Soğuk Savaş bittikten sonra uygulama sahası bulabilmiş ve 1998 yılında “Afrika Eylem Planı” yayınlanmıştır. Müteakip süreçte Türkiye’nin Afrika’yla arasındaki ekonomik hacmin ve ticari ilişkilerin artması yönünde adımlar atılarak 2005 senesi “Afrika Yılı” ilan edilmiştir.²³ Ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi merkezinde başlayan süreç zamanla siyasi meselelere geçerek kendini resmi belgelerde ortaya koymuştur ve 2008 yılında Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi yapılarak “Türkiye-Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu: Ortak Bir Gelecek için İşbirliği ve Dayanışma” ve “Türkiye-Afrika Ortaklığı için İşbirliği Çerçevesi” belgeleri kabul edilmiştir.²⁴ Zirvenin gerçekleşmesine giden süreci mümkün kılan yeni TDP ilkeleri, zirve neticesinde kabul edilen belgelerle birlikte Türkiye’nin Afrika’da yüksek düzeyde varlık gösterdiği ve faaliyet yürüttüğü süreci başlatmıştır. 2010 yılında Başbakanlık tarafından yayınlanan “Afrika Strateji Belgesi” ile 2008 yılında başlayan süreç genişletilerek Afrika’nın tamamında “ortaklık anlayışına dayanan” ve “sürdürülebilir” ilişkilerin tesis edilmesi amaçlanmıştır.²⁵ Ortaklık anlayışına dayalı ilişkilerde amaçlar, bölgede barış ve istikrara katkıda bulunmak, kıtadaki ülkelerin siyasi, sosyal ve ekonomik açılardan gelişmesine yardımcı olmak, Afrika kaynaklarının sömürülmesinin önüne geçilerek Afrikalılarca kullanılmasına katkıda bulunmak ve mevzubahis amaçlara yönelik insani yardım, güvenlik, yeniden yapılanma, arabuluculuk ve kamu diplomasisi alanlarında karşılıksız yardımda

²¹ Dışişleri Bakanlığı, Temel Dış Politika Konuları <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?eddda31b-595f-4e2d-b1d7-78ef1d689583> [Erişim Tarihi: 19.02.19].

²² Melek Fırat, *Türkiye- Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Afrika Açılımında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü* (Ankara: Türk Asya Stratejik Araştırma Merkezi, 2009), 2-3.

²³ Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Afrika İlişkileri, Tarihi Perspektif <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 19.02.19].

²⁴ Dışişleri Bakanlığı, Uluslararası Kuruluşlarla İlişkilerimiz: Afrika Birliği <http://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 19.02.19].

²⁵ Genelge, *Resmi Gazete*, 27533 (Mart 2010).

bulunmak olarak kabul edilmiştir.²⁶ 2013 senesinden bu yana Afrika'yla ilişkiler “Afrika Ortaklık Politikası” başlığı altında sürdürülmektedir.²⁷

2.2. Güç Kavramı

Güç kelimesi, Türk Dil Kurumu sözlüğünde, “fizik, düşünce ve ahlak yönünden bir etki yapabilme veya bir etkiye direnebilme yeteneği, kuvvet, efor”²⁸ olarak; Kübbelaltı sözlüğünde ise “sahip olduğu kuvvet ve önemin verdiği yaptırma veya yönlendirebilme hassası, nüfuz, kudret”²⁹ olarak tanımlanmıştır. Ancak zikredilen tanımlamalar güç kelimesinin uluslararası ilişkiler disiplindeki kavramsal anlamını izah için yetersiz kalmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplinde güç, hem uluslararası ilişkilerin hem de kavramın doğası gereği tanımlanması ve açıklanması zor bir muhteva içermektedir. Tanımlama eyleminin aynı zamanda sınırlama eylemini beraberinde getirmesi kavramı belirli bir sınırın içerisinde düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Oysa güç kavramı, içeriğini sürekli geliştiren ve değiştiren bir mahiyet arz etmektedir. Dolayısıyla zamanı ve mekânı aşkın bir tanım yapılması gerçekçi olmaktan uzak bir çaba olarak görülmektedir.

Uluslararası ilişkiler bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıktığı günden bu yana uluslararası siyasette çok büyük değişimler meydana gelmiş ve güç kavramı dönem şartları etkisinde tanımlanmıştır. Dönem şartlarının yanı sıra araştırmacıların uluslararası ilişkilere dair temel kabulleri de kavramın tanımına doğrudan etki etmiştir. Güç, askeri kuvvetlerle, siyasal etki potansiyeliyle, ekonomik kudretle, enerji kaynaklarına sahip olmakla, nüfusun niceliksel boyutuyla, askeri kuvvetlerin niteliksel boyutuyla ve daha birçok farklı unsurla birçok tanıma konu olmuştur. Gücün salt askeri kapasite ile açıklandığı tanımlarda bile kapasitenin hava kuvvetleri veya deniz kuvvetleri merkez alınarak açıklandığı görüşler bulunmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın ertesinde Bretton Woods döneminde askeri kapasite yerini ekonomik kapasiteye bırakmış ve güç, ekonomi merkezli olarak izah edilmiştir. Müteakip süreçte uluslararası ilişkilere uluslararası örgütler ve çok uluslu şirketler “aktör”

²⁶ “Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Afrika İlişkileri, İlişkilerin Kurumsallaşması- Dördüncü Dönem” <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 19.02.19].

²⁷ Çavuşoğlu, a.g.e., 107.

²⁸ “Güç” http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=g%C3%BC [Erişim Tarihi: 21.02.19].

²⁹ “Güç” <http://www.lugatim.com/s/g%C3%BC> [Erişim Tarihi: 21.02.19].

olarak dâhil olmuş ve kavramın hangi unsur merkezinde açıklanacağı konusunda yine birbirinden farklı görüşler ortaya çıkmıştır.

Güç kavramının tanımı üzerinde mutabakat sağlanamaması temelde kavramın mahiyetinin genişliği ve zamana göre değişen şartlarla alakalı kabul edilmektedir.³⁰ Aynı şekilde güç kavramından bağımsız olarak uluslararası ilişkilerin anarşik bir yapıda bulunması ve devletlere belirli düzeylerde etki edebilen uluslararası örgütler olmasına rağmen tam olarak hiyerarşik bir yapının olmayışı meseleleri de güç kavramının tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte gücün üç boyutu olduğu ve analiz düzeyiyle ilişkili olarak boyutlar arasındaki geçişlerin olduğu savunulmaktadır. Birinci boyut, gücün neden-sonuç ilişkisi bağlamında gözlemlenebilir hâlini; ikinci boyut neden-sonuç ilişkisi bağlamında fark edilemeyen ancak aktörlerin isteklerini gerçekleştirmek adına muhataplarının gündemlerine etki edebildikleri hâlini ve üçüncü boyut tarafların gündemlerine değil doğrudan karar alıcıların tercihlerine çeşitli yollarla etki edilen hâli ifade etmektedir.³¹

Güç kavramı üzerine yapılan tanımlamaların bir diğer ortak noktası ise gücü ancak muhatap söz konusu olduğunda ve muhatap üzerinde uygulandığında ortaya çıkan bir şey kabul etmeleridir.³² Uluslararası ilişkiler disiplininde realizmin kurucularından olan Hans Morgenthau, uluslararası ilişkileri güç mücadelesi olarak kabul etmekte ve çıkar ile güç kavramlarını eş anlamlı kullanmaktadır. Buna göre devletlerin düşünceleri ve eylemleri, dile getirilme tarzları farklı olsa dahi esasında gücü elde etmeye yönelik hareketlerden oluşmaktadır. Güç, devletlerin istediklerini elde etmelerini sağlayacak unsur olarak bir işlev görmektedir. Siyasal güç, bir tarafın diğerine uyguladığı psikolojik bir ilişki türüdür. Bir tarafın diğeri üzerinde düzenli kontrolü olarak ortaya çıkan siyasal güç, emretme, tehdit etme ve ikna etme yollarının sadece biriyle veya yolların çeşitli kombinasyonlarıyla icra edilir. Gücün uygulanabilmesi A aktörünün, B aktörünün zihnini etkileyebilme kapasitesiyle alakalıdır. Bir ülkenin askeri anlamda yüksek kapasiteli olmasının esasında amacı kendisine askeri olarak bir tehdit gelmesinin önüne geçmektir. Ulusal güvenlik kaygısının azaltılması için güce yatırım yapılması durumu, ekonomik, kültürel ve

³⁰ Haluk Özdemir, “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.63, S.3 (2008): 117.

³¹ Özdemir, *a.g.e.*, 119-121.

³² *A.g.e.*, 124.

diğer alanlarda da geçerlidir. Bir ülkenin kendini geliştirmesi etkiye açık olmasının önüne geçerek güce maruz kalan değil güç uygulayan ülke olmasına matuf yapılan faaliyetlerin bütünüdür.³³

Morgenthau, bir ülkenin gücünü, “ulusun gücü” olarak ele almakta, ülkenin gücünün esasında ulusal güç anlamına geldiğini ifade etmektedir.³⁴ Morgenthau, ulusal gücü belirleyen unsurları sabit olanlar ve sürekli değişim içinde olanlar halinde ikiye ayırmıştır. Coğrafya, bir ulusun sabit güç unsurları arasındadır, doğal kaynakları – nispi- sabit güç unsurları arasındadır. Coğrafya ve bilhassa doğal kaynakların varlığının gerçek anlamda işlev görmesi ise endüstriyel kapasiteyle alakalıdır. Kadim bir coğrafyada zengin doğal kaynaklara sahip olmak ancak var olan kaynakları kullanabilir olmakla bir anlam kazanmaktadır.³⁵ Coğrafya, doğal kaynaklar ve bunları işleyecek endüstriyel kapasite ise askeri kapasitenin hazırlıklı olmasını belirleme amacıyla ilişkilidir. Aktörün dış politika hedeflerine uygun bir askeri hazırlıklı haiz olması mecburiyettir. Askeri hazırlıklı ise dönemin şartlarına göre değişebilir bir mahiyet arz etmektedir. Nüfus, ulusal gücün unsurları arasında önemli bir mevki işgal etmektedir. Ancak salt nüfus, en güçlü olmaya yetecek bir unsur olmaktan uzaktır. Niceliğin yanı sıra nüfusun niteliği de unsura etki etmektedir.³⁶ Ulusun karakteri de gücü oluşturan unsurlar arasında sayılmaktadır. Ulusal karakter, herhangi bir ulusun diğer uluslara nazaran daha çok başvurduğu yol ve yöntemleri, dünyaya bakışı ve tarihsel birikimi ifade etmektedir. Ulusun maneviyatı da gücün unsurları arasındadır. Ulusun maneviyatı, savaşta ve barışta ulusun dış politikalarına olan inancını ve buna göre gayretini ifade etmektedir.³⁷ Tüm unsurlar içinde en önemli ve en az sabit olan unsur ise diplomasinin niteliğidir. Ulusal gücün tüm unsurlarını harmanlayarak gerçek güç haline dönüştürecek olan unsur, yürütülecek diplomasinin niteliğidir. Diplomasinin nitelikli olmadığı durumlarda coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, nüfus, ulusal karakter, ulusun maneviyatı unsurlarını belirli bir amaç uğruna uluslararası arenada etkili kılmak mümkün görülen bir ihtimal olmaktan

³³ Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations* (New York: Alfred A. Knopf, 1948), 13-18.

³⁴ A.g.e., 73.

³⁵ A.g.e., 80-86.

³⁶ A.g.e., 88-94.

³⁷ A.g.e., 96-101.

uzaktır. Nitelikli diplomasinin ortaya çıkması ise belirli bir geleneğin, yerleşmiş kurumların ve liyakat sahibi personelin varlığı ile kaim hale gelmektedir.³⁸

Liberal ve neoliberal teorisyenler ise güç olgusunu sistem düzeyinde ele alma meyline sahiptirler. Liberal ve neoliberallere göre sistem, devletlerin işleyişine etki edebilir bir hal arz etmekle birlikte aynı sistem, devletlerin etkisine de açıktır. Neoliberal anlayışa göre, devletlerin birbirlerine bilhassa ekonomi alanında olan karşılıklı bağımlılığı, gücü etkilemektedir. Ekonomik imkânları yüksek seviyede olan aktörler, sistemi etkileyen ve çıkarlarına göre değiştirebilen bir manevra sahasına erişirken, imkânları yetersiz aktörler sistemde meydana gelen değişikliklere tabii olma durumuna muhatap olmaktadır. Aktarılan kabulün sonucu ise gücün askeri ve siyasi odaklı değil ekonomi odaklı tanımlanmasını beraberinde getirmiştir. Morgenthau'nun gücün unsurlarına dâhil ettiği birçok etkenin günümüz dünyasında önemsizleştiğini savunan neoliberaler, kapitalist işleyişin belirleyici bir mevkide olduğunu iddia etmektedirler. Gücün sürdürülebilirliğine önem veren Neoliberal anlayış, güçten ayrılmaz bir öge olarak gördüğü sürdürülebilirliğin sistem düzeyinde etki sahibi olmakla elde edilebileceğini savunmaktadır.³⁹

Güç, Dahl tarafından A'nın B'ye, A'nın etkisi söz konusu olmadan B'nin gerçekleştirmeyeceği bir fiili yaptırabilmesi olarak tanımlamıştır.⁴⁰ Genel ve kapsayıcı olan bu tanımın uluslararası ilişkiler diliyle karşılığı ise belirli bir sistemdeki aktörlerin kendileri arasında olan ilişkilerdeki etki potansiyeli olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴¹ Güç kavramının ortak tanımının yapılmasında karşılaşılan anlaşmazlıktan ötürü Dahl'ın tanımının uluslararası ilişkilerdeki karşılığı çalışma boyunca güç denilince kastedilen mana olacaktır. 1990 yılında “yumuşak güç” kavramı ortaya çıkana kadar tek başlık altında incelenen gücün hâlihazırda sert, yumuşak ve akıllı güç olarak üç uygulama şekli olduğu savunulmaktadır.⁴² Çalışmanın sınırları gereği akıllı güç kapsam dışında bırakılmıştır.

³⁸ Morgenthau, *a.g.e.*, 105-107.

³⁹ Yücel Bozdağlıoğlu, Çınar Özen, “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 1, S. 4 (2004): 63-67.

⁴⁰ Robert A. Dahl, “The Concept Of Power”, *Behavioral Science*, C.2, S.3 (1957): 202-203.

⁴¹ Salih Doğan vd, “Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı”, *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, ed. Arif B. Özcan, ed. Yusuf Çınar (İstanbul: Hükümdar Yayınları, 2014): 244.

⁴² Joseph S. Nye, *Yumuşak Güç*, çev. Rayhan-İnan Aydın (Ankara: BB101 Yayınları, 2. Bs), 14.

2.2.1. Sert Güç

Sert güç kavramı gücün geleneksel tanımlarını muhteva eden zora dayalı etki potansiyelidir. Yumuşak güç ve akıllı güçten çok daha önce kavramsallaştırılmıştır. Kavramla kastedilen herhangi bir uluslararası ilişkiler aktörünün başka bir aktöre istediği davranışı gerçekleştirmesi için zor kullanma yoluyla veya tehdidiyle etki etmesidir. Havuç (Carrot) ve Sopa (Stick) olarak da ifade edilen sert güç, askeri güç ile doğrudan müdahale, askeri güç kullanma tehdidi, ekonomik olarak baskı yapma ve çeşitli ambargolar koyma eylemlerinin tatbikini içermektedir. Sert gücün uygulama yolları zorlayıcı diplomasi, askeri müdahale ve ekonomik yaptırımlardır.⁴³ Nye, sert gücün bir komut verme faaliyeti olduğunu, baskı, yaptırımlar, karşılıklar ve rüşvet ile zorlama veya teşvik yöntemlerinden birini kullanarak muhataba etki etme olduğunu savunur.⁴⁴ Gücün üç boyutu içerisinde ilk ve ikinci boyutlarda olduğu kabul edilen uygulamalar –genellikle- sert gücün tatbik edildiği, etkinin doğrudan neden-sonuç ilişkisi içerisinde gerçekleştiği veya başkaları tarafından görülmemesine rağmen aktörlerin zorlama neticesinde etkiye maruz kaldığı durumları ifade etmektedir. Önceki başlıkta anlatılan Morgenthau’nun güç yaklaşımı da esasında sert güce dairdir. Günümüz uluslararası ilişkilerinde salt sert güce dayalı dış politika yapımı eskiden sahip olduğu kullanım oranını hem ilgili ülkenin kamuoyunun hem de uluslararası kamuoyunun çeşitli derecelerde dış politika yapımına dâhil olması ve uluslararası hukukun toprak ilhakını meşru kabul etmemesi hasebiyle yitirmiştir. Ancak 21. Yüzyılın muteber güç kullanma hali kabul edilen yumuşak gücün varlığı, sert güç ile kaim halde kabul edilmektedir. Sert gücün desteklemediği bir yumuşak gücün istenilen etkiyi gerçekleştirmeye yetmeyeceği genel kabul gören bir önermedir.

2.2.2. Yumuşak Güç

Yumuşak güç kavramı, Soğuk Savaş’ın sona erdiği bir dönemde, güç kavramının geleneksel tanımlarının gerçekleşen hadiseleri izah etmekte yetersiz kaldığı bir süreçte ortaya çıkmıştır. İlk olarak Amerikalı siyaset bilimci Joseph S. Nye tarafından 1990 yılında kullanılan kavram, günümüze kadar geçen sürede uluslararası ilişkiler çalışmalarının merkezinde yer almış ve çalışılan konular

⁴³ Ernest J. Wilson, “Hard Power, Soft Power, Smart Power”, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, C. 616, S.1 (2008): 114.

⁴⁴ Nye, *a.g.e.*, 28.

arasında üst sıralarda yer almıştır. En genel tanımıyla, uluslararası ilişkiler aktörlerinden birinin başka bir aktörü, gerçekleşmesini istediği etki için zorlamaması, muhatap olunan aktörün beklenen etkiyi kendi arzusuyla yapmasını sağlamak yumuşak güç olarak kabul edilmektedir. Nye, güç kavramının şartlara ve duruma bağlı olarak tanımlanabilen bir mahiyette olduğunu savunur.⁴⁵ Nye'e göre Askeri, Ekonomik ve Yumuşak olmak üzere üç farklı güç vardır.⁴⁶ Nye, güçleri davranışlar, temel araçlar ve hükümet politikaları üzerinden tanımlamaktadır. Nye'e göre davranış olarak zorlama, caydırma ve koruma, araç olarak tehdit etme ve kuvvet kullanma ve politika olarak zorlayıcı diplomasi, savaş ve ittifakı takip etme askeri güçtür. Davranış olarak teşvik ve zorlama, araç olarak para verme ve yatırım ve politika olarak yardım ve rüşvet vermeyi kullanma ekonomik güçtür. Çalışmanın odak noktalarından olan yumuşak güç ise davranış olarak hayranlık uyandırma ve gündem yaratmanın sergilendiği, araç olarak değerler, kültür, politikalar ve kurumların kullanıldığı ve politika olarak kamu diplomasisi ve iki veya daha çok taraflı diplomasinin tercih edildiği hali ifade eder.⁴⁷ Varılmak istenen neticelerin "somut tehdit" ve "para" kullanılmadan elde edilmesi yumuşak gücün "ikinci yüzü"dür. Yumuşak güç, zorlama veya tehdit kullanmadan başkalarının isteklerini değiştirebilme kabiliyetidir. Başkalarının üstünde etki sahibi olmak yumuşak gücü ifade etmemektedir. Zira başkaları üstünde cebir veya rüşvet ile etki sahibi olunabilmektedir. Yumuşak gücü nev-i şahsına münhasırlaştırarak sert güçten ayıran unsur, muhatapın etkiye ve değişime rıza göstererek gönüllü olmasında aranmalıdır. İşbirliğinin sağlanması için maddi unsurların değil manevi unsurların kullanımının gerçekleşmesi yumuşak gücün aracıdır. Muhatap olan tarafın herhangi bir cebire maruz kalmadan kendi isteğini değiştirmesini sağlamak yumuşak gücün kapsamındadır.⁴⁸

Nye, yumuşak gücün üç kaynaktan ortaya çıktığını savunmaktadır: başkalarına çekici gelme kabiliyetini haiz kültür, içişleri ve dışişlerinde riayet edilen siyasi değerler ve ahlaki olarak kabul görerek meşru addedilen dış politika yumuşak gücün kaynaklarını teşkil etmektedir.⁴⁹ Nye tarafından yumuşak gücün kaynakları olarak

⁴⁵ Joseph S. Nye, *Dünya Siyasetinde Başarının Yolu Yumuşak Güç*, çev. Rayhan-İnan Aydın(Ankara: Elips Kitap, 2005), 12.

⁴⁷ A.g.e., 37.

⁴⁸ A.g.e., 14-16.

⁴⁹ A.g.e., 20.

görülen kültür, siyasi değerler ve dış politika kavramlarının tanımı üzerinde tam bir uzlaşma olmaması hasebiyle Nye'nin yaptığı tanımlamalar esas kabul edilmektedir. Kültür, belirli bir cemiyet için manası bulunan değerlerin ve uygulamaların tamamını kapsamaktadır ve hem üst kültür mensuplarına hem de kitlelere yönelik olmak üzere ikiye ayrılır. Bir ülkenin kültürünün yumuşak güç kapsamında etkili bir unsur olabilmesi ise kültürün içerdiği değerlerin evrensellik taşımasıyla, cezp ediciliğiyle ve muhataplarında oluşturduğu sorumlulukla ilişkilidir. İç ve dış politikada yansıması olan siyasi değerler ise ülkeyi başka ülke vatandaşları için cazip hale getirecek şartların oluşturulmasıdır. İnsan haklarına riayet edilmesi ve yüksek düzeyde özgürlüğün ülke genelinde her vatandaşa sunulur halde bulunması gibi durumları ifade etmektedir. Ahlaki olan ve meşru görülen dış politika ise belirli ilkeler üzerinden yürütülen politikayı ifade etmektedir. Nye, kavramla şartlara göre değil ilkelere göre dış politika inşa ederek icra etme durumunu kastetmektedir.⁵⁰

Yumuşak gücün, sert güçte olduğu gibi bir takım sınırlılıkları vardır. En başta yumuşak güç sert güçle yakından ilişkilidir.⁵¹ Zira başkalarının davranışlarında hayatın olağan akışında gerçekleşmeyecek farklılıkları oluşturmak hem sert gücün hem de yumuşak gücün icrasına dairdir. Ülkeyi sert güç açısından kudretli hale getirebilecek unsurlar aynı zamanda onun yumuşak gücüne de hizmet etmektedir. Sert gücün zayıflığını tek başına yumuşak gücün telafi ederek gidermesi –genellikle- karşılaşılan bir durum olmaktan uzaktır.⁵² Zira yumuşak gücün etkin kullanımı için ilgili ülkenin güçlü bir ekonomiye, zayıf olmayan bir orduya ve istikrarlı bir siyasi hayata ihtiyacı vardır.⁵³ Gücün mahiyetini anlamayanlar tarafından etkisiz olduğu düşünülen yumuşak güç, sanıldığı gibi aksine ciddi sonuçlar ortaya çıkartabilmektedir. Nye, kavramın sadece “Coca Cola”, “Hollywood”, “Kot Pantolon” ve “Para” zannedilmesinin temel bir yanlış anlama olduğunu savunur.⁵⁴ Yumuşak gücün etkisinin ortaya çıkması için hedef ülke içindeki siyasal gücün yayılmış olması ve yumuşak gücün mesajını alabilecek gönüllü muhatapların bulunması gerekmektedir. Yumuşak güç, belirli bir meseleyi doğrudan çözmekten daha çok orta ve uzun vadede ülkenin genel politikaları için yarar getirme ve kamuoyu oluşturma

⁵⁰ Nye, *a.g.e.*, 20-21.

⁵¹ *A.g.e.*, 32.

⁵² *A.g.e.*, 17.

⁵³ *A.g.e.*, 36.

⁵⁴ Nye, *2.bs*, 14.

noktasında faaliyet görmektedir.⁵⁵ Yumuşak gücün geçmiş çağlara nazaran daha önemli bir seviyeye yükselmesi ise bilim ve teknolojide yaşanan gelişmeler neticesinde değişen askeri gücün rolü ve artık uluslararasılaşan ve siviller tarafından koordine ve finanse edilmesi bilimsel ve teknolojik gelişmelerle mümkün olan terörle yakından ilgilidir.⁵⁶

Yumuşak gücün kullanımı meselesinin tam olarak açığa kavuşturulamamış olması yumuşak gücün etkisinin ihmalinde önemli bir amildir. Zira yumuşak güç kullanımı, kaynaklarının mahiyeti itibariyle devletin tam olarak belirleyici konumda olmadığı düşünülen alanların başında gelen kültürü kapsamaktadır. Başarılı sonuç alınabilmesi gönüllü muhatapların varlığına bağlıdır ve arzulanan gayeye erişmek ancak orta ve uzun vadede mümkün olur. Bunlara rağmen uluslararası ilişkilerde antik çağlardan bu yana diğer ülkelerin halklarını ve siyasi otoritelerini etkilemek önem verilen bir konu olmuştur. Ancak Soğuk Savaş'ın ardından çoğu sınırın silikleştiği bilgi çağında diğer ülkelerin siyasi otoritelerini ve halklarını etkilemek oldukça zorlaşmıştır. Bilgi çağında kitle iletişim araçlarının kullanımının artması ve bilgiye ulaşmanın artık çok kolay bir hadise oluşu, bilginin çoğalmasını ve etkisinin azalmasını beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda uluslararası ilişkilerin aktör sayısının artması, farklı amaçlara hizmet eden uluslararası örgütler ve sivil toplum örgütlerinin alana müdahil olması rekabet edilecek kurum sayısını arttırmıştır.⁵⁷

Yumuşak gücün kullanımı meselesinde 2000 sonrasında temel araç olarak kamu diplomasisi gösterilmektedir. Başka bir ülkenin vatandaşlarının cezp edilmesi ve etkilenmesi anlamıyla kamu diplomasisi, yumuşak güçle yakından ilişkilidir. Nye'e göre kamu diplomasisinin üç boyutu vardır. Birinci boyut ülkenin iç ve dış politikasının yabancılara anlatılmasını ifade eden günlük iletişimdir, ikinci boyut ise belirli temaların inşa ve icra edildiği stratejik iletişim sürecidir. Son boyut ise burslar, değişim programları, seminerler, konferanslar, medya kanalları ve benzer yollarla mikro düzeyde yabancılarla kurulan ilişkilerdir.⁵⁸

Cull, kamu diplomasisinin yükselişinin yumuşak güçten kaynaklandığını savunmaktadır. Yumuşak gücün kullanım yolunun kamu diplomasisi olabileceğini

⁵⁵ Nye, *a.g.e.*, 22-25.

⁵⁶ *A.g.e.*, 28-30.

⁵⁷ *A.g.e.*, 100-106

⁵⁸ *A.g.e.*, 108-109.

söyleyen Cull, bununla birlikte kamu diplomasisi ve yumuşak gücün terkip edilmeden kullanımının da mümkün olduğunu iddia etmektedir. Cull, yumuşak gücün askeri kuvvet ve ekonomik kudretten ziyade kültürel etkiyle yakından alakalı olması nedeniyle kamu diplomasisinin yumuşak gücün kullanım yolu olmaya yakın olduğunu savunmaktadır. Yumuşak gücün en nihayetinde bir güç kullanımı olması hasebiyle kamu diplomasisinin bağlamını ulusal güvenlik kapsamına taşıması yatkınlığın en önemli avantajıdır. Yumuşak gücün kamu diplomasisiyle terkiбин olumsuz yanı ise yumuşak gücün bir istediğini alma eylemi olmasıdır. Zira Cull'a göre kamu diplomasisinde yumuşak güce fazla odaklanmak teşvik edici değil çekiciliği azaltıcı bir sonuç doğurmaktadır.⁵⁹

2.2.3. Kamu Diplomasisi

Kamu diplomasisi kavramı ilk olarak 1965 yılında Amerikan Diplomat ve Akademisyen Edmund Gullion tarafından kullanılmıştır, Gullion'a göre kamu diplomasisi, kamu tutumlarının dış politika oluşturulması ve uygulanması sürecine etkisiyle alakalıdır, geleneksel diplomasiyi aşarak yabancı ülkelerdeki kamuoyu oluşumuyla ilgilenir, bir ülkedeki özel ve çıkar gruplarının diğer ülkedekilerle etkileşimini, dış işleri raporlarını ve politikaya etkisini kapsar ve dış işlerine dair vazife yürüten personelin kültürler arası iletişimine dayanır.⁶⁰

Türk Dil Kurumu, kamu diplomasisi kavramını, “*Bir ulusun düşüncelerini, hedeflerini, ideallerini, güncel politikalarını, kurumlarını ve kültürünü yabancı ülkelerin kamuoylarına anlatma amacıyla uygulanan politika*” olarak tanımlamaktadır.⁶¹ Yeşiltaş ve Balcı, kamu diplomasisini, “*temelde bakanlığın bünyesinde görev yapan üst düzey yetkililerin yurt genelinde Türk dış politikası ile ilgili bilgileri birinci ağızdan aktarması, yurt dışında ise yabancı ülkelerin kamuoylarına yönelik bilgilendirme anlamına gelen bir diplomasi şekli*” olarak tanımlamakta ve iletişim imkânlarının insanlık tarihinde daha önce ulaşmadığı bir

⁵⁹ Nicholas J. Cull, *Public Diplomacy: Lessons From Past* (Los Angeles, Figueora Press, 2009), 15.

⁶⁰ “Nicholas J. Cull, “Public Diplomacy” Before Gullion: The Evolution Of The Phrase” <https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase> [Erişim Tarihi: 25.02.19].

⁶¹ “TDK Güncel Türkçe Sözlük”

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c73dbacd756b0.03317790 [Erişim Tarihi: 25.02.19].

dönemin gerekliliği kabul etmektedirler.⁶² Ekşi, kavramı, “yumuşak güce dayanan sivil toplum temelli ve kamuoyu odaklı iletişim çağı ortamında dönüşen küresel politikanın yeni diplomasi tarzı” olarak tanımlamaktadır.⁶³

Verilen tanımların açıkça gösterdiği üzere Soğuk Savaş’ın bitmesinden önce kullanılmaya başlanan kavram, uluslararası ilişkilerde kullanımını küreselleşmenin neticesi olan bilgi çağıyla ve sivil toplumun dış politika süreçlerine dâhil olmasıyla arttırmıştır. Kavram ilk olarak 1965’te kullanılmış olmasına rağmen kamu diplomasisi tarihi, diplomasinin tarihi kadar uzun bir geçmişe dayanmaktadır.⁶⁴ Kavramın çok uzun bir geçmişe sahip olması nedeniyle, iletişim teknolojilerinin tüm dünyayı eş zamanlı olarak birbirine bağladığı 2000’lere kadar olan süreçte gerçekleştirilen kamu diplomasisi uygulamaları, tek yönlü, asimetrik ve bilgilendirme şeklinde tasnif edilerek geleneksel kamu diplomasisi çatısı altında kabul edilmiş ve ikili bir tasnife gidilmiştir.⁶⁵ 2000 sonrası süreçte gerçekleştirilen kamu diplomasisi uygulamaları ise devletten halka ve halktan halka gerçekleşen iletişim sürecinin olduğu, simetrik, karşılıklı ve diyalog şeklinde tasnif edilmiştir ve yeni kamu diplomasisi olarak adlandırılmıştır.⁶⁶ Bununla birlikte hem geleneksel haliyle hem de yeni haliyle kamu diplomasisi kısa vadeli hedefler için değil orta vadeli hedef ve uzun vadeli amaçlar için kullanışlı bir yöntemdir. Kamu diplomasisi, propagandaya benzemekle birlikte, muhataplarını isteklerini dinlemesi yönüyle propagandadan ayrılmaktadır.⁶⁷ Ülkenin markalaştırılması süreciyle ilişkili olmasına rağmen kamu diplomasisinin çok daha az emek ve kaynakla yapılabilmesi kamu diplomasisi ile ülke markalaştırılmasını ayırmaktadır. Kavramın kültürel ilişkilerden ibaret zannedilmesi ise kültürel ilişkileri yürüten personelin çalışmalarını çok geniş bir boyutta yapmalarıyla alakalıdır ve kavram, kültürel ilişki kurmanın ötesinde bir

⁶² Murat Yeşiltaş, Ali Balcı,” AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2 (2011): 23.

⁶³ Ekşi, *a.g.e.*, 15.

⁶⁴ Jan Melissen, “The New Public Diplomacy: Between Theory And Practice”, *The New Public Diplomacy :Soft Power in International Relations*, ed. Jan Melissen (New York, Palgrave Macmillan, 2005): 4.

⁶⁵ B. Senem Çevik, *Uluslararası Halkla İlişkilerde İnsani Yardımlar: Kamu Diplomasisi Boyutu* (Ankara, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2014), 21.

⁶⁶ *A.g.e.*, 22.

⁶⁷ Melissen, *a.g.e.*, 15-18.

mahiyet arz etmektedir.⁶⁸ Çevik, kamu diplomasisini, “ülkenin kendi hikâyesini farklı kamuoylarına anlatması” olarak tasvir etmiştir.⁶⁹

Cull, kamu diplomasisini, uluslararası bir aktörün uluslararası çevreyi yabancı kamuoyuyla iletişim içine girerek idare etme çabası olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte kamu diplomasisi tek taraflı olarak belirli mesajların yabancı kamuoyuna aktarılması değildir, aynı zamanda yabancı kamuoyunun mesajlarının alınmasını da içermektedir. Yabancı kamuoyunun dinlenilmesi sadece kamu diplomasisini yürüten ülkenin çabalarını daha iyi bir hale getirmesi amacına matuf değildir. Yabancı kamuoyunun dinlenilmesi bizatihi kamu diplomasisinin bir parçasıdır. Cull, geleneksel kamu diplomasisini, bir hükümetin, başka bir devletin vatandaşlarıyla arasında kurduğu iletişim olarak tanımlamakta ve yeni kamu diplomasisinin farklı bir metot izlediğini savunmaktadır.

Tablo 1.1’de gösterildiği üzere Cull, geleneksel ile yeni kamu diplomasisi arasında kesin bir ayrıma gitmiştir. Sürece devlet dışı aktörlerin kalıcı şekilde girmiş olması, iletişimin gelişen teknoloji neticesinde anlık hale gelmesi, anlık iletişimin ulusal ve uluslararası haber çevresi arasındaki sınırı görünmez hale getirmesi, propagandanın yerini iletişimin alması, uluslararası imaj ve prestij yerine yumuşak güç ve ülke markalaştırmasının kullanılması, aktörün insanlara mesaj ulaştırmasını insanlar arası etkileşimin alması, süreçte aktörün iletişimi kolaylaştırıcı davranması ve yukarıdan aşağıya mesaj iletiminin yerini karşılıklı ilişki kurulmasının alması, yeni kamu diplomasisini geleneksel kamu diplomasisinden ayırmaktadır.⁷⁰

Cull, kamu diplomasisi uygulamalarını, dinleme, müdafilik, kültürel diplomasi, değişim diplomasisi ve uluslararası haber yayıncılığı olarak beş unsurdan oluşan bir şekilde tasnif etmiştir.⁷¹ Cull, 2009 yılında literatürde bulunduğu yerin tartışmalı olduğunu kabul etmekle birlikte psikolojik harbi de kamu diplomasisi uygulamalarına benzer bir mahiyet barındırması sebebiyle listeye eklemiştir. Buna göre, dinleme kısa ve uzun vadede etkili, bilgi akışının dışarıdan içeriye doğru olduğu uygulamaları; müdafilik kısa vadede etkili ve bilgi akışının içerden dışarıya doğru olduğu uygulamaları; kültürel diplomasi uzun vadede etkili ve bilgi akışının

⁶⁸ Melissen, *a.g.e.*, 19-23.

⁶⁹ Çevik, *a.g.e.*, 20.

⁷⁰ Cull, *a.g.e.*, 12-13.

⁷¹ Nicholas J. Cull, “Public Diplomacy: Taxonomies and Histories”, *Annals of the American Academy of Political Science*, C. 616 (2008): 31.

içerden dışarıya doğru olduğu uygulamaları; değişim diplomasisi çok uzun vadede etkili ve bilgi akışının hem içeriden dışarıya hem de dışarıdan içeriye doğru olduğu uygulamaları; uluslararası haber yayıncılığı orta vadede etkili ve bilgi akışında resmi görüşlerin içerden dışarıya doğru olduğu uygulamaları kapsamaktadır.⁷²

Tablo 1. 1: Geleneksel Kamu Diplomasisi ile Yeni Kamu Diplomasisi Arasındaki Farklar

Hâkim Nitelikler	Geleneksel KD	Yeni KD
Uluslararası Aktörün Kimliği	Devlet	Devlet ve devlet dışı aktörler
Teknolojik İmkânlar	Kısa dalga radyo yayınları, Yazılı Basın, Sabit Telefonlar	Uydu yayınları, internet, anlık haber akışı, akıllı telefonlar
Medya Çevresi	Ulusal ve uluslararası haber çevresinde varlığı fark edilebilir kesin bir sınır	Ulusal ve uluslararası haber çevresinde belirsiz bir sınır olması
Yaklaşım Metodu	Siyasi müdafilik ve propaganda teorisi	Kurumsal markalaşma ve ağ(iletişim) teorisi
Terminoloji	Uluslararası imaj ve prestij	Ülke Markalaştırması ve yumuşak güç
Rolün Yapısı	Yukarıdan aşağıya, aktörden yabancı halklara	Yatay iletişim, aktörün tarafından kolaylaştırılmışlığın tesisi
Rolün Niteliği	Hedefe mesajların iletimi	Karşılıklı ilişki kurulması
Nihai Amaç	Uluslararası çevrenin idare edilmesi	Uluslararası çevrenin idare edilmesi

Cull, Nicholas J. *Public Diplomacy: Lessons From Past*. Los Angeles: Figueora Press, 2009. s. 14'ten uyarlandı.

Psikolojik harp ise savaş halinde dahi yabancı kamuoyunun etkilenmesini amaçlaması kapsamında kamu diplomasisi uygulamalarına benzerlik göstermektedir. Hedef, düşmanın dağılmasını ve/veya teslim olmasını sağlamak olarak belirlenmektedir. Propagandayla arasında çok ince bir ayrım vardır ama Cull'a göre kamu diplomasisi uygulamalarına benzerlik gösteren psikolojik harp ahlaksız amaçlara yönelmedikçe propaganda haline dönüşmez. Ancak hedefi itibarıyla, psikolojik harp kolayca propagandaya dönüşebilir bir haldedir. Psikolojik harp, dışa doğrudur, kısa vadede etkilidir, yanlış bilgilendirmeyi kullanmaktadır. Cull, beş

⁷² Cull, *a.g.e.*, 35.

unsur ve onlara benzerlik gösteren psikolojik harbin, kullanımının belirli bir reçetesi olmadığını, aktörlerin ihtiyaçlarına göre kullanımların ortaya çıktığını savunmaktadır. Cull’a göre esas önemli olan, bir aktörün ne söylediği değil ne eylediği, eylemlerini yabancı kamuoyuna aktarma kabiliyeti ve eylemlerin gerçekleşmesi ve duyurulması sürecinde kurumlarının koordineli olarak çalışabilme kapasitesidir. Bir aktör çok iyi şeyler yapmasına rağmen bunları duyurmakta başarısız oluyorsa yumuşak gücünün bir fark yaratması mümkün görülmemektedir.⁷³

Baumann, küreselleşmeyi ayrıcalıkların ve yoksunlukların; servetin ve yokluğun; kaynakların ve zayıflığın; gücün ve güçsüzlüğün ve özgürlük ve esaretin yeniden dağıtım süreci olarak tanımlamıştır.⁷⁴ Baumann’ın tanımının uluslararası siyasete dair yorumu yapıldığında, küreselleşmeyle beraber her ülkenin kendi etki sahasını genişletmek adına daha evvel girmedikleri boyutta bir mücadeleye ve daha evvel gelişigüzel kullandıkları veya kullanmadıkları araçları kapsamlı politikalarla planlayarak kullanmaları gereken bir döneme girdikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla TDP, başlangıcından beri olmasını arzu ettiği değişimleri ve dönüşümleri yumuşak gücün kilit unsuru kamu diplomasisi ile elde etme çabası içine girmiştir. Süreçte TDP “*otonomi mücadelesi veren, statüko isteyen saldırgan hareket eden*” ve eylemlerini çoğunlukla yumuşak güç üzerinden kamu diplomasisi yoluyla gerçekleştiren bir tavırda sürdürülmektedir.⁷⁵ Belirlenmiş amaca matuf olarak kurumlar oluşturmuş, sivil toplum örgütleri ile işbirliğine gitmiş, mevcut kurumlarını kamu diplomasisinde işlev görecektir şekilde dönüştürmüş ve sahip olduğu siyasi, iktisadi, kültürel kaynakları hedef ve amaçlarına yönelik olarak kullanmaya başlamıştır.

2.3. Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç

Türkiye, kadim tarihi, kültürü, stratejik önemi yüksek coğrafyası, Türk kimliği, Müslüman kimliği, demokratik değer ve ilkelere riayeti, yurtdışında bulunan nüfusu, askeri gücü, istikrarlı büyüyen ekonomisi ve imparatorluk geçmişine sahip olması başta olmak üzere birçok yumuşak güç kaynağına sahiptir. Dünyada bulunan ülkelerin çoğunluğunda mevzubahis kaynaklardan sadece bir veya birkaçı ile kamu diplomasisi icra edilmektedir. Türkiye ise sahip olduğu kaynakların tamamını imkânı

⁷³ Cull, *Public Diplomacy: Lessons From Past*, 22-27.

⁷⁴ Zygmunt Baumann, *Globalization The Human Consequences* (Oxford:Polity Press,2005), 70.

⁷⁵ Yalçın, *a.g.e.*, 37.

nispetinde gerektiğinde yumuşak güç unsuru olarak kullanılmaktadır. Kalın, Türk yumuşak güç kaynaklarını tarihinin, coğrafyasının, kültürel derinliğinin, ekonomik gücünün ve demokrasisinin birleşimi olarak tasnif etmektedir.⁷⁶ Yumuşak gücün ise “Türk Hikâyesi”nin anlatılarak elde edildiğini savunmaktadır.⁷⁷ Bununla birlikte TDP’de yumuşak güç kullanımı temelde insani-ekonomik-teknik yardımlar, kültürel etkileşimler ve düzen kurucu aktör rolünün icrası olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁸

Bunlara ek olarak askeri eğitim işbirliği faaliyetleri de temel yumuşak güç kullanım alanlarına girme merhalesindedir. Başlangıcı itibariyle Balkanlar ve Orta Asya’nın hedef alındığı süreçte hâlihazırda Afrika, Ortadoğu, Güney Amerika, Uzak Doğu, Kafkasya ve Doğu Asya ülkeleri de bulunmaktadır. USC Center on Public Diplomacy tarafından 2015’den beri hazırlanmakta olan ve en etkili 30 ülkeyi inceleyen Küresel Yumuşak Güç Sıralamasında Türkiye, 2015 ve 2017 yıllarında listeye dâhil edilmiştir.⁷⁹ Eğitim, kurumsallaşma, kültür, dijital ortamların kullanımı, kamu kurumlarının politikaları, siyasal değerler, insan hakları başta olmak üzere demokratik yönetim ilkelerine riayet ve her türlü aktörü kapsayan diplomatik kaynaklar kıstaslarının objektif incelenmesinin yanı sıra 20 farklı ülkede ülkelerin yumuşak gücünü tespiti yönelik yapılmış kamuoyu anketlerinin eklenmesiyle oluşturulan listede Türkiye, 2015 yılında 28. Olarak kendine yer bulmuştur. Türkiye’nin 42.55 puanla 28. Olduğu listede İngiltere, 75.61 puanla ilk sırada yer almıştır.⁸⁰ 2016 yılında ise Türkiye listeye girememiştir.⁸¹ 2017 yılında Türkiye, 45.35 puanla 30. Sırada listeye dâhil edilmiştir. 2017 yılının 1. sırasını 75.75 puanla Fransa elde etmiştir.⁸² 2018 yılında ise Türkiye listeye girememiştir.⁸³

En etkili 30 yumuşak güç listesi hazırlanırken pozitivistçe bir tutumla kesin objektiflik söz konusu olmamaktadır. Türkiye’nin listeye dâhil edildiği yıllar ve

⁷⁶ İbrahim Kalın, “Soft Power and Public Diplomacy in Turkey”, *Perceptions*, C.16, S.3 (2011): 7.

⁷⁷ Kalın, *a.g.e.*, 18.

⁷⁸ Tuba Çavuş, “Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye’nin Yumuşak Güç Kullanımı”, *KSİÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 2 (2012): 31.

⁷⁹ “Turkey Soft Power” https://softpower30.com/country/turkey/?country_years=2015 [Erişim Tarihi: 11.04.19].

⁸⁰ USC Center on Public Diplomacy, *The Soft Power 30: A Global Ranking of Soft Power* (Los Angeles: 2015), 21-26.

⁸¹ USC Center on Public Diplomacy, *The Soft Power 30: A Global Ranking of Soft Power* (Los Angeles: 2016), 36-37.

⁸² USC Center on Public Diplomacy, *The Soft Power 30: A Global Ranking of Soft Power* (Los Angeles: 2017), 40-41.

⁸³ USC Center on Public Diplomacy, *The Soft Power 30: A Global Ranking of Soft Power* (Los Angeles: 2018), 42-43.

edilmediği yıllar arasında maddi olarak bakıldığında hayatın olağan akışına aykırı artmalar ve azalmalar söz konusu değildir. Mesele, bir yönüyle siyasal anlamıyla Batı ile sürdürülen ilişkilerin halinden de etkilenmektedir. Bunlara rağmen Türkiye'nin dünyanın tamamında olmamakla birlikte bölgesel anlamda yumuşak gücünün çok etkili olduğu alanlar bulunmaktadır. Yakın ve orta vadede yumuşak güç kapsamında planlanan faaliyetlerin gerçekleştirilmesi Türkiye'nin başta Soğuk Savaş şartları olmak üzere çeşitli nedenlerle geç başladığı bir süreçte olması iktiza eden konuma ulaşmasını sağlayacaktır.

2.3.1. Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç Kurumları

TDP'de yumuşak güç kurumları devlet kurumları ve sivil toplum örgütleri olmak üzere temelde ikiye ayrılmaktadır. Devlet kurumları, Dışişleri Bakanlığı, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk Hava Yolları (THY), Türk Kızılay, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), Anadolu Ajansı (AA), Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) ve hedef ülkenin şartlarına göre ilgili bakanlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivil Toplum Örgütleri ise insani yardım odaklı çalışan kuruluşlar, bilgi ve gündem oluşturma odaklı kuruluşlar ve ticari ilişkilere dair çalışan kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.1.1. Dışişleri Bakanlığı

Osmanlı Devleti döneminde 'reisül kütütlük' olarak karşılığı bulunan ve dönemin yazışmalarını yapmakla görevlendirilen teşkilat, dünyada yaşanan gelişmelerle birlikte 1836 yılında günümüzdeki bakanlığın öncülü olan "Umur-ı Hariciye Nezareti" halini almıştır. Cumhuriyet döneminde oluşturulan dışişleri bakanlığı, Umur-ı Hariciye kurumu örnek alınarak yapılandırılmıştır. Doksan altı yıllık Cumhuriyet döneminde bakanlık teşkilatı zamanın gereklerine uygun olarak sürekli bir gelişme halinde olmuştur.⁸⁴ Bahsedilen doğrultuda SSCB tehdidinin ortadan kalkmasının ardından başlayan yeni dönemde, daha önce çeşitli sebeplerle ilgilenilememiş meseleler bakanlığın ana gündem konuları arasına girmiştir.

⁸⁴ Ali Rıza Özcoşkun, *Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Dışişleri Bakanlığı Teşkilat Yapısı* (Ankara: Türk Diplomatik Arşivi Yayınları, 2018), 6.

Bakanlık ilk olarak, bağımsızlığını ilan etme hazırlığında olan devletlerle ilişkiye başlanması, bağımsızlık ilanı gerçekleştiren devletlerin tanınması ve mevzubahis devletlerde misyon şefliği kurulması süreçlerinde rol almıştır. 1991 yılında müsteşar yardımcılığı kadrosu 7'ye, genel müdürlük kadrosu 15'e yükseltilmiş, Balkanlar ve Kafkasya Genel Müdürlüğü, Bağımsız Devletler Topluluğu Genel Müdürlüğü, Ortadoğu ve Afrika Genel Müdürlüğü kadroları ve zamanla TİKA adını alacak Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı (EKETİB) ilgili ülkelere çeşitli yardımlar gerçekleştirmek amacıyla ihdas edilmiştir.⁸⁵ 1993 yılında Masa Sistemini yeniden tedavüle sokan Bakanlık, Sovyet Bloğu ülkelerinin bağımsızlıklarına göre yapısını düzenli olarak güncellemiş ve EKETİB'İ Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı olarak yeniden düzenlemiştir.⁸⁶ 1994 senesinde Bakanlığın bilgi birikimini arttırmak ve kamuoyuyla paylaşmak amacıyla Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM) kurulmuştur.⁸⁷ 1999 yılında TİKA, bakanlık bünyesinden çıkartılmış ve Başbakanlığa bağlı hale getirilmiştir.⁸⁸

Teşkilatlanmada yapılan değişikliklerin ötesinde Bakanlık, uluslararası siyasetin gereklerini yerine getirme noktasında 2000 sonrası dönemde kullanıma giren yeni ilkeler ve diplomasi dili çerçevesinde hareket etmiş, yumuşak gücün kullanımı konusunda Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü kurulana kadar kendi uhdesindeki birimler ve ilgili devlet kurumları arasında koordinasyon görevi icra etmiştir. Hâlihazırda Bakanlık, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesinin ardından yayınlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı (CB) Kararnamesi'nin dördüncü bölümü uyarınca teşkilatlandırılmış bulunmaktadır.⁸⁹ Dışişleri Bakanlığı merkez teşkilatı, İkili Siyasi İşler Genel Müdürlükleri, Uluslararası Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü, Çok Taraflı Siyasi İşler Genel Müdürlükleri, Küresel ve İnsani Konular Genel Müdürlüğü, Dış Politika, Analiz ve Eşgüdüm Genel Müdürlüğü, Çok Taraflı Ekonomik İşler Genel Müdürlüğü, İkili Ekonomik İşler Genel Müdürlükleri, Uluslararası Hukuk Genel Müdürlüğü, Andlaşmalar Genel Müdürlüğü, Konsolosluk İşleri Genel Müdürlükleri, Araştırma ve Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü, Enformasyon Genel Müdürlüğü, Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İşler Genel Müdürlüğü, Protokol Genel Müdürlüğü, Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü,

⁸⁵ Özcoşkun, *a.g.e.*, 96.

⁸⁶ *A.g.e.*, 101. (Masa Sistemi yeterli personel olmaması nedeniyle 1996 senesinde kaldırılmıştır.)

⁸⁷ *A.g.e.*, 104.

⁸⁸ *A.g.e.*, 118.

⁸⁹ "1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi", *Resmi Gazete*, 30474(Temmuz 2018).

Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Dış Politika Danışma Kurulu Başkanlığı, Teftiş Kurulu Başkanlığı, ö) Strateji Geliştirme Başkanlığı, Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanlığı, Diplomasi Akademisi Başkanlığı, Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı, Tercüme Dairesi Başkanlığı ve Özel Kalem Müdürlüğü birimlerinden oluşmaktadır.⁹⁰

2.3.1.2. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı

Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA), Bakanlar Kurulu kararıyla 27 Ocak 1992’de Dışişleri Bakanlığı’na bağlı olarak kurulmuştur. 1999’da Başbakanlığa bağlanmış ve 2001 yılında tüzel kişilik sahibi olmuştur. TİKA kurulurken Japonya’da ilgili görevleri icra eden kurum örnek alınmıştır. Kuruluş amacı Türkçe konuşulan ve Türkiye’ye komşu ülkeler başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına ekonomik, kültürel, ticari, teknik, sosyal ve eğitim alanlarında projeler geliştirmek ve uygulamaktır.⁹¹ TİKA’nın görevi, kalkınma ortağı kabul edilen ülkelerin yoksulluktan refaha geçişinde ülkelere yardımcı olmaktır. 1992’den bu yana 170 ülkede yaklaşık 25.000 proje ve faaliyet gerçekleştiren TİKA her yıl etkinlik sahasını genişletmeye devam etmektedir.⁹² 24 Ekim 2011 yılında Kanun Hükmünde Kararnameyle TİKA yeniden yapılandırılmış ve ismi “Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı” olarak değiştirilmiştir. TİKA’nın hâlihazırda 59 ülkede 61 Program Koordinasyon Ofisi bulunmakta ve 150 farklı ülkede çeşitli faaliyetler ve programlar yürütmektedir.⁹³

Türkiye’nin kamu diplomasisi faaliyetleri icra etmek adına kurduğu ilk yapı olan TİKA, esasen SSCB sonrası bağımsızlığına kavuşan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’ne yönelik faaliyet yürütmek üzere kurulmuştur ancak zamanla kapsamı genişletilerek günümüzdeki halini almıştır.⁹⁴ TİKA’nın etkinliği ve etkinlik sahası 2002 sonrası dönemde arttırılarak Türkiye’nin dünya kalkınma yardımlarında hatırı sayılır bir mevkie yükselmesi sağlanmıştır.⁹⁵ 2002 yılında 85 Milyon Dolar olan yardım, 2017’de 8 Milyar 120 Milyon Dolara yükselen bir seyir takip etmiştir.⁹⁶ TİKA bahsedilen etkinliklerin tamamının tek başına yüklenicisi değildir. Esasında

⁹⁰ “1 Sayılı CB Kararnamesi”, a.g.e., 69-70.

⁹¹ Mustafa Aydın, “Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Cilt II*, ed. Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları, 15. Bs, 2015), 382.

⁹² <http://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 27.02.2019].

⁹³ <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222> [Erişim Tarihi: 27.02.2019].

⁹⁴ Yılmaz ve Kılıçoğlu, a.g.e., 123.

⁹⁵ Özerdem, a.g.e., 138.

⁹⁶ <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> [Erişim Tarihi: 27.02.2019].

TİKA bir çeşit koordinasyon ve iletişim sürecinin tepesindeki kurum olarak hizmet vermektedir. TDP'nin hem oluşturulma sürecinde hem de uygulanması sürecinde çalışan TİKA'nın kurulduğu tarihten sonra beklenileni veremediğine yönelik düşünceler mevcut olmakla birlikte 1990-2002 arası süreçte TDP'nin bizatihi kendisinin bekleneni veremediği ve TİKA'nın TDP'de yaşanan durumun bir sonucu olarak kuruluşundan sonraki süreçte yetersiz kaldığı görülmektedir.⁹⁷ TDP'de otonomi arayışının sosyal ve kültürel odakları konusunda öne çıkan TİKA, vizyonunu “*kalkınma işbirliğinin bütün alanlarında her türlü enstrümanı etkin biçimde kullanarak, bölgemizdeki ve küresel düzeydeki sorunlara, derin köklerimizden beslenen adalet ve vicdanla, ayırım yapmadan, hızlı ve etkili çözümler sunabilen öncü bir teşkilat olmak*” olarak, misyonunu “*Ülkemizin uluslararası işbirliği ve kalkınma yardımları çerçevesinde, faaliyet coğrafyasındaki ülkelerde, ilgili kuruluşlarla koordinasyon içerisinde, insan odaklı bir yaklaşımla, ekonomik ve sosyal kalkınma süreçlerini destekleyecek, ortak tarihi mirasımızın korunmasını ve kültürel işbirliğini geliştirecek sürdürülebilir proje ve faaliyetler gerçekleştirmek*” ve temel değerlerini insan odaklılık, işbirliğinde bulunulacak ülke önceliklerine uygunluk, kaliteli ürün ve hizmet sunumu, tarafsızlık ve şeffaflık, katılımcılık, güvenilirlik, sonuç odaklılık, etkililik, verimlilik ve zamanındalık ve son olarak ülkemiz dış politikası ile uyumluluk olarak sunmaktadır.⁹⁸ Program Koordinasyon Ofislerinde çalışan yerel personeller dâhil olmak üzere kurumun toplam 797 personeli bulunmaktadır.⁹⁹ Hâlihazırda Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı halde çalışmalarını sürdürmektedir.¹⁰⁰

2.3.1.3. İletişim Başkanlığı

2010 senesinde kamu diplomasisi faaliyetlerini düzenlemek amacıyla kurulan Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK), Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle birlikte yerini Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'na bırakmış ve KDK, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'na bağlanmıştır. Bahsedilen sebepten ötürü evvela Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nden bahsedilecektir.

⁹⁷ Ramazan Erdağ, “Türkiyenin Kalkınma Yardımları ve TİKA”, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, ed. Mehmet Şahin, ed. B. Senem Çevik (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015): 254.

⁹⁸ TİKA, *Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı 2018 Yılı Performans Programı* (Ankara: 2018), 14-15.

⁹⁹ TİKA, a.g.e., 22. (Yerel Personel hariç kurumda 509 personel bulunmaktadır.)

¹⁰⁰ <http://www.kultur.gov.tr/TR-183813/merkez-teskilati.html> [28.02.19].

KDK, 2010 yılında “uluslararası platformlarda, ülkemizin uzun süredir maruz kaldığı itham ve sorunlar karşısında haklılığımızı kanıtlamaya yönelik çalışmaların başarıya ulaşabilmesi için, kamu diplomasisi yöntem ve araçlarıyla uluslararası toplumun doğru yönde bilgilendirilmesi” gerekliliğine yönelik olarak “kamu diplomasisi alanında yürütülecek çalışmalar ile stratejik iletişim ve tanıtım faaliyetleri konusunda kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak amacıyla” kurulmuştur.¹⁰¹ KDK’nın amacı kamu diplomasisi oluşturmak değil kamu diplomasisi faaliyeti yürüten çeşitli kurumlar arasında iletişimi sağlamak ve karar alma süreçlerini çağın gerektirdiği süratte yapabilmeyi sağlamak olarak belirlenmiştir. KDK’nın çalışmaları bilgilendirme panellerini, tanıtım programlarını ve çalıştayları kapsayan Üniversite Programları, ülke toplantılarını, akıl insanlar konferanslarını, Avrupa toplantılarını, panelleri ve İstanbul Küresel Forumu’nu kapsayan Siyasal İletişim Faaliyetleri ve Gazeteci Heyetleri Programlarını, Uluslararası Basın Bilgilendirmelerini ve Kültür Tanıtımlarını kapsayan Medya tanıtım çalışmaları olmak üzere üç gruptan oluşmaktadır.¹⁰² KDK’nın kuruluşu esasında TDP’nin yeni hâlinin uygulandığının getirdiği bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu diplomasisi çeşidinin doğal halinde var olan devletten yabancı halka doğru kurulan münasebetlerin sağlıklı yapılabilmesi ve Türkiye’ye yönelik mesnetsiz iddiaların devlet değil halk nezdinde çürütülmesi bilgi çağının bir icbarıdır. CB İletişim Başkanlığı, 2018 senesinde 14 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulmuştur. KDK’nın misyon ve vizyonu İletişim Başkanlığı tarafından devralınarak kamu diplomasisi faaliyetlerinin aksamadan devam etmesi için Başkanlığa bağlı bir daire ihdas edilmiştir. Kamu Diplomasisi Dairesi Başkanlığı’nın Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nde ifade edilen görev ve faaliyetleri KDK’nın üç grupta toplanan görev ve faaliyetleri ile yüksek düzeyde benzerlik taşımaktadır.¹⁰³ İletişim Başkanlığı, “Uluslararası kamuoyları, karar alıcı aktörler ve medya ile derinlikli ve çok yönlü ilişkiler geliştirmek; iletişimin tüm araç ve yöntemleri ile Türkiye’nin her alanda nitelikli temsilini sağlamak ve bu doğrultuda ‘Türkiye markasını güçlendirmek’ vizyonu ve ‘Devletimizin tüm kurumlarını kapsayıcı, ortak dil anlayışını merkezine alan, ulusal

¹⁰¹ “Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü”, Resmi Gazete, 27478 (Ocak 2010).

¹⁰² Necati Anaz, M.Cüneyt Özşahin, “Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü: Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisinin Rolü ve İşlevi, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, ed. Mehmet Şahin, ed. B. Senem Çevik (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015): 508-512.

¹⁰³ “14 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”, Resmi Gazete, 30488 (Temmuz 2018).

ve uluslararası düzeyde bütünlüklü bir iletişim stratejisi oluşturmak ve iş süreçlerini bu temelde yürütmek.” misyonuna sahiptir.¹⁰⁴ Ayrıca Başkanlık, TRT’yle ‘ilişkili’, AA ve Basın İlan Kurumu’yla ‘bağlantılı” halde çalışmalarını sürdürmektedir.¹⁰⁵

2.3.1.4. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, “yurtdışındaki vatandaşlarımız, kardeş topluluklarımız ile Türkiye’de öğrenim gören uluslararası burslu öğrencilerimize yönelik çalışmaları koordine etme, bu alanlarda verilen hizmetleri ve yapılan faaliyetleri geliştirme görevini” icra etmek üzere 6 Nisan 2010 tarihinde kurulmuştur.¹⁰⁶ Kültür ve Turizm Bakanlığı merkez teşkilatı içinde bulunan YTB, “Vizyoner diaspora politikaları oluşturmak ve etkin programları hayata geçirerek küresel bir kurum olmak” vizyonuna ve “Türkiye’nin diasporası ile bağlarını güçlendirmek ve diasporanın etkinliğini artırarak, Türkiye’nin uluslararası ilişkiler vizyonuna katkı sağlayacak politikaları üretmek” misyonuna sahiptir.¹⁰⁷ 287 personel ile çalışmaktadır.¹⁰⁸ YTB, Yurtdışı Vatandaşlar Kapsamında Yürütülen Faaliyetler, Kardeş Topluluklar Kapsamında Yürütülen Faaliyetler ve Türkiye Bursları Kapsamında Yürütülen Faaliyetler olmak üzere üç ana tema etrafında çalışmalar yürütmektedir. Türkçe anadil öğrenimi ve eğitim çalışmaları, yüksek öğretim teşvikleri, tez teşvikleri, araştırma çalışmaları, kökler köprüler kültürel hareketlilik programları, diaspora istişare toplantıları, yurtdışı vatandaşlara yönelik saha programları ve hukuki hizmetler ve mevzuat çalışmaları, Yurtdışı Vatandaşlar Kapsamında Yürütülen Faaliyetlerdir.¹⁰⁹ Türkiye mezunları programı, akademik ve bilimsel araştırmalar programı, kültürel işbirliği programı, eğitim işbirliği ve kapasite geliştirme programı, sivil toplum ve iletişim programı, dini kurumlarla işbirliği programı ve diaspora işbirliği programı, Kardeş Topluluklar Kapsamında Yürütülen Faaliyetlerdir.¹¹⁰ Planlama ve tanıtım çalışmaları, burslandırma çalışmaları, bursiyerlere sağlanan destekler, Türkçe öğretimi, akademik rehberlik, özel programlar, sosyal ve kültürel programlar, mesleki eğitim programları ve öğrenci

¹⁰⁴ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/vizyon-misyon> [Erişim Tarihi:27.02.19].

¹⁰⁵ <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/kurum-hakkinda> [Erişim Tarihi: 27.02.19].

¹⁰⁶ <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/baskanligimiz-2> [Erişim Tarihi: 28.02.19].

¹⁰⁷ YTB, *İdari Faaliyet Raporu* (Ankara: 2017), 9.

¹⁰⁸ A.g.e., 24.

¹⁰⁹ A.g.e., 40-53.

¹¹⁰ A.g.e., 56-83.

ilişkileri, Türkiye Bursları Kapsamında yürütülen faaliyetlerdir.¹¹¹ YTB'nin yürüttüğü faaliyetlere bakıldığında YTB'den önce mevzubahis faaliyetlerin bir kısmının TİKA tarafından yapıldığı görülmektedir. YTB'nin kuruluşu, TDP'de yaşanan genişlemenin açık bir emaresidir. TDP'nin etki sahasını genişletmesi neticesinde daha önce TİKA ve Dışişleri Bakanlığı'nın ilgili birimlerince yapılan çalışmalar için müstakil bir teşkilata ihtiyaç duyulmuş ve netice olarak YTB kurulmuştur.¹¹² Cumhuriyet'in başlangıcından beri taşınan TDP'nin çok boyutlu hale getirilmesi isteğinin 2000 sonrası dönemde gerçekleşmesinde mesafe kat edildiği ve TDP'nin yeni ilkelerinin YTB'nin faaliyetlerinde doğrudan uygulama imkânı bulduğu görülmektedir.¹¹³ YTB'nin faaliyetlerinin, kamu diplomasisi altında yer alan diaspora diplomasisi boyutunda yoğunlaşma eğiliminde olduğu görülmektedir. Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına yönelik faaliyetleri, Türk toplumlarının yaşadıkları ülkede etkili bir sivil toplum olmaları amacına hizmet etmektedir.¹¹⁴Yabancı öğrencilere verilen burslar aracılığıyla orta ve uzun vadede Türkiye'yi tanıyan toplumların oluşmasına hizmet edilmekte ve akraba ve soydaş topluluklara yönelik faaliyetler ile TDP'nin etki sahası arttırılmaktadır.

2.3.1.5. Yunus Emre Enstitüsü

Yunus Emre Enstitüsü, *“Türkiye’yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; bununla ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak; Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek; Türkiye’nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini arttırıp dostluğunu geliştirmek amacıyla 05.05.2007 tarihli ve 5653 sayılı kanunla kurulmuş bir kamu vakfı”* olan Yunus Emre Vakfı’na bağlı olarak 2009’da hizmet vermeye başlayan ve *“(5653 sayılı)Kanunun amaçlarını gerçekleştirmek üzere yurt dışında kurduğu merkezlerde yabancılara Türkçe öğretimi çalışmalarının yanı sıra ülkemizin tanıtımı amacıyla kültür ve sanat faaliyetleri yürütmekte, ayrıca bilimsel çalışmalara destek”* olan bir kurumdur.¹¹⁵ Türkiye’yle bağ ve dostluk inşa eden insan sayısını arttırmak misyonuyla ve Türkiye’nin uluslararası itibarını, güvenilirliğini ve tanınırlığını

¹¹¹ YTB, a.g.e., 86-102.

¹¹² Yılmaz, Kılıçoğlu, a.g.e., 120.

¹¹³ Burcu Sunar Cankurtaran, “Türk Dış Politikasında Diaspora Diplomasisi Açılımı ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı”, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, ed. Mehmet Şahin, ed. B. Senem Çevik (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015): 104.

¹¹⁴ Cankurtaran, a.g.e., 131.

¹¹⁵ <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu> [Erişim Tarihi: 28.02.19].

arttırmak vizyonu ile faaliyet yürüten enstitü, bir çeşit kültür diplomasisi yürütmektedir.¹¹⁶ TDP'nin sadece faaliyet yürüttüğü bölgeler bakımından değil aynı zamanda içerik bakımından çok boyutlu hale getirilme arzusunun bir neticesi olan Yunus Emre Enstitüsü, kültürel çalışmalarla Türkiye'nin etki sahasını genişletme görevi icra etmektedir.¹¹⁷ 46 farklı ülkede toplam 56 Kültür Merkeziyle faaliyetlerini yürüten Enstitü, Türk dili, kültür, sanat ve bilim sahalarında çalışmalarını sürdürmektedir.¹¹⁸ Kültür Merkezlerinin yanı sıra 50 ülkedeki 100 Türkoloji bölümü ile temaslarını sürdürmekte olan Enstitü, 2023 yılında 100. Kültür Merkezini açmayı hedeflemektedir.¹¹⁹ YTB'de olduğu gibi Yunus Emre Enstitüsü de TİKA'nın ve diğer ilgili kurumların yürüttüğü faaliyetlerin müstakil bir teşkilat ile icra edilmesi gerekliliğine matuf olarak açılmıştır.¹²⁰

2.3.1.6. Diyanet İşleri Başkanlığı

Cumhuriyet döneminde kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı, 1980'lere kadar Türkiye dışında yumuşak güç namına aktif bir çalışma yürütmemiştir. Hatta 1960'lı yıllarda dönemin Diyanet İşleri Başkanı'nın Kuzey Afrika ve Ortadoğu devletlerine dini sebeplerle bir geziye çıkması, yazılı basında ciddi bir eleştiri konusu haline gelmiş ve gezi yarıda kesilerek iptal edilmiştir.¹²¹ İlk olarak 1971 yılında yurtdışına Ramazan ve Kurban Bayramı dolayısıyla personel gönderen Diyanet, aynı sene çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararı'yla yurtdışı görevleri için oluşturulan Dış Hizmetler Müdürlüğü birimini kullanmaya başlamıştır.¹²² 1980 sonrasında yurtdışındaki Türk vatandaşlarının yoğunlukla yaşadığı yerlerde faaliyet göstermeye başlayan Diyanet, 2000 sonrası dönemde ise yurtdışında aktif olarak faaliyet yürütmeye başlayarak dini diplomasiyle ilgilenmeye başlamıştır. Sadece Türk vatandaşlarının yoğunlukta olduğu bölgelerde bulunmanın ötesinde Balkanlar, Afrika, Avrasya ve Güney Amerika'da Müslümanlarla ilişkiler tesis eden Diyanet, birçok bölgeden gelen eğitim ve işbirliği talepleri, ibadethane ve yetişmiş personel ihtiyacı başta olmak üzere

¹¹⁶ <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/vizyon-misyon> [Erişim Tarihi: 28.02.19].

¹¹⁷ Muharrem Ekşi, "Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü", *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, ed. Mehmet Şahin, ed. B. Senem Çevik (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015): 348.

¹¹⁸ Yunus Emre Enstitüsü, *Faaliyet Raporu* (Ankara: 2017), 7.

¹¹⁹ Yunus Emre Enstitüsü, a.g.e., 9.

¹²⁰ Süleyman Çağrı Güzel, "Dış Yardımlarda Destekleyici Bir Unsur Olarak Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü Örneği", *AÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 30, S.2 (2016): 354.

¹²¹ Mehmet Özkan, "Türk Dış Politikasında Din ve Dini Diplomasi", *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, ed. Mehmet Şahin, ed. B. Senem Çevik (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015): 140.

¹²² <https://disiliskiler.diyanet.gov.tr/sayfa/53/tanitim> [Erişim Tarihi: 28.02.19].

birçok faaliyet gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin din konusundaki mevcut bilgi birikimini ve yetişmiş personelini talep halinde soydaş ve dindaşlarına sunması, din suiistimalinin önüne geçilmesi, kurumlar arasında işbirliğinin tesis edilmesi, İslam ve Müslüman kimliğine dair önyargıların ve yanlış anlamaların düzeltilmesi, Müslümanların azınlıkta oldukları bölgelerde asimilasyonun önüne geçilmesi ve eşit haklarla yaşamalarının sağlanması, başta Türk toplumu olmak üzere Müslümanların yaşadığı yerlerde karşılaştıkları sorunların çözülmesi ve tarihi-kültürel mirasın korunması Diyanet İşleri Başkanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün ilke ve hedefleri olarak sunulmaktadır.¹²³ Hâlihazırda Diyanet İşleri Başkanlığı, TDP'nin çok boyutlu hale getirilmesinde etkin kurumlardan biri olma hüviyetini taşımaktadır.¹²⁴ Bu kapsamda Latin Amerika Ülkelerindeki Müslümanlarla bağlantı kurulması, Afrika'yla kurulan ilişkilerde din faktörünün kullanılması, Balkanlarda dini hizmetlerin sunulması¹²⁵ ve Avrasya'da SSCB sonrasında dinin yeniden hayatın bir parçası olması noktasında altyapı ve eğitim hizmetlerinin sunulması karşımıza Diyanet'in yürüttüğü faaliyetler olarak çıkmaktadır.¹²⁶

2.3.1.7. Türk Kızılayı

Savaş alanlarında yaralanan askerlerin ve yaralılarla ilgilenen personelin tarafsız kabul edilerek saldırılardan muaf tutulması amacıyla 1863 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi'ne 1865'te taraf olunarak kurulan ilk Kızılay olan Türk Kızılayı, 5 kıtada 173 farklı ülkeye ulaşan çalışmalara sahiptir ve Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Hareketi'nin önemli bir üyesi olmağını sürdürmektedir.¹²⁷ Türk Kızılayı, 1868 yılında "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" adıyla kurulmuştur. Teşkilat, 1877'de Osmanlı Hilâli Ahmer Cemiyeti, 1923'te Türkiye Hilâliahmer Cemiyeti, 1935'te Türkiye Kızılay Cemiyeti ve 1947'de Türkiye Kızılay Derneği olarak adlandırılmıştır.¹²⁸ Kızılay'a ismi Mustafa Kemal Atatürk tarafından verilmiştir ve Kızılay "*Türkiye Cumhurbaşkanının yüksek himayeleri altındadır.*"¹²⁹ TDP hâlihazırda, "insani dış politika" olarak karar alıcılar tarafından adlandırılmaktadır. Kızılay'ın kurulduğu günden bu yana hem savaş sahalarında hem

¹²³ <https://disiliskiler.diyamet.gov.tr/sayfa/51/ilkeler-ve-hedefler> [Erişim Tarihi: 28.02.19].

¹²⁴ Özkan, *a.g.e.*, 153.

¹²⁵ A.g.e., 141-147.

¹²⁶ A.g.e., 150-151.

¹²⁷ Türk Kızılayı, *2016-2020 Stratejik Plan* (Ankara:2015), 1.

¹²⁸ <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz> [Erişim Tarihi: 02.03.19].

¹²⁹ "Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü", *Resmi Gazete*, 27146 (Şubat 2009).

de insani krizlerin meydana geldiği her yerde aktif biçimde ve taraf gözetmeden yaptığı çalışmalar TDP'nin insani boyutunun açık bir emaresi olarak görülmektedir.¹³⁰ Kızılay, “Türkiye’de ve dünyada, insani yardım hizmetinde model alınan, insanların en zor anlarında yanındaki kuruluş olmak” vizyonu ve “Proaktif bir kurum olarak afetlerde ve olağan dönemde ihtiyaç sahipleri ve korunmasızlara yönelik yardım sağlamak, toplumda yardımlaşmayı geliştirmek, güvenli kan teminini gerçekleştirmek ve zarar görebilirliği azaltmak” misyonu ile çalışmalarını yürütmektedir.¹³¹ İnsanlık, ayırım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, gönüllü hizmet, birlik ve evrensellik ilkeleri ise Kızılay’ın çalışmalarını yürütürken kullandığı ilkelerdir.¹³² Kızılay, “güvenli kan teminini gerçekleştirmek ve zarar görebilirliği azaltmak”, “afetlerde ve olağan dönemde ihtiyaç sahipleri ve korunmasızlara yönelik yardım sağlamak ve zarar görebilirliği azaltmak”, “toplumda yardımlaşmayı geliştirmek”, “gelir getirici faaliyetleri geliştirmek ve çeşitlendirmek” ve “kurumsal dönüşümü gerçekleştirmek” amaçlarına sahiptir¹³³ ve afet, kan hizmetleri, uluslararası yardım, sosyal hizmet, sağlık hizmetleri, ilk yardım, göç ve mülteci hizmetleri, eğitim ve gençlik hizmetleri ve mineralli su alanlarında çeşitli faaliyetler sürdürmektedir.¹³⁴

2.3.1.8. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

Türkiye’nin gündemine ilk olarak 1939 Erzincan Depremi ile giren afet yönetimi meselesi, 1999 Marmara Depremi’nin ardından çok daha kapsamlı bir boyutta devletin çalışmalar yürüttüğü bir alan haline gelmiştir. 2009 yılında çalışmaların tek bir merkezden yönetilme ihtiyacını karşılamak amacıyla Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı(AFAD), Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuştur. Hâlihazırda AFAD, Türkiye coğrafyasının çeşitli afetlerle belirli dönemlerde karşılaştığı krizlere hazırlanılması, hızlı ve etkin bir biçimde müdahale edilebilmesi ve maddi manevi her türlü kaybın en aza indirilmesi maksatlarıyla hem ulusal hem de uluslararası sahada faaliyet yürütmektedir.¹³⁵ AFAD, “Afet ve acil durumlar ile ilgili çalışmalarda sürdürülebilir kalkınmayı esas alan risk odaklı, etkin, etkili ve güvenilir hizmet sunan

¹³⁰ Mustafa Kemal Dağdelen, “Türk Kızılayı: Bir İnsani Diplomasi Aktörü”, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, ed. Mehmet Şahin, ed. B. Senem Çevik (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015): 233.

¹³¹ <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/misyonumuz-vizyonumuz> [Erişim Tarihi: 02.03.19].

¹³² <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/temel-ilkelerimiz> [Erişim Tarihi: 02.03.19].

¹³³ Türk Kızılayı, *a.g.e.*, 9.

¹³⁴ <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz> [Erişim Tarihi: 02.03.19].

¹³⁵ <https://www.afad.gov.tr/tr/2211/AFAD-Hakkinda> [Erişim Tarihi: 04.03.19].

uluslararası düzeyde model alınabilecek yönlendirici ve koordinatör bir kurum olmak ”vizyonuna ve “Afetlere dirençli toplum oluşturmak” misyonuna sahip olarak çalışmalarını yürütmektedir.¹³⁶ Türkiye’de yürüttüğü çalışmaların yanı sıra yurtdışında meydana gelen afetlere yönelik olarak da harekete geçen AFAD, uluslararası insani yardımları arttırmak ve kurumun uluslararası varlığını kaim hale getirecek işbirliklerine dâhil olmak hedeflerine sahiptir.¹³⁷

2.3.1.9. Maarif Vakfı

Maarif Vakfı, Türkiye’nin uluslararası eğitimde dünyaya açılan kapısı olmak amacıyla 2016 yılında çıkarılan 6721 Sayılı kanunla faaliyetlerine başlamıştır. Türkiye adına yurtdışında eğitim kurumu açmaya yetkili tek kurum olan Maarif Vakfı, okul öncesi eğitimden yüksek öğretime kadar eğitimin her merhalesinde hizmet vermeyi planlamaktadır. Vakıf, “İlmini ve irfanını insanlığın barış ve huzuru için kullanacak iyi insanların yetiştiği öncü bir eğitim kurumu olmak” vizyonuna, “Bütün dünyada insanlığın ortak birikimini ve Anadolu’nun kadim irfan geleneğini esas alan kapsamlı eğitim faaliyetleri yürütmek” misyonuna ve güven, işbirliği, şeffaflık, ehliyet ve liyakat, iyilikte ısrar, eğitimde kuşatıcılık ve evrensellik değerlerine sahip bir kurum olarak çalışmalarını sürdürmektedir.¹³⁸

2.3.1.10. Türk Silahlı Kuvvetleri

Türk Silahlı Kuvvetleri, dünyanın en eski düzenli ordularından birisi olmaklık sıfatını haizdir ve Türk milletinin ordu-millet olarak adlandırılmasıyla yakından alakalı olan süreç boyunca sayısız zaferlere müyesser olarak sadece Türkiye tarihinde değil Türk tarihinde yüksek itibarlı bir kurum olarak varlığını günümüze kadar taşımıştır. Cumhuriyet döneminde 1920 yılında “Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti” olarak teşkilatlandırılan TSK, 1924 yılında “Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti” ismiyle bakanlıktan bağımsız yeni bir yapıya geçmiş ve 1935 yılında Genelkurmay Başkanlığı olarak ismi değiştirilmiştir. Yurt savunmasında üstlendiği görevlerin yanı sıra dünya barışını koruma noktasında ve uluslararası/bölgesel güvenliği sağlama noktasında bilhassa Soğuk Savaş sonrası süreçte birçok önemli

¹³⁶ <https://www.afad.gov.tr/tr/2288/Vizyon-ve-Misyon> [Erişim Tarihi: 04.03.19].

¹³⁷ AFAD, 2013-2017 Stratejik Plan, (Ankara: 2012), 77.

¹³⁸ <https://turkiyemaarif.org/page/50-turkiye-maarif-vakfi-12> [Erişim Tarihi: 28.02.19].

vazifeyi icra etmiştir.¹³⁹ Global Fire Power tarafından hazırlanan listede en kuvvetli 9. Ulusal ordu olan TSK¹⁴⁰, dünya barışına katkı faaliyetlerini Barışı Destekleme Harekâtlarına Katkılar, Askeri Eğitim ve İşbirliği Faaliyetleri, Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi, Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi ve Ataşelikler olarak tasnif etmektedir.¹⁴¹ Barışı Destekleme Harekâtları, Soğuk Savaş sonrasında oluşan çatışmaların engellenmesi, oluşan bölgesel ve uluslararası krizlere müdahalede bulunulması faaliyetlerini kapsamaktadır.¹⁴² Askeri Eğitim ve İşbirliği faaliyetleri, birlik, karargâh ve kurumlara askerî ziyaretleri, tatbikatlara gözlemci gönderilmesini, Türkiye’de; Milli Savunma Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sınıf Okulları ve Astsubay Meslek Yüksek Okullarında verilen eğitimleri, kısa süreli kursları, birlik, karargâh ve kurumlarda görev başı eğitimini, aile/birlik/personel mübadelesini ve yerinde eğitim desteğini, müşterek tatbikatları, askerî tarih ve müzecilik alanında eğitim ve iş birliğini kapsamaktadır.¹⁴³ Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi, NATO ile ilişkili bir faaliyet olmakla birlikte komutasının ve kontrolünün TSK tarafından yapıldığı bir kurumdur ve terörizmle mücadele konusunda NATO üyesi ülkelere danışmanlık ve işbirliği alanlarında destek olmaktadır.¹⁴⁴ Bunlara ek olarak 79 ülkede TSK Ataşesi bulunmakta ve ilgili ülkelerle çeşitli ilişkiler kurmaktadır.¹⁴⁵ TSK’nın dünya barışına katkı başlığı altında topladığı faaliyetleri, kamu diplomasisi kapsamında değerlendirilmesi mümkün olan faaliyetlerdir. Yumuşak güç kavramsallaştırmasının yerleşmesinin ardından sert güç unsurlarının da aslında yumuşak güç işlevi görebileceği kabul edilmiş haldedir.¹⁴⁶ Bu minvalde bir değerlendirme yapıldığında TSK’nın doğrudan güç kullanmadığı ve BM Sözleşmesinde Barışı Koruma (Peace Keeping) olarak geçen görevlerdeki faaliyetleri TSK’nın sert gücün başat unsurlarından biri olmasına rağmen yumuşak güç işlevi gördüğü faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴⁷

¹³⁹ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=Tarihce> [Erişim Tarihi: 04.03.19].

¹⁴⁰ https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=turkey [Erişim Tarihi: 04.03.19].

¹⁴¹ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=Uluslararasıİlişkiler> [Erişim Tarihi: 04.03.19].

¹⁴² <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarışıDestekleme> [Erişim Tarihi: 04.03.19].

¹⁴³ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=AskeriEğitimİşbirliği> [Erişim Tarihi: 04.03.19].

¹⁴⁴ http://www.tmmmm.tsk.tr/functions_tr.html [Erişim Tarihi: 04.03.19].

¹⁴⁵ <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=Ataşelikler> [Erişim Tarihi: 04.03.19].

¹⁴⁶ Arda Görkem Yatağan, "Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Olarak Etkileri," *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, C.28, S.2 (2018): 77.

¹⁴⁷ Hatice Doğan, "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri," *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C.3, S.2 (2014): 73-75.

2.3.1.11. Türk Hava Yolları

Türk Hava Yolları, 1933 yılında Milli Savunma Bakanlığına bağlı olarak “Devlet Hava İşletmeleri” adıyla 5 uçakla kurulmuştur. 1947’de ilk yurtdışı uçuşunu Atina’ya gerçekleştirmiştir. 1950’lerden itibaren Ortadoğu’da birden fazla noktaya düzenli uçuş noktası kurma düzeyine erişmiştir. THY’de Soğuk Savaş’ın ardından devlet hisseleri azaltılmış ve özel sektörün payı arttırılmıştır. 2000 sonrası dönemde THY, Türkiye’nin en büyük markalarından biri haline gelmiştir.¹⁴⁸ 2023 yılında 500 uçak sayısına ulaşmayı hedefleyen THY’nin hâlihazırda çeşitli ebatlarda ve farklı türlerde 338 uçağı bulunmaktadır¹⁴⁹ ve 124 ülkede 306 uçuş noktasıyla dünyada en fazla noktaya uçan havayolu şirketidir.¹⁵⁰ THY’nin Türk yumuşak gücüne etkisi, küresel uçuş pazarında sahip olduğu payla sınırlı olmanın ötesindedir. THY, İstanbul’u uluslararası aktarmaların merkezi yaparak Türkiye’nin merkez ülke olma politikasına hizmet etmektedir.¹⁵¹ TDP’de yaşanan dönüşüme paralel olarak THY, kimi zaman çok büyük havayolları dışında uçuşun olmadığı yerlere ve kimi zaman THY dışında hiçbir şirketin uçuş yapmadığı yerlere gitmektedir. THY, varış ve kalkış noktalarını salt ticari ve iktisadi arzularına yönelik değil, TDP’nin ilgi alanına yönelik açmaktadır.¹⁵² Hâlihazırda Türkiye’nin en önemli ticari markası olan THY, TDP’nin gereklerine göre karar alıcılar tarafından Türk yumuşak gücünün bir unsuru olarak aktif halde kullanılmaktadır.

2.3.1.12. Anadolu Ajansı ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

AA, 6 Nisan 1920 tarihinde “İslam’ın canevi olan Osmanlı Saltanatı merkezinin düşman işgaline geçmesi, bütün ülke ve ulusumuzun en büyük tehlikeyle karşılaşması sonucu olarak bütün Rumeli ve Anadolu’nun giriştiği ulusal ve kutsal savaşım sırasında, Müslüman kişilerin iç ve dış en doğru havadisle aydınlanmalarının zorunlu bir gereksinme olduğu”¹⁵³ gerekçesiyle ulusal ve uluslararası kamuoyunu İstiklal Harbi ile alakalı doğru ve hızlı bilgilendirmek ve yabancı basında İstiklal

¹⁴⁸ <http://investor.turkishairlines.com/tr/thy-anonim-ortakligi/tarihce> [Erişim Tarihi: 04.03.19].

¹⁴⁹ <https://www.turkishairlines.com/tr-int/basin-odasi/hakkimizda/> [Erişim Tarihi: 04.03.19].

¹⁵⁰ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/thy-dunya-genelinde-19-noktaya-daha-ucacak-41062090> [Erişim Tarihi: 04.03.19].

¹⁵¹ Orçun Selçuk, “Bir Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Hava Yolları”, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, ed. Mehmet Şahin, ed. B. Senem Çevik (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015): 337.

¹⁵² A.g.e., 342.

¹⁵³ <https://www.bik.gov.tr/anadolu-ajansi-97-yasinda/> [Erişim Tarihi: 05.03.19].

Harbi'ni müdafaa etmek amaçlarıyla kurulmuştur.¹⁵⁴ Süreç boyunca hem Türk milletini hem de yabancı kamuoyunu bilgilendirme vazifesi icra eden kurum, 1925 yılında Atatürk'ün isteğiyle şirket haline dönüştürülmüştür.¹⁵⁵ Ortaya çıkışı itibariyle yabancı kamuoyunu bilgilendirmek maksadına sahip olan AA, TDP'de etkin rol oynayan kurumlardan birisidir. Yumuşak gücün ortaya çıkması için doğru ve güvenilir bilginin yabancı kamuoyuna iletilmesi gerekmektedir¹⁵⁶ ve AA hâlihazırda İngilizce, Arapça, BHS(Boşnakça, Hırvatça, Sırpça), Rusça, Kurmanci, Soranice, Farsça, Fransızca, Arnavutça, Makedonca, Endonezce ve İspanyolca olmak üzere 13 dilde yayın yapmaktadır.¹⁵⁷

TRT, 1964 yılında devlet namına radyo ve televizyon yayınları yapmak amacına matuf olarak özerk tüzel kişiliğe sahip halde kurulmuş, 1972 yılında kamu iktisadi kuruluşu haline getirilmiş ve 1993 yılında özerkliği kendisine yeniden verilmiştir. Hâlihazırda 14 televizyon kanalı, 14 radyo kanalı, 41 dilde yayın yapan www.trtotworld.com web siteleri ağı ve 5 basılı dergi ile yayın hayatına devam etmektedir.¹⁵⁸ TRT, AA'nın yazılı basında üstlendiği misyonun görsel basında karşılığını yapmakta, Türkiye hakkında yabancı kamuoyuna doğru bilgi aktarımını televizyon kanalları, radyo kanalları ve internet siteleri aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Belirli coğrafi ve siyasi sınırlar gözetilerek TRT altında kurulan kanallar aracılığıyla ilişki tesis edilen bölgelere hem Türkiye hakkında doğru bilgi aktarma vazifesini hem de etkileşim kurulmak istenilen bölgelerde yaşayan insanların Türkiye algısını inşa etmektedir.¹⁵⁹ TRT çeşitli kanallarıyla Türk soylu ülkelere, Müslüman ülkelere, Türk vatandaşlarının yoğun olarak yaşadığı ülkelere ve TDP'nin ihtiyacına göre ilişki geliştirilmek istenen ülkelere yayın yapmakta ve kamu diplomasisi faaliyeti icra etmektedir.¹⁶⁰

¹⁵⁴ Hilmi Bengi, "Tarihsel Süreç İçerisinde Anadolu Ajansı'nın Özgün Kurumsal Yapısı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.50 (2012): 303.

¹⁵⁵ <https://www.aa.com.tr/tr/p/tarihce> [Erişim Tarihi: 05.03.19].

¹⁵⁶ Gaye Aslı Sancar, "Kamu Diplomasisinde Medyanın Önemi: Anadolu Ajansı Örneği", *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, ed. Mehmet Şahin, ed. B. Senem Çevik (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015): 452.

¹⁵⁷ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/aanin-dil-ve-haber-agi-gucleniyor/949074> [Erişim Tarihi: 05.03.19].

¹⁵⁸ <https://www.trt.net.tr/Kurumsal/tarihce.aspx> [Erişim Tarihi: 05.03.19].

¹⁵⁹ Erdem Eren, "Medya Diplomasisi Aktörü Olarak TRT ve Balkanlardaki Örnek Faaliyetleri", *TRT Akademi*, C.4, S.7 (2019): 34-35.

¹⁶⁰ Esra Aydın Kılıç, "Bir Kamu Diplomasisi Kurumu Olarak TRT Kurumu", *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, ed. Mehmet Şahin, ed. B. Senem Çevik (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015): 378-379.

3. SOMALİ TARİHİ¹⁶¹

Somali, Afrika kıtasının doğusunda, Aden Körfezi'nin güneyinde, Hint Okyanusu'nun batısında ve Arap Yarımadası'nın güneybatısında, Babül Mendep Boğazı'nın çıkışından itibaren sahil boyunca uzanan Afrika Boynuzu olarak adlandırılan bölgede yer almaktadır. Kuzeyinde Cibuti, batısında Etiyopya ve güneybatısında Kenya ile kara sınırı bulunmaktadır. 657.540 km² yüzölçümüne, 3025 km sahil şeridinde sahiptir. Ülke genel olarak ovalardan oluşmaktadır, en yüksek noktası kuzeyde bulunan Shimbir Berris'tir. Kuzey bölgeleri hariç sürekli yaz olmak üzere tek iklim yaşamaktadır ve Shebelle ile Cubba nehirleri arasındaki kalan ovalar dışında kurak iklim bölgesi kabul edilmektedir. Senelik yağış genellikle 500 mm'nin altındadır.¹⁶² Bayrağı, mavi zemin üzerinde bulunan beş köşeli yıldızdan oluşur. Köşeler, tarihsel olarak Somali toprağı addedilen Cibuti, Etiyopya'ya ait Ogaden Bölgesi, Kenya'nın doğusundaki bölge ve sömürge zamanında İngiliz kolonisi olan bölge ile İtalyan kolonisi olan bölgeyi sembolize eder.¹⁶³ Ülke temelde, Somali'nin kuzeybatısında yer alan ve 1991'den beri bağımsızlık isteyen Somaliland¹⁶⁴, kuzeyinden başlayarak Hobyo hattına kadar olan bölgede bulunan özerk Putland ve güney-orta Somali olarak üç parçalı bir yapı arz etmektedir.

Ülkede başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır.¹⁶⁵ Federal Cumhuriyet olan Somali'nin nüfusu çeşitli raporlarda 11-12 milyon civarında kabul edilmektedir.¹⁶⁶ Lâkin Somali'de uzun süredir ülkenin tamamını kapsayan genel nüfus sayımı gerçekleştirilememiştir. BM tahminlerine göre 2019 itibarıyla Somali, 15 milyondan

¹⁶¹ Somalice, 1972 yılına kadar resmi bir alfabeden mahrum olarak sadece sözlü halde varlığını sürdürmüştür. Gayrı resmi olarak Arap Alfabetiyle kullanımı olmakla birlikte Somalice, SRC'nin kararıyla 1972 yılında Latin Alfabetiyle yazılmaya başlanmıştır. Yazılı hale gelene değin İngilizce ve İtalyanca resmi evraklarda kullanılmıştır. Mevzubahis durum, Somali yer, kişi ve grup isimlerinin İngilizcede ortak bir forma kavuşması sonucunu vermiştir. Buna karşın mevcut Türkçe literatür Somali yer, kişi ve grup isimleri konusunda ortak bir dil oluşturabilmiş değildir. Zikredilen mazerete binaen yer, kişi ve grup isimleri yanlış anlaşılmalara mahal vermemek adına mümkün mertebe İngilizce literatüre göre yazılmıştır.

¹⁶² Helen Chapin Metz, "Country Profile", *Somalia A Country Study*, ed. Helen Chapin Metz (Virginia: DA PAM, 4. Ed, 1993): xiv.

¹⁶³ Said S. Samatar, "Historical Setting", *Somalia A Country Study*, ed. Helen Chapin Metz (Virginia: DA PAM, 4. Ed, 1993): 28.

¹⁶⁴ Somaliland, kendisini bağımsız kabul etmektedir ama herhangi bir ülke tarafından tanınmamıştır. <http://somalilandgov.com/the-administration/> [Erişim Tarihi: 14.03.19].

¹⁶⁵ Afyare Abdi Elmi, *Somali: Kimlik İslami Hareketler ve Barış*, çev. Zekiye Baykul (İstanbul, Açılım Kitap, 2012), 54.

¹⁶⁶ Country Watch, *Somalia Country Review* (Houston: 2018), 4.

daha fazla nüfusa sahiptir.¹⁶⁷ Başkenti Mogadişu olan Somali'nin önemli şehirleri Hargeysa, Baioa, Kismayo, Berbera ve Marka'dır.¹⁶⁸ Ülkenin resmi dili Afro-Asya dil ailesi grubunda olan Somalice ve Arapçadır ama İngilizce ve ondan daha az olmasına rağmen İtalyanca dilleri de yaygın olarak kullanılmaktadır.¹⁶⁹ Somalice 20. Yüzyıla kadar sözlü bir dil olarak var olmuştur, ilk olarak resmi olmamakla birlikte Arap Alfabesi kullanılmış ve 1970'lerde resmi olarak Latin Alfabesine geçilmiştir.¹⁷⁰

Somali, İslam'ı resmi din olarak kabul etmiştir ve nüfusun tamamına yakını Sünni Müslüman'dır.¹⁷¹ İtikatta Eş'ari mezhebi ve fıkıhta Şafii mezhebi ülkede yaygındır. Geçmişte bölgede bulunan Şia mezhebi günümüzde etkisini yitirmiştir ve ülkede Kadiriyye, Ahmediyye ve Salihyye tarikatları yaygın olarak bulunmaktadır.¹⁷² Mısır merkezli İhvan Hareketi ve Suudi Arabistan merkezli Selefi Hareketler 1960 sonrasında ülkeye girmiştir ve hatırı sayılır takipçileri bulunmaktadır.¹⁷³ Somali'de gücün dağılımı erkler ayrımından önce kabileler ayrımına göre yapılmaktadır. 4.5 Modeli denilen ve 4 büyük kabilenin belirleyici olduğu bir sistem yürürlükte.¹⁷⁴ Isaaq Kabilesi ekseriyetle Somaliland'da yaşadığından ve Digil Kabilesi Rahanweyn Kabilesi içinde kabul edildiğinden belirleyici kabileler Darod, Dir, Hawiye ve Rahanweyn olarak kabul edilmektedir. Yasama, 275 koltuklu meclis ve 54 koltuklu senato olmak üzere çift meclisli bir yapıdadır ve 18 bölgeden oluşan Somali'de hâlihazırda Mohamed Abdullahi Mohamed Farmajo Cumhurbaşkanlık; Hasan Ali Khayre Başbakanlık görevini yürütmektedir.¹⁷⁵ 329 temsilcinin 249 tanesi erkek ve 80 tanesi kadındır.¹⁷⁶

Somali nüfusu etnik ve dini açıdan homojen olmakla birlikte kültürel açıdan çok parçalı bir yapı arz etmektedir. Somali, etnik olarak Afrikalıdır ve inançta Müslüman'dır. Kültürel açıdan çok parçalılığın sebebi Somalililer arasındaki kabile

¹⁶⁷ "Somalia Population" <http://www.worldometers.info/world-population/somalia-population/> [Erişim Tarihi: 14.03.19].

¹⁶⁸ Ahmet Kavas, *Tarihten Bugüne Somali* (İstanbul: AFAM, 2017), 4.

¹⁶⁹ RBE-RN, *Somalia: Language & Culture* (New York:, 2012), 9.

¹⁷⁰ Mohamed Osman Omar, *The Road to Zero* (London: Haan, 1992), 24.

¹⁷¹ I. M. Lewis, *Understanding Somalia: Guide to Culture, History and Social Institutions* (Londra: HAAN Associates, 1993), 9-10.

¹⁷² Elmi, *a.g.e.*, 102.

¹⁷³ *A.g.e.*, 110-111.

¹⁷⁴ "The Rotation Convention: The Real Scandal of Somalia's 4.5 Power Sharing System" <https://somalianewsroom.com/the-rotation-convention-the-real-scandal-of-somalias-4-5-power-sharing-system/> [Erişim Tarihi: 16.03.19].

¹⁷⁵ "What Type Of Government Does Somalia Have?" <https://www.worldatlas.com/articles/what-type-of-government-does-somalia-have.html> [Erişim Tarihi: 14.03.19].

¹⁷⁶ <https://twitter.com/mabdimalik/status/1105532793944199169> [Erişim Tarihi: 30.03.19].

ayrımıdır.¹⁷⁷ Somalililer ataerkil soy bağı üzerinden kabilelere bölünmüştür.¹⁷⁸ İki farklı kökten gelen altı ana kabile bulunmaktadır: Digil, Rahanweyn, Hawiye, Dir, Isaaq ve Darod Kabileleri ülkedeki en büyük kabilelerdir. Digil ve Rahanweyn Kabileleri bir kökten; Hawiye, Dir, Isaaq ve Darod Kabileleri diğer kökten gelmektedir.¹⁷⁹ Dir Kabilesi, Harar ve Zeyla arasında; Isaaq Kabilesi Somali'nin kuzeybatısında; Darod Kabilesi Somali'nin kuzeydoğusunda, Putland bölgesinde, Etiyopya'nın Ogaden bölgesinde ve Kenya'nın Kuzeydoğusunda; Hawiye Kabilesi Hiraan, Mudug, Benadir ve Mogadişu çevresinde; Digil ve Rahanweyn Kabileleri ise Shebelle ve Cubba nehirleri etrafında yaygın olarak yaşamaktadırlar.¹⁸⁰ Günümüzde Digil Kabilesi büyük kabileler arasında sayılmamaktadır. Somali nüfusunun % 25'ini Hawiye Kabilesi, % 22'sini Isaaq Kabilesi, % 20'sini Darod Kabilesi, % 17'sini Rahanweyn Kabilesi ve % 7'sini Dir Kabilesi oluşturmaktadır.¹⁸¹

Kabileliler ayrımına ek olarak nüfus, temelde hayvancılıkla uğraşanlar ve tarımla uğraşanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Nüfusun büyük çoğunluğu göçebe veya göçebeliğe yakın yaşamakta olan Somali'de kültürün aktarımında Somalice büyük bir önem taşımaktadır.¹⁸² Arap kültüründe olduğu gibi Somali kültüründe de şiir aracılığıyla konuşmak ve meramını dile getirmek sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.¹⁸³ Kabile kimliği, Somali'de çok büyük bir önemi haizdir. Bağımsızlığın kazanıldığı zamana kadar devlet denildiğinde günümüz insanının aklına gelen türde kapsayıcı bir hükümet etme biçimi Somali'de mevcut olmamış ve halk problemlerini çözme noktasında kendi iradelerini kabile kimlikleri üzerinden göstermiştir. Somali'de 1960-1991 yılları arasında mevcut olan devlet otoritesi, kabile kimliklerinin tamamını kapsayan ulusal Somali kimliği oluşturmak istemesine rağmen başarılı olamamıştır. İslam Hukuku'nun Somalililer tarafından yapılmış yorumu ve Heer adı verilen geleneksel Somali hukuku, hem kabile içindeki hem de kabileler arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesinde belirleyici bir mevkide

¹⁷⁷ Elmi, *a.g.e.*, 70.

¹⁷⁸ *A.g.e.*, 97.

¹⁷⁹ Ioan Lewis, *Understanding Somalia and Somaliland* (New York: Columbia University Press, 2008), 109.

¹⁸⁰ Lewis, *Understanding Somalia: Guide*, 12-13.

¹⁸¹ Mehmet Özkan, *Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası* (İstanbul: SETA Yayınları, 2014), 26.

¹⁸² Lewis, *Understanding Somalia: Guide*, 24.

¹⁸³ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Said S. Samatar, *Oral Poetry and Somali Nationalism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009).

bulunmaktadır.¹⁸⁴ Elmi, kabilesel kimliğin dört temel işlevi olduğunu ve bundan ötürü Somali’de öneminin çok büyük olduğunu söyler. Elmi’ye göre kabilesel kimlik Somalililer için kendilerini ve karşılarındakileri tanımayı sağlar, soyut bir ihtiyaç olan kimlik sahibi olmayı temin eder, iyi zamanda ve kötü zamanda birlikte hareket eden bir yapı olmaklığıyla emniyet verir ve bir araç olarak siyasi arenada yer edinip yükselmenin yolunu oluşturur.¹⁸⁵

Somali’de devlet otoritesinin eksikliği temel sorundur ama yegâne sorun değildir. Devlet otoritesinin yokluğunda geçen çeyrek asrı aşkın sürede devletin zafiyeti “Somali Sorunu” olarak adlandırılan bir kavramı ortaya çıkartmıştır. 1991 sonrasında aktör olarak kabileler, savaş ağaları, İslami Birlik Mahkemeleri(İMB), küresel radikal selefi hareketler, geçiş hükümetleri, BM, AB, AfB, ABD, İngiltere, Çin, komşu ülkeler, Afrika’da nüfuzunu arttırmak isteyen orta büyüklükteki devletler ve Müslüman Ülkeler Somali’de çeşitli zamanlarda çeşitli amaçlara matuf olarak ortaya çıkmıştır. Somali’de bulunan aktörler geçen sürede yapılanlar ve neticeleri göz önüne alındığında başarılı olamamıştır. Çözümü getirmenin aksine sorun derinleştirilmiştir. Somali Sorunu, ana hatlarıyla, El Kaide bağlantılı Eş-Şebab’ın varlığı, savaş ağalarının kontrolsüzlüğü, ulusal güvenlik kurumlarının ve personellerinin yokluğu, kabileler arası ihtilaflar, bağımsızlık arzusu taşıyan Somaliland, Etiyopya ve Kenya’nın istikrara olumsuz etki eden politikaları, dış yardımların dağıtımı, Somali sahillerinde deniz haydutluğu, Somali içinde fidye için insan kaçırma fiilleri, işsizlik, kıtlık, temiz suya kısıtlı erişim, gat kullanımı ve ticareti, silaha kolay erişim, yardım personellerinin adının karıştığı yolsuzluk-istismar vakaları, cinsiyet eşitsizliği, ülke içindeki ve dışındaki yerinden edilmiş nüfus ve ulusal Somali kimliğinin yokluğu meselelerini kapsamaktadır.

3.1. Somali’de Bağımsızlıktan Önceki Dönem

Somali’de bağımsızlıktan önceki dönem çok uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Kabaca izah edilecek olursa dönem, uzunca bir süre yerel unsurların Somali topraklarına çok parçalı olarak hâkim olduğu süreci, Harar Emirliği’nin, Evfat Emirliği’nin, Habeşistan’ın, Osmanlı Devleti’nin ve Portekiz’in Somali topraklarına hâkim olduğu süreci ve nihayetinde Fransa, İtalya, İngiltere ve Habeşistan’ın

¹⁸⁴ Elmi, *a.g.e.*, 74.

¹⁸⁵ *A.g.e.*, 75-78.

Somali'nin çeşitli parçalarına hâkim olduğu süreci kapsamaktadır. Dönemin çok geniş bir mahiyeti olması nedeniyle dönem, sömürge öncesi Somali ve sömürge döneminde Somali olarak ikiye ayrılmıştır.

3.1.1. Sömürge Öncesi Dönemde Somali

Somali isminin kökenine dair temelde iki farklı rivayet bulunmaktadır. Rivayetlerin ilki hayvancılığın çok yaygın olduğu bölgede ismin Somalice “git ve süt sağ” (Soo, mall) ifadesiyle ortaya çıktığını iddia etmekte¹⁸⁶, diğer rivayet ise İslam'ın bölgeye girişini sağlayan Hz. Muhammed'in amcasının oğlu olan İsmail'in soyunun faaliyetleri neticesinde “İsmail” adının Somali ismine dönüştüğünü iddia etmektedir.¹⁸⁷ Yedinci yüzyıldan itibaren Arapların yerleşmeye başladıkları Somali sahillerinde ilk devlet Zeyla'da kurulmuştur. Somalililerin, Kuşitik ve Bantu soylu kabilelerin Mogadişu çevresine yerleşip bölge halkıyla iç içe geçmesiyle meydana geldiği söylenmektedir. Somali, 16. Yüzyıla kadar Adel ve Evfât Emirliklerinin hükümrânlığında bulunmuştur.¹⁸⁸ Somalililerin bölgedeki varlığına dair ilk yazılı kaynak, 13. Yüzyılda Arap coğrafyacı İbn Said tarafından yazılmış bir eserdir. Said, Shebelle ırmağının yanında yaşayan Hawiye Kabilesinden bahsetmiştir. Etiyopya Kralı Yeshaq'ın zaferlerini anlatan 15. Yüzyılın başlarında yazılmış bir şiirde ise Somali ismi ilk kez kullanılmıştır.¹⁸⁹ 16. Yüzyıldan itibaren Somali adı kaynaklarda sıklıkla geçmeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin Somali ile olan münasebetleri 16. Yüzyıl ortalarından itibaren dikkate değer bir mahiyet almaktadır. Osmanlı Devleti, siyaseten durağanlaşmaya başlayan gündeminde iktisadi olarak mevcut kazanımlarını yitirmemek ve etki sahasını arttırmak amaçlarına matuf olarak Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nda bulunan varlığını arttırma yoluna gitmiştir.¹⁹⁰ Osmanlı'nın bölgeye dikkatini vermesinde bölge devletlerinin ve milletlerinin Portekiz'in bölgedeki yüksek varlığından şikâyetçi olmaları ve kendi güçleriyle Portekiz istilasına karşı koyamamaları sebebiyle Osmanlı Devleti'nden yardım istemeleri önemli bir amildir.

¹⁸⁶ I. M. Lewis, *A Pastoral Democracy: A Study of Pastoralism and Politics among the Northern Somali of the Horn of Africa* (LIT Verlag Münster, 1999), 12.

¹⁸⁷ Ahmet Kavas, "Somali", *TDV İslâm Ansiklopedisi* <https://islamansiklopedisi.org.tr/somali#2-tarih> [Erişim Tarihi: 15.03.2019].

¹⁸⁸ Kavas, *Tarihten Bugüne Somali*, 6-7.

¹⁸⁹ Herbert S. Lewis, “The Origins of the Galla and Somali”, *The Journal of African History*, C.7, S.1 (1966): 27-30.

¹⁹⁰ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti* (Ankara: TTK Yayınları, 1996), 5.

Portekiz'in Kızıldeniz'deki faaliyetlerinin Mekke ve Medine'yi tehdit eder hale gelmiş olmasını da göz önünde bulunduran Osmanlı Devleti, Kızıldeniz'de yeni bir filo hazırlayıp bölgede Portekiz ile mücadeleye başlamıştır.¹⁹¹ Sahil şeridinde mevki edinilmesinin ardından bölgedeki faaliyetlerin Mısır ve Yemen Beylerbeylikleri ile yapılamayacağı görülmüş ve Habeş Eyaleti teşkil edilmiştir.¹⁹² Zikredilen dönemde günümüz Somali'sini kapsayan coğrafyada tek bir devlet bulunmamaktadır. Kuzey Somali'de Babül Mendep Boğazı'ndan Ras Hatun Burnu'na kadar olan sahil şeridinde doğrudan olmasa da Osmanlı idaresi kurulmuştur. Ras Hatun Burnu'ndan Mogadişu'ya kadar olan bölgede liman şehirleri ve kendi başlarına hareket eden devletçikler bulunmaktadır. Mogadişu'dan başlayarak Kismayo'ya kadar olan bölgede ise zayıf bağlarla kısa bir süre Osmanlı Devleti ve Portekiz ardından yerel kabileler ve Uman-Zanzibar Sultanlığı hüküm sürmüştür.¹⁹³ Portekiz hâkimiyetinin doğrudan bölgenin kontrolünü sağlamaktan ziyade limanların kontrolünü sağlamak ve belirli aralıklarla limanlardan karşılıksız altın, fildişi ve çeşitli metalleri almak şeklinde olduğu Piri Reis tarafından anlatılmaktadır.¹⁹⁴

16. yüzyılda, Somali'nin kuzeybatısında ise Osmanlı ile ittifak içinde olduğu söylenebilecek Harar Emirliği bulunmaktadır. Zeyla ile Habeşistan arasındaki bölgede bulunan Emirlik, merkezini Dakar'dan Harar'a taşımış ve tahta "Solak Ahmed" (Ahmed Gran) lakaplı Ahmed İbn İbrahim (1506-1543) geçmiştir. Emirliğin yapısını ve amaçlarını değiştiren Solak Ahmed, 1527'de bölgeyi Müslümanlaştırmak için Habeşistan'a karşı Cihat başlatarak sahil şeridini ele geçirmiştir. Habeşistan'ın Portekiz'le ilişki kurup yardım almasının ardından Osmanlı Devleti'nden yardım isteyen Solak Ahmed, beklediği desteği görerek Osmanlı'dan çeşitli insan unsurları ve mühimmat yardımı almıştır. Bölgede herhangi bir devlete tabii olmadan yaşayan Somalili kabilelerden hem asker devşirme hem de çeşitli malzemeler tedarik etme yoluna giden ve Osmanlı'dan destek gören Solak Ahmed, ulaştığı kuvvetle Habeş Kralı Lebna Dengel'i güç durumda bırakmıştır. Başarılı geçen sürecin ardından Solak Ahmed, Osmanlı tarafından "Habeş Hâkimi" olarak tanınarak "Sultan" unvanıyla anılmıştır. 28 Ağustos 1542'de Solak Ahmed ve Osmanlı kuvvetleri, Lebna Dengel'den sonra tahta çıkan Galavdevos ve Portekiz kuvvetleri ile savaşarak

¹⁹¹ Orhonlu, *a.g.e.*, 12.

¹⁹² *A.g.e.*, 37.

¹⁹³ Ahmet Kavas, "Makdişu", *TDV İslâm Ansiklopedisi* <https://islamansiklopedisi.org.tr/makdisu> [Erişim Tarihi: 17.03.2019].

¹⁹⁴ Piri Reis, *Kitâb-ı Bahriyye I. Cilt* (Ankara, Tercüman, 1973), 93-94.

büyük bir zafer kazanmıştır. Zaferin ardından kendisine karşı koyabilecek bir gücün bölgede kalmadığına inanan Solak Ahmed, ordusunu birkaç parçaya ayırmış ve az bir kuvvetle iken 1543 yılının başında Galavdevos ve Portekizlilere yenilerek hayatını kaybetmiştir. Emirliği zayıflatan savaşta Solak Ahmed'in yanında az sayıda Osmanlı askeri de savaşmıştır. Solak Ahmed'in ölümü, Harar Emirliğini bir ciddi karmaşa içine sürüklemiştir.¹⁹⁵

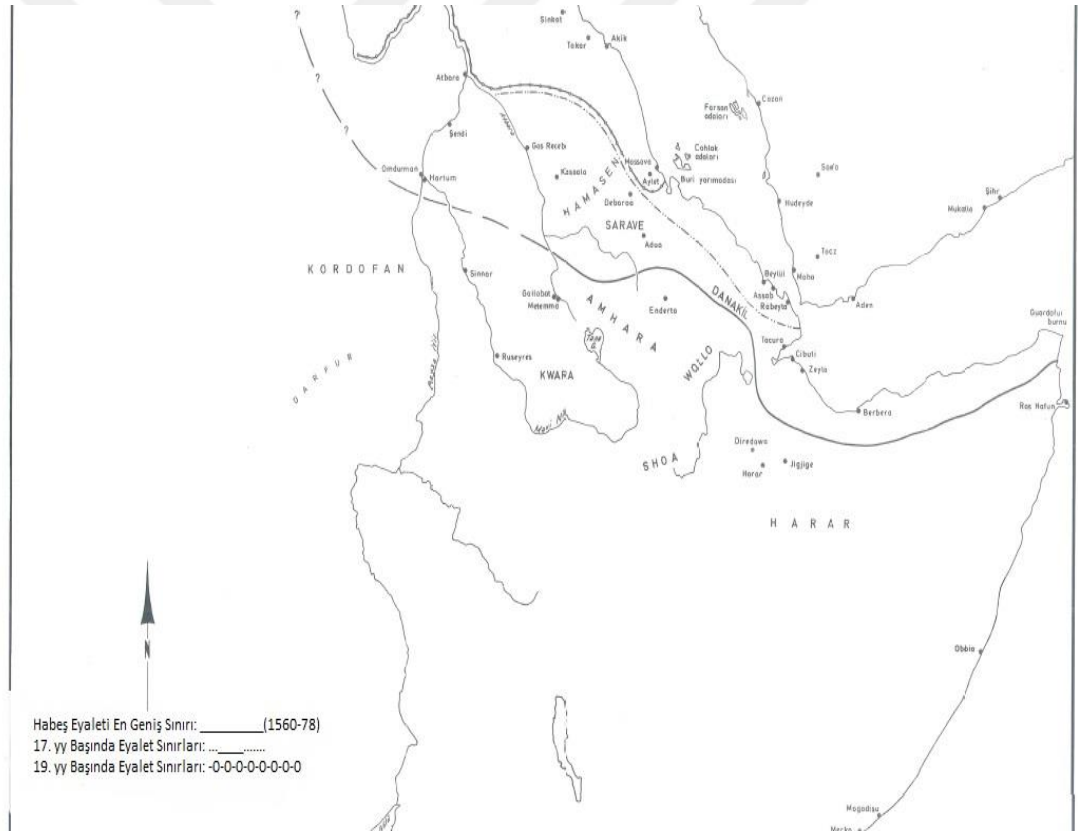
Solak Ahmed'in eşi Bâti Del Wanbârâ, eşinin intikamını almak ve emirliği eski konumuna getirmek için mücadeleye başlamış, süreçte kuvvetlenmek için Habeşistan'da esir olan iki komutanını esir değişimi ile almıştır. Ahmed'in yeğeni Nûr İbn Vezir'le evlenerek tahta onun çıkmasını sağlamıştır. Tahta çıkan Nûr, karmaşa içine girmiş emirliği Türk danışmanların yardımıyla yeniden kuvvetlendirerek Habeşistan'la mücadeleye başlamış ve 1559'da yapılan savaşta Habeş Hükümdarı Galavdevos'u öldürerek emirliği eski kuvvetine taşımıştır. 1567'de Habeşistan'ın güneyinden gelen Galla Kabileleri'nin akınları ise Harar Emirliğini güç durumda bırakmış ve süreçte Nûr öldürülmüştür. Nûr'un ardından kısa bir süre Osman isimli eski kölesi ona halef olmuş ve Galla kabileleri ile anlaşarak savaşı bitirmiştir. Osman'ın ardından IV. Muhammed b. Nasır tahta çıkmıştır. Habeşistan üzerine yeniden cihada başlayan Nasır, 1577'de Habeş Hükümdarı Sartsa Dengel ile karşılaşmış ve savaşı kaybetmiştir. Savaş neticesinde Emirliğin bütün önde gelen kişileri öldürülmüştür. Nasır'ın ardından tahta çıkan Emir İsmail oğlu Ahmed, seleflerinin aksine Osmanlı ile değil Habeşistan ile işbirliğine gitmiştir. Habeş Hükümdarı'nı Osmanlı'ya karşı saldırıya teşvik ettiği bilinen Ahmed, aynı zamanda Yemen'de bulunan Şii İmamlığı ile de ittifak içine girmiştir.

Ahmed döneminden sonra Harar Emirliği hakkında düzenli bir kaynak bulunmamaktadır. Emirliğin merkezi Harar'dan Dankali çölündeki Aussa vahasına nakledilmiştir. Aussa'da bulunan emirlik 17. Yüzyılın sonunda yıkılmıştır. Harar'da ise şehir devleti kurulmuş ve Galla kabilelerinin zamanla Müslüman olmasıyla bölgede Müslümanlığın genişlemesini sağlamıştır.¹⁹⁶ Osmanlı Devleti, Somali ile olan ilişkilerini 1555'ten sonra Habeş Eyaleti'ni teşkil ederek yönetim eyalet ile merkez arasındaki ilişki ile gerçekleştirilmiştir. Yemen Beylerbeyi Özdemir Paşa,

¹⁹⁵ Orhonlu, *a.g.e.*, 23-29.

¹⁹⁶ *A.g.e.*, 69-72.

Habeş Eyaleti'ni kurmakla görevlendirilmiştir.¹⁹⁷ İlgili tarihlerde Habeşistan'ın Kızıldeniz ve Hint Okyanusu kıyısında bulunan şehirlerini fetheden Özdemir Paşa, Zeyla şehrini de fethettikten sonra Habeşistan içlerine seferlere başlamıştır.¹⁹⁸ Şekil 2.1'de görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nin Somali topraklarında 16. Yüzyıl sonlarında Ras Hatun burnuna kadar olan bölgeyi hâkimiyeti altına aldığı ancak zamanla fiili hükmetmenin kuzeye doğru çekildiği ve en nihayetinde Habeş Eyaleti'nin müstakil bir eyalet olmaktan çıkartıldığı anlaşılmaktadır.¹⁹⁹ 16. Yüzyılda savaşlar dışında Habeşistan'la ilişki kurmayan Osmanlı Devleti, bölgede daha fazla savaş yapmanın maliyetinin yüksek olması, mevcut toprakları korumanın yeterli olduğu düşüncesi ve liman ticaretlerinden elde ettiği geliri arttırmak amaçlarına matuf olarak Habeşistan'la olan ilişkisinde 17. Yüzyıldan itibaren barışçı bir tutuma geçiş yapmıştır.²⁰⁰

Şekil 2. 1: Osmanlı İmparatorluğu'nun Habeş Eyalet Sınırları

Orhonlu, Cengiz. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*. Ankara: TTK Yayınları, 1996. Ekler bölümünden alındı.

¹⁹⁷ Orhonlu, *a.g.e.*, 35.

¹⁹⁸ *A.g.e.*, 44.

¹⁹⁹ *A.g.e.*, 132.

²⁰⁰ *A.g.e.*, 83.

3.1.2. Sömürge Döneminde Somali

Osmanlı Devleti'nin bölgedeki varlığı Doğu Afrika'nın, ilk sömürgeleştirme dalgasında Batılı devletler tarafından kontrol altına alınmasını engellemiştir. Ancak ikinci sömürgeleştirme dalgasında yavaşlatmakla birlikte sömürgeleştirilmesine engel olamamıştır. 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasının ardından Kızıldeniz yolunun öneminin artması daha önce bölgeyle yeterince ilgilenmeyen İngiltere, İtalya ve Fransa'nın bölgeyi ele geçirmeyi en önemli amaçları haline getirmesi sonucunu doğurmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Batılı devletler karşısında aldığı askeri mağlubiyetler dolayısıyla eski gücünü yitirmesi ve 19. Yüzyılın başında Sultan II. Mahmud'un yeniçeriliği kaldırmasının ardından Mısır Beylerbeyi Kavalalı Mehmed Ali Paşa ile çıkan anlaşmazlıkta Osmanlı kuvvetlerinin arka arkaya Mehmed Ali Paşa kuvvetlerine yenilmesinin neticesinde oluşan atmosferde Mısır'ın statüsünün değişmesi, Osmanlı Devleti'nin bölgeyle ilişkisini zayıflatmıştır.²⁰¹ 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti, Somali'yle çok sınırlı şekilde alakadar olmuş ve süreçte bölgenin idaresini mahalli kabilelere bırakmıştır. İkinci sömürgecilik dalgasının başlamasının ardından bölgeyi yeniden gündemine alarak bölgede gerçek bir hâkimiyetinin olup olmadığını araştırma ihtiyacı hissetmiştir.²⁰² Araştırmanın sonucunda bölgenin merkeze çok uzak oluşu ve bölgede bulunan Avrupalılarla merkezden gönderilecek kuvvetlerle mücadelenin çok masraflı oluşu sebebiyle Babül Mendep Boğazı ile Ras Hatun Burnu arasındaki Osmanlı'ya ait Somali toprakları, Mısır'a 'geçici' bir süreyle devredilmiştir.²⁰³ Somali'nin de jure olarak Mısır'a devredilmesi esasında de facto boyutun kabullenilmesi olarak görülmektedir. Zira özel bir statüye kavuşan Mehmet Ali Paşa, Mısır'ın ticaret gelirini arttırmak ve Osmanlı Devleti'nin bir süredir ilgilenemediği güney topraklarında yeniden etkili olmak amacıyla 19. Yüzyıl ortalarında evvela Sudan'ı sonra Zeyla ile Ras Hatun arasındaki sahili yeniden ele geçirmiştir.²⁰⁴ Süreçte Osmanlı, bilhassa Berbera'nın kendisine ait olduğu savıyla hareket etmiştir. İngiltere ise Berbera'ya senelerdir herhangi bir Türk'ün gelmediğini savunarak hak iddia etmiştir. Osmanlı, İngiliz

²⁰¹ Mehmet Kocaoğlu, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı(1831-1841), *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S6 (1995): 203-209.

²⁰² Orhonlu, *a.g.e.*, 154.

²⁰³ Ahmet Kavas, "Doğu Afrika Sahilinde Osmanlı Hâkimiyeti: Kuzey Somali'de Zeyla iskelesinin Konumu", *İslam Araştırmaları Dergisi*, s. 5 (2001): 122.

²⁰⁴ Muhammed Tandoğan, "Osmanlı Devletinin Afrika'da Avrupalı Sömürgeciliğine Karşı Siyaseti" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 43.

iddialarını boşa çıkartmak adına bölgeye bir sancak ve az sayıda asker göndererek bayrağını göndere çekirmiştir.²⁰⁵

1875 yılında Harar Emirliği'nden kalma ve Galla kabileleri ile birleşmiş Harar Şehir devletinin halkı Mısır'a katılmak istediklerini belirtmiş ve Rauf Paşa bölgeyi ele geçirerek Mısır topraklarına katmıştır. 1877 yılında Mısır ile İngiltere arasında bir anlaşma akdedilerek Osmanlı nezaretinde olmak şartıyla Babül Mendep Boğazı'ndan Ras Hatun Burnu'na kadar olan bölge Mısır toprağı kabul edilmiştir ama bölgedeki kabileler ne Mısır'ı ne de Osmanlı'yı hâkim kabul etmemişlerdir.²⁰⁶ İngiltere'nin Somali'ye ilgisi sadece bölgedeki memurlarıyla sınırlı kalmamış, gerektiğinde İstanbul Büyükelçiliği'nden bilgi almıştır. Süreçte, İstanbul'da bulunan İngiliz elçisi Osmanlı Devleti'nin meseleye bakışını merkezine çeşitli vesilelerle iletmiştir.²⁰⁷

1885 yılına kadar doğrudan merkezden gönderilen memurlarla, bölgeye yakın eyaletlere gönderilen emirler aracılığıyla ve Mısır'ın çabalarıyla sürdürülen Kuzey Somali hâkimiyeti, Mısır'ın kendi problemleri ve bölgede hâkimiyet tesis etmenin zorluğunu aşamaması sebepleriyle bölgeden çekilmek zorunda kalmasının ardından de facto olarak Osmanlı Devleti'nden ve Mısır'dan çıkmıştır.²⁰⁸

1887 yılında Zeyla'nın yeniden merkeze bağlanması için Osmanlı Devleti hazırlıklar yapmış ve bir miktar kuvveti bölgeye göndermiştir ancak arzulanan ölçüde bir hâkimiyet sağlanamamıştır.²⁰⁹ Bununla birlikte Osmanlı Devleti, de jure olarak bölgenin kendisine ait olduğu düşüncesinden vazgeçmemiş ve I. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar Somali'de hukuki olarak hak iddia eden bir politikayla çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. 16. Yüzyılda siyasi ve ekonomik sebeplerle askeri güç kullanımı aracılığıyla başlayan Osmanlı- Somali ilişkileri, 19. Yüzyılın sonundan itibaren diplomatik yollarla bölgede yaşananları protesto etme ve dışışleri kanalıyla hak iddia etme mesabesinde bir görünüm kazanmıştır.²¹⁰ Bunlara ek olarak bölgede Avrupalı sömürgecilere karşı direnen yerel unsurlara teknik, taktik ve lojistik anlamda destek olma yolunu seçmiştir. Süreçte sömürgeci ülkelerin Somali'yi

²⁰⁵ Mohamed Osman Omar, *The Scramble in the Horn of the Africa* (New Delhi: Everest Press, 2009), 75.

²⁰⁶ Orhonlu, *a.g.e.*, 150-153.

²⁰⁷ Omar, *a.g.e.*, 79.

²⁰⁸ Kavas, *Doğu Afrika Sahilinde*, 127.

²⁰⁹ Kavas, *Doğu Afrika Sahilinde*, 132.

²¹⁰ Tariq Mohamed Nour, "Ottoman Efforts to Protect Somalia From European Powers", *Islamic Civilisation in Eastern Africa*, ed. Abdu B. K. Kasozi, ed. Sadık Ünay (İstanbul: IRCICA, 2006): 158.

parçalara ayırmaları gelecekte kurulacak Somali devletini, var olmadan çözmesi gereken büyük bir problemle karşı karşıya bırakmıştır.²¹¹

İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Somali'ye girişi başlangıçta mahalli kabilelerden para karşılığı toprak kiralama ve de facto olarak bölgeyi kontrol etme olarak gerçekleşmiştir. 1850'li yıllardan itibaren başlayan süreç I. Dünya Savaşı'nın ardından de facto boyuta de jure boyutun eklenmesiyle devam etmiştir. İngilizler 1850'li yıllarda Babül Mendep etrafında, Fransızlar 1859'te Zeyla civarında ve İtalyanlar 1870'de Zeyla civarında ilk idarelerini kurmuşlardır.²¹² İngiltere esasında henüz Osmanlı bölgeden de facto olarak çekilmeden önce yerel otoritelerle anlaşarak ve kendisinin bariz olarak üstün olduğu bir şekilde ciddi bir alana hükmeder hale gelmiştir.²¹³ 1898'e değin Somali'yi Hindistan'daki idaresi aracılığıyla kontrol eden İngiltere, gördüğü lüzum üzerine kontrolü Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla yürütür hale gelmiştir.²¹⁴ Zamanla İngiltere varlığını kuzey Somali'deki Berbera şehri merkez olmak üzere tesis etmiş ve Somali bağımsız olana kadar bölgede bulunmayı sürdürmüştür.²¹⁵ Fransa yerel otoriteler ile ilk anlaşmasını 1862'de imzalamakla birlikte bölge üzerinde siyasal hak içeren ilk anlaşmasını 1884'de Adel sahilindeki kabilelerle akdetmiştir.²¹⁶

İtalya ise Somali'den ziyade Habeşistan üzerinde hâkimiyet tesis etmek amacıyla bölgeye girmiştir. Durumun oluşmasında Somali'nin kuzeyinde bulunan İngiliz ve Fransızların varlığı etkili olmuştur. Babül Mendep Boğazı'nda ve çıkışında otoritelerini tesis eden İngiltere ve Fransa, İtalya'nın güney ve orta Somali'deki etkinliğine müsaade etmişlerdir.²¹⁷ Sömürgeci ülkelerin ticari meselelere dair anlaşmalarla başlayan süreci zamanla siyasal boyuta ulaştırmıştır. İtalya, Fransa ve İngiltere'nin aksine etki sahası küçük yerel otoritelerle değil Zanzibar Sultanlığı'yla anlaşarak kazanımlarını daha kısa sürede elde etmiştir.²¹⁸ 1889 yılında İtalya ile Habeşistan arasında İtalya'nın himayeci olduğu Ucciali anlaşması imzalanmış ve İtalya, Habeşistan üzerinden Somali'ye geçiş yapmıştır. Zamanla Merka, Brava,

²¹¹ Omar, *a.g.e.*, 297.

²¹² Kavas, *Doğu Afrika Sahilinde*, 117-119.

²¹³ Omar, *a.g.e.*, 93-94.

²¹⁴ Peter Baxter, *Somalia* (West Midlands: Helion and Company, 2013), 6.

²¹⁵ Davut Dursun, "BERBERÂ", *TDV İslâm Ansiklopedisi* <https://islamansiklopedisi.org.tr/berbera> [Erişim Tarihi: 18.03.2019].

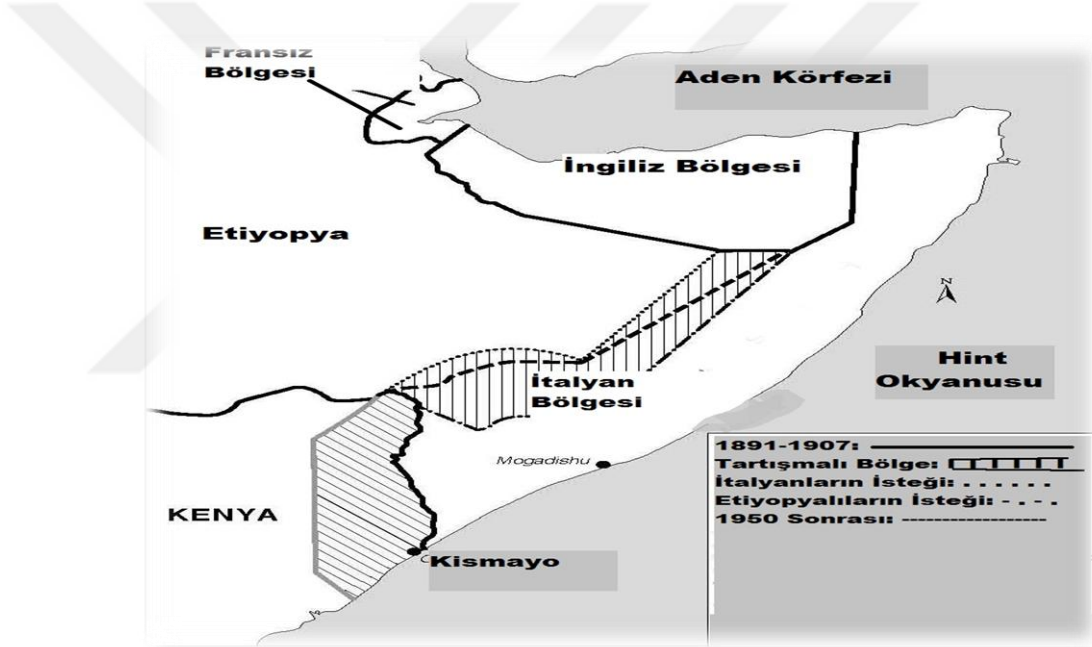
²¹⁶ Omar, *a.g.e.*, 201-211.

²¹⁷ Baxter, *a.g.e.*, 7.

²¹⁸ Omar, *a.g.e.*, 245-246.

Kismayo ve Mogadişu limanlarını kontrol eden Zanzibar Sultanlığı ile anlaşılan İtalya, güney-orta Somali kıyılarında da idaresini tesis etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin ikinci sömürgeleştirme dalgasını yavaşlatmasına rağmen durduramaması bölgede yerli unsurların direnişe başlamasını beraberinde getirmiştir. Şekil 2.2.'de sömürgecilerin Somali'yi bölüşümü gösterilmiştir. Günümüzde Etiyopya'ya bağlı olmakla birlikte tarihi olarak Somali toprağı addedilen Ogaden'de konumlanan Derviş Hareketi, yerli direniş hareketlerinin en önemlisidir. Seyyid Muhammed b. Abdullah Hasan tarafından kurulan Derviş Hareketi, din temelli olarak ortaya çıkmıştır ve liderleri öldürülene dek mücadelesini sürdürerek sömürgeci kuvvetlerin Kuzey Somali'de sahilten iç kesimlere geçmesini büyük ölçüde engellemiştir.²¹⁹

Şekil 2. 2: 1891-1960 arasında Sömürgecilerin Somali'de kontrol ettiği topraklar

Samatar, S. Said. "Historical Setting". *Somalia A Country Study*. ed. Helen Chapin Metz. 4. bs. Virginia: DA PAM, 1993. Türkçeleştirilmiştir.

Sudan merkezli Salihyye Tarikatı'nın ileri gelenlerinden olan Hasan, Darod kabilesine mensuptur ve 1899'da başladığı mücadelesini 1920 yılında İngiliz Hava Kuvvetleri tarafından bulunduğu yere atılan bombalarla yaralandıktan sonra çekildiği bölgede ölene kadar geçen 21 sene boyunca sürdürerek Sahra-Altı Afrika'da süren en uzun direnişi gerçekleştirmiştir. Seyyid olmamasına rağmen halk nezdinde gördüğü itibar kendisine seyyidliğin yakıştırılmasına neden olmuştur. Süreçte İngilizler

²¹⁹ Orhonlu, a.g.e., 159-162.

kendisini kan dökücü anlamında “Mad Mullah” lakabıyla tanımlamış ve buna rağmen esas kan dökücü olarak Derviş Hareketine karşı saldırıyla ilgili dönemdeki kuzey Somali nüfusunun üçte birini öldürmüşlerdir.²²⁰ Hasan’ın direnişine dair ilk İngiliz belgesi 1899 tarihlidir ve kendisinin Somali’de daha evvel İngilizlerin karşılaşmadığı yöntemlerle hareket ettiği ifade edilmektedir. Gat kullanımını reddetmesi ve dine dair diğer yorumlarıyla beraber topladığı kuvvetleri idare etme şekli daha evvel Somali’de görülmeyen bir vaka olarak rapor edilmiştir.²²¹

1897’de Berbera çevresinde Salihyye tarikatını yayma çabalarından İngilizlerin rahatsız olmasının ardından 1899’da mücadeleye başlayan Hasan, kısa sürede ciddi bir kuvvet oluşturmuş ve üzerine gelen İngiltere, İtalya ve Habeşistan kuvvetlerini birkaç istisna dışında yenmeyi başarmıştır. 1908 yılında Salihyye tarikatının başı kabul edilen Muhammed B. Salih’in, Hasan’ı tarikattan ihraç ettiğini beyan eden mektubunun İtalyanlar aracılığıyla Kuzey Somali’de halka dağıtılması Hasan’ın gücünü azaltmasına rağmen Hasan mücadelesini sürdürmüş ve sömürgeci kuvvetlere zayıf vermeye devam etmiştir.²²² Süreçte İtalya, Hasan’la görüşerek çeşitli ateşkes ve barış pazarlıkları yapmıştır ancak ateşkesler ve barışlar kısa süreli olmuşlardır.²²³ İngiltere’nin İtalya ile birlikte hareket etmesine rağmen Hasan, çeşitli gemiler aracılığıyla kendisine gerekli malzemeleri tedarik etmeyi ve kısıtıldığı yerlerden kaçmayı başararak mücadelesine devam etmiştir.²²⁴ Osmanlı Devleti, Hasan’la olan iletişimini Habeşistan Şehbenderi Mazhar Bey aracılığıyla kurmuş ve kendisine destek olmuştur. Hasan’la ve Etiyopya Kralı Lic Yasu ile ortak bir harekât hazırlayan Mazhar Bey’in planları Osmanlı Orduları Başkumandan Vekili Enver Paşa tarafından kabul edilmiş ve Hasan’a “Somali Emiri” veya “Şeyhü’l Meşâyihi” denilmesi, silah ve cephane tedarikinde bulunulması kararlaştırılmıştır. Ancak Lic Yasu’nun Galla Müslümanlarına yakın siyaset takip etmesi, Hasan’a karşı tutumu ve Türk Şehbender’in etkisinde kaldığına inanılması sebepleriyle muhalifleri tarafından tahttan indirilmesi arzulanan sürecin yaşanmasını engellemiştir.²²⁵

Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’ndan çekilmesi ve Etiyopya Kralı’nın değişmesinin üzerine Hasan, yiyecek ve cephane temin edemez hale gelmiştir. İngiliz

²²⁰ Samatar, *a.g.e.*, 13.

²²¹ Omar, *a.g.e.*, 309.

²²² Mustafa Öz, "Muhammed b. Abdullah Hasan", *TDV İslâm Ansiklopedisi* <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-b-abdullah-hasan> [Erişim Tarihi: 19.03.2019].

²²³ Omar, *a.g.e.*, 380-381.

²²⁴ *A.g.e.*, 361-362.

²²⁵ Orhonlu, *a.g.e.*, 171-174.

bombardımanının ardından Goanneh'e çekilen yaralı Hasan, beklediği desteği bölgedeki idareden görememiş ve kan kaybından vefat etmiştir. Hasan'la beraber çekilen Derviş Hareketi'nin önde gelenleri de aynı yerde açlık ve hastalıktan vefat etmişlerdir. Omar, Derviş Hareketi ve Hasan'ın yenilgisini sömürgecilerin kuvvetiyle değil Somalililerin birlik olamayışla alakalı kabul etmektedir.²²⁶ Hasan'ın iç bölgelerdeki direnişine rağmen 1900-1920 arasındaki süreç Somali'de sömürgecilerin sahil şeridinde idarelerini kuvvetlendirdikleri bir dönem olmuştur. Zira Derviş Hareketi dışında kabileciliği bir kenara bırakarak Somali'nin tamamını kurtarmayı amaçlayan bir hareket ortaya çıkmamıştır. Ulusal kurtuluş fikrine sahip olmama durumu bir kenara bırakıldığında 19. Yüzyılın sonunda ve 20. Yüzyılın başında çeşitli kabilelerin İtalya'ya karşı birden çok kez kendi bölgelerini geri almak adına isyan ederek mücadeleye girdikleri ancak bütüncül bir yaklaşım sahibi olmadıkları görülmektedir.²²⁷ Tek millet olmalarına rağmen tek devlet olmayan Somalililerin politik sahada bölünmüşlüğü ana kabileler ile sınırlı olmaktan dahi çok uzakta bir mahiyet arz etmektedir. Kabileler kendi içinde parçalara ve parçalar kendi içinde ailelere kadar bölünmekte ve her mikro otorite kendi çıkarlarına göre hareket etmektedir.²²⁸

İngiltere otoritesini iç bölgelerden ziyade sahil kesiminde gösterip Kuzey Somali'de altyapı çalışmaları, tarım faaliyetleri ve toprak ıslahı gibi kapsamlı bir Somali politikasından uzak dururken, İtalya kapsamlı bir Somali politikası hazırlayarak güney-orta Somali'de altyapı çalışmaları, tarımda tek tip ürüne yönelik bölgeler oluşturma, toprak ıslahı gibi meselelerle yakından alakadar olmuştur. İngiltere'nin süreçte Derviş Hareketi'yle mücadelesi sebebiyle İtalya'dan farklı bir yol izlediği düşünülmektedir. İtalya, kapsamlı politikasıyla prestijini arttırmayı, Roma'nın medenileştirme misyonunu sürdürmeyi ve Somali'de azınlıkta oluşunun ortaya çıkardığı baskıyı ortadan kaldırmayı amaçlamıştır.²²⁹

1935'e gelindiğinde Mussolini liderliğindeki İtalya, Habeşistan'ı işgal ederek Ogaden bölgesi, kuzey doğu Somali ve güney-orta Somali topraklarının birleşmesini sağlamıştır. Birleşen bölgelerde tek vergi sistemi uygulayan İtalya, Somali ekonomisinin geleneksel ekonomik sistemden modern ekonomik sisteme geçiş

²²⁶ Omar, *a.g.e.*, 473-475.

²²⁷ *A.g.e.*, 305-307.

²²⁸ Lewis, *Understanding Somalia: Guide*, 25.

²²⁹ Samatar, *a.g.e.*, 14.

yapması için güçlü bir altyapı oluşturulmasına da neden olmuştur. II. Dünya Savaşı başladıktan sonra İtalya, İngiltere'nin Somali'deki topraklarına saldırarak işgal etmiştir. II. Dünya Savaşı'nın başlarında Fransa'nın savaş dışı kalması ve İngiltere'nin Avrupa'daki namüsaıt durumu işgale direniş gösterilmesinin önüne geçmiştir. Lâkin işgal kısa sürmüş ve İngiltere Kuzey batı Somali ile sınırlı kalmayarak İtalya'nın Somali'de sahip olduğu bölgenin tamamını ve Ogaden bölgesini işgal etmiştir. İngiltere'nin tüm Somali'yi kapsayan askeri yönetimi 1949'a kadar devam etmiştir. 1941 Mart'ta başlayan ve 1949'a kadar devam eden İngiliz Askeri Yönetimi, daha önce kuzey Somali'deki İngiliz İdaresi'nin yaptığıının aksine önemli ekonomik, politik ve kültürel değişimler meydana getirmiştir. Ordunun ve polis teşkilatının kurulması, sağlık hizmetleri, tarım çalışmaları, eğitim ve yargı sisteminin teşkil edilmesi temel değişimlerdir. İtalya, İngiltere tarafından uzak tutulmasına rağmen bölgeye müdahale etme isteğini hep göstermiştir. İtalya'nın baskılarına karşı belirli konularda İngilizler ve Somalililer birlikte hareket etmişlerdir.

1943'te Somali'nin ilk siyasal partisi olan Somali Gençlik Kulübü (SYC) İngiltere'nin teşvikiyle kurularak 3 senede 25.000 üyeye ulaşmış ve adını 1947'de Somali Gençlik Birliği (SYL) olarak değiştirmiştir. SYL, 5 Somali parçasını birleştirme amacı güttüğünü açıkça belirtmiş ve kabileler arası ayrımı reddeden bir siyaset takip etmiştir. İtalya ise Hisbia Digil Mirifle (HDM) partisini SYL'ye karşı mücadelesinde açıkça desteklemiştir. Kuzey'de ise Isaaq kabilesiyle ilişkili olan Somali Ulusal Birliği (SNL) ve Darod ile Dir kabileleriyle ilişkili Birleşmiş Somali Partisi (USP) en çok destek alan partiler olmuştur. Postdam Konferansları'nda Somali'nin geleceğinin BM tarafından belirlenmesi kararı alınmıştır.

1948'de BM temsilcileri Mogadişu'ya Somalililerin isteklerini araştırmak için gittiğinde SYL destekçileri ile İtalya destekçileri arasında onlarca kişinin öldüğü olaylar çıkmasına rağmen BM temsilcileri her tarafı dinleyerek uluslararası toplumun önderliğinde 10 yıllık bir vesayetin ardından Somali'ye bağımsızlık verilmesini planlamıştır.²³⁰ BM, Kuzey Somali'nin vesayetini İngiltere'ye ve güney-orta Somali'nin vesayetini İtalya'ya vererek 1960 yılını bağımsızlık tarihi olarak

²³⁰ Samatar, *a.g.e.*, 15-20.

belirlemiştir.²³¹ İtalya'nın yönetimi uluslararası toplumun gözetiminde olacak şekilde kurgulanmıştır. Bağımsızlığın hazırlandığı süreçte İngiltere ve İtalya'nın vasiliği daha evvel yaptıklarının aksine Somalilileri aşağılayıcı uygulamalardan münezzeh bir halde gerçekleştirmiştir.²³² Devlet kurumları teşkil edilerek İngiliz ve İtalyan memurların rehberliğinde Somalili personeller yetiştirilmiş, ordu, polis, sahil güvenlik, posta idaresi ve ekonomik kurumlar başta olmak üzere Somali bağımsızlığa hazırlanmıştır. 1956 yılından itibaren kurumların idaresi Somalili personele bırakılmaya başlanmış ve Somali kendini idare eder bir mevkie ulaşmıştır.²³³

3.2. Somali'nin Bağımsızlık Dönemi

Nisan 1960'ta İngiltere'nin ve İtalya'nın vesayetindeki bölgelerin temsilcileri Mogadişu'da bir araya gelerek tek bir devlet olmak yönünde anlaşmış ve devletin ilanı için gerekli hazırlıklara başlamışlardır. 26 Haziran 1960'ta İngiltere'nin vesayetindeki Somali bağımsızlığını ilan etmiş ve 1 Temmuz 1960'ta İtalya vesayetindeki bölge ile birleşerek günümüz Somali'sini teşkil eden devlet ortaya çıkartılmıştır. 123 Milletvekilinin seçimiyle Osman Aden Cumhurbaşkanı seçilmiş ve Aden'in teklifiyle Abdirasid Ali Sharmarke'yi Başbakan olarak atamıştır. Sharmarke, SYL partisinin domine etmesine rağmen SNL ve USP'nin de desteğini alan bir kabine kurmuştur.²³⁴ Osman Aden, İtalya'nın vesayet döneminde ulusal meclise başkanlık ettiğinden ve halk nezdinde itibarlı olması hasebiyle Somali'nin ilk Cumhurbaşkanı olabilmıştır.²³⁵ 1908 veya 1909'da fakir bir ailenin çocuğu olarak Hiraan bölgesinde doğan Osman Aden, babasının Derviş Hareketine bilfiil olarak katılmış olması sebebiyle akrabaları tarafından büyütülmüştür ama oldukça zor bir çocukluk geçirmiştir. Aden, annesinin ölümü ve babasının Derviş Hareketi mensubu olması nedeniyle zor bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Çeşitli geçici işlerde çalıştıktan sonra İtalyanların açtığı bir eğitim kursuna giderek hemşire olmuş ve süreç içinde yükselerek İtalyanların yönetim stratejilerini yakından görmüştür. İtalyanların çekilmesinin ardından ticarete ve siyasete atılarak Somali'nin önde gelen

²³¹ Country Watch, *a.g.e.*, 11.

²³² Omar, *a.g.e.*, 14-18.

²³³ *A.g.e.*, 27-29.

²³⁴ Samatar, *a.g.e.*, 26.

²³⁵ Omar, *a.g.e.*, 49.

kişilerinden biri haline gelmiştir. İtalyan yönetimine karşı geçmişten bilinen muhalif tavrı, otodidakt olarak kendisini yetiştirmesi, ticaretle ilgilenerek belirli bir zenginliğe ulaşması ve Somali milliyetçisi olması 1950'lerde Aden'i, Somalililer arasında önde gelen bir kişi haline getirmiş ve sürecin nihayetinde Somali'nin ilk cumhurbaşkanı Osman Aden olmuştur.²³⁶

BM Genel Kurulu, Güvenlik Konseyi'nin onayıyla 5 Temmuz 1960 yılında 871. toplantısında Somali'yi üye kabul ederek durumu onayladığını göstermiştir.²³⁷ 1961 yılında, hazırlanan anayasa referandumda kabul edilmiş ve Somali'nin demokratik dönemi başlamıştır. Bununla birlikte İngiltere'nin ve İtalya'nın hem vesayet hem de sömürge dönemlerinde birbiriyle çelişen politikalar takip etmeleri kuzey ve güney arasında ciddi uyum problemlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Süreç birbirinden farklı iki devletin birleşmesi gibi zorluklar ortaya çıkartmıştır. Kuzey Somali'de İngilizce, güney-orta Somali'de İtalyanca kullanılmış olması, hukuk, eğitim, sağlık sistemlerinin farklılıkları, bürokratik süreçlerin farklılığı aşılması gereken temel güçlükler olarak Somali'nin karşısına çıkmıştır.²³⁸

Uyum problemleri haricinde sorunlar da ortaya çıkmıştır. İtalya, kendi sömürdüğü bölgeyi geliştirirken İngiltere sahil şeridi dışında bunu yapmamıştır. İtalya ve İngiltere'nin farklı yönetim stratejilerine sahip olması, kuzey Somali ile güney-orta Somali arasında ciddi bir gelişmişlik farkı oluşmasına sebep olmuştur.²³⁹ Kuzey ve güney arasındaki ekonomik gelişmişlik farkı, politikanın farklı aktörlerinin olması ve ilk defa aynı siyasal irade altında bağımsız olarak hareket eden grupların ortaya çıkardığı sorunlar, Somali Ulusal kimliğinin oluşturulması fikrinin gündeme alınmasını beraberinde getirmiştir. Literatürde 'Pan-Somalism' olarak geçen ve Somali bayrağındaki yıldızın her bir köşesinin temsil ettiği bölgelerin bağımsız Somali devletine dâhil olması gerektiğini savunan görüş, Somali dış politikasının en önemli meselesi haline gelmiştir. Somali anayasası komşularının toprak bütünlüğünü kabul ettiği için doğrudan toprak kazanımı talebini sunmayan Somali, Kenya, Etiyopya ve Cibuti'de Somalililerin self-determinasyon hakkını kullanmaları gerektiğini savunan anlayışta bir politika takip etmiştir. Kenya'nın kuzeyinde

²³⁶ Abdi Ismail Samatar, *Africa's First Democrats: Somalia's Aden A. Osman and Abdirazak H. Hussen* (Indiana: Indiana University Press, 2016), 14-28.

²³⁷ BM Güvenlik Konseyi, Güvenlik Konseyi Kararları, 141 (5 Temmuz 1960) <http://unscr.com/en/resolutions/doc/141> [Erişim Tarihi: 20.03.19].

²³⁸ Lewis, *Understanding Somalia: Guide*, 28.

²³⁹ Samatar, *a.g.e.*, 14.

bulunan Kuzey Doğu Bölgesi (NFD) çoğunluğunu Somalililerin teşkil ettiği bir yerleşim olmasına ve İngiltere'nin bölgede yaptığı referandumda Somali'ye dâhil olmak isteyenlerin çoğunluk olmasına rağmen Kenya'ya bırakılmıştır ve bunun üzerine bir süreliğine Somali, İngiltere'yle olan diplomatik ilişkisini kesmiştir.²⁴⁰

Somali kurulduğunda sınır güvenliği tam olarak tesis edilmeden önce sınır bölgesinde Etiyopya tarafından sıklıkla tacize uğramıştır ve durum iki ülke arasındaki ilişkileri sürekli germetmiştir.²⁴¹ Etiyopya ve Kenya kendilerini Somali tehdidi altında hissettiği gibi Somali de komşu devletlerinin eylemleri sebebiyle tehdit hissetmiştir. Zira ilgili dönemde Etiyopya ve Kenya'nın asker sayısı toplam 79 bini bulurken Somali'de polis dâhil silahlı kuvvetlerin sayısı 10 bine ancak ulaşan bir seviyede seyretmiştir.²⁴² Etiyopya'da ve Kenya'da Somali'nin bağımsız olmasından önce Somalililer ve Etiyopya-Kenya güçleri arasında çatışmaların yaşanması süregelen bir hadise olarak görülmekle birlikte Somali bağımsız olduktan sonra Etiyopya ve Kenya, kendileriyle çatışan Somalililerin Mogadişu'dan destek aldığını ve bir kısmının eğitildiğini iddia edilmiştir. Etiyopya'nın Somali sınırında bulunan Haud bölgesinde göçebe Somalililer ile Etiyopya kuvvetleri arasında çatışmalar 1959'da başlamıştır. Somali'nin bağımsızlığının ardından artış gösteren çatışmalar iki ülke arasında gerilimin sürekli yüksek olmasına neden olmuştur.

1964'e gelindiğinde Somali, anayasasına göre vatandaşı kabul ettiği Etiyopya'da yaşayan Somalilileri korumak adına Etiyopya ile karşı karşıya gelmiştir. Somali ile Etiyopya arasında Şubat'tan Nisan'a kadar küçük ölçekli çatışmalar yaşanmış ve Sudan'ın öncülüğünde Afrika Birliği'nin (OAU) devreye girmesiyle ateşkes sağlanmıştır. Aynı sene Somali'nin eylemlerinden çekinen Kenya ve Etiyopya Somali'ye karşı ortak savunma paktı imzalamışlardır. Bağımsızlık sonrasında Somali Kabinesi'ni teşkil eden kişilerin ekseriyeti Batı'da ve Batılı anlayışa sahip okullarda eğitim almış kimseler olmasına rağmen Somali, SSCB'yle ilişkilerini çok çabuk kurarak geliştirmiştir.²⁴³

Durumun oluşmasında başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin Somali'ye askeri envantere girebilecek her türlü ürünü vermekten kaçınarak sadece insani yardım sağlamalarına rağmen SSCB'nin askeri envantere giren ürünleri kredi karşılığında

²⁴⁰ Lewis, *Understanding Somalia: Guide*, 29-30.

²⁴¹ Omar, *a.g.e.*, 55.

²⁴² *A.g.e.*, 66.

²⁴³ *A.g.e.*, 82.

satmaları, hibe etmeleri, Somali Ordusu'nun eğitimi için 300 personel göndermeleri, 500 Somalili askeri personeli SSCB'de eğitime almaları ve Batı'nın sunduğu askeri olmayan insani yardımları Batı'nın gözettiği süreçleri takip etmeden Somali'ye sağlamaları başat nedenler olarak görülmektedir. SSCB'nin Ordu'nun teşkilindeki yüksek gayretleri Ordu içinde küçük rütbeli subaylarda SSCB'ye yakın bir anlayışın yerleşmesini beraberinde getirmiştir.²⁴⁴

Ancak aynı durum siyasette doğrudan karşılık bulmamıştır. 1967 yılına kadar Osman Aden Cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmüştür. 1967 seçimlerini ise 1964 sonrasında yönetimden uzaklaştırılan Abdirrashid Ali Sharmarke kazanmış ve Başbakan Mohamed Haji İbrahim Egal olmuştur. Hem Egal hem de Sharmarke kuzey Somali kökenli ve Batı eğitimlidir. Batı'ya karşı önyargısız davranan karar alıcıların Somali'nin komşularıyla yürüttüğü ilişkinin halinden rahatsızlıkları kendi kamuoyları tarafından bilinmektedir. Egal Hükümeti, Kenya ve Etiyopya ile dostluğa dayanan bir ilişki kurmak isteyen bir politika takip etmiştir. 1969 seçimlerinde 62 partiden 1002 adayın parlamentodaki 123 sandalye için yarıştığı seçimler neticesinde Egal ve Sharmarke pozisyonlarını korumuştur. Ancak Ordu'da SSCB yanlısı kadrolar Sharmarke ve Egal Hükümeti'nin Batı'yla olan yakın ilişkilerinden ve Kenya-Etiyopya ikilisine dair fikirlerin rahatsız olmuş ve müdahale etme hazırlıklarına başlamışlardır. 15 Ekim 1969 tarihinde kendi koruması Sharmarke'yi öldürmüştür. 20 Ekim'de Somali Genelkurmay Başkanlığı makamında oturan Muhammed Siad Barre, alt düzey kadroların başlattığı darbeyi sahiplenerek yönetime el koymuştur ve Somali'nin demokratik dönemi sona ererek diktatörlük dönemi başlamıştır.²⁴⁵ Darbe Sharmarke'nin öldürülmesi dışında halkın karşı çıkmaması sebebiyle kansız gerçekleştirilmiş²⁴⁶ ve demokrasinin işlediği yıllarda sivil yöneticilerin yönetimde yaptığı hatalar darbenin olumlu bir hadise olarak kabulüne neden olmuştur.²⁴⁷

Darbeye kadar ekonominin büyük ölçüde gelişmiş ülkelerden gelen yardımlara bağımlı oluşu, yüksek seviyedeki işsizlik, artan şehirleşmenin yönetilememesi,

²⁴⁴ Samatar, *a.g.e.*, 29-31.

²⁴⁵ Lewis, *Understanding Somalia: Guide*, 31.

²⁴⁶ Baxter, *a.g.e.*, 9.

²⁴⁷ Elmi, *a.g.e.*, 59.

yozlaşma, nepotizm ve kabilecilik Somali halkının darbeyi olumlu karşılamalarında ciddi birer etken olarak kabul edilmektedir.²⁴⁸

Siad Barre'nin kesin doğum tarihi bilinmemektedir. Yapılan araştırmalara göre 1910'lu yıllarda doğmuştur ve Darod kabilesine mensuptur.²⁴⁹ Hayatının farklı dönemlerinde doğum tarihini farklı sunmuş olması nedeniyle kesin doğum tarihi belirsizdir. Barre'nin ailesinin erkek üyeleri kabile savaşlarında öldürülmüştür ve annesinin Ogadenli olduğu bilinmektedir. 1934-41 arasında İtalyan Somalisi'ne, 1941-50 arasında İngiliz Somalisi'ne ve 1950-1960 arasında İtalya vesayetindeki Somali'ye hizmet etmiştir. Barre, 1934'te İtalyan kuvvetlerine yardımcı personel olarak girmiştir, 1935'te İtalya Etiyopya'yı işgal ettiğinde Etiyopyalı kuvvetlere karşı savaşanlar arasında yer almıştır. 1941'de İtalyan'lar Somali'de yenilip kuvvetlerini terhis edince İngiltere tarafından kurulmaya çalışılan Somali Jandarması'na yardımcı hizmetler personeli olarak dâhil olmuştur. Barre, Jandarma olduktan sonra sadakati ve güvenilirliği sebebiyle kendisinden başka bir Somalili'ye verilmemiş "müfettişlik" makamına getirilmiştir. 1940'ların sonunda ve 1950'lilerin başında Kenya'da İngilizlerden polislik eğitimi almıştır. Eğitimin yapıldığı bölgede İngiliz idaresine isyan eden Kenyalıların nasıl bastırıldığı görmesi kendisinin isyan bastırılması konusunda doğrudan sahada tecrübe edinmesini sağlamıştır. 1952'de İtalya'ya eğitime kabul edilen 8 Somalili'den biri olarak Polis Amirliği kursu almıştır. Kenya'da sahada aldığı eğitimin üzerine İtalya'da sömürgecilerin yönetim stratejileri konusunda da tecrübe sahibi olmuştur. İtalya'daki eğitiminden sonra vesayet altındaki Somali'de polis istihbarat servisinin başına geçmiştir ve bağımsızlığın alındığı süreçte Ordu'ya geçiş yapmıştır. 1965 Haziran ayında Somali Genelkurmay Başkanı General Da'ud Abdulle Hersi, Moskova'yı ziyareti esnasında ölünce Ordu'nun birinci başkan yardımcısı olarak Genelkurmay Başkanlığı'na atanmıştır.²⁵⁰

Darbeden sonra kurulan Yüksek Devrim Konseyi (SRC) Barre'yi Somali'nin başkanı olarak kabul etmiş, demokratik rejimin siyasi temsilcilerini tutuklayarak tüm siyasi partileri kapatmış, anayasayı askıya almış ve meclisi dağıtmıştır. SRC, kabileciliği, nepotizmi, yozlaşmayı ve kötü yönetimi bitirme hedeflerine sahip olduğunu

²⁴⁸ Omar, *a.g.e.*, 72.

²⁴⁹ Mohamed Siad Barre, *Encyclopædia Britannica* <https://www.britannica.com/biography/Mohamed-Siad-Barre> [Erişim Tarihi: 21.03.19].

²⁵⁰ Mohamed Haji Ingiriis, *Suicidal State in Somalia* (London: Universty Press of America, 2016), 26-29.

açıklayarak ülkenin adını Demokratik Somali Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir. SRC, darbesini Marksist devrim olarak gösterip Somali toplumunu “bilimsel sosyalizm” esaslarına göre dönüştürmeyi programı içine aldığını ilan etmiştir. Marksizm ve Kur’an-ı Kerim ilkeleri ışığında hareket ettiğini iddia eden SRC, kabileciliğin her düzeyde ve her haliyle ortadan kaldırılacağını savunmuş ve yeniden eğitime elverişli olmayan sivillerin yerine asker kökenli kişileri devlet kurumlarına yerleştirmiştir. Büyük ölçekli altyapı ve yatırım projeleri ve Somalidenin ortak bir yazım dilinin oluşturulması devletin programına dâhil edilmiştir.²⁵¹ Süreçte demokratik dönemde kabinede bulunmuş siyasetçilerin büyük çoğunluğu koruma adı altında gözaltına alınarak çeşitli suçlardan yargılamalara tabii tutularak çeşitli cezalar almıştır.²⁵²

Somali toplumunun yüzyıllardır kabile esasına göre devletsiz bir toplum olarak yaşaması ve sömürge döneminden itibaren Somali’nin kabileciliğe göre idare edilmiş olması, bağımsızlık sonrasında kabilecilikten rahatsız olma eğilimleri gösteren gruplar olmasına rağmen siyasal alanın kabileciliğe göre tasarlanmasını ve idare edilmesini beraberinde getirmiştir.²⁵³ Barre ve Barre’nin şahsında SRC’nin söylemleri, kabileciliğe ve devlet yönetiminde yanlış bir fiil olduğu herkes tarafından kabul edilebilecek her türlü yanlışla karşı olmasına rağmen eylemleri kabileciliğin bir enstrüman olarak kullanıldığı ve belirli azınlıklar hariç halkın ağır bir baskı altında tutulduğu fiiller olmuştur. SRC yönetimini kendinden önceki yönetimlerden ayıran temel faktörlerden birisi daha evvel kendisinin kavuştuğu iktidar edebilme seviyesine başka bir grubun, kabilenin, sömürge yönetimlerinin, vesayet yönetimlerinin ve demokratik hükümetin erişememiş olmasıdır.

SRC, 1970’lerin başından itibaren ülkenin tamamında ofisler açmış ve her Somalili’ye bir şekilde erişebilme kapasitesine ulaşmıştır. Devlet kurumlarının tamamına ve ücra kasabalara kadar yayılan SRC ofislerine Karl Marks’ın, Lenin’in ve Barre’nin posterleri asılmış, İslami motiflerle doldurulmuş sosyalist metinler ülkenin tamamında dağıtılmış ve radyo aracılığıyla halka empoze edilmiştir. Tarım sektöründe daha evvel İtalyanların yaptığı gibi belli bölgelerde belli ürünleri tek ürün haline getirme politikası takip edilmiş ve çiftçilerin ürünlerinin büyük kısmı devlet adına el konularak SRC’ye programını uygulayabilmesi için kaynak oluşturmuştur.

²⁵¹ Samatar, *a.g.e.*, 36-37.

²⁵² Omar, *a.g.e.*, 95.

²⁵³ Lidwien Kapteijns, *Clan Cleansing in Somalia* (Philadelphia: PENN, 2013), 76.

Göçebe nüfusun yerleşik hale getirilmesi adına çalışmalar yapılmış, Somalicenin Arap alfabesi yerine Latin alfabesi ile yazılması adına büyük bir eğitim seferberliği başlatılmıştır.²⁵⁴ Esasında SRC'nin faaliyeti Somalicenin var olduğu günden bu yana ilk defa yazıya geçirilmesi faaliyetidir. Zira öncesinde Somalicenin Arap alfabesiyle kullanımı devlet nezdinde değil halk nezdinde olan uygulama olarak kalmıştır. 21 Ocak 1972'de Somalicenin Latin alfabesi ile yazılacağı duyurularak gerekli hazırlıkların yapılmasının devlet önceliği olduğu ifade edilmiştir.²⁵⁵

SRC ülkenin yeniden dizayn edilmesi sürecinde zararlı gördüğü birçok askeri ve sivil devlet görevlisini çeşitli hapis cezalarıyla ve idam cezasıyla cezalandırmıştır.²⁵⁶ SRC'nin yeniden eğitim aldığı takdirde devletteki hizmetini sürdürebilir onayı verdiği kişiler ise çeşitli kamplarda askeri disiplinin ve SRC ideolojisinin aşılandığı programlara tabii tutulmuşlardır.²⁵⁷ SRC'nin darbe sonrasında ilk beş senesi SSCB'nin yüksek desteğiyle birlikte karar alma yetkisi olan mevkilerin, Ordu'nun, Polis'in ve çeşitli kolluk kuvvetlerinin nezaret ve desteğinde çeşitli caydırıcılık yaptırımlarının etkin kullanıldığı bir süreçte yoğun propaganda ile Somali nüfusunun SRC ve politikaları lehinde mobilize edildiği ve Barre'nin kült lider olarak işlendiği bir zaman dilimi olmuştur.²⁵⁸

Barre'yle birlikte çalışmış kişiler kendileriyle yapılmış görüşmelerde Barre'nin otodidakt olmakla birlikte karşısında kim olursa onu etkileyebilecek kapasitede bir hatip olduğunu ve mevzubahis durumu keskin zekâsıyla sağladığını iddia etmektedirler.²⁵⁹ Barre “efsanevi lider” haline getirildikten ve SRC mikro alanlardan makro alanın tamamına varan bir iktidar etme kabiliyetini haiz olduktan sonra geçmişte makes bulmuş olan “Pan-Somalism” yeniden gündem haline getirilerek Etiyopya ve Kenya'da Somalililerin yaşadığı bölgelerin ve ilgili dönemde Fransa kontrolündeki Cibuti'nin bağımsız Somali'ye dâhil olması gerektiği yönünde propaganda yapılmaya başlanmıştır. Bağımsızlık öncesi süreçte hem İngilizlerden hem İtalyanlardan askeri eğitim alan, bağımsızlık sonrasında SSCB'yle askeri işbirliğine giden ve darbe sonrasında yüksek SSCB desteği görerek kendisini

²⁵⁴ Lewis, *Understanding Somalia: Guide*, 33-35.

²⁵⁵ Omar, *a.g.e.*, 118-119.

²⁵⁶ Ingiriis, *a.g.e.*, 32.

²⁵⁷ Omar, *a.g.e.*, 105-107.

²⁵⁸ Kapteijns, *a.g.e.*, 78.

²⁵⁹ Evelin Gerda Lindner, “Were Hitler and Siad Barre "Robin Hoods" Who Felt Humiliated by Their Own Followers?”, *Medlemsblad for Norske Leger Mot Atomvåpen, Med Bidrag Fra Psykologer for Fred* (2001), 4.

sosyalist devlet olarak tanımlayan Somali'nin yüksek askeri gücü 1970'lerde Afrika'da askeri açıdan dikkate alınmalarını gerektiren bir düzeye ulaşmıştır. 1964 yılında Etiyopya ile yaşanan küçük ölçekli çatışmanın etkisiyle ve süreçte Cibuti'nin geleceğinin tartışılması neticesinde SRC, yıldızın eksik üç köşesinden Etiyopya'daki bölgeyi kendi topraklarına katmak için harekete geçmiştir.

Ogaden Savaşı, 1977 yılında SRC tarafından desteklendiği iddia edilen Batı Somali Kurtuluş Cephesi (WSLF) militanları ile Etiyopya Ordusu arasında başlayan çatışmaların Somali-Etiyopya arasında topyekûn bir harbe dönüşmesiyle yaşanmış ve hem Somali'nin hem Etiyopya'nın keskin dönüşler yaşamasına neden olmuştur. Temmuz ayında Somali Ordusu'nun düzenli birliklerinin çatışmalara dâhil olmasının ardından Ekim ayında Ogaden bölgesinin tamamı Somali Ordusu'nun denetimine girmiştir. Etiyopya süreçte kendi iç karışıklıkları ve SSCB'nin 1962'den beri her türlü desteği verdiği Somali Ordusu'nun kuvveti sebepleriyle işgale kendi başına karşı koyamamıştır. SSCB, on beş sene içinde Somali'ye 285 Milyon Dolar askeri ve ekonomik yardımda bulunmuş, binlerce Somalili asker yetiştirmiş, Somali sahillerinde müstahkem mevkiilerde konuşlanmış ve iki bine yakın sivil ve askeri danışmanını Somali'ye vermiş olmasına rağmen Ogaden Savaşı'na kadar desteklediği Somali'yi bırakarak savaş esnasında Etiyopya'yı desteklemeye başlamıştır. SSCB'nin taraf değiştirmesinde Etiyopya'nın potansiyel olarak daha kuvvetli bir müttefik olacağı düşüncesi başat etkindir. Ogaden bölgesi tamamen Somali'ye geçtikten sonra SSCB yüksek düzeyde askeri ekipmanı hava ve deniz yoluyla Etiyopya'ya göndermiş, Küba'dan 15.000 kişilik bir birliği Etiyopya'ya göndererek SSCB ekipmanlarının teknik ve taktik bilgisine sahip personel tarafından kullanılmasını sağlamış ve üst düzey iki General göndererek 1978 yılı Nisan ayında Somali'nin geri çekilmesini sağlamıştır.²⁶⁰

Somali'nin Ogaden Savaşı'nı kazanma merhalesindeyken SSCB'nin taraf değiştirmesiyle kaybetmesi, Somali'de ciddi sonuçlar doğurmuştur. Sonuçlardan ilki Somali'nin çekilmesinin ardından Ogaden'de yaşayan Somalililerin, Somali'ye göçmek zorunda kalması ve 700.000 insanın bir anda bakılmak zorunda olmasının

²⁶⁰Bruce Porter, "The Ogaden War", *The USSR in Third World Conflicts: Soviet Arms and Diplomacy in Local Wars 1945–1980* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984): 182-183.

Somali ekonomisine yüklediği yüksek maliyettir.²⁶¹ İkincisi sürecin tamamının maliyeti nedeniyle Somali'nin ekonomik açıdan büyük bir krize girmesi, dış yardıma muhtaç hale gelmesi ve SSCB yerine ABD'nin yeni müttefik olarak ortaya çıkmasıdır.²⁶² Üçüncüsü kült lider addedilen Siad Barre'ye halkın ve kabilelerin bakışının değişmesiyle Barre'nin sorgulanır hale gelmesi ve Barre'nin otoritesini yeniden tesis etmek için "sorumlu" arayışına girerek kabilelere yönelik saldırılara başlamasıdır.²⁶³ Kabilelere yönelik saldırıların yanı sıra süreçte Barre, otoritesini elinde tutmak için kabileciliği aşikâr biçimde denge ve fren mekanizması olarak kullanmaya başlamıştır.²⁶⁴

Mağlubiyetin ardından Barre, yönetimi yeniden düzenleyerek SRC'nin yetkilerini kendi üzerine alarak bilimsel sosyalizm ilkelerini kullanmayı bırakmıştır.²⁶⁵ Barre, ilk olarak kendisini darbeye indirmek isteyen Darod Kabilesi'nin bir alt kolu olan Majeerteen Kabilesini hedef olarak seçmiştir ve sonrasında Isaaq Kabilesi hedef haline gelmiştir. Barre, mağlubiyetin ardından Ordu içinde yüzlerce kişiyi görevini yerine getirmediği için çeşitli cezalarla cezalandırmıştır. Barre'nin cezalandırmalarının haksız olduğuna inanan bir grup subay, darbe yaparak Barre'yi indirmeye çalışmıştır ama darbe başarısız olmuştur. Gruba dâhil subayların on yedisinin Majeerteen Kabilesi'ne mensup olması, Barre'nin diğer kabileleri bir kenara bırakarak hedef olarak Majeerteen'leri seçmesine neden olmuştur. Kabile, sadece Ordu'dan değil tüm devlet kurumlarından atılmış ve askeri güç kullanımı yoluyla yok edilmeye çalışılmıştır. Kabileye mensup siyasal aktörler, kabile büyükleri, iş adamları, dini liderler, öğrenciler ve kadınlar Somali'nin en kötü hapisanelerinde ölümcül şartlarda cezalandırılmışlardır. Kabilenin yaşadığı bölgelerde kamu hizmetleri durdurulmuş ve kabilenin ticaret yapmasına dahi müsaade edilmemiştir. Kabile, kendini korumak adına Somali Demokratik Kurtuluş Cephesi (SSDF) adıyla silahlı olarak direnişe başlamış ve kendisine merkez olarak Etiyopya'yı seçmiştir. Süreçte 200.000'i aşkın insanın öldüğü düşünülmektedir.²⁶⁶

²⁶¹ Adam Lockyer, "Opposing Foreign Intervention's Impact on the Warfare In Civil Wars: The Case of the Ethiopian-Ogaden Civil War, 1976–1980", *African Security*, C.11, S.2 (2018): 194.

²⁶² Samatar, *a.g.e.*, 45-46.

²⁶³ Lindner, *a.g.e.*, 5.

²⁶⁴ Baxter, *a.g.e.*, 9.

²⁶⁵ Lewis, *Understanding Somalia: Guide*, 42-43.

²⁶⁶ Kapteijns, *a.g.e.*, 81-83.

Barre'nin önce Majeerteen ve ardından Isaaq Kabilelerine saldırmasında günah keçisi arayışını ciddi bir etkisi vardır ve hem SSDF hem de diğer silahlı muhalif grupların Etiyopya'da konumlanmasına rağmen Etiyopya'nın değil kabilelerin peşinden gitmesi dış politikadan ziyade iç politikada güç kazanmak istemesiyle alakalıdır.²⁶⁷ 1969'da göreve başlamasının ardından her türlü kabileciliği reddeden bir anlayış söylemine sahip olan Barre, 1978'den sonra önce kendi kabilesi olan Darod'a ve zamanla Darod'un içinden geldiği alt kola ve en nihayetinde yakın akrabalarına devletin önemli mevkilerini vermiştir.²⁶⁸ Ogaden'den gelen göç sebebiyle ekonomik güçlükler içinde olan Kuzey Batı Somalililer, Barre'nin Kuzeye ekonomik savaş açmasının ardından Mart 1981'de Londra'da Somali Ulusal Hareketi'ni (SNM) kurarak Barre'ye karşı silahlı mücadeleye başlamıştır. Londra'da eğitilmiş Somali diasporasının kurduğu hareket Barre döneminde sürekli geri planda kalan Somaliland'da bağımsız bir devlet kurma amacıyla yola çıkmıştır. Süreçte sadece askeri bir örgütlenmeye gidilmemiş aynı zamanda sivil kurumlar teşkil edilmeye başlanmıştır.²⁶⁹ SNM'yi Isaaq Kabilesi kurmuş ve silahlı güçler Etiyopya'da konumlanmıştır. Barre'nin isyanı bastırmak için kullandığı metotlar neticesinde Isaaq Kabilesine mensup halk ülkenin tamamında ağır insan hakları ihlallerine maruz kalmıştır. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, öğrenciler, siviller, memurlar ve askeri personeller, işkence, tecavüz, tecrit, çeşitli hapis cezaları ve idamla karşı karşıya kalmıştır. Kuzey'de Olağanüstü Hal ilan edilmiş ve hareketli mahkemeler teşkil edilerek çok kısa sürelerde binlerce insan cezalandırılmıştır.

1988'de Etiyopya ile ateşkes imzalayan Barre tüm gücüyle Isaaq Kabilesine saldırmıştır. Hem hava unsurları hem de kara unsurlarıyla Isaaq Kabilesinin yaşadığı şehirler bombalanarak on binlerce insan öldürülmüştür.²⁷⁰ Barre'nin Etiyopya'yla imzaladığı barış aynı zamanda Etiyopya'nın Somali'deki Barre karşıtlarına desteğini kesmesini içeren bir maddeyi de kapsamıştır. Zira Etiyopya, Barre karşıtı gruplara lojistik destek sağlama noktasında çekincesiz davranmış ve ilgili grupların Ogaden'de bulunmasına müsaade etmiştir.²⁷¹ Barre, sulama kanallarını ve otlakları

²⁶⁷ Lewis, *Understanding Somalia: Guide*, 67.

²⁶⁸ İngiriis, *a.g.e.*, 167.

²⁶⁹ Andrew S Duffield, "When Do Rebels Become State-Builders?: A Comparative Case Study of Somaliland, Puntland, and South-Central Somalia", *Bildhaan: An International Journal of Somali Studies*, C. 5, S.13 (2014): 4-5.

²⁷⁰ Kapteijns, *a.g.e.*, 84-86.

²⁷¹ Solomon A. Dersso, "The Somalia Conflict", ISS Paper 198 (September 2009), 5.

kullanılmaz hale getirmeyi ve hedef kabiledeki kadınlara tecavüz edilmesini sistemli olarak uygulatmıştır. SSCB kampından Batı kampına geçiş, Batılı kurumların Somali’de bir takım değişiklikler istemesini beraberinde getirmiştir. İnsan Hakları İhlallerinin son bulmaması ve ekonomide liberalizmin hâkim kılınmaması Somali’ye verilen insani yardımın azaltılması ve nihayetinde kesilmesiyle sonuçlanmıştır.²⁷² Barre’nin Majeerteen Kabilesine ve Isaaq Kabilesine yönelik saldırılarının üzerine ülkenin refahının 1980 sonrası süreçte Barre’nin iktidarını ayakta tutmak için harcanması ve Darod Kabilesi özelinde oligarşik bir yapıya evrilmesi- oluşturulan 18 Bölgenin 9’unun Darod bölgesi olarak ilan edilmesi- diğer kabileleri rahatsız etmiş ve Barre’nin değişmesi gerektiği düşüncesi Darod dışındaki kabilelerde karşılık bulmuştur.²⁷³ 1980’lerin sonunda kabileleri bastırmaya yönelik şiddet eylemlerinde bulunma, Barre yönetiminin rutin olarak sürdürdüğü bir uygulama halini almıştır. Bununla birlikte Isaaq Kabilesi kuzeyde belirli bölgeleri ele geçirmeyi başarmıştır. Sistemli insan hakları ihlallerinden vazgeçmemesi sebebiyle son müttefiki olan ABD tarafından yalnız bırakılan Barre, uluslararası yardımın olmadığı bir konjonktürde gün geçtikçe kuvvetini yitirmiştir. 1990 yılında, en önemli kabilelerden olan Hawiye Kabilesi de General Muhammed Aideed’in liderliğinde Birleşik Somali Cephesi (USC) adıyla Etiyopya merkezli olarak silahlanmış ve Barre karşıtı cepheye katılmıştır. Aideed, 1 Nisan 1990 yılında yapılan SNM kongresinde yaptığı konuşmayla SNM, Ogaden merkezli Somali Vatansever Hareketi (SPM) ve USC’nin birleşmesi teklifini kabul ettirmiş ve Mogadişu’ya yürüyüşü başlatmıştır.

Ekim 1990’da SNM, SPM ve USC, Mogadişu’yu üç yönden kuşatarak Barre’yi devirmek için çatışmalara başlamıştır.²⁷⁴ Aynı tarihlerde Somalili aydınlar ve önde gelen kişiler Barre’ye istifa etmesi adına açık bir mektup yayınlamışlardır.²⁷⁵ Darbe’nin ilk yıllarında Barre’nin aldığı desteğe rağmen ilgili yılda ülkenin genelinde Barre karşıtı bir koalisyon oluşmasında, Barre’nin bilhassa Ogaden Savaşı’ndan sonra takip ettiği politikayla iktidara çok yakın olanlar dışında herkesin ülkenin kaynaklarından uzak tutulması başat etken olarak göze çarpmaktadır.²⁷⁶ 1991

²⁷² Samatar, *a.g.e.*, 48-51.

²⁷³ Ingiriis, *a.g.e.*, 173.

²⁷⁴ Kapteijns, *a.g.e.*, 97-99.

²⁷⁵ Omar, *a.g.e.*, 210-211.

²⁷⁶ Dersso, *a.g.e.*, 6.

yılında muhalif hareketler Mogadişu'ya girmeyi başarmışlardır, bilhassa General Aideed güçlerinin Mogadişu'ya giriş yapması Barre'nin 26 Ocak 1991 yılında önce Mogadişu'dan sonra ülkeden kaçmasını beraberinde getirmiştir. Barre'nin devrilmesinin ardından Somali'de devletsiz dönem başlamıştır.²⁷⁷ Barre düştükten sonra otoritesini yeniden kazanma girişiminde bulunmasına rağmen başarılı olamamıştır. 1992 Mayıs'ında evvela Kenya'ya ve oradan Nijerya'ya sığınarak kalp krizinden öldüğü 1995'e kadar devrik diktatör olarak yaşamıştır.²⁷⁸

3.3. Somali'de Devletsiz Dönem

Somali, 1991'den günümüze kadar geçen süreçte gerçek anlamıyla bir devlet otoritesine sahip olmamıştır. Yerel veya bölgesel anlamda bir takım idareler tesis edilebilmesine rağmen bütüncül bir idare hiç kurulamamıştır. Sınır güvenliğinin kalmadığı süreçte ülkenin büyük çoğunluğunda uzun namlulu silahlar kolaylıkla erişilebilir hale gelmiştir. Her kabile mikro düzeylere kadar silahlanmış ve kendi yaşadığı bölgeyi kontrolü altına almıştır. Bir Somali atasözü durumu izaha kabildir: “ben ve kabilem, dünyaya karşı; ben ve kardeşim, kabileme karşı; ben, kardeşime karşı!”. Kıtık düzenli olarak yaşanan bir hadise halini almıştır. Savaş Ağaları (War Lords) olarak adlandırılan gruplar silahlı güçleriyle siyasal arenada söz sahibi olma mevkisine erişmiştir. Sûfi tarikatlar, İhvan Hareketi ve Selefi Hareketi bir çeşit ittifak kurarak Somali kültürünün kendilerine açtığı sahayı kullanmış ve İslami Birlik Mahkemeleri (İMB) adıyla ortaya çıkarak kısıtlı olmakla birlikte kabile anlayışının dışında bir idarenin belirli bölgelerde kurulmasını sağlamışlardır. Onlarca barış konferansı düzenlenmiş, yerel olarak desteklenen veya uluslararası desteği olan geçiş hükümetleri kurulmuş ve en nihayetinde 2012 yılında kalıcı Somali Federal Hükümeti (SFG) kurulmuştur. Kalıcı hükümetin kurulmasına rağmen SFG, başta AfB'nin bölgedeki askerleri olmak üzere uluslararası destek olmadan hükümet edebilecek güçten uzaktır. Dönem, iç savaş ve BM müdahaleleriyle geçen 1991-2000; geçiş hükümeti kurulma çabalarıyla geçen 2000-2012 ve Federal Hükümetin kurulduğu 2012 sonrası olmak üzere üçe ayrılmıştır.

²⁷⁷ Lewis, *Understanding Somalia: Guide*, 70.

²⁷⁸ Baxter, *a.g.e.*, 10-11.

3.3.1. İç Savaş ve BM Müdahaleleri Dönemi

Barre'nin devrilmesinin ardından ülkede temelde üç farklı grup iktidar mücadelesine girişmiştir. Isaaq Kabilesi, kuzeybatı Somali'de kendi devletlerini ilan etmiş, Somali'nin geri kalanı için General Aideed ve Ali Mehdi arasında kanlı çatışmalar meydana gelmiştir. Barre'den sonra güç Hawiye kabilesine geçmiştir. Aideed ve Ali Mehdi, Hawiye kabilesinden olmalarına rağmen güç paylaşımını yapamayarak çatışmaya başlamışlardır. Aideed, Barre'yi deviren kuvvetlere komuta etmesine rağmen USC'nin geçiş dönemi Cumhurbaşkanı olarak Ali Mehdi'yi seçmesini kabul etmemiştir. 1992 başında Aideed, Somali Ulusal Birliği (SNA) adıyla irili ufaklı diğer gruplarla birleşerek liderlikten vazgeçmeyip mücadelesini sürdüreceğini göstermiştir.²⁷⁹ Aideed ve Ali Mehdi, Somali'yi kontrolün Mogadişu'yu kontrolle mümkün olacağına inandıklarından çatışmalar bilhassa Mogadişu'da yoğunlaşmıştır. Barre'nin su kaynakları ve otlakları hedef alan saldırılarının üzerine ülkenin büyük çoğunluğunda yaşanan çatışmalar eklenince büyük bir kıtlık meydana gelmiş ve yüz binlerce insan açlık, susuzluk ve çatışmalarda hayatını yitirmiştir. 1991 sonrasında yaklaşık 10 milyon olarak tahmin edilen nüfusun üçte biri yerini değiştirmek zorunda kalmış, sadece Mogadişu çevresinde 35.000 silahsız sivil öldürülmüş ve Radikal Selefi terör örgütleri otorite boşluğunda Somali'de alan kazanmaya başlamışlardır.²⁸⁰

BM, ilk olarak Ocak 1992'de Somali'ye silah ambargosu başlatarak insani yardım çağrısında bulunmuştur.²⁸¹ BM, iç savaşta yaşananların bir an evvel bitmesini isteyen açıklamalar yapmakla birlikte Somali'ye kuvvet gönderimini kıtlığın ortaya çıkmasının ardından gündemine almıştır. İlk olarak BM sözleşmesinin 6. Bölümünde yer alan ve muhatap ülkenin talebinin olması ve müdahaleye rıza göstermesi şartlarına bağlı olan peacekeeping ilkesine göre Somali'ye insani yardım dağıtmakla ve ateşkes yapmakla görevli Birleşmiş Milletler Somali Misyonu adıyla bir kuvvet gönderilmiştir. Bununla birlikte talepte bulunabilecek ve rıza gösterecek meşru bir hükümetin olmaması operasyonun hukuki yönünün zayıf olmasına neden olmuştur. UNOSOM'un başarısız olmasının ardından BM, ABD öncülüğünde Birleşmiş Görev Kuvveti'ni kurucu sözleşmenin 7. Bölümünde yer alan peacemaking ilkesiyle

²⁷⁹ Christiane E. Philipp, "Somalia- A Very Special Case", *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, C.9,S.1 (2005): 523-524.

²⁸⁰ Christopher Paul, Colin P. Clarke ve Chad C. Serena, "Somalia 1991 2010", *Mexico Is Not Colombia* (Washington: Rand Corporation, 2014): 152.

²⁸¹ BM Güvenlik Konseyi, *Güvenlik Konseyi Kararları*, 733 (23 Ocak 1992).
[https://undocs.org/S/RES/733\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/733(1992)) [Erişim Tarihi: 26.03.19].

görevlendirerek Somali'de kontrolü sağlamasını istemiştir. UNITAF'ın ardından görevi UNOSOM II devralmıştır.²⁸² General Çevik Bir, UNOSOM II görevi devralırken Güney Somali'de açlığın ortadan kaldırılmakla birlikte güvenliğin tesis edilemediğini anılarında yazmıştır. Bir'e göre harekâtın gereği olan tüm kuvvet çarpanlarına sahip olan UNITAF'a karşıt olarak UNOSOM II, UNITAF'ın sahip olduğu imkânlardan yoksun olarak Somali'ye gönderilmiştir.²⁸³

UNOSOM, Nisan 1992 ile Mart 1993 arasında 50 askeri gözlemci, 3.500 güvenlik personeli 792 destek personeli ve 200 sivil personelle, 42.931.700 Dolar bütçeyle ve BMGK'nın 751 sayılı kararıyla ateşkesi sağlamak ve insani yardımları dağıtan personeli korumak amacıyla kurulmuştur.²⁸⁴ Ağustos ayında Misyonun görevi tüm Somali'yi kapsayacak şekilde genişletilmiştir²⁸⁵ ama mevcut kuvvetlerle istenileni gerçekleştirmenin mümkün olmayacağı görülerek ABD öncülüğünde UNITAF Misyonu kurularak BM üyesi ülkelerden personel desteği ve maddi destek talep edilmiştir.²⁸⁶ UNOSOM'dan gıda dağıtımının gerçekleşmesi adına önemli mevkilerin kontrolünün istenmesine rağmen süreçte Somali'de o an için çalmaya muktedir çoğu grubun insani yardımlara el koyması ve UNOSOM'un güvenliği tesis ederek hırsızlığı engelleyecek personelden mahrum oluşu UNITAF'ı zorunlu kılmıştır.²⁸⁷

İnsani yardımların çalınması bir yana insani yardım personellerinin onları korumakla görevli memurlar tarafından dahi soyulması ve öldürülmesi, gıda yokluğundan değil gıdaya erişimin mümkün olmamasından dolayı yüz binlerce insanın daha ölüm tehlikesi altına girmesi, müdahalenin uluslararası toplum nezdinde kabulünü getirmiştir.²⁸⁸ ABD, 28.000 personel ile Somali'de hava ve deniz limanları başta olmak üzere önemli mevkilere yerleşmiştir ve BM üyesi ülkeler 17.000 personel ile UNITAF'a katılmıştır. 3 Mart 1993 yılında BM, UNITAF'ın görevini UNOSOM II'ye devretmesi kararını alarak % 40'ı kontrol altına alınmış Somali'nin tamamının

²⁸² Ray Murphy, *UN Peacekeeping in Lebanon, Somalia and Kosovo* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 34-36.

²⁸³ Çevik Bir, *Somali'ye Bir Umut* (İstanbul: Sabah Kitaplığı, 1999), 54-55.

²⁸⁴ BM Güvenlik Konseyi, *Güvenlik Konseyi Kararları*, 751 (24 Nisan 1992).
[https://undocs.org/S/RES/751\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/751(1992)) [Erişim Tarihi: 26.03.19].

²⁸⁵ BM Güvenlik Konseyi, *Güvenlik Konseyi Kararları*, 767 (27 Temmuz 1992).
[https://undocs.org/S/RES/767\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/767(1992)) [Erişim Tarihi: 26.03.19].

²⁸⁶ BM Güvenlik Konseyi, *Güvenlik Konseyi Kararları*, 794 (3 Aralık 1992).
[https://undocs.org/S/RES/794\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/794(1992)) [Erişim Tarihi: 26.03.19].

²⁸⁷ Baxter, *a.g.e.*, 12-14.

²⁸⁸ Adam B. Lowther, *Americans and Asymmetric Conflict* (London: PSI, 2007), 106-107.

UNOSOM II tarafından kontrol edilmesine karar vermiştir.²⁸⁹ Somali’de görevli ABD’li General Hoar’ın hazırladığı güvenlik değerlendirme raporuna göre ilgili dönemde Mogadişu’da 5-10 bin arası Aideed kuvvetine karşın 5-6 bin arası Ali Mehdi kuvveti bulunmaktadır. Aideed yabancı müdahaleye karşıyken Ali Mehdi müdahaleye taraftar bir tutum sahibidir. Ülkede kullanılabilir halde 40 hava tesisi ve 18.000 km yol bulunmaktadır.²⁹⁰

UNITAF görevini sürdürürken BM, ateşkesi sağlamak adına Adis Ababa’da ulusal mutabakat konferansı düzenlemiştir. Konferansa 14 Somalili grup, uluslararası örgüt temsilcileri, gözlemciler katılmıştır ve netice olarak ateşkes ve silahsızlanma kabul edilmiştir. Ancak kısa bir süre sonra ateşkes bozulmuş ve ülke genelinde silahsızlanma sağlanamamıştır.²⁹¹ 26 Mart 1993 tarihinde UNOSOM II kurulmuştur ve Mayıs ayında görevi devralmıştır.²⁹² Mart 1995’e kadar görevini sürdüren UNOSOM II, Türk General Çevik Bir’in komutasında 28.000 askeri personel, 2.800 sivil personel 1.643.485.500 Dolar bütçe ile faaliyetlerini gerçekleştirmiştir.²⁹³ UNOSOM II’nin görevde olduğu dönemde Nairobi’de Ali Mehdi ve Aideed BM temsilcisi nezaretinde görüşerek ülkenin normalleşmesi adına bir deklarasyona imza atmalarına rağmen uygulama yine gerçekleştirilememiştir.²⁹⁴ UNOSOM II, BM tarihinde ilk kez bir kuvvetin BM sözleşmesinin 7. Bölümüyle yetkilendirilmesiyle kurulmuştur.²⁹⁵ UNOSOM II, kendinden önceki BM liderliğindeki misyonların aksine devlet inşasıyla da görevlendirilmiştir.²⁹⁶

UNOSOM I’in aksine UNITAF ve UNOSOM II’nin kendini korumak dışında operasyonel yetkilere sahip olması ve Somalililerle çeşitli çatışmalara girmesi BM’nin Somali’de işgalci bir görünüme sahip olmasına neden olmuştur. Aynı zamanda ABD’nin savaş ağalarını meşru politik aktörler olarak kabul edip birlikte çalışması, savaş ağalarının meşruiyetini ve etki sahasını arttırarak esasında sorunun büyümesine hizmet etmiş ve ABD’nin tarafsız rolden çıkarak çatışmanın

²⁸⁹ “United Nations Operations In Somalia I” <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unosomi.htm> [Erişim Tarihi: 26.03.19].

²⁹⁰ Baxter, *a.g.e.*, 16-17.

²⁹¹ Philipp, *a.g.e.*, 539.

²⁹² BM Güvenlik Konseyi, *Güvenlik Konseyi Kararları*, 814 (26 Mart 1993).

[https://undocs.org/S/RES/814\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/814(1993)) [Erişim Tarihi: 26.03.19].

²⁹³ “United Nations Operations In Somalia II”

<http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unosom2p.htm> [Erişim Tarihi: 26.03.19].

²⁹⁴ Philipp, *a.g.e.*, 544.

²⁹⁵ Baxter, *a.g.e.*, 31.

²⁹⁶ Chester A. Crocker, “The Lessons of Somalia Not Everything Went Wrong”, *Foreign Affairs*, C. 75, S. 3 (1995): 5.

taraflarından biri olarak görülmesine neden olmuştur.²⁹⁷ UNOSOM II görevini sürdürürken ABD'nin Aideed'in başına 25.000 Dolar ödül koymas ve ardından Aideed'in üst düzey kadrosunu yakalamak için operasyon düzenlemesi Somali'de bir eşik oluşturmıştır. 3-4 Ekim 1993'de ABD kuvvetleri ile Aideed kuvvetleri arasında başlayan çatışmalarda 18 ABD askeri öldürülmüş ve 75 ABD askeri yaralanmıştır. Öldürülen ABD'li askerlerden bir kısmının naaşları Aideed yanlıları tarafından Mogadişu sokaklarında insan şerefine ve haysiyetine aykırı halde sergilenmiştir. Menfur hadisenin görüntüleri uluslararası medyada gösterilmiş ve Amerikan kamuoyunun ciddi etkisi nedeniyle ABD çekilme kararı almıştır. ABD'yi diğer Batılı ülkeler takip etmişler ve sonuç olarak Somali'de Batılı kuvvet kalmamıştır.²⁹⁸

Somali için Savaş ağaları politik karmaşada ortaya çıkan, savaşmaktan haz alan, güç kullanımı konusunda sınır tanımayan, kesin bir hiyerarşiye tabi olmayan başarısız devletteki öne çıkan gruplar ya da devlet kurmakta başarısız olan grupları ifade etmektedir.²⁹⁹ Sonucu açısından bakıldığında BM'nin Somali Müdahalesi tarihindeki en başarısız müdahalelerden birisi haline gelmiştir.³⁰⁰ Zira BM, Somali'de iç savaşın derinleşmesine, insani yardımların düzgün bir biçimde dağıtılamamasına, insani yardım karaborsasının oluşmasına rağmen egemenliğini yok sayarak talep-rıza şartlarını sağlamadan müdahale ettiği Somali'den çekilmiştir.³⁰¹ Bununla birlikte BM olumlu hiçbir şey yapmamış değildir, binlerce sivilin hayatını kurtarmış, kontrol altına alabildiği yerlerde halka kısa süreli güvenlik sağlamış ve süreçte 154 BM ve BM'nin emrine verilmiş personel hayatını kaybetmiştir.³⁰² BM Müdahalesinin en azından Somali'yi bulduğundan daha iyi halde bıraktığı yönünde görüşler bulunmaktadır.³⁰³

BM'nin başarısız olmasında Aideed yanlılarının UNOSOM, UNITAF ve UNOSOM II'de çalıştırılan yerli personeller arasına sızmış olması etkili olmuştur. Aideed ayrıntılarıyla olmasa dahi karargâhlarda yaşanan canlılıkların tamamından haberdar

²⁹⁷ Kate Seaman, "The United Nations, peacekeeping, and the globalization of the conflict in Somalia", *Globalizing Somalia*, ed. Emma Leonard, ed. Gilbert Ramsay (New York: Bloomsbury, 2013): 36-37.

²⁹⁸ Baxter, *a.g.e.*, 43.

²⁹⁹ Roland Marchal, "Warlordism and terrorism: how to obscure an already confusing crisis? The case of Somalia", *International Affairs*, C. 83, S. 6 (2007): 1093-1094.

³⁰⁰ Jeremy Patrick White, *Civil Affairs in Somalia* (Washington: CSIS, 2009), 7.

³⁰¹ Seaman, *a.g.e.*, 44-46.

³⁰² Philipp, *a.g.e.*, 550.

³⁰³ Crocker *a.g.e.*, 3; Lowther, *a.g.e.*, 120.

olarak önlem alacak vakit bulmuştur.³⁰⁴ Aynı şekilde UNITAF ve UNOSOM II misyonlarının ulaşılabilir ve kesin politik hedeflerinin olmamasının başarının önüne geçtiğini savunan görüşler bulunmaktadır.³⁰⁵ Ali Mehdi ile Aideed arasında UNOSOM II çekilmeden önce 19 Şubat 1995'te ateşkes yapılarak ülke yönetiminin barışçı bir şekilde gerçekleşecek görüşmelerin ardından yapılacak seçimlerle normalleşmesi adına bir anlaşma imzalanmıştır ama diğer görüşmelerde olduğu üzere sonuç alınamamıştır.³⁰⁶ BM'nin çekilmesinin ardından BM'nin Somali için yürüttüğü faaliyetler Nairobi üzerinden gerçekleştirilmiş ve Somali'ye harcansa bir şeyleri değiştirmesi kabil maddi ve manevi emekler araçları elinde eriyip gitmiş ve Somali açlık ile çatışmalar arasında hayatta kalma çabasını sürdürmüştür.³⁰⁷ Aideed'in ölümü veya arka arkaya yapılan konferanslar çözümü getirememiştir. Ateşkeslerin ve silahsızlanma anlaşmalarının uygulanamama sebeplerinden birisi de bir gruba bağlı görünmekle birlikte esasında kendi başına hareket eden silahlı grupların kontrol altına alınamamasıdır.³⁰⁸

3.3.2. Geçiş Hükümetleri Dönemi

2000 yılında Nairobi'de BM çabalarıyla ve ABD arabuluculuğunda Ulusal Geçiş Hükümeti'nin (TNG) kurulması ve Abdikasıim Salad Hasan'ın Geçici Devlet Başkanı olarak seçilmesiyle Somali'de geçiş hükümetleri dönemi başlamıştır. Ancak gerçek işlev gören bir otorite tesis edilememiştir.³⁰⁹ Durumun oluşmasında hükümetin Mogadişu'da yüksek nüfusu bulunan kabileler merkezinde kurulmuş olması etkilidir. Geçici hükümetlerin kabul görmemesinin tamamına etki eden ana sorun ise Hawiye ve Darod Kabileleri arasındaki anlaşmazlıktır.³¹⁰ 2004'e gelindiğinde 2 yıllık müzakerelerin neticesinde dört büyük kabilenin ve savaş ağalarının mutabakatıyla 29 Ocak'ta kurulan Geçici Parlamento, 10 Ekim'de Federal Geçiş Hükümeti'ni (TFG) belirlemiş ve Abdullah Yusuf Ahmed'i Devlet Başkanı olarak seçmiştir. Ancak hem 2000 yılında hem de 2004 yılında görüşmelerin ve meclisin dışında bırakılan İMB'ler durumu kabullenmeyerek savaş ağalarına karşı bir mücadeleye girişerek

³⁰⁴ Baxter, *a.g.e.*, 32.

³⁰⁵ White, *a.g.e.*, 6.

³⁰⁶ Philipp, *a.g.e.*, 548.

³⁰⁷ Serhat Orakçı, *Somali: Silahların Gölgesinde 26 Yıllık İstikrar Arayışı* (İstanbul: İNSAMER, 2018), 9.

³⁰⁸ Lowther, *a.g.e.*, 112.

³⁰⁹ Ken Menkhaus, "Governance without Government in Somalia, *International Security*, C. 31, S. 3 (2006): 88.

³¹⁰ Ken Menkhaus, "The Crisis in Somalia: Tragedy in Five Acts", *African Affairs*, C. 106, S. 424 (2007): 359.

güney-orta Somali'de gücünü hızlıca arttırmıştır.³¹¹ Süreçte hem Devlet Başkanı Ahmed'in hem de atadığı Başbakan'ın Etiyopya'ya yakın duruşu muhalefet gruplarının TFG'nin meşruiyetini kabul etmemelerini beraberinde getirmiştir.³¹²

Esasında Somali'de 2000 sonrası sürecin başları Barre sonrası dönemin aksine güçlü az aktörün olduğu değil zayıf ama çok sayıda aktörün olduğu bir süreci kapsamaktadır. Büyük kabileler ve küçük kabileler yaşadıkları bölgeyi kontrolleri altına alarak kendi otoritelerini süreçte tesis etmiştir. Somaliland, Putland, Rahanweyn Direniş Ordusu'nun kontrol ettiği Bay-Bakool Bölgeleri ve Benadir Bölgesel Yönetimi çok parçalılık durumunun en büyük örnekleri olmakla birlikte bölgelere yaklaştıkça aktör sayısının sürekli arttığı bir yapı görünmektedir. 2004 yılında kurulan hükümetin federal sıfatını haiz olmasına rağmen Somali'de devletin federatif bir yapıda olmamasını isteyenlerin bulunması da TFG'yi zayıflatan nedenler arasında önemli bir mevkii işgal etmiştir. Kabilelerin ekseriyeti kendi otonomilerini korumak için federatif yapıyı desteklerken İMB durumun ülkenin yönetilmesini zorlaştıracığından merkezileşmeden yana olduğunu deklare etmiştir.³¹³ 2004 sonrasında parçalı ve çok liderli yapısında değişime giden İMB'ler, süreçte silahlı ve siyasi kanat olmak üzere ikili bir yapıya dönüşerek dışında bırakıldığı parlamento ve TFG'nin ötesinde bir güçle Somali'de TFG'ye alternatif bir aktör haline gelmiştir.³¹⁴

İMB'ler ortaya çıkışları itibariyle dini sâiklere değil insani sâiklere matuf olarak kurulmuştur. İlk olarak 1991 yılında Mogadişu'da halkın sorunlarını İslam Hukuku'nun Somali yorumu esaslarına göre çözmek adına ortaya çıkan İMB'ler süreçte halk nezdinde destek görmüştür. 1990'lar boyunca birbirleriyle savaşan Aideed ve Ali Mehdi, İMB'lere karşı işbirliğine giderek kendi bölgelerinde kurulan İMB'leri dağıtmak adına mücadele etmişlerdir. İyi özelliklerinin yanı sıra hukukun uygulanması noktasında İMB'lerin sıradan suçlular ile güçlü suçlular arasında ayırım yaptığı iddia edilmiştir. Bilhassa güney Somali'de yaygınlaşan İMB'ler küçük yerler dışında kalıcı bir idare tesis edememişlerdir.³¹⁵ Barre sonrasında istikrarsız ve tehlike altında yaşayan bölgelerin güvenlik ihtiyacının giderilmesi ve temel devlet hizmetlerinin ifa edilebilmesi amacıyla kurulan İMB'lerin ortak özellikleri,

³¹¹ Özkan, *a.g.e.*, 21; Kavas, *Tarihten Bugüne Somali*, 20-21.

³¹² Menkhaus, *a.g.e.*, 361.

³¹³ *A.g.e.*, 83-84.

³¹⁴ Cedric Barnes, Harun Hassan, "The Rise and Fall of Mogadishu's Islamic Courts", *Journal of Eastern African Studies*, C.1, S.2 (2007): 151.

³¹⁵ Elmi, *a.g.e.*, 120-124.

çoğunluğunun Hawiye Kabilesi bölgelerinde kurulması, bölgesel olmaları, hukuku işler hale getirmek istemeleri, Somali geleneklerine karşı olmamaları ve bulundukları bölgenin dini, siyasi, kabilevi ve iktisadi olarak önde gelen kişilerince yönetilmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.³¹⁶

2000 sonrasında İMB'lerin bölgesel düzen ve güvenlik ihtiyaçlarının ötesinde ülke genelinde yönetimi talep eden bir hale bürünmesinde Silahlı kanadı temsil eden Hasan Aweys ve sivil kanadı temsil eden Şeyh Şerif Ahmed ikilisinin varlığı ve TFG'nin etkisizliği önemli bir yer tutmaktadır. 2005 yılında İMB'lerle ilişkili kişilerin faili meçhul suikastlarla öldürülmesinin ardından İMB, suikastların müsebbibi kabul ettikleri Batılı güçlere, onların desteklediği TFG'ye ve Batılı güçlere istihbarat sağlayan savaş ağalarına karşı bir harekâta başlayarak yerel otoritelerini evvela şehir otoritelerine sonra güney ve orta Somali'ye doğru genişletmişlerdir.³¹⁷ İMB'lerin salt kabileci bir anlayışa sahip olmamalarına rağmen silahlı kanatta siyasi kanada nazaran kabileci bir tutum belirli yerlerde görülmüştür.³¹⁸ 2006 başlarında sağlanan İMB otoritesi, Somalililerin Barre sonrasında sahip oldukları en iyi dönemi kapsamaktadır. İMB'lerin kontrol ettikleri bölgelerde çatışmalar azalmış, devlet fonksiyonları yavaştan işlemeye başlamış, pazarlar işler hale gelmiş, fiyatlar kontrol altına alınmış, savaş ağalarının keyfi uygulamaları bitmiştir. Bahsedilen değişimler neticesinde İMB'ler halk nezdinde kabul görmüştür.³¹⁹ Bununla birlikte İMB'nin silahlı kanadındaki kimi gruplar TFG'nin seküler bir anlayışa sahip olduğunu savunarak hem Başbakana hem de Devlet Başkanına suikast girişiminde bulunmuştur.³²⁰

İMB'ler kabile ayrımına dayalı bölgesel siyasi birimleri kabul etmeyerek ülkenin genelinde İslam Hukuku'nun İMB yorumunun uygulanacağını deklare etmiş, Etiyopya'nın politikalarının Somali'ye zararlı olduğunu ifade etmiş ve Somaliland'ın bağımsızlık isteğini kabul etmediği beyan etmiştir. Somali'de bulunan Sûfi tarikatlar, 1960 sonrasında yaygınlaşan İhvan Ekolü ve Selefi Ekol üçlüsünün İMB'leri oluşturması, Hawiye Kabilesi'nin İMB'lerdeki dominant rolüne rağmen kabileci anlayışın tezahür ettiği bir tutumun ortaya çıkmasını engellemiştir. Süreçte TFG ile

³¹⁶ Menkhaus, *a.g.e.*, 85.

³¹⁷ Barnes, Hassan, *a.g.e.*, 153-154.

³¹⁸ Hussein Solomon, *Terrorism and Counter-Terrorism in Africa* (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2015), 45.

³¹⁹ Menkhaus, *a.g.e.*, 86- 89.

³²⁰ *A.g.e.*, 365.

anlaşan İMB'ler ülkede gerçekten devlet otoritesinin oluşacağı kanaatine erişilmesine neden olmuştur. Ancak İMB'nin TFG ile olan anlaşmasına aykırı olarak Kismayo'yu kontrolü altına aldığını ilan etmesi, hedef tahtasına oturtulmasıyla sonuçlanmıştır. TFG ve TFG'nin en büyük destekçisi olan Etiyopya, İMB'lerin sadece Somali değil aynı zamanda Etiyopya için tehdit olduklarını ve Eritre'yle işbirliği içinde olduklarını iddia etmiştir. ABD süreçte El Kaide üyesi iki kişinin İMB'lerin kontrol ettiği bölgede bulundukları ve İMB'lerce korundukları iddiasını savunmuştur. 6 Aralık 2006'da ABD ve Etiyopya'nın çabalarıyla BM, AfB'yi Somali'ye askeri bir misyon göndermekle görevlendirmiştir.³²¹

Somali'de yabancı kuvvet istemeyen İMB, 12 Aralık'ta Etiyopya'ya tüm kuvvetlerini Somali'den çekmesini isteyen bir ultimatoma vererek aksi durumda saldırıya geçeceğini ilan etmiştir. 20 Aralık'ta Baidoa yakınlarında İMB'ler ile Etiyopya-TFG güçleri arasında başlayan çatışmalar neticesinde İMB güçleri yenilmiştir. Süreçte ABD, hava unsurlarıyla İMB'lere çeşitli saldırılar düzenleyerek Etiyopya Ordusuna alan açmıştır. Etiyopya ve TFG güçleri 28 Aralık'ta Mogadişu'ya varınca İMB'ler dağılmıştır.³²² Süreçte yaklaşık 300 bin insanın zarar gördüğü ve bir milyon insanın göç etmek kaldığı tahmin edilmektedir. Hadiselerin neticesinde El Kaide, Etiyopya'ya sözde "cihat" başlatmıştır.³²³ Etiyopya'nın ABD'nin güvenlik kaygılarını kullanarak başta Somali olmak üzere bölgesinde tahakküm sahibi bir role büründüğü iddiaları bulunmaktadır.³²⁴ Somali'de 1978 yılında başlayan iç savaşın günümüze kadar devam etmesi ve barışı getirmek adına yapılan her girişimin başarısızlıkla sonuçlanması temelde Somalili aktörlerin barışı sağlamak için yeterli kaynağa sahip olmamaları, Somalililerin gerçek bir irade sergilememiş olmamaları ve Somali'ye yapılan yabancı müdahalelerin etkisi üçlüsü ile açıklanmaktadır.³²⁵

Bunun yanında İMB'leri ortaya çıkartan koşullar değil İMB'lerin ortadan kaldırılması, kısa vadede TFG'yi güçlendiren bir eylem olmasına rağmen orta ve uzun vadede Somali'nin zararına olmuştur. Etiyopya Ordusunun varlığı iyilikten çok kötülük getirmiştir. Eş Şebab'ın terör örgütü haline dönüşümü müdahale neticesinde

³²¹ BM Güvenlik Konseyi, *Güvenlik Konseyi Kararları*, 1725 (6 Aralık 2006) <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1725> [Erişim Tarihi: 27.03.19].

³²² Barnes, Hassan, *a.g.e.*, 155-157.

³²³ Menkhaus *a.g.e.*, 358.

³²⁴ Debora Valentina Malito, "Building terror while fighting enemies: how the Global War on Terror deepened the crisis in Somalia", *Third World Quarterly*, C. 36, S. 10 (2015): 1871.

³²⁵ Elmi, *a.g.e.*, 68.

hızlanmıştır.³²⁶ İMB'lerin dağılmasının ardından silahlı kanadın içindeki selefi ekol, radikal selefi bir oluşuma dönüşerek Eş Şebabül Mücahidin adı altında terör örgütü olarak yapılanmış ve TFG ile Etiyopya başta olmak üzere seküler ideolojiye sahip olduğunu iddia ettiği tüm aktörleri düşmanı olarak ilan etmiştir. Etiyopya'nın müdahalesinin ardından kırsal alana çekilen kuvvetlerin bir kısmının birleşimiyle oluşan Eş Şebab, çekildiği bölgelerde yeniden örgütlenerek alan kazanma yoluna gitmiştir. Bay, Bakool ve Shebelle Vadisi civarında başlayan alan hâkimiyeti 2008'e gelindiğinde Kismayo Limanı başta olmak üzere güney Somali'de önemli mevkihlerinin çoğunluğunu kapsayan bir mahiyete erişmiştir. Etiyopya kuvvetlerinin çekilmesinin ardından TFG'yi tehdit eder hale gelen örgüt, bulunduğu bölgelerden sürekli olarak militan devşirerek mevcudunu ve etkisini artırmayı sürdürmüştür. 2007 yılında BM Güvenlik Konseyi, AfB'ye Somali'ye kuvvet gönderme izni ve görevi vermiştir.³²⁷

Etiyopya'nın İMB'lere müdahalesinde başkente varıncaya kadar müdahale etmesi Somalililer nezdinde Eş Şebab'a bir çeşit meşruiyet verdiğinden örgüt kısa sürede yüksek bir güce erişmiştir.³²⁸ Yapılan çalışmalar, Somali'de dışarıdan gelen bir tehdide karşı birleşmenin sık rastlanılan bir durum olduğunu göstermektedir. Somalililer birbirleriyle asırlardır savaşmalarına rağmen aynı kimliğe sahip olduklarından dolayı bunu tabii kabul ederlerken dışarıdan bir müdahale olduğunda dışarıya karşı tek parçalı bir şekilde davranmaktadırlar. İçeride birlik olmaya yetmeyen Müslüman kimliği dışarıya karşı birlik olmaya yetmektedir. Radikal selefi anlayışın İslam yorumu Somalililerin İslam yorumuyla uyuşmamasına rağmen dışarıdan gelen düşmana karşı bir birlik tesis etmeye yetmektedir. Ancak dışarıdan gelen düşman ortadan kalktıktan sonra Somalililerin hem kültürel sebeplerle hem de din anlayışındaki farklılık nedeniyle Eş Şebab'la uyuşması mümkün görülmemektedir.³²⁹

2008'e kadar salt kabileci bir anlayışla hareket etmemesine rağmen az da olsa kabileci reflekslerle hareket eden Eş Şebab senenin sonlarından itibaren gücünü arttırdıkça kabileci anlayışa tümüyle karşı çıkarak radikal selefi görüşün tezahür

³²⁶ Jennifer Cooke, David Henek, *Somalia's Future Options for Diplomacy, Assistance, and Peace Operations* (Washington: CSIS, 2007), 2-3.

³²⁷ BM Güvenlik Konseyi, *Güvenlik Konseyi Kararları*, 1744 (20 Şubat 2007) <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1744> [Erişim Tarihi: 02.04.19].

³²⁸ Menkhaus, *a.g.e.*, 380-381.

³²⁹ Solomon, *a.g.e.*, 50-55.

ettiği bir anlayışla hareket etmeye başlayarak sözde komuta kademesini kabileci reflekslerle hareket eden kişilerden temizlemiştir.³³⁰ Eş Şebab'ın 2010 yılında Kampala'da bombalı saldırı düzenlemesinin ardından AfB mevcudunu 12.000 kişiye çıkartarak Eş Şebab'la mücadelesini derinleştirmiştir. Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM), ilk olarak Mogadişu'yu ve sonrasında Kismayo'yu Eş Şebab'tan arındırmıştır. Süreçte ağır çatışmalar ve büyük problemler yaşanmıştır.³³¹ 2009 yılında İMB'lerin siyasal kanadının eski lideri Şeyh Şerif Ahmed, TFG tarafından Cumhurbaşkanı seçilmesine ve Eş Şebab ile diyalog kurmaya çalışmasına rağmen Etiyopya müdahalesinin oluşturduğu ortamın beslediği örgüt, Şeyh Şerif Ahmed'i ihanetle suçlayarak AMISOM güçleri ülkeyi terk etmeden savaşı bırakmayacağını ilan etmiştir. TFG'nin uluslararası destek olmadan hükümet edebilme kabiliyetinden yoksun oluşu ve süreçte Eş Şebab'ın ciddi bir sahayı kontrol eder hale gelmesi, Şeyh Şerif Ahmed'in Cumhurbaşkanlığı'nı gölgede bırakmıştır.³³² Kenya, süreçte sınır güvenliğini korumak ve Eş Şebab'ın kendi ülkesinde yaptığı eylemleri ortadan kaldırmak amacıyla matuf olarak Somali'de askeri operasyon yürütmüştür. Kismayo'nun Eş Şebab'tan alınışı Somali Ordusu ile Kenya Ordusu'nun ortak operasyonu ile mümkün olmuştur. Operasyon sayesinde Kenya, petrol aramaları için zemin hazırlanmasını sağlamış, kendi iç siyasetinde güven kazanmış, terör örgütüne ciddi bir darbe vurmuş ve kendi ülkesinde kurduğu Somali mülteci kampını Somali'ye taşıyarak iç güvenliğini arttırmıştır.³³³

Eş Şebab'ın saldırıları ve Eş Şebab'la mücadele sürecinde 300 bin insan göç etmek zorunda kalmış ve binlerce Somalili hayatını kaybetmiştir. Savaşın sonucunda kıtlık baş göstermiş ve milyonlarca insan açlıktan ölme tehlikesi altına girmiştir. Oluşan menfi durum neticesinde Türkiye başta olmak üzere uluslararası toplum devreye girmiş ve Somali'de çözüme ulaşabileceğine dair yeniden umutlar yeşermeye başladığı hakkında görüşler zikredilmiştir.³³⁴ Dersso, geçiş hükümetlerin başarısız olmasını devletin çökmüş olması, ülkede her grubun silahlanmış olması, kabile bölünmüşlüğü nedeniyle çatışmaların çok fazla tarafının olması, tanımlanabilir siyasi

³³⁰ Solomon, *a.g.e.*, 46.

³³¹ David M. Anderson, Jacob Mcknight, "Understanding al-Shabaab: clan, Islam and insurgency in Kenya", *Journal of Eastern African Studies*, C. 9, S.3 (2015): 536-537.

³³² Dersso, *a.g.e.*, 7.

³³³ Luckstar Myandazi, "Kenya's Military Intervention in Somalia: An intricate process", *ACCORD*, S. 19 (2012), 3-4.

³³⁴ Özkan, *a.g.e.*, 23.

hedeflerin yokluğu, savaş ekonomisinden beslenen ülkelerin, kabilelerin ve grupların durumdan vazgeçmek istemeyişi ve din temelli radikalleşme ile açıklamaktadır.³³⁵

Geçici Hükümetleri döneminde kara ülkesinde yaşanan terör sorununun yanı sıra Somali sahillerinde deniz haydutluğu problemi ortaya çıkmıştır. 2007’de 78 gemi kaçırma girişimi ve 8 gemi kaçırma eylemi gerçekleşmiştir.³³⁶ Deniz haydutları, gemide bulunan değerleri eşyaları gasp etme ve gemileri fidye karşılığında serbest bırakma yoluyla yüzlerce milyon dolara sahip olmuştur. 2008’de deniz haydutluğuna başvuranların sayısı artmıştır. 2008’de 111 gemi kaçırma girişimi ve 42 gemi kaçırma eylemini gerçekleştirmiştir.³³⁷ 2009’da 222 gemi kaçırma girişimi ve 46 gemi kaçırma eylemi, 2010’da ise 172 gemi kaçırma girişimi ve 50 gemi kaçırma eylemi meydana gelmiştir.³³⁸ 2011 yılında 288 gemi kaçırma girişimi ve 38 gemi kaçırma eylemi gerçekleştirmiştir. Süreçte girişim sayısı artmasına rağmen kaçırma eyleminin gerçekleşme oranı düşmüştür.³³⁹ 2012 yılında 99 gemi kaçırma girişimi ve 13 gemi kaçırma eylemi yaşanmıştır.³⁴⁰

Deniz kuvvetleri ve sahil güvenlik teşkilatından yoksun olan Somali’nin kendi başına deniz haydutluğu problemini çözmesi mümkün olmadığından dolayı uluslararası toplum devreye girmiş ve duruma müdahale etmiştir. Zira dünya deniz ticaretinde Kızıldeniz’in sahip olduğu pay hatırı sayılır bir mevkide bulunmaktadır. Asya’dan Avrupa’ya ve Avrupa’dan Asya’ya giden ticari gemilerin ana geçiş noktası olmaklığıyla esasında Süveyş Kanalı uluslararası deniz ticareti için vazgeçilmez bir mevkidedir.³⁴¹ Uluslararası toplumun ortadan kaldırmak için ciddi mesai harcadığı deniz haydutluğu faaliyetlerinin ortaya çıkmasında Somali sahillerinde yasadışı balıkçılık faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, imhası kesin şartlara bağlı kimyasal atıkların Somali sahillerine ve açıklarına yasadışı şekilde bırakılması ve mevzubahis hadiselerin Somali’de balıkçılık ve balıkçılıkla alakalı sektörlerde çalışan on binlerce

³³⁵ Dersso, *a.g.e.*, 8-10.

³³⁶ Carmen Gebhard, Simon J Smith, “The two faces of EU–NATO cooperation: Counter-piracy operations off the Somali coast”, *Cooperation and Conflict*, C. 50, S. 1 (2015): 108.

³³⁷ Elmi, *age*, s. 43.

³³⁸ IMO, *Reports on Acts of Piracy and Armed Robbery Against Ships Annual report* (Londra: 2010), 2.

³³⁹ IMO, *Reports on Acts of Piracy and Armed Robbery Against Ships Annual report* (Londra: 2011), 2.

³⁴⁰ IMO, *Reports on Acts of Piracy and Armed Robbery Against Ships Annual report* (Londra: 2012), 2.

³⁴¹ Fahd Al Rasheed, “Red Sea — artery of global trade”

<http://www.arabnews.com/columns/news/879221> [Erişim Tarihi: 17.03.19].

kişiyi işsiz bırakması başat etkenler olarak görülmektedir.³⁴² Somali sahillerinde ve açıklarında yaşanan deniz haydutluğuna karşı uluslararası toplum, NATO desteğiyle ve AB öncülüğünde oluşturulan Avrupa Birliği Deniz Kuvveti Somali Misyonu (EUNAVFOR) aracılığıyla mücadele etmiştir.³⁴³ Misyonu sadece Avrupa Birliği ülkeleri değil bölgede etkin olmak isteyen ve Süveyş Kanalı'nı sıklıkla kullanan ülkeler de katılmıştır.

Türkiye'nin yüksek alakası ve bölgede geçmişten beri bulunan aktörlerin ajandalarını güncellemesiyle yeniden dünyanın ilgisini çeken ve bu sayede ilerleme kateden Somali'de 2012 yılında Eylül ayında yapılan seçimleri Hasan Şeyh Mahmud kazanmış ve TFG, kalıcılaşarak Somali Federal Hükümeti haline gelmiştir.³⁴⁴ Hasan Şeyh Mahmud'un Şeyh Şerif Ahmed'i geçerek Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanması, geçmişinin Ahmed'e göre temiz olmasıyla ilişkilendiren yorumlarla izah edilmiştir.³⁴⁵

3.3.3. Federal Hükümet Dönemi

Federal Hükümet döneminde Eş Şebab, El Kaide ile ortaklık kurarak³⁴⁶ sadece Somali'nin sorunu olmaktan çıkmış ve Doğu Afrika başta olmak üzere uluslararası güvenliğe kast eden, uluslararası ağı olan bir terör örgütü haline dönüşmüştür.³⁴⁷ Somali kalıcı bir hükümete kavuşmuş olmasına rağmen kabileci anlayışın dışında bir siyaset tezahür etmemiştir. Geçiş Hükümetleri döneminde başlayan cumhurbaşkanının bir büyük kabileden ve başbakanın diğer büyük kabileden gelme geleneği sıklıkla devam ettirilmiştir. Durum güçlü kabilelerin onayını almasına rağmen zayıf kabilelerin siyaset dışında yol aramalarına sebep olmaktadır.³⁴⁸ Hasan Şeyh Mahmut, Hawiye Kabilesine mensuptur ve onun görev süresince Başbakanlık yapmış olan Abdiweli Gaas, Abdi Shirdon, Abdiweli Ahmed ve Omar Sharmarke Darod kabilesine mensuptur.³⁴⁹ Durumun izhar ettiği mana, Darod ve Hawiye

³⁴²Peter Lehr, "Somali Piracy and International Crime", *Globalizing Somalia*, ed. Emma Leonard, ed. Gilbert Ramsay (New York: Bloomsbury, 2013): 118-120.

³⁴³ Carmen Gebhard, Simon J Smith, *a.g.e.*, 112-113.

³⁴⁴ "Hasan Şeyh Mahmud Somali Cumhurbaşkanı Oldu" <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/hasan-seyh-mahmud-somali-cumhurbaskani-oldu-21430627> [Erişim Tarihi: 28.03.19].

³⁴⁵ "Somali'de yeni cumhurbaşkanı"

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/09/120910_somalia_president [Erişim Tarihi: 17.04.19].

³⁴⁶ Malito, *a.g.e.*, 1879.

³⁴⁷ Myandazi, *a.g.e.*, 5-6.

³⁴⁸ Solomon, *a.g.e.*, 48.

³⁴⁹ "List of Prime Ministers of Somalia"

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Prime_Ministers_of_Somalia [Erişim Tarihi: 10.04.19].

Kabilesinin ülkede barışı getirecek veyahah getirmeyecek iradeyi sergileyecek mevkide bulundukları ve diğher kabilelerin daha az belirleyici bir mevkide bulunduklarıdır.

Eş Şebab'ın kurulduğı dönemde aldığı destek 2012 sonrasında giderek azalmıştır. Durumun oluşmasında Eş Şebab ile Somalililerin din yorumlarının farklı olması ve Mogadişu başta olmak üzere birçok şehirde yapılan saldırılar başat nedenler olarak görölmektedir. Süreçte Eş Şebab küçük timler şeklinde örgütlenerek AMISOM ve Federal Hükümet başta olmak üzere zararlı kabul ettikleri her aktöre saldırmıştır.³⁵⁰ Eş Şebab'ın saldırıları Somalililer nezdinde muteber isimlere de yönelmiştir. Bariz bir örnek Saado Ali Warsame suikastıdır. 1988'de yayımlanan ve Barre iktidarının nepotizmini ve ikiyüzlülüğünü eleştiren "Land Crusier" isimli şarkının solisti olan ve şarkıyı seslendirmesi nedeniyle hapis cezasıyla cezalandırılıp işkence gören Saado Ali Warsame, Federal Hükümet döneminde milletvekilliği görevini yaparken Eş Şebab'ın üstlendiği bir suikast neticesinde öldürölmüştür.³⁵¹ 2014 senesinde Eş Şebab'a katılmış 95 kişiyle görüşerek Eş Şebab'ın genel profilini çıkartan Botha ve Abdile'nin yaptığı çalışmaya göre Eş Şebab militanlarının % 70'i 25 yaşından küçüktür ve evlilerin Eş Şebab'a katılma oranı, bekârlardan daha düşüktür.³⁵² Eş Şebab'a katılanların tanışma-katılma sürelerine göre militanların % 48'i ilk bir ayda ve toplamda % 70'i ilk altı ayda örgüte katılmaktadır. Katılanların %78'i öfke ve korku hisleriyle örgüte girmiştir. Katılanların % 27'si doğrudan ekonomik sebeple örgüte girdiğini ifade ederken % 25'i dini ve ekonomik sebeple katılım gösterdiğini belirtmiştir. Militanların % 13'ü zorlandığı için örgüte girdiğini söylerken sadece % 15'i salt dini sâikle örgüte katılmıştır.³⁵³ Örgüte girenler arasında 19 yaşından sonra eğitim alan kimse yoktur, görüşölenlerin % 54'ü 14 yaşından önce ve % 46'sı 19 yaşından önce eğitimi bırakmıştır. Görüşölenlerin % 40 hiçbir eğitim almamışken % 43'ü sadece dini eğitim almıştır. Örgüte katılım sağlayanların yarısı işsizdir ve diğher yarısı iş sahibi olmasına rağmen örgüte katılmıştır.³⁵⁴ Görüşölenlerin % 98'i Hükümetin sadece kendi çıkarları adına faaliyet yürüttüğünü savunmakta ve % 96'sı

³⁵⁰ Solomon, *a.g.e.*, 60-61.

³⁵¹ "Somali musician and MP Saado Ali Warsame shot dead" <https://www.bbc.com/news/world-africa-28446489> [Erişim Tarihi: 11.04.19]. ; Mevzubahis şarkı: <https://www.youtube.com/watch?v=Tmg4CeYkhyw> [Erişim Tarihi: 11.04.19].

³⁵² Anneli Botha, Mahdi Abdile, Radicalisation and al-Shabaab recruitment in Somalia, *ISS PAPER S.* 266 (2014): 2-3.

³⁵³ Botha, Abdile, *a.g.e.*, 4-5.

³⁵⁴ *A.g.e.*, 7-8.

isyanı meşru kabul etmektedir. Görüşülenlerin % 99'ı Eş Şebab'ı korkulan ve saygı duyulan bir yapı olarak görmektedir ve toplamda % 40'ı Eş Şebab'a bağlılık veya sorumluluk hissetmektedir.³⁵⁵

Çalışmadan elde edilen veriler yorumlandığında işsizliğin azaltılması, eğitimin yaygınlaştırılması ve güvenliğin tesis edilmesi Eş Şebab'a katılımı çok düşük seviyelere indirecek bir potansiyel taşımaktadır. AMISOM'un ve Somali ordusunun çabalarıyla alan kontrolü politikasından vazgeçen ve Somalililer dışında birçok ülkeden katılımcıya sahip olan Eş Şebab, süreçte pusu kurma ve bombalı saldırılar düzenleme yoluyla Somali Ordusuna ve AMISOM'a ciddi kayıplar verdirmiştir. Eş Şebab, hâlihazırda askeri üsler ve güvenli bölgeler dâhil olmak üzere ülkenin tamamında yüksek zayıatlı saldırılar yapabilecek kapasitede bulunmaktadır. Örgüt, 2015 sonrasında sosyal medya başta olmak üzere yazılı ve görsel şekilde propaganda faaliyetlerini sürdürmektedir. Propaganda faaliyetleri batı ve doğu dillerini kapsayan, ciddi prodüksiyon gerektiren ve Suriye'nin kuzeyinde devlet olduğunu iddia eden terör örgütleriyle benzerlik taşıyan bir mahiyettedir.³⁵⁶ 2016 yılında Eş Şebab lideri Ahmed Diriye, "Türkiye'nin Somali halkının düşmanı" olduğunu ifade ederek Türkiye'yi düşman kabul ettiğini deklare etmiştir.³⁵⁷

Somali sahillerinde yaşanan deniz haydutluğu sorunu Federal Hükümet döneminde EUNAVFOR'un çabaları neticesinde ortadan kalkmıştır. 2013 yılında 20 gemi kaçırma girişimi,³⁵⁸ 2014 yılında 12 gemi kaçırma girişimi,³⁵⁹ 2015 yılında 15 gemi kaçırma girişimi,³⁶⁰ 2016 yılında 21 gemi kaçırma girişimi meydana gelmiştir³⁶¹ ama hiçbirinde kaçırma eylemi gerçekleşmemiştir. 2017 yılında 5 gemi kaçırma girişimi ve 2 gemi kaçırma eylemi meydana gelmiş, 2018 yılında ise 2 tane başarısız gemi kaçırma girişimi meydana gelmiştir.³⁶² Rakamların gösterdiği EUNAVFOR'un

³⁵⁵ Botha, Abdile, *a.g.e.*, 10-12.

³⁵⁶ Christoper Anzalone, "Al-Shabab in Somalia: The Resilience of Al-Qaeda's East African Affiliate" *How al-Qaeda Survived Drones, Uprisings, and the Islamic State*, ed. Aaron Y Zelin (Washington: Washington Institute, 2017): 68-71.

³⁵⁷ "Eş Şebab lideri Ahmed Diriye: Türkiye, Somali'nin 'düşmanı'" <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-36780542> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

³⁵⁸ IMO, *Reports on Acts of Piracy and Armed Robbery Against Ships Annual report* (Londra: 2013), 2.

³⁵⁹ IMO, *Reports on Acts of Piracy and Armed Robbery Against Ships Annual report* (Londra: 2014), 2.

³⁶⁰ IMO, *Reports on Acts of Piracy and Armed Robbery Against Ships Annual report* (Londra: 2015), ek5, 1.

³⁶¹ IMO, *Reports on Acts of Piracy and Armed Robbery Against Ships Annual report* (Londra: 2016), 2.

³⁶² "Key Facts and Figures" <https://eunavfor.eu/key-facts-and-figures/> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

abalarının sonuç verdiği ve deniz haydutluğunun artık Somali Sorunu başlığı altında güncel bir mesele olmaktan çıktığıdır. Bununla birlikte Somali Deniz Kuvvetleri ve Somali Sahil Güvenlik Kuvvetleri teşkil edilmeden uluslararası toplumun deniz haydutluğuna karşı faaliyetlerden vazgeçmesi mümkün görülmemektedir.

8 şubat 2017’de yüksek koruma önlemlerinin alındığı bir uçak hangarında yapılan seçimle geçiş hükümetleri döneminde başbakanlık yapmış Mohamed Abdullahi Mohamed Farmajo vekillerin oylamasıyla görevde olan Cumhurbaşkanı Hasan şeyh Mahmut’u yenerek yeni cumhurbaşkanı olmuştur. Somali milliyetçisi olarak görülen ve Etiyopya karşıtı söylemleriyle ne çıkan Farmajo’nun galibiyeti Somalililer tarafından mutlulukla karşılanmıştır.³⁶³ Hasan şeyh Mahmut’a yöneltilen yolsuzluk ve Etiyopya ile yakınlık eleştirileri Farmajo’nun seçilmesinde etkili bir unsur olarak öne çıkmıştır. ABD vatandaşlığı da bulunan ve 1980’lerde Somali’nin ABD büyükelçiliğinde diplomat olarak alışan Farmajo, 14.000 akil ve yerel önderin seçtiği 275 milletvekili ve 54 Senatörü’n oylamasıyla 3. Turda seçilmiştir. Bununla birlikte milletvekilleri ve senatörler arasından oyunu satanlar olduğu iddiaları da çeşitli odaklarca dillendirilmiştir.³⁶⁴ Eş şebab, Farmajo’yu Batı’nın kuklası olarak görerek gayrı meşru kabul ettiğini deklare etmiştir.³⁶⁵ 2016 Ocak ile 2017 Ekim arasında Somali’de 4585 sivil zarar grmştir. 2078 kişi ölmüş ve 2507 sivil yaralanmıştır. Kayıpların 2728 tanesi Eş şebab’ın eylemleri neticesinde; 594 tanesi savaş ağalarının eylemleri neticesinde; 522’si Somali’nin eylemleri neticesinde; 181’i AMISOM’un eylemleri neticesinde gerçeklemiştir ve 560 tanesinin kaynağı belirlenememiştir.³⁶⁶ Sadece rapora bakılarak bir izah yapıldığında Eş şebab’ın ortadan kaldırılmasının Somali’de ciddi bir ilerlemeye sebep olacağı görülmektedir. Bununla birlikte Eş şebab sonrası sürecin, döneme ulaşılmadan önce planlanmasının bir mecburiyet olduğunu Somali tarihi bize izhar etmektedir. Cumhurbaşkanı Farmajo, 2017 senesinde Eş şebab’a savaş ilan etmiş ve 60 günlük süre içinde teslim olanların affedileceğini ilan etmiştir. Ancak teklif beklenen karşılığı görmemiştir.³⁶⁷

³⁶³ “Somalia's Mohamed Abdullahi Farmajo chosen as president” <https://www.bbc.com/news/world-africa-38904663> [Erişim Tarihi: 30.03.19].

³⁶⁴ “U.S.-educated former prime minister wins Somali presidential vote” <https://www.reuters.com/article/us-somalia-election-idUSKBN15N0PZ> [Erişim Tarihi: 30.03.19].

³⁶⁵ Anzalone, *a.g.e.*, 75.

³⁶⁶ UNHR, *Protection of Civilians: Building the Foundation for Peace, Security and Human Rights in Somalia* (New York: 2017), 9.

³⁶⁷ “Eş şebab militanlarına af teklifi” <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39523688> [Erişim Tarihi: 17.04.19]

Hâlihazırda 4,2 milyon Somalili kuraklık, kıtlık, temiz suya erişememek, göç etmek zorunda kalmış olmak, yetersiz beslenmeye maruz kalmak ve çatışmalardan kaçmak sebepleriyle insani yardıma muhtaç haldedir.³⁶⁸ 2,6 milyon Somalili göç etmek zorunda kalmış haldedir.³⁶⁹ Göç edenlerin % 33'ü çatışma ve çatışma korkusundan, % 22'si kuraklıktan, % 16'sı yetersiz yaşam koşullarından ve % 5'i devlet kararından dolayı evlerini terk etmek zorunda kalmıştır.³⁷⁰ Somali'de doğan her 7 çocuktan 1'i beş yaşına gelmeden ölmektedir, insani yardıma muhtaç her 5 kişiden 3'ü çocuktur ve belirlenebildiği kadarıyla 8000 çocuk ebeveynsiz haldedir.³⁷¹ En çok yaşanan cinsiyet temelli suçların % 59'u aile içi şiddet ve %11'i tecavüz suçlarıdır.³⁷² 2019 itibariyle Eş Şebab başkent Mogadişu'da gün aşırı saldırı düzenlemektedir.³⁷³ Eş Şebab, 2014 sonrasında Somali'de unsurları bulunan DAES ile de çatışmaktadır. DAES ve Eş Şebab arasındaki anlaşmazlığın maddi sebeplerle ortaya çıktığı iddia edilmektedir.³⁷⁴ Federal Hükümete bağlı eyaletler Farmajo yönetiminin Eş Şebab'la mücadelede başarısız olduğu düşüncesiyle kendi ordularını kurma hazırlıkları yapmaktadırlar.³⁷⁵ Muhalefet partileri ortak bir bildiri yayınlayarak Cumhurbaşkanı Farmajo ve Başbakan Khayre'yi Ordu Personelinin maaşlarının ödenmesi ve kötü giden sürece müdahale edilmesi adına uyarmışlardır.³⁷⁶ Maaş sıkıntısı sebebiyle bir takım üslerin boşaltıldığı haberleri sıklıkla Somali Ulusal Basınında ve uluslararası basında yer almaktadır.³⁷⁷ Transparency International tarafından hazırlanan 2018 yozlaşmışlık raporuna göre Somali, 180 ülke arasında yozlaşmanın en yüksek seviyede olduğu ülke olarak gösterilmiştir.³⁷⁸ Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile

³⁶⁸ UNOCHA, *Humanitarian Needs Overview*, (New York: 2019), 6.

³⁶⁹ UNOCHA, *a.g.e.*, 4.

³⁷⁰ UNOCHA, *a.g.e.*,.

³⁷¹ UNOCHA, *a.g.e.*, 10.

³⁷² UNOCHA, *a.g.e.*, 15.

³⁷³ <https://twitter.com/HarunMaruf/status/1111242813562413056> [Erişim Tarihi: 29.03.19].

³⁷⁴ “Somali'de terör örgütleri Eş-Şebab ve DEAS çatışıyor” <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somali-de-teror-orgutleri-es-sebab-ve-deas-catisiyor/1345442> [Erişim Tarihi: 18.04.19].

³⁷⁵ “Somali'de eyaletler kendi ordusunu kuruyor” <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalide-eyaletler-kendi-ordusunu-kuruyor/1294261> [Erişim Tarihi: 18.04.19].

³⁷⁶ <https://www.radiodalsan.com/en/2019/03/27/wake-up-and-take-charge-opposition-chiefs-tell-farmajo/> [Erişim Tarihi: 29.03.19]

³⁷⁷ “Somali government troops vacate some bases in row over salaries” <https://www.reuters.com/article/somalia-security/somali-government-troops-vacate-some-bases-in-row-over-salaries-idUSL8N21747D> [Erişim Tarihi: 18.04.19].

³⁷⁸ <https://www.transparency.org/cpi2018> [Erişim Tarihi: 30.03.19].

Somaliland arasında imzalanan anlaşmayla Berbera'da BAE'ye bir deniz üssü ve liman 442 milyon dolar karşılığında tahsis edilmiştir.³⁷⁹

Somali Ulusal Ordusu'nun teşkil edilmesi için Türkiye'nin, AB'nin ve Katar'ın Somali'de eğitim akademileri bulunmaktadır, BAE'nin var olan eğitim tesisi Nisan 2018'de Somali'nin anlaşmayı iptali neticesinde kapatılmıştır. Mısır ve Sudan, eğitim için subaylarını Somali'ye göndermekte ve İngiltere'nin de bir eğitim merkezi faal olarak bulunmaktadır. ABD, Somali Ordusu'nun yiyecek ve yakıt ihtiyaçlarını bölgedeki üssü üzerinden karşılama fiilinden 2018 yılının Aralık ayında Somali'nin doğru olmayan bilgiler verdiği gerekçesiyle vazgeçmiştir.³⁸⁰ Global Fire Power'a göre Somali listede bulunan 136 ülke arasında 130. Ülkedir, tahmini olarak 20 bin silahlı kuvvetler personeli bulunmaktadır, deniz ve hava kuvvetleri ise yok denecek seviyededir.³⁸¹ 20 bin rakamına federal yapının parçası olan bölge askerlerinin ve tabiiyeti Federal Somali'ye değil liderlerine olan savaşçıların eklenip eklenmediği noktasında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2020 yılında Somali seçimlerinde kabile temeline dayanan çok dereceli seçim sisteminin yerine tek dereceli seçimlerle Yasama ve Yürütme'nin belirlenmesi sistemine geçilmesi planlanmaktadır. Demokrasinin düzeyinin artırılması adına bölgesel yönetimlerin işler hale getirilmesi ve federalizmin ilkelerinin uygulanması Somali politik gündemine dâhildir. Yargı organının ülkenin genelinde işleyen bir halde oluşturulması ve yüksek yargı mahkemelerinin teşkili adına çalışmalar sürdürülmektedir.³⁸² Planlanan geçişe rağmen hâlihazırda yapılan değerlendirmeler 2020 yılında tek dereceli seçim sistemine geçilebilmesinin mümkün görünmediğini iddia etmektedirler. Zira Farmajo döneminde belirli kazanımlar elde edilmiş olmasına rağmen Farmajo'nun beklentileri karşılamada yeterince başarılı olamadığı düşünülmektedir. Bilhassa Federal Sistemin parçası olan eyaletlerin içişlerine karışılması ve kurumsallaşma yönünde gerekenlerin yapılmamış olması bahsedilen eleştirilerin odak noktasıdır. Farmajo'ya getirilen ciddi eleştirilere rağmen geri kalan

³⁷⁹ Matt Kennard, İsmail Einashe, "For Somaliland and Djibouti, Will New Friends Bring Benefits?" <https://foreignpolicy.com/2019/03/19/somaliland-somalia-horn-of-africa-djibouti-military-oil-uae-qatar-berbera-port/> [Erişim Tarihi: 30.03.19].

³⁸⁰ Amanda Sperber, "Somalia Is a Country Without an Army" <https://foreignpolicy.com/2018/08/07/somalia-is-a-country-without-an-army-al-shabab-terrorism-horn-africa-amisom/> [Erişim Tarihi: 30.03.19].

³⁸¹ "Somalia Military Strength" https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=somalia [Erişim Tarihi: 10.04.19].

³⁸² Abdurahman Omar Osman, "Somalia is Rising, One Steady Step at a Time", *AMISOM 10-Year Anniversary Issue* (2017): 4-5.

iktidar döneminde vaatlerini yerine getirmesi için yeterli desteğe sahip olduğu söylenmektedir.

Farmajo yönetiminin başta Somali Ordusu'nun teşkili, federal sistemin kurumsallaşması, insan haklarına riayet eden bir anlayışın ülkede yaygınlaştırılması ve ekonominin daha iyi hale getirilmesi alanlarında gerçek ilerlemeler kaydetmesi gerektiği savunulmaktadır.³⁸³ Farmajo'nun 2018 başında mevcut 22 General'den 18'ini görevden alarak genç subayların yöneteceği bir Ordu kurma planının henüz gerçeğe dönüşmediği görülmektedir.³⁸⁴ 2019 başında Somali, Kenya'yla deniz sahasında yaşadığı anlaşmazlık neticesinde Kenya'nın büyükelçisini geri çekmesi ve Somali'nin Nairobi büyükelçisini geri göndermesi nedeniyle diplomatik bir kriz içine girmiştir.³⁸⁵ Ancak Kenya büyükelçilerin kendi ülkelerine dönmelerini diplomatların ülkelerinde istişare etmeleri amacına matuf olarak gerçekleştiğini açıklayan bir bildiri yayınlamıştır.³⁸⁶ 2019 başında iki ülke arasında diplomatik bir krize dönüşen hadise geçmişten beri yaşanan bir anlaşmazlıktır. Mesele 2014 yılında Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı'na (ICJ) Somali tarafından taşınmış olmakla birlikte ICJ henüz kararını açıklamamıştır.³⁸⁷

3.4. Uluslararası Toplum ve Somali

Uluslararası toplumun Somali'deki varlığı ve çabaları bir yönüyle Afrika'ya özgü bir durumun Somali yansımaları kapsamında diğer yönüyle Somali'ye özgü bir mahiyeti barındırmaktadır. Afrika'ya özgü durumun yansıması Somali'de bulunan uluslararası aktörlerin –Türkiye dışında- iki ana grupta toplanabilir bir görüntüye sahip olmasıyla alakalıdır. Buna göre Somali'de bulunan uluslararası aktörler, geride kalan 2 asırlık süreçte belirli dönemlerde Somali'yi sömüren ülkeler –İngiltere, Fransa, İtalya, Etiyopya, ABD ilh- ve 21. Yüzyılda Afrika'nın ekonomik, politik ve stratejik imkânlarından pay almak isteyen ülkeler –Rusya, Çin, BAE, Brezilya ilh- olmak

³⁸³ “Farmaajo's Presidency: A scorecard for the first two years and the prospects for the remaining two.” <http://www.heritageinstitute.org/farmaajos-presidency-a-scorecard-for-the-first-two-years-and-the-prospects-for-the-remaining-two/> [Erişim Tarihi: 18.04.19].

³⁸⁴ “Somali'de 18 ordu komutanı görevden alındı” <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalide-18-ordu-komutani-gorevden-alindi/1091096> [Erişim Tarihi: 18.04.19].

³⁸⁵ “Kenya Somali ile diplomatik ilişkisini kesti” <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kenya-somali-ile-diplomatik-iliskisini-kesti/1395723> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

³⁸⁶ “Explaining the Kenya-Somalia maritime dispute” <https://www.trtworld.com/africa/explaining-the-kenya-somalia-maritime-dispute-24670> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

³⁸⁷ “Kenya or Somalia: Who owns the sea and what lies beneath?” <https://www.dw.com/cda/en/kenya-or-somalia-who-owns-the-sea-and-what-lies-beneath/a-19557277> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

üzere temelde ikiye ayrılabilir. Geri kalmış tarım ve sanayisi, yeraltı kaynakları, stratejik konumu, yetersiz altyapısı ve ulaşım ağı, bilgi teknolojilerinin yokluğu, genç nüfusun varlığı gibi ana etkenler, Somali’de istikrarlı bir siyasi zemin olsa dahi uluslararası aktörlerin Somali’ye ilgi duymalarına yetecek bir boyuttadır. Meselenin Somali’ye özgü durumu ise Soğuk Savaş sonrasında başlayan iç savaş halinin 28 yıldır devam etmesi ve tüm çabaların sonuçsuz kalmış olmasının uluslararası topluma başka ülkelerde sahip olmadığı bir hareket alanı veriyor olmasının meydana getirdiği hadiselerdir.

Uluslararası toplumun Somali’de yüksek bir güçle bulunuyor olmasının tali birçok sebebi olmakla birlikte esas sebebi devletin yokluk derecesinde varan yetersizliğidir. Fund For Peace (FFP) tarafından 2006’dan beri hazırlanmakta olan Kırılgan Devletler Sıralaması’nda Somali 12 senedir ilk sıralarda yer almaktadır. Uyum göstergeleri, ekonomik göstergeler, siyasal göstergeler, sosyal göstergeler ve yabancı müdahalelerini inceleyen kesişim göstergeleri olmak üzere ülkelerde gerçekleşen hadiselerin beş grupta toparlanıp değerlendirilmesiyle oluşturulan listede Somali, acil durum başlığı altında kendine yer bulmaktadır.³⁸⁸ Somali, 2006’da altıncı; 2007’de üçüncü; 2008-2013 yılları arasında birinci; 2014 ve 2015’te ikinci; 2016’da birinci ve 2017-2018’de ikinci sıradan en kırılgan devletler sıralamasında yer almıştır.³⁸⁹ Sadece listeye bakılarak yorum yapıldığında Somali’nin 2006 yılında ABD desteğiyle Etiyopya tarafından İMB’lere yapılan müdahale sonrasında Güney Sudan dışında dünyadaki en kırılgan devlet haline geldiği görülmektedir. Somalili araştırmacıların sıklıkla iddia ettiği üzere meselenin uluslararası müdahale ile yakından ilgisi bulunmakla birlikte Somali’nin kendi iç dinamiklerinin de etkisi göz ardı edilmemelidir. Zira uluslararası toplumun Somali’deki varlığı yoğun bir biçimde tehdit edilmesine rağmen çabalar bir şekilde sürdürülmektedir. Çalışmada Somali’deki varlıkları yüksek düzeyde olan aktörler incelenmiştir. BM, AB, ABD, AfB, İngiltere ve Çin Somali’de etkinliği yüksek olan aktörlerdir. Küresel güç iddiası taşıyan Rusya’nın ve bölgesel güç olma iddiası taşıyan İran’ın Somali’de yüksek düzeyde bir etkinliği bulunmamaktadır.

³⁸⁸ Fund For Peace, *Fragile State Index* (Washington, 2017), 26-33.

³⁸⁹ “Global Data” <http://fundforpeace.org/fsi/data/> [Erişim Tarihi: 28.03.19].

3.4.1. Birleşmiş Milletler ve Somali

BM'nin Somali'yle Barre döneminin ardından yakından ilgilendiği UNOSOM I, UNITAF ve UNOSOM II Harekâtlarını gerçekleştirerek Somali'de düzeni tesis etmek istediği ama BM'nin yapısının, Harekâtlara katılan ülkelerin ve Somalili aktörlerin yanlış politika ve eylemleri neticesinde başarısız olduğu İç Savaş ve BM Müdahaleleri Dönemi başlığında anlatılmıştır. Anlatılanlara ek olarak belirtmek gerekir ki Soğuk Savaş sonrasında BM'nin dâhil olduğu ilk devlet inşa süreci, Somali Müdahalesidir. Ancak ABD'nin yüksek düzeyde desteğine rağmen Somali'de başarı değil başarısızlık elde edilmiştir.³⁹⁰ 2000 sonrasında BM'nin Somali'ye dair temel politikası çatışmaları sonlandırma girişimleri ve insani yardım faaliyetleri gerçekleştirmek olmuştur. Hâlihazırda BM, Somali Yardım Komisyonu (UNSOM) olarak bölgede bulunmakta ve özel temsilci düzeyinde meseleyle ilgilenmektedir. Uluslararası yardımları organize etmek, bölgesel yönetimleri ve Federal Hükümeti desteklemek, Eş Şebab'la mücadele etmek ve AMISOM ile koordineli çalışmak UNSOM'un temel gündemini oluşturmaktadır.³⁹¹

BM, temelde barışı sağlamak ve devlet otoritesini tesis etmek amaçlarına matuf olarak kapsayıcı politika, güvenlik, ekonomi, adalet ve gelir ile hizmetler olarak beş grupta topladığı faaliyetler yürütmektedir. Kapsayıcı politika başlığı altında toplanan faaliyetler devlet kurumlarının inşa edilmesi, barışı tesis edecek bir anayasa hazırlanması, seçimlerin adil ve güvenli yapılması için altyapı oluşturulması, parlamentonun temsilde adalete göre belirlenmesi, Somali diasporasının kaynaklarının Somali için seferber edilmesi, kadının toplumdaki rolünün güçlendirilmesi ve Somali sivil toplumu ile medyasının oluşturulması eylemlerini içermektedir.³⁹²

Güvenlik başlığı altında, rol model polislerin oluşturulması, sahada AMISOM'un desteklenmesi, savaş kalıntılarının temizlenmesi, çocuk askerlerin ve eski savaşçıların devreden çıkartılması, Mogadişu'da sokakların yeniden yaşanabilir hale getirilmesi ve deniz haydutluğunu ortaya çıkaran şartların ve deniz haydutluğunun sona erdirilmesi yer almaktadır.³⁹³

³⁹⁰ Lowther, *a.g.e.*, 102.

³⁹¹ UN, *The UN in Somalia* (Nairobi, 2014), 9.

³⁹² *A.g.e.*, 24-37.

³⁹³ *A.g.e.*, 40-60.

Adalet başlığı altında, ülkede hukuk düzeninin güçlendirilmesi, cinsiyete dayalı şiddetin bitirilmesi ve insan ticaretinin sonlandırılması amaçlarına matuf olarak çalışmalar yapılmaktadır.³⁹⁴ Ekonomi başlığı altında gençlere yönelik iş ve istihdam imkânlarının oluşturulması, tarım, balıkçılık ve hayvancılık alanlarının geliştirilerek ekonomide canlılık sağlanması, ülkede işsizlikle mücadele edilmesi ve Somali'de alternatif enerji kaynaklarını kullanılabilir hale getirecek altyapı çalışmalarının yapılması faaliyetleri bulunmaktadır.³⁹⁵

Gelir ve hizmetler başlığı altında ise federal hükümetin desteklenmesine ek olarak yerel idari birimlerin desteklenmesi, temiz su ve sağlığa uygunluk başta olmak üzere temel insani ihtiyaçların giderilmesi, anne çocuk sağlığının geliştirilmesi, çatışmalar nedeniyle yerinden olmuş nüfusun geri dönüşünün sağlanması, HIV ve AIDS ile mücadele edilmesi, aşı faaliyetleriyle akut hastalıklarla mücadele edilmesi, çocuk ve gençlerin eğitim alması adına çeşitli projelerin hazırlanması ve zengin sözlü kültürün korunmaya alınması adına gerekli planlamaların yapılması yer almaktadır.³⁹⁶

UNSOM'un görevi 27 Mart 2018 tarihinde bir yıllığına daha uzatılmıştır.³⁹⁷ 2013 yılına kadar Nairobi üzerinden Somali çalışmalarını yürüten BM, 2013'te Nairobi'den Mogadişu'ya taşınmış ve faaliyetlerini artık Somali'den yürütür hale gelmiştir.³⁹⁸ Merkezini Mogadişu'ya taşıyan BM, 2013 sonbaharında Somali'de bir eğitim seferberliği başlatarak 1 milyon Somalili çocuğun eğitim sistemine alınması adına UNİCEF üzerinden bir kampanya da yürütmüştür.³⁹⁹ Hâlihazırda BM Somali özel temsilciliği görevini Kanadalı George Conway yürütmektedir. Sabık temsilci Nicholas Haysom'un 2019 yılı başlarında, geçmişte İMB ve Eş Şebab'ta önemli görevler üstlenmekle birlikte 2010 sonrasında Eş Şebab'tan uzaklaşmış ve halk nezdinde muteber kabul edilen Mukhtar Robow'un seçimlere girmesinin Etiyopya ve Somali güçlerinin ortak operasyonu ile gözaltına alınarak engellenmesi nedeniyle kaygı duyduğunu açıklamasının ardından Somali Hükümeti'nce içişlerine müdahale

³⁹⁴ UN, a.g.e., 64-72.

³⁹⁵ A.g.e., 76-86.

³⁹⁶ A.g.e., 92-122.

³⁹⁷ "Security Council Extends Assistance Mission in Somalia until 31 March 2019, Unanimously Adopting Resolution 2408 " <https://www.un.org/press/en/2018/sc13264.doc.htm> [Erişim Tarihi: 03.04.19].

³⁹⁸ "BM'nin Somali'deki zorlu faaliyeti"

https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2013/06/130620_somali_bm [Erişim Tarihi: 17.04.19].

³⁹⁹ "Somali'de eğitim seferberliği"

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/09/130909_somali_egitim [Erişim Tarihi: 17.04.19].

ettiği gerekçesiyle persona non grata ilan edilerek ülkeyi terk etmesi istenmiştir.⁴⁰⁰ BM Genel Sekreteri Guterres, başlangıçta durumu kabullenmeyeceğini açıklamasına rağmen süreç içinde Haysom’u geri çekmeyi kabul etmiştir.⁴⁰¹ Esasında Haysom’un persona non grata ilan edilmesi uluslararası hukuka aykırı bir işlemdir. Zira mevcut kural ve teamüller ancak bir devletin temsilcisinin persona non grata ilan edilmesine müsaade etmekte, uluslararası örgüt temsilcilerine dair böyle bir yetki vermemektedir. 28 Mart tarihinde BM Somali Özel Temsilciliği görevine atanan Conway, görevine ek olarak BM’nin Somali İnsani Yardım Koordinatörlüğü vazifesini de icra etmektedir.⁴⁰²

BM, bahsedilen faaliyetlerin ötesinde Somali’de faaliyet yürüten ülkelerin koordine edilmesi ve ilgili ülkelere politikalarını belirlemeleri sürecinde danışmanlık yapılması vazifelerini de de facto olarak icra etmektedir. Somali Sorunu’nun 28 yıldır çözülmemiş olmasının müsebbiplerinden birisi en nihayetinde BM’dir. 28 yıldır çeşitli evrelerden geçen ve çok boyutlu hale gelen sorunların çözümü tek bir ülkenin katkılarıyla değil uluslararası toplumun desteğiyle mümkün görülmekte ve BM, sürecin idarecisi olmak istemektedir. 2019 yılı itibarıyla Somali’de 5 yaşının altındaki her çocuğun çocuk felci aşısı olması için BM çalışma yürütmektedir.⁴⁰³

3.4.2. Avrupa Birliği- İngiltere ve Somali

2000’lere kadar uluslararası krizlere diğer veçhelerinden ziyade insani açıdan yaklaşan Avrupa Birliği (AB), süreç içerisinde kapsamlı bir politika inşa edip her alanda faaliyet göstermek adına çeşitli kurumsal yapılar oluşturmuştur. Sivil ve askeri çatışmaların oluşturduğu krizlere kapsayıcı bir tutumla müdahale etme amacı taşıyan mevzu bahis durumun kamuoyuna yansıdığı ilk yer Somali olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁰⁴ Somali’de AB’nin faaliyetleri temelde insani yardım, kalkınma işbirliği, siyasal müzakere süreçleri ve deniz haydutluğuna karşı faaliyetleri de içeren

⁴⁰⁰ Abukar Arman, “Why did Somalia blacklist its country's top UN diplomat” <https://www.trtworld.com/opinion/why-did-somalia-blacklist-the-country-s-top-un-diplomat-23268> [Erişim Tarihi: 29.03.19].

⁴⁰¹ “BM'den Somali'de 'istenmeyen' temsilcisinin yerine yeni atama” <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bmden-somalide-istenmeyen-temsilcisinin-yerine-yeni-atama/1356267> [Erişim Tarihi: 29.03.19].

⁴⁰² <https://unsom.unmissions.org/secretary-general-appoints-george-conway-canada-acting-deputy-special-representative-unsom> [Erişim Tarihi: 03.04.19].

⁴⁰³ “Somali’de 3,1 milyon çocuk aşılanacak” <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalide-3-1-milyon-cocuk-asilanacak/1430413> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

⁴⁰⁴ Hans-Georg Ehrhart, Kerstin Petretto, *The EU and Somalia: Counter-Piracy and the Question of a Comprehensive Approach* (Hamburg: Study for The Greens/European Free Alliance, 2012), 9.

kriz yönetimi alanlarında toplanmıştır.⁴⁰⁵ AB Somali'ye alakası üyesi olan ülkelerin politika ve eylemlerinden tam olarak bağımsız oluşmamakla birlikte dünyada çatışma yaşanan diğer bölgelere karşı tutumlarıyla benzerlik gütmektedir. Belli konularda Somali bir çeşit test sahası olarak kullanılmaktadır ve İngiltere, AB'nin politikasına ciddi manada etki etmektedir.

AB, Somali'de güvenliği, gelişmeye önceleyen bir tutumla hareket etmektedir. Güvenlik tesis edilmeden gelişmeye dair yapılacak faaliyetler AB'nin tercih etmediği politikaya dair bir tutumdur. 2008 yılından itibaren Avrupa Birliği Deniz Gücü Somali (EUNAVFOR) ile sahillerde deniz haydutluğu faaliyetlerinin önüne geçme çalışmaları, 2010 tarihinden itibaren Somali Ordusunun teşkili çalışmaları ve 2012 yılından itibaren bölge ülkelerinin deniz gücü kapasitelerini arttırma çalışmaları AB'nin temel Somali perspektifini izhar etmektedir. AB'nin Somali'de yürüttüğü çalışmalar yasal bir zeminde ve belirli hedeflere yönelik olarak gerçekleştirilmektedir.⁴⁰⁶ Ayrıca AMISOM kapsamında çeşitli Afrika ülkelerinden Somali'ye gönderilecek belirli gruplara askeri eğitim verilerek olası kayıpları en aza indirme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.⁴⁰⁷ İngiltere, Somali'de Batılı aktörler arasında en uzun geçmişe sahip olmaklığıyla öne çıkmaktadır. Bilhassa Somaliland'da yürüttüğü faaliyetlerle öne çıkmasına rağmen Somali'nin geri kalanında da aktif faaliyet yürütmekte ve bazı durumlarda diğer aktörlerle karşı karşıya gelmeyi dahi göze almaktadır. Barre sonrasında Somali'de 2013 yılına kadar temsilcilik bulundurmayan İngiltere, 2011 sonrasında Türkiye'nin çabalarıyla gündeme gelen Somali'deki konumunu yitirmemek adına yeniden faal olduğu bir süreç başlatmıştır. Yeraltı kaynakları konusunda hem Federal Hükümetle hem de bölgesel yönetimlerle çeşitli anlaşmalar imzalamıştır. Bununla birlikte İngiltere'nin Somali politikası ABD ile benzer boyutlar içermektedir.⁴⁰⁸

Somali Medyası İngiltere'nin faaliyetlerini sömürgeci kapsamda görme refleksinde bir perspektife sahiptir. AB'nin kapsamlı olarak nitelediği Somali Politikası hem askeri hem sivil unsurların eşgüdüm içinde olduğu bir süreci kapsamaktadır ama AB'nin bir devletten fazlası olmasına rağmen bir konfederasyon'dan da azı olması

⁴⁰⁵ Ehrhart, *a.g.e.*, 12.

⁴⁰⁶ Maria Luisa Sánchez Barrueco, "The European Union comprehensive intervention in Somalia: Turning ploughs into swords?", *Globalizing Somalia*, ed. Emma Leonard, ed. Gilbert Ramsay (New York: Bloomsbury, 2013): 227-228.

⁴⁰⁷ Ehrhart, *a.g.e.*, 19.

⁴⁰⁸ Özkan, *a.g.e.*, 56-57.

esasinda AB'yi bir takim kisitlamalarla malul hale getirerek istedigii sekilde hareket etmesine musaade etmemektedir.⁴⁰⁹ Buna ragmen AB'nin Somali'de ciddi maddi harcamalari bulunmaktadır. AB, AMISOM uzerinden Somali icin 423 Milyon Euro yardimda bulunmustur. TFG'nin gecici durumunun sonlandirilarak kalici hale getirilmesinde AB'nin emek ve destegei soz konusu olmustur. Zira AB, Somali'de kurumsallaasma cabalarinda one cikmaktadir.⁴¹⁰ AMISOM'a verilen destegein yanı sıra sivil kurumların inşası ve insani yardımlar için 200 Milyon Euro'dan fazla yardım Somali'ye ulaştırılmıştır.⁴¹¹

İngiltere'nin Somali'ye olan ilgisi eski kolonizatör olmanın ötesinde hem ülkesinde ciddi bir nüfusu olan Somali Diasporası hem de uluslararası terörle mücadele boyutlarını da kapsamaktadır. İngiltere, hem kendi organları ve personelleri ile Somali adına çalışmalar gerçekleştirmekte hem de AB'nin Somali politikasının belirlenmesinde önemli bir mevki işgal etmektedir. EUNAVFOR'da İngiltere öncü ülke olma sıfatını haizdir ve kuvvete en çok katkıyı yapan ülkedir. 2012 yılında Londra'da büyük bir Somali Konferansı düzenlenmiş ve İngiltere'nin Mogadişu Büyükelçiliği 2013 yılında 22 senenin ardından yeniden açılmıştır. Londra Konferansı geniş katılımcı yelpazesi ile dikkat çeken bir faaliyet olmuştur.⁴¹² Konferansta Somali Hükümeti'nin desteklenmesi gerektiği, toplumsal uzlaşıya ihtiyaç olduğu mevzusu ve çok sık yaşanan tecavüz olaylarının önüne geçilmesinin gerekliliği meseleleri üzerinde durulmuştur.⁴¹³

İngiltere'nin Somali'de rutin davranışlarının dışında hamlelere başvurması ve mevzubahis davranışların Türkiye'nin kapsamlı biçimde Somali'de faaliyet yürütmeye başlamasından sonra zuhur etmesi İngiltere'nin Somali'de sahip olduğu etki sahasını yitirmeme isteğiyle alakalı olarak açıklanmaktadır. Öncesinde Somaliland merkezinde yoğunlaşan İngiltere, Türkiye'nin Mogadişu'da etkinleşmesinin ardından Mogadişu'da etkinliğini arttırma yoluna gitmiştir. Mogadişu'da güvenliğin sağlanması İngiltere'nin yakından ilgilendiği bir meseledir ve özel bir plan hazırlayarak bunu sağlamak adına çaba sarf etmektedir. İngiltere, Somali İstihbarat Teşkilatı, Somali Polisi, Somali Ordusu ve AMISOM başta olmak

⁴⁰⁹ Barrueco, *a.g.e.*, 230-231.

⁴¹⁰ Julien Damers, "The EU in Somalia- Atalanta", *Issue Alert*, S. 3 (2014), 1-2.

⁴¹¹ Kseniya Oksamytna, "The European Union Training Mission in Somalia: Lessons Learnt for EU Security Sector Reform", *IAI Working Papers*, S. 11 /16 (2011), 4.

⁴¹² Barrueco, *a.g.e.*, 232-233.

⁴¹³ "Londra'da Somali konferansı"

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/05/130507_somali_konferansi [Erişim Tarihi: 17.04.19].

üzere ülkede güvenliğin tesisiyle ilgisi olan kurumların tamamıyla yakından alakadar şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir. Uzman personel yetiştirilmesi, güvenlik teşkilatlarına lojistik desteğin sağlanması ve İngiltere'nin terörle mücadele tecrübesinin Somalililerle paylaşılması yapılan faaliyetler arasındadır. İngiltere'nin Mogadişu'yu güvenle hale getirmekle ulaşmak istediği netice SFG açısından ülkede meşruiyetinin tam olarak sağlanması ve kendi açısından bölgede en önemli aktörlerden olmayı sürdüreceğinin ispat edilmesi olarak görülmektedir. 2016 yılında İngiltere'nin Somali Büyükelçisi, Doğu Afrika'da birinci önceliklerinin güvenli ve istikrarlı bir Somali olduğunu dile getirmiştir. İngiltere, Somali'de güvenliğin sağlanmasının yanı sıra işler bir ekonominin teşkil etmesi adına da faaliyetler yürütmektedir. Ayrıca yaklaşık 100 İngiliz askeri personel İngiltere'de BM, AMISOM ve Somali Ordusu'na çeşitli konularda yardım ve danışmanlık etmektedir.⁴¹⁴

İngiltere, Türkiye'nin Somali'deki etkinliğinden rahatsız olmakta ve bunu açıkça sergilemektedir. İngiltere'nin Türkiye'nin eylemlerinden rahatsızlık duyduğunun açık emarelerinden birisi Somali'de bulunan ve Somali Ordusu'nun teşkili amacıyla hizmet veren eğitim tesisini "Türkiye'nin yurtdışındaki en büyük askeri üssü " olarak sunması olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴¹⁵ Zira kısa bir araştırma ile tesisin üs olmadığı bilgisi açık kaynaklarda erişilebilir halde bulunmasına rağmen BBC, eğitim tesisini üs olarak nitelemiştir. Ayrıca BBC, Somalice dilinde yayın yapmakta ve Somalililerin dünyayı BBC perspektifinden görmesini sağlamaktadır.⁴¹⁶ Somali Ulusal Haber Ajansı'nı Twitter adlı sosyal medya paylaşım sitesinde yaklaşık 13 bin kullanıcı takip ederken, BBC Somali hesabının yaklaşık 195 bin takipçisi bulunmaktadır.⁴¹⁷

AB, kendi başına yürüttüğü çabaların haricinde AMISOM'un en büyük destekçisi biri olma kimliğini haizdir. 2007'de başlayan işbirliği geçtiğimiz 12 senede güçlenerek devam etmiştir. AB ile AfB işbirliği, AMISOM'un yerini Somali Ordusu'nun alması amacıyla AB tarafından önem verilen bir faaliyet olarak

⁴¹⁴ Alice Hills, "Making Mogadishu Safe", *The RUSI Journal*, C. 161, S. 6 (2016): 10-15.

⁴¹⁵ "Türkiye'nin yurt dışındaki en büyük askeri üssü açıldı" <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41453052> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

⁴¹⁶ <https://www.bbc.com/somali> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

⁴¹⁷ Somali Ulusal Haber Ajansı: <https://twitter.com/SONNALIVE>; BBC Somali: <https://twitter.com/BBCSomali> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

karşımıza çıkmaktadır.⁴¹⁸ AB'nin AMISOM'a katkısı geçtiğimiz on seneyi aşkın zaman diliminde 1,5 milyar Euro'dan fazladır. AB, yeni kriz stratejisinin bir yansıması olarak Somali'de siyasi, insani, diplomatik, sivil, askeri ve insani boyutların tamamında faaliyet yürütmektedir.⁴¹⁹ Askeri boyutla ilişkili olarak AB, Somali'de 2010 yılından beri bulunan eğitim tesisinde yaklaşık 5.000 Somalili çeşitli rütbelerde asker yetiştirmiştir. Süreçte hem BM hem de AfB ile yakın ilişki kurulmuştur.⁴²⁰ EUNAVFOR'un yetkisi 6 Kasım 2018'de yenilenmiştir. Kuvvetin yetkisinin yenilenmesi ise iki amaca matuftur, ilk olarak Somali Ordusu henüz olası deniz haydutluğu eylemlerine müdahale edebilecek kapasiteye erişmemiştir ve ikinci olarak kuvvetin varlığı hem Somali'nin hem de bölge ülkelerinin deniz kuvvetlerinin deniz haydutluğuyla mücadele edebilecek hale gelinceye kadar caydırıcılık vazifesi icra etmektedir.⁴²¹ 2018 sonunda üçte biri AMISOM'a verilmek üzere 300 milyon avroyu aşkın meblağ AB tarafından Somali'ye tahsis edilmiştir.⁴²²

3.4.3. Afrika Birliği ve Somali

AfB, Somali sorunun çözümü adına başlangıçtan bu yana faaliyet yürütüyor olmakla birlikte 2007 yılından itibaren AMISOM aracılığıyla Somali Hükümeti'nin ve Somali'nin güvenliğini sağlama, Somali'ye istikrar kazandırma ve Eş Şebab ile mücadele etme vazifelerini icra etmektedir. BMGK 20 Şubat 2007 ve 1744 Sayılı Kararıyla AfB'yi yetkilendirmiştir. AMISOM, ilk olarak 1650 Ugandalı askerin Somali'ye girmesiyle görevine başlamıştır, 2007 sonuna doğru Burundili askerler de yerlerini almıştır. 2010 yılında Eş Şebab'ın Kampala Saldırısı'nın ardından Uganda, kuvvetlerini çekmek yerine arttırmayı tercih etmiştir ve BMGK, AMISOM'un mevcudunun 12.000 kişiye çıkartılmasını istemiştir. 10.000 askerin daha AMISOM'a katılmasının ardından Eş Şebab'a karşı yoğun operasyonlar başlamıştır. 2011'in ikinci yarısında Eş Şebab, Mogadişu başta olmak üzere şehirlerden çekilerek kırsal alana kaçmak zorunda kalmıştır. Süreçte Eş Şebab'ın Kenya'da çocuk kaçırma eylemlerine girişmesi üzerine Kenya, evvela kendi olarak zamanla AMISOM'un

⁴¹⁸Veronique Lorenzo," A Message from the EU Ambassador to Somalia", *AMISOM 10-Year Anniversary Issue* (2017), 6.

⁴¹⁹ Francisco Caetano Madeira, "Taking Stock of How Far We Have Come: A Message From The SRCC", *AMISOM 10-Year Anniversary Issue* (2017), 7.

⁴²⁰ "The European Union Training", *AMISOM 10-Year Anniversary Issue* (2017), 10.

⁴²¹ "Ten years on, is Somali piracy still a threat?" <https://www.dailymaverick.co.za/article/2018-11-07-ten-years-on-is-somali-piracy-still-a-threat/> [Erişim Tarihi: 11.04.19].

⁴²² "AB'den Somali'ye 200 milyon avro yardım" <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abden-somaliye-200-milyon-avro-yardim/1206835> [Erişim Tarihi: 18.04.19].

parçası haline gelerek Eş Şebab'a karşı mücadele yürütmüştür. 2012 ortalarına gelindiğinde Etiyopya'nın da dâhil olduğu AMISOM'un mevcudu 20.000 personele kadar çıkmıştır. TFG'nin kalıcı hale gelmesiyle oluşan SFG'nin eylemlerinden rahatsız olan Eş Şebab'ın Kenya'da bombalı saldırılarını arttırması üzerine AMISOM 22.000 mevcudun üzerine çıkartılmıştır. Sonuncusu 2017'de olmak üzere AMISOM'un yetkisi düzenli olarak yenilenmiştir.⁴²³

2017 yılında yenilenen yetkisiyle birlikte AMISOM'un Eş Şebab ve silahlı muhalif gruplara operasyonlarını sürdürmesi, Somali Devlet İnşa Sürecinin başarıyla hitama ermesi için gerekenleri yapması ve Somalili kuvvetlerle eşgüdüm içinde olması, barış ve uzlaşma sürecine dâhil olanların ve sivilin her türlü hakkına riayet edip koruması ve Eş Şebab'tan boşalan alanı BM ve AfB'nin insani yardım önceliklerini göz önünde bulundurarak kontrolü altında tutması istenmiştir.⁴²⁴ Bununla birlikte AMISOM askerlerinin cinsel istismar ve saldırı vakalarına adları sıklıkla karışmaktadır.⁴²⁵ İnsani yardımların kadınlarla ve çocuklarla cinsel ilişki neticesinde dağıtımının yapıldığı ve insani yardım talebinde bulunan kadınlara ve çocuklara tecavüz edildiği sıklıkla Somali medyasında ve uluslararası raporlarda kendine yer bulmaktadır.⁴²⁶ Kamplarda ve insani yardım dağıtım noktalarında yaşanan cinsel istismar vakaları ve misyonda bulunan Hristiyan askerlerin varlığı, Eş Şebab'ın propagandasında sıklıkla kullanılmaktadır. Somalililere insan şerefine ve haysiyetine uygun muamelede bulunulması, istismar vakalarına adı karışan zanlıların kısa sürede içinde yargılanıp ceza alması ve cinsel istismar başta olmak üzere kamplarda yaşanması muhtemel suçların önüne geçilmesi için etkin mekanizmalar oluşturulması gerekmektedir. Bahsedilenlerin gerçekleştirilmesi, Somali'nin hâlihazırda en önemli güvenlik sorunu olan Eş Şebab'ın propagandasının önüne geçecektir.

⁴²³ International Refugee Rights Initiative, *Civilian perspectives on the African Union Mission in Somalia*, International Refugee Rights Initiative (Kampala: 2007), 10-11.

⁴²⁴ "Security Council Authorizes African Union to Maintain Mission's Deployment in Somalia until 31 August" <https://www.un.org/press/en/2017/sc12843.doc.htm> [Erişim Tarihi: 03.04.19].

⁴²⁵ <https://www.hrw.org/world-report/2014/country-chapters/somalia> [Erişim Tarihi: 03.04.19], "Civilian perspectives (...)", s. 26.

⁴²⁶ "Somali: Afrika Birliği askerleri kadınlara 'tecavüz ediyor" https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/09/140908_hrw_somali_tecavuz [Erişim Tarihi: 17.04.19]; "Somali kamplarında 'taciz ve tecavüz"

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/03/130326_somali_kamp_rapor [Erişim Tarihi: 17.04.19]

"Somali'de tecavüz krizi" https://www.bbc.com/turkce/multimedya/2013/04/130418_dg_somali_tecavuz [Erişim Tarihi: 17.04.19].

22.000 mevcutlu kuvvetin 2020 yılında kontrolü Somali Ordusu'na bırakarak çekilmesi beklenmektedir. AMISOM'dan beklenen diğer bir gelişme ise Somali Ordusu'nun ve Somali Polisi'nin teşkili için çaba harcamasıdır. Burundi, Etiyopya, Kenya, Cibuti, Nijerya, Gana, Sierra Leone, Zambiya ve Uganda misyonda personeli bulunan ülkelerdir. AMISOM'un çabalarıyla Mogadişu ve çevresinde nispi bir güvenliğin tesis edilmesi neticesinde çok yüksek rakamlar olmamakla birlikte çeşitli nedenlerle yerinden ayrılmış mültecilerin bir kısmının geri dönmesi mümkün olmuştur.⁴²⁷ Güney ve Orta Somali'nin % 80'i AMISOM ve Somali Ordusu'nun kontrolü altındadır.⁴²⁸

AMISOM, 21. Yüzyılda yüklenicilerine en ağır hasarı veren barışı temin etme operasyonu olarak görülmektedir. Misyona asker gönderen her ülke ciddi kayıplar vermiştir. Buna rağmen misyon kendinden önceki misyonların aksine çekilmemiş ve sürekli olarak mevcudunu arttırmıştır. Ancak AMISOM, BM ve AB desteğine rağmen teknolojik açıdan yeterli ekipmana sahip olma kapasitesine hiç erişmemiştir. 2013 sonrası süreçte Etiyopya ve Kenya, misyona katkıda bulunarak Somali siyasetine çok rahat müdahale etme mevkiine ulaşmışlardır ve Somalililer arasında Etiyopya ve Kenya ikilisinin Somali'nin istikrarına olumsuz etki ettiği düşüncesinin AMISOM'a bulaşmasına da neden olmuşlardır. Bunlara rağmen AMISOM çekildikten sonra Somali Ordusu'nun mevcut haliyle Eş Şebab'a karşı yeterli olmayacağına dair düşünceler mevcuttur.⁴²⁹ 2020 yılında AMISOM'un çekilme planının uygulanıp uygulanmayacağı konusu belirsizliğini korumaktadır.

3.4.4. ABD-Çin ve Somali

ABD'nin Somali'yle münasebeti görece olarak geç bir tarihte başlamasına rağmen ABD, ilgisini vermeye başladığı tarihten günümüze kadar Somali'de en önemli aktörlerden birisi olmayı sürdürmüştür. Ogaden Savaşı sonrasında Barre yönetimini, ciddi bir süre ABD'nin öncülüğünde yapılan yardımlar ayakta tutmuştur.⁴³⁰ Barre sonrasında Somali'nin değerli ihraç ürünlerinden ve aktif petrol kuyularından yoksun oluşu ABD'nin meseleyi gereken dikkati vermesinin önüne geçmiştir. Somali, yeraltı ve yerüstü kaynaklarından ziyade stratejik konumu sebebiyle ABD'nin ilgisini

⁴²⁷ "AMISOM Military: 10 Years on the Front", *AMISOM 10-Year Anniversary Issue* (2017), 14-16.

⁴²⁸ "The African Peace Facility", *AMISOM 10-Year Anniversary Issue* (2017), 27.

⁴²⁹ Paul D. Williams, Abdirashid Hashi, *Exit Strategy Challenges for the AU Mission in Somalia* (Mogadişu: The Heritage Institute for Policy Studies, 2016), 3-5.

⁴³⁰ Elmi, a.g.e., 135-136.

çekmiştir.⁴³¹ Bununla birlikte Somali'nin ilgili dönemde sadece ABD'nin değil dünyanın ilgisini yeterince çekemediği söylenmesi kabil bir önermedir. Kaynaklarda ilgisiz olarak tasniflenen ABD'nin 1992 ve 1993'te Somali'ye giden insani yardım ve desteğin % 60'ını tek başına karşıladığı düşünülürse esasında meseleye gerçekte kimsenin ilgi duymadığı görülecektir.⁴³²

UNOSOM I'in ardından görevi devralan UNITAF, ABD öncülüğünde kurulmuştur. UNITAF ve UNOSOM II Misyonları süresince doğrudan General Aideed'i hedef alan bir politika takip eden ABD, Aideed'in doğrudan ABD personelini hedef almasının ardından kendi iç kamuoyu baskısı nedeniyle Somali'den çekilme kararı almıştır. Somali meselesi Amerikan kamuoyunda ciddi bir eleştiri konusu haline geldiğinden ve Somali'de, ABD'nin askeri operasyonlarda kaybı en aşağı seviyede tutmak ilkesi çığnendiğinden ABD, bir süre dünyanın geri kalanında devlet inşa süreçlerine dâhil olmamayı seçmiştir.⁴³³ UNOSOM II'nin çekilmesinin ardından bir süre bölgeye ilgisini aşağı seviyede tutmasına rağmen 11 Eylül 2001 yılında El Kaide'nin İkiz Kuleleri vurmasının ardından terörle mücadele başlığı altında yeniden Somali'yi odağına alan ABD'nin ciddi manada Somali'ye ikinci girişi İMB'lerin dağıtılması sürecinde olmuştur. Somalililer açısından ABD, çözüm değil problem getiren bir aktör olarak görülmektedir.⁴³⁴

ABD'nin çekildikten sonra Somali'ye dönüşü “başarısız” veya kırılğan kabul edilen devletlerin topraklarında Radikal Selefi Terör Örgütlerinin kolayca alan bulduğu ve ABD'de ve diğer Batı ülkelerinde yaşayan Somalililerin radikal selefi örgütlerle çeşitli ilişkiler kurduğu iddialarıyla gerekçelendirilmiştir. İlk olarak Somali'de etkin olan ve radikal olmayan hareketlerden El İttihat Hareketi, El Kaide bağlantısı olduğu iddiasıyla terör listesine alınmıştır ve para transferi ve iletişim ağı işleriyle ilgilenen El Bereket isimli şirketin malvarlığı dondurulmuştur. El Bereket'in kapatılması Somalilileri güç durumda bırakmıştır. 2002 yılında bölgeyi takip edecek bir misyonu Cibuti'de konumlandıran ABD, karşısında muhatap alacağı bir hükümet olmadığından süreçte kendi desteklediği Somalili aktörlerin devletin başına geçmesi adına BM çatısı altında ciddi bir emek sarf ederek barış konferanslarında ilgili adaylara destek toplamıştır. Süreçte Putland ve Somaliland'a kendi istihbarat

⁴³¹ Michael J. Boyle, “Recrossing the Mogadishu line: US Policy toward Somalia”, *Globalizing Somalia*, ed. Emma Leonard, ed. Gilbert Ramsay (New York: Bloomsbury, 2013): 141.

⁴³² Lowther, *a.g.e.*, 109.

⁴³³ *A.g.e.*, 125.

⁴³⁴ Boyle, *a.g.e.*, 143.

servislerini kurmaları adına destek olan ABD, 2004 yılında kurulan TFG'yi desteklemiştir.⁴³⁵

Somali, ABD'nin uluslararası terörle mücadele için cephe açtığı bir yer haline süreçte dönüşmüştür. ABD, durumu terörle mücadele ederken devlet inşa sürecini yürütmek olarak sunmuştur. ABD'nin iddiası durumdan kendisiyle birlikte Somali'nin terörden kurtularak fayda sağladığı ve yaşananların her iki tarafa katkıda bulunduğudır.⁴³⁶ 2004 yılında 11 Eylül saldırılarını araştıran ABD Komisyonu, El İttihat Hareketi ve ona bağlı El Bereket şirketler grubuyla radikal selefi terör örgütleri arasında bir bağ bulamıştır ama durum ABD'nin Somali politikasını değiştirmemiştir ve süreçte ABD, savaş ağalarıyla ilişki kurarak terörle bağlantılı olduğunu savunduğu isimlerin yakalanmasında savaş ağalarını kullanmıştır.⁴³⁷ ABD'nin Somali politikasının Somali'nin istikrarına katkı sunacak şekilde değiştirilmesi gerektiğine yönelik eleştiriler süreçte dile getirilmiştir.⁴³⁸ İMB'lerin El Kaide ile ilişkili olduğunu savunan ABD, İMB'lere doğrudan müdahale etmeden önce Somalili aktörler arasında İMB'ye karşı duran aktörleri destekleme yoluna gitmiştir. İMB'lerin Taliban'ın Afganistan'daki yönetimi gibi bir yönetim haline dönüştüğü düşüncesi ABD tarafından dile getirilmeye başlandıktan sonra Etiyopya'nın dâhil olduğu bir müdahale ile ABD, İMB'lerin dağıtılmasını sağlamıştır. Süreçte önemli gördüğü İMB liderleri için özel operasyonlar düzenleyerek İMB'lerin dağıtıldıktan sonra yeniden bir araya gelmesinin önüne geçmek istemiştir. Ayrıca müdahalede Kenya'nın ve İngiltere'nin kara unsurlarıyla desteğini almış ve donanması aracılığıyla sahilleri kontrolü altında tutmuştur.

ABD'nin Somali'de 1990'larda bıraktığı kötü intibainın üzerine İMB'lere karşı yürüttüğü operasyon, Eş Şebab'a katılımı yükselten ciddi bir etken olmuştur. 2008 yılında Eş Şebab, ABD tarafından El Kaide ile ilişkili olarak ilan edilerek terör örgütleri listesine alınmıştır. Aynı senenin sonuna doğru Etiyopya güçleri, yerlerini AMISOM'a devrederek Somali'den çekilmiştir. AMISOM'un içinde Hristiyan askerlerin olması Eş Şebab'ın propaganda unsuru olarak kullandığı bir durum olmuştur ve süreçte Eş Şebab, El Kaide taktikleriyle saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Ek olarak AMISOM'un gerçek kuvvetine 2010 yılında erişmesi, geçen

⁴³⁵ Boyle, *a.g.e.*, 149-150; *a.g.e.*, 155.

⁴³⁶ Malito, *a.g.e.*, 1869-1870.

⁴³⁷ Elmi, *a.g.e.*, 147-148.

⁴³⁸ Cooke, Henek, *a.g.e.*, 7.

zamanda Eş Şebab'ın ciddi manada güç kazanmasına neden olmuştur.⁴³⁹ ABD, kara unsurlarıyla bölgede nadiren operasyon yürütmektedir. Kendi kuvvetleri yerine bir çeşit vekalet aktörü olarak Etiyopya'yı kullanmaktadır. ABD, 2002-2010 yılları arasında Etiyopya'ya 3 milyar dolardan fazla yardımda bulunmuştur.⁴⁴⁰ ABD, 1991'de Mogadişu Büyükelçiliğini kapattıktan sonra 2015'e kadar Somali'ye büyükelçi atamamıştır.⁴⁴¹

ABD'nin mevcut Somali politikası "drone-based" olarak adlandırılmaktadır. Cibuti'de bulunan Afrika Komutanlığı'ndan kaldırılan insansız hava araçları ve çeşitli hava unsurlarıyla Eş Şebab ile mücadele ettiğini ifade eden ABD'nin esasında sivil-terörist ayrımı gütmeye çalıştığını iddia eden çeşitli yayınlar da bulunmaktadır.⁴⁴² ABD, 2017'de 35; 2018'de 48 ve 2019'da hâlihazırda 35 defa Eş Şebab unsurlarına hava saldırısı düzenlemiştir.⁴⁴³ Trump döneminde İHA saldırılarında ölen sivilleri açıklama zorunluluğunun kaldırılmış olması sivil ölümleriyle ilgili sarıh bilgilere ulaşılmasının önünde bir engel olarak durmaktadır.⁴⁴⁴ Bununla birlikte Somalili yetkililerin durumdan rahatsız olmadıkları yaptıkları açıklamalar kanalıyla bilinmektedir.⁴⁴⁵ 2018 yılına kadar Nairobi'de bulunan ABD Somali Büyükelçiliği, 2018'de Mogadişu'ya taşınmıştır.⁴⁴⁶ Büyükelçiliğin açılmasına rağmen aynı sene Somalililerin ABD'ye seyahat etmesine yasak getiren Trump'ın kararı ABD Anayasa Mahkemesi tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir.⁴⁴⁷ Ayrıca ABD, Voice of Amerika kanalıyla Somalice yayın yapmaktadır. Twitter adlı sosyal medya paylaşım sitesinde yaklaşık 110 bin kullanıcı VOA Somali hesabını takip etmekte dünyada yaşananların Amerikan yorumuna ulaşmaktadır.⁴⁴⁸

Çin'in Somali politikası, Afrika politikasıyla eş güdüm halinde ilerlemektedir. Ancak bununla birlikte Somali, Çin için özel bir anlam da ifade etmektedir. Çin, Afrika'ya

⁴³⁹ Boyle, *a.g.e.*, 152-154.

⁴⁴⁰ Malito, *a.g.e.*, 1874-1875.

⁴⁴¹ "ABD Somali ile diplomatik ilişkilerini tazeliyor"

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150225_abd_somali [Erişim Tarihi: 17.04.19].

⁴⁴² Amnesty International Report, *The Hidden US War in Somalia* (London: 2019)

⁴⁴³ "ABD Somali'de iki sivil öldürdüğünü itiraf etti" <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-somali-de-iki-sivili-oldurdugunu-itiraf-etti-/1443442> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

⁴⁴⁴ "Trump, İHA saldırılarında ölen sivillerin sayısını açıklama zorunluluğunu kaldırdı"

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47475272> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

⁴⁴⁵ "Somali, ABD'nin İHA saldırılarından memnun"

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160521_somali_abd_iha [Erişim Tarihi: 17.04.19].

⁴⁴⁶ "US reopens diplomatic mission in Somalia after 28-year closure"

<https://www.bbc.com/news/world-africa-46449954> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

⁴⁴⁷ "ABD Yüksek Mahkemesi Trump'ın seyahat yasağını onayladı"

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44614717> [Erişim Tarihi: 18.04.19].

⁴⁴⁸ "VOA Somali" <https://twitter.com/voasomali> [Erişim Tarihi: 27.05.19].

küresel güç olma amacına matuf olarak iktisadi kanallar aracılığıyla giriş yapmakta ve süreç içinde siyasi kazanımlar elde etmektedir.⁴⁴⁹ Somali için bu önerme temelde doğru kabul edilmektedir. Meselenin özel boyutu ise geçmişte başlamıştır ve günümüzde de devam etmektedir. Somali ile Çin arasındaki diplomatik ilişkiler 1960 yılında başlamıştır ve Somali, Doğu Afrika’da Çin ile ilişki kuran ilk ülkedir. 1991’e kadar geçen süreçte Çin, Somali’de 80 farklı ekonomik ve sosyal projenin çeşitli aşamalarını veya bizzat kendisini gerçekleştirmiştir.⁴⁵⁰ 1970’lerde Çin’de Somali’yi temsil eden diplomat olarak bulunmuş Omar, ilişkiyi “samimi” olarak tanımlamıştır.⁴⁵¹ Süreçte Siad Barre’nin Çin’i ziyaretini de kapsayan birçok ziyaret gerçekleştirilmiştir ancak Barre sonrasında Çin, uzun süre Somali ile ilgilenmemiştir. Çin’in Somali ilgisi 2000’lerin ortasında başlamıştır. TFG’ye destek veren ülkeler arasında yer alan Çin, Somali sahillerinde deniz haydutluğuyla mücadele için aktif katılım sağlayan ülkeler arasında yer almıştır. Somali’de ve sahillerinde birçok Çin şirketi petrol arama çalışmaları yürütmektedir. Mudug ve Putland bölgelerinde çalışmaları yoğunlaşan Çin, 2007’de Putland bölgesel yönetimiyle imzaladığı anlaşmayla bulacağı petrolün % 49’una sahip olma hakkı elde etmiştir.

Çin’in Somali’yle alakalı etkinliği BM’nin eş güdümünde gerçekleşmektedir. 2006 yılında Güvenlik Konseyi’nin gündemine Somali’yi Çin getirmiştir. BM’de Somali’yle alakalı her mesele Çin tarafından takip edilmekte ve bir şekilde meseleye Çin tarafından dâhil olunmaktadır. AfB’nin ve AMISOM’un Somali’de etkin faaliyet yürütmesi Çin’in ilgilendiği meseleler arasında ilk sıralarda yer almaktadır.⁴⁵²

Somali sahillerinde yaşanan deniz haydutluğuyla mücadele çalışmalarına aktif katılım sağlayan Çin, faaliyetleriyle ulusal çıkarlarını korumakta ve barışı koruma operasyonlarına katılarak uluslararası kamuoyunda olumlu bir intiba kazanmaktadır. Deniz haydutluğuna karşı yürüttüğü faaliyetlerde AB ve ABD ile yakın çalışan Çin, Afrika’nın geri kalanında Somali’de yürüttüğü faaliyetlerle meşruiyet

⁴⁴⁹ Luke Butcher, “Chinese Involvement In Somalia: Policy Change or Status Quo?” <https://www.e-ir.info/2011/06/15/chinese-involvement-in-somalia-policy-change-or-status-quo/> [Erişim Tarihi: 02.04.19].

⁴⁵⁰ Qin Jian, “Promoting the Continuous Development of China-Somalia Relations” <http://sonna.so/en/?p=16358> [Erişim Tarihi: 02.04.19].

⁴⁵¹ Omar, a.g.e., 100.

⁴⁵² Monika Thakur, “Somalia-China Relations: China claiming its place as a global actor”, *Globalizing Somalia*, ed. Emma Leonard, ed. Gilbert Ramsay (New York: Bloomsbury, 2013): 171-173.

kazanmaktadır.⁴⁵³ Deniz haydutluğuna karşı yürüttüğü faaliyetlerle meşruiyet kazanmasının ardından Çin, yurtdışındaki ilk deniz üssünü Cibuti’de açmıştır.⁴⁵⁴

Tüm çabalarına ve ekonomik varlığına rağmen Çin’in Somali’deki etkinliği ABD ve AB’nin varlığına nazaran önemli olmayacak bir boyutta bulunmaktadır. Rakamsal veçheden Çin’in insani yardımları ve faaliyetleri yüksek bir meblağa ulaşmamaktadır. Somali için Çin, kendisine destek olan ülkelerden birisi olmanın ötesinde derin anlamlar taşımamaktadır. İlişkiler sadece Çin için Somali’den farklı bir mana taşımaktadır. Çin’in Somali’deki varlığı, Afrika’da daha kolay hareket etmesine vesile olacak bir boyut içermektedir.⁴⁵⁵ 2018 sonunda imzalanan anlaşmayla Somali, 31 Çin bandıralı gemiye sahillerinde balıkçılık yapma hakkı vermiştir ve 2019 itibariyle ilgili gemiler faaliyete geçmiştir.⁴⁵⁶ Dünya deniz taşımacılığında ilk sırada yer alan Çin, Afrika’da, Afrika özelinde Doğu Afrika’da ve Doğu Afrika özelinde Somali’de yerel, bölgesel ve küresel barışa hizmet ettiğini savunarak Somali devlet inşa sürecine katkıda bulunduğunu iddia etmektedir.⁴⁵⁷ Ayrıca Somali örneği üzerinden insan haklarının uluslararası savunuculuğunu yaptığını ifade etmektedir.⁴⁵⁸ 2018 sonu itibariyle Somali ile Çin arasındaki ticari alanda işbirliği anlaşması imzalanmıştır ve Çin, gün geçtikçe Somali’yle arasındaki ilişkileri geliştirmektedir.⁴⁵⁹

⁴⁵³ Thakur, a.g.e., 175.

⁴⁵⁴ “Djibouti - China Naval Base” <https://www.globalsecurity.org/military/world/djibouti/forrel-prc-base.htm> [Erişim Tarihi: 02.04.19].

⁴⁵⁵ Thakur, a.g.e., 179-180.

⁴⁵⁶ “China will start fishing along Somalia’s coastline just as piracy makes a comeback” <https://qz.com/africa/1506419/somalia-gives-fishing-license-to-31-china-vessels/> [Erişim Tarihi: 02.04.19].

⁴⁵⁷ “China vows to support Somalia’s peace, reconstruction” http://www.xinhuanet.com/english/2017-09/29/c_136649211.htm [Erişim Tarihi: 02.04.19].

⁴⁵⁸ “Ambassador Qin Jian: Promoting the All-round Development of Human Rights” http://so.chineseembassy.org/eng/zsgx_1/t1626912.htm [Erişim Tarihi: 02.04.19].

⁴⁵⁹ “Ambassador Qin Jian: Firmly Support Multilateral Trade, Open a New Chapter of Friendly Cooperation” http://so.chineseembassy.org/eng/zsgx_1/t1605897.htm [Erişim Tarihi: 02.04.19].

4. TÜRKİYE-SOMALİ İLİŞKİLERİ

1960'lardan itibaren Afrika'yla ilişkilerini yükseltmeyi başta TDP'nin çok boyutlu hale getirilmesi olmak üzere çeşitli sebeplerle arzulayan Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında oluşan uygun uluslararası ortamı, 2000 sonrası dönemde doğru şekilde değerlendirmiş ve kıtayla ilişkilerini yüksek seviyeye çekmiştir. Türkiye'nin Somali'yle kurduğu ilişkiler, 2000 sonrası dönemde Afrika'yla kurduğu ilişkilerin bir uzantısı olarak gelişmiş ve hâlihazırdaki vaziyetini almıştır. Türklerin devleti olmaklığıyla Türkiye'nin Somali'yle yaklaşık beş yüz yıllık bir ilişki geçmişi bulunmaktadır. İlişkilerin Türkiye Cumhuriyeti kurulana değin bölümü, Somali Tarihi başlığı altında incelenmiştir. Mevzubahis sebepten ötürü bu bölümde Cumhuriyet dönemindeki ilişkiler incelenmiştir. Cumhuriyet döneminde ilişkilerde ise Türkiye'nin Somali'yi TDP'nin temel hareket sahalarından biri haline getirdiği 2011 yılı milat kabul edilerek bir tasnife gidilmiştir. Bundan ötürü dönem 1960-2011 ve 2011- 2019 olmak üzere ikiye ayrılarak izah edilmiştir.

4.1. Diplomatik İlişkiler

Türkiye, Somali'yle ilk diplomatik ilişkilerini 1980'lerin başında büyükelçilik düzeyinde kurmuştur. Siad Barre iktidardan çekilmek zorunda kalana kadar sürdürülen ilişkiler 1993'de ülkede meşru bir hükümet kalmaması üzerine askıya alınmış ve 2011 yılına kadar resmi ilişki olmaması durumu sürdürülmüştür. 1981 yılında ilk Mogadişu Büyükelçisi olarak Mehmet Sıtkı Coşkun'la açılan büyükelçilik, Coşkun'un ardından Nejat Taylan'ın atanmasıyla varlığını genişletmiştir. Hikmet Sengeç ise Türkiye'nin yeniden ilişki kuracağı tarihe kadar son Mogadişu büyükelçisi olmuştur. 2011'de ise C. Kani Torun'un atanmasıyla ilişki büyükelçilik düzeyinde yeniden başlatılmıştır.⁴⁶⁰ İnsani diplomasi merkezinde başlayan ilişkiler, Türkiye'nin odağını genişletmeyi seçmesiyle devlet inşası merkezinde mevcudiyetini sürdürmektedir. Hâlihazırda Somali, Türkiye'nin temel dış politika hareket sahalarından biri olma hüviyetini haizdir.

⁴⁶⁰ “Büyükelçilik Tarihi ve Önceki Büyükelçilerimiz”

<http://mogadisu.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> [Erişim Tarihi: 27.05.19].

4.1.1. 1960-2011 Arası Dönemde Türkiye Somali İlişkileri

Afrika kıtasında dekolonizasyon sürecine kadar Türkiye'nin sömürge durumunda olan ülkelerle ciddi bir ilişkisi söz konusu olmamıştır. Bununla birlikte TDP'nin en temel prensibi olan “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” uyarınca Türkiye, Afrikalı ülkelerin bağımsızlıklarına kavuşmalarını destekleyici bir tutumla hareket etmiştir. Dekolonizasyon sürecinin hızlandığı 1960'larda birçok Türk uzman çeşitli Afrika ülkelerinde devlet kademelerinde danışmanlık faaliyeti icra etmiştir. Somali ile ilk ciddi temas, danışmanlık faaliyeti sunulması şeklinde gerçekleşmiştir. 1964 yılında BM'nin de müdahil olduğu bir süreçle Türk bir personel, Somali kalkınma planının hazırlanmasında görev alarak Somali İktisadi Müşavirliği görevini üstlenmiştir.⁴⁶¹

1960 yılında bağımsızlığı kazanan ve 9 yıllık demokrasi deneyiminin ardından Sovyet Kampı'na dâhil olan Somali ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilerin gerçek anlamda başlaması ise Somali'nin Sovyet Kampı'ndan çıkmasının ardından 1981 yılında karşılıklı olarak büyükelçilik açılmasıyla başlamıştır. Büyükelçilik açılana kadar Somali'yle olan münasebetler gazetelerin dünyadan haberler bölümünde Somali'ye dair çıkan haberler düzeyinde kalmıştır.⁴⁶² Somali'den Türkiye'ye ilk üst düzey ziyaret 1985 yılında gerçekleşmiştir. 1985'te Somali Savunma Bakanı Ali Samantar, Türkiye'yi ziyaret ederek ilişkilerini geliştirmek istediklerini belirtmiştir.⁴⁶³ Ancak ilişkiler tesis edildikten sonra kısa süre içinde Somali'de başlayan iç savaş ve Türkiye'nin iç siyasetinde yaşanan problemler ilişkilerin derinleştirilmesine müsaade etmemiştir. Dönemde Somali Devlet Başkanı Barre, 1987 yılının Haziran ayında Türkiye'yi ziyaret ederek çeşitli görüşmeler gerçekleştirmiştir. 12-15 Haziran tarihleri arasında dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in resmi konuğu olan Barre, Doğu Afrika'dan Türkiye'yi ziyaret eden ilk devlet başkanı olmuştur.⁴⁶⁴ 1993 yılına kadar faal halde bulunan Mogadişu

⁴⁶¹ “Somali'nin Kalkınma Planını Atilla Sönmez Yapacak”, *Milliyet Gazetesi*, 21.01.1964, 7; “Olaylar ve İnsanlar”, *Milliyet Gazetesi*, 24.03.1964, 4.

⁴⁶² “Madagaskar ve Somali Bağımsızlığa Kavuştu”, *Milliyet Gazetesi*, 27.06.1960, 3; “Habeşistan Somali Sınırında Çarpışma Oldu”, *Milliyet Gazetesi*, 01.04.1966, 9. “Somali Cumhurbaşkanı Öldürüldü”, *Milliyet Gazetesi*, 16.10.1969, 1; “Barre Geziye Çıktı”, *Milliyet Gazetesi*, 29.11.1977, 3.

⁴⁶³ “Somali ilişkileri geliştirmek istiyor”, *Milliyet Gazetesi*, 20.01.1985, 9.

⁴⁶⁴ “Siad Barre Geliyor”, *Milliyet Gazetesi*, 11.06.1987, 7; “Somali Cumhurbaşkanı Ankara'da”, *Milliyet Gazetesi*, 12.06.1987, 3; “Barre İstanbul'da”, *Milliyet Gazetesi*, 13.06.1987, 8.

Büyükelçiliği, Somali Diktatörü Siad Barre'nin devrilmesinin ardından güvenlik gerekçesiyle kapatılmıştır.⁴⁶⁵

Barre devrildikten sonra Somali çok kez Türk Basını'nda kendine yer bulmuştur. Haberlerin ekseriyeti BM'nin Somali'deki etkinliği, Somali'deki BM Misyonu'na gönderilen Türk Taburu, Çevik Bir'in komutanlığı ve Somali'deki açlık konularına dair olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevik Bir'in UNOSOM II'nin komutanlığını kabul etmesinin eleştirildiği ve BM kuvvetine dâhil olan Türk Taburu'na saldırı gibi Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren haberlerin dışında BM Harekâtının gündelik faaliyetleri, uğradıkları saldırılar, çabalarının beyhudeliği, kuvvetin durumu, Somalili aktörlerin toplumsal konumu ve Somali'deki kıtlık başta olmak üzere birçok haber Türk kamuoyuna aktarılmıştır.⁴⁶⁶ Bunların yanı sıra General Aideed ile bir röportaj gerçekleştirilerek Türk okuyucuya ulaştırılmıştır.⁴⁶⁷

1991 sonrasında Somali'yle ilişkilerin haber boyutunun ötesine geçmesi, ilk olarak Türkiye'nin Tabur düzeyinde bir birliği BM Misyonu'na göndermesiyle ve dönemin Genelkurmay Harekât Başkanlığı Komutanı Korgeneral Çevik Bir'in UNOSOM II Misyonu'nun komutanlığına atanmasıyla gerçekleşmiştir.⁴⁶⁸ Çevik Bir'in komutanlığı süresince birçok ulusal gazetede Somali'deki durum ve Çevik Bir'in komutanlığıyla alakalı düzinelerce haber çıkmıştır.⁴⁶⁹ Türkiye'nin UNITAF Misyonu'na gönderdiği birlik, 1992-1994 yılları arasında Mogadişu Havalimanı'nın güvenliğinden sorumlu olarak faaliyet göstermiştir.⁴⁷⁰ Türkiye'nin Mogadişu Havalimanı'nı korumakla görevli taburu, aynı zamanda bölge insanına çeşitli yardımlarda bulunarak en azından Mogadişu'da Türklere karşı olumlu bir intiba oluşmasını sağlamıştır.⁴⁷¹ 1993 yılında Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, maiyetinde Milli Savunma Bakanı ve sanatçılarla Türk askerine moral vermek için

⁴⁶⁵ “Türkiye Somali Siyasi İlişkileri” <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-somali-siyasi-iliskileri.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 01.05.19].

⁴⁶⁶ “Somali Komutanlığı Akıl Karı Değil”, *Milliyet Gazetesi*, 27.02.1993, 15 ; “Türk Birliğine Saldırı”, *Milliyet Gazetesi*, 09.11.1993, 15; “Çıkarma Başladı”, *Milliyet Gazetesi*, 09.12.1992, 14; “Somali'ye ABD Askeri”, *Milliyet Gazetesi*, 03.12.1992, 14; “BM, Kovboyculuk Oynuyor”, *Milliyet Gazetesi*, 17.07.1993, 16; “Somali'nin Kalbi Mehmetçiğe Emanet”, *Milliyet Gazetesi*, 19.02.1993, 14; “BM Aidid'i Tanıdı”, *Milliyet Gazetesi*, 23.12.93, 19; “Çevik Bir Soluk Aldırmıyor”, *Milliyet Gazetesi*, 14.06.1993, 14; “Afrika Boynuzu Karıştı”, *Milliyet Gazetesi*, 08.01.1991, 4; “Kazanan Belli Değil”, *Milliyet Gazetesi*, 02.01.1991, 4 ; “Kabile Reisi General”, *Milliyet Gazetesi*, 13.06.1993, 14; Baido'da Fransız Mevzilerine Saldırı”, *Milliyet Gazetesi*, 22.12.1992, 14; “Somali Bataklığı”, *Milliyet Gazetesi*, 13.10.1993, 18; “Bu Bilmece Nasıl Çözülecek”, *Milliyet Gazetesi*, 28.10.1993, 21.

⁴⁶⁷ “ABD'ye Kafa Tutan Adam”, *Milliyet Gazetesi*, 06.12.1993, 4.

⁴⁶⁸ Bir, *a.g.e.*, 29.

⁴⁶⁹ *A.g.e.*, 223-227.

⁴⁷⁰ *A.g.e.*, 46.

⁴⁷¹ “Türk Sevgisi”, *Milliyet Gazetesi*, 20.02.1993, 16.

Somali'yi ziyaret etmiştir.⁴⁷² Ancak ABD'nin çekilme kararının ardından Türkiye de çekilme kararı alarak BM hizmetine verdiği taburunu geri çekmiştir.⁴⁷³ Türkiye, 1980-2000 arasındaki yirmi yıllık süreçte Somali'ye 5 milyon dolarlık yardım gerçekleştirmiştir.⁴⁷⁴

BM'nin Somali'den çekilmesinin ardından Türkiye, Somali ile olan ilişkilerini düşük seviyede tutmuştur. Türkiye, 1998 yılında yürürlüğe konmakla birlikte 2000 sonrası dönemde gerçek karşılığını bulan Afrika Eylem Planı belgesi uyarınca, Afrika'yla ilişkilerin geliştirilmesi sürecinde Somali'yle yeniden ilgilenmeye başlamıştır. Somali, devlet düzeyinde gündeme alınmadan önce 2000'li yıllarda Türk STK'lar bölgede birçok faaliyet gerçekleştirmiştir ancak ciddi bir etki söz konusu olmamıştır. 2009 yılında TFG Cumhurbaşkanı Şeyh Şerif Ahmed Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Ahmed'in ziyareti, ilk yurtdışı ziyareti olarak kayıtlara geçmiştir ve Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik bir takım temasları söz konusu olmuştur.⁴⁷⁵ Dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Türkiye'nin tüm imkânlarıyla Somali'ye yardım etme arzusunda olduğunu dile getiren bir konuşma gerçekleştirmiştir.⁴⁷⁶

Devlet düzeyinde meseleyi ilk ciddi ele alış I. İstanbul Somali Konferansı ile kendini göstermiştir. 2010 yılında 20 Mayıs'ta İstanbul'da düzenlenen I. İstanbul Somali Konferansı'na Somalili aktörlerin yanı sıra 55 Ülke ve 12 uluslararası örgütten katılım gerçekleşmiştir. Siyasi meseleler, güvenlik meseleleri ve Somali ekonomisinin güçlendirilmesi meselesi konferansta bahis konusu edilmiştir.⁴⁷⁷ Konferans ertesinde dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon ortak bir basın toplantısı gerçekleştirmiştir. Dışişleri Bakanı konuşmasında, Türkiye'nin Somali'de kapsamlı bir ulusal uzlaş, güvenliğin temini ve ekonomik kalkınmanın sağlanması yönünde bir politika takip edeceğini bildirerek evvela bölge ülkeleri olmak üzere uluslararası toplumu Somali'de barış ve istikrarın temini için göreve davet etmiştir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti ile Somali Geçiş

⁴⁷² “İnönü Somali'ye Gidiyor”, *Milliyet Gazetesi*, 15.02.1993, 15.

⁴⁷³ Bir, *a.g.e.*, 232.

⁴⁷⁴ *A.g.e.*, 238.

⁴⁷⁵ “Somali Cumhurbaşkanı Sheikh Sharif Ahmed Türkiye'de” <https://www.tccb.gov.tr/haberler--abdullah-gul-/1726/8255/somali-cumhurbaskani-sheikh-sharif-ahmed-turkiyede> [Erişim Tarihi:15.5.19].

⁴⁷⁶ “Somali Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Hassan Sheikh Mohamud Onuruna Verdikleri Resmi Akşam Yemeğinde Yaptıkları Konuşma” <https://www.tccb.gov.tr/konusmalari--abdullah-gul-/1724/17864/somali-federal-cumhuriyeti-cumhurbaskani-sayin-hassan-sheikh-mohamud-onuruna-verdikleri-resmi-aksam-yemeginde-yaptiklari-konusma> [Erişim Tarihi: 15.5.19].

⁴⁷⁷ “Dışişleri Bakanlığı 2010 tarihli ve 107 sayılı Bakanlık Açıklaması” http://www.mfa.gov.tr/no_-107_-20-mayis-2010_-istanbul-somali-konferansi-hk_.tr.mfa [Erişim Tarihi: 02.05.19].

Hükümeti arasında “Askeri Alanda; Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Çerçeve Anlaşması” imzalanmıştır. Dışişleri Bakanı, kendisine yöneltilen bir soruya 2010 yılı için Türkiye’nin Somali’ye 2 Milyon Dolar yardım taahhüdünde bulunduğunu ifade etmiştir.⁴⁷⁸

İstanbul’da düzenlenen konferans, İngiltere’yi rahatsız etmiştir. BBC, konferansa dair yaptığı haberde “*Pazar günü sona erecek konferans için, Somali’nin gerçeklerinden daha uzak bir mekân ve ortam seçilemezdi*” ibaresiyle konferansı haberleştirerek Türkiye’yi Somali gerçeklerine uzak hareket etmekle suçlamıştır.⁴⁷⁹ I. İstanbul Somali Konferansı’nın gerçekleştirilmesine rağmen Somali’ye maddi anlamda çok cüzi bir miktarda yardımda bulunulması, Türkiye’nin Somali’yle ilgilenmeye başladığını ama 2010 itibarıyla ilgisini yüksek seviyede tutmadığını göstermektedir. Ancak 2011 yılında yaşanan kıtlık, Somali’yi sadece TDP’nin değil aynı zamanda Türk kamuoyunun gündemine almasını beraberinde getirmiştir.

4.1.2. 2011-2019 Arası Dönemde Türkiye Somali İlişkileri

Kıtlığa giden süreç ‘Somali Tarihi’ bölümünde ‘Geçiş Hükümetleri Dönemi’ başlığında anlatılmıştır. Eş Şebab’ın ve Eş Şebab’la mücadelenin oluşturduğu kargaşa ortamının üzerine Somali’de kıtlık yaşanması söz konusu olunca milyonlarca Somalili’nin hayatı tehlike altına girmiştir. 2011 yazında Somali’de yaşanan kıtlık 21. Yüzyılın ilk kıtlığı olarak kabul edilmektedir.⁴⁸⁰ Türkiye’nin Somali’yle ilişkilerinde gerçek bir dönüm noktası yaşanan ve ağır sonuçları olan kıtlık olmuştur. Somali’de yaşanan insani krizin çözümüne yönelik ilgi sadece karar alıcı düzeyinde kalmamış ve Türk milleti Somalililere yardım etmek için seferber olmuştur. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, maiyetine ailesi, siyasi parti temsilcileri, sanatçılar ve iş adamlarını alarak 19 Ağustos’ta doğrudan Somali’nin başkentine gitmiştir. Başbakan’ın Mogadişu’ya gitmesi Türkiye’nin Somali’ye karşı ilgisinin boyutunun hem ulusal hem de uluslararası kamuoyuna duyurulması olarak

⁴⁷⁸ “Sayın Bakanımızın İstanbul Somali Konferansı Sonrası BM Genel Sekreteri ile Yaptığı Ortak Basın Toplantısı, 22 Mayıs 2010“ http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-istanbul-somali-konferansi-sonrasi-bm-genel-sekreteri-ile-yaptigi-ortak-basin-toplantisi_-22-mayis-2010.tr.mfa [Erişim Tarihi: 02.05.19].

⁴⁷⁹ “ ‘Somali Konferansı’ İstanbul’da başladı” https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/05/100521_somalia_conference [Erişim Tarihi: 02.05.19] .

⁴⁸⁰ “Famine in Somalia: causes and solutions” <https://www.oxfam.org/es/node/3573> [Erişim Tarihi: 09.05.19].

karşımıza çıkmaktadır. Zira Başbakan'ın Somali ziyareti Barre sonrası dönemde ilk kez Afrika kıtası dışından bir liderin Mogadişu'yu ziyareti olmuştur.⁴⁸¹

Erdoğan, Foreign Policy Dergisi'nde "Somali'nin Gözyaşları" isimli bir yazı kaleme alarak, uluslararası toplumu Somali için göreve çağırarak kıtlığa giden sürecin siyasete ilişkin altyapısından bahsetmiştir. Güvenlik ve istikrar tesis edilmeden Somali'de aynı problemlerin tekrarlanacağını altını çizen Erdoğan, Türkiye'nin Somali'de kısa süre içinde gerçekleştirdiği faaliyetlerin yalnızca kıtlığın etkisini ortadan kaldırmaya yönelik faaliyetler olmadığını, aynı zamanda güvenlik ve istikrara katkı sunan faaliyetler olduğunu belirtmiştir.⁴⁸² Somalili karar alıcılar Türkiye'nin çabalarını memnuniyetle karşılayarak Türkiye'yi 'Stratejik Ortak' olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.⁴⁸³

Türkiye, Kızılay ve AFAD başta olmak üzere devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla acil insani yardım kategorisine giren ihtiyaçları Somali'ye göndermeye başladıktan kısa bir süre sonra 1993'de kapattığı Büyükelçiliğini yeniden ve diğer uluslararası aktörlerin aksine Nairobi'de değil Mogadişu'da açmış ve Büyükelçi olarak Yeryüzü Doktorları Derneği'nin bilinen isimlerinden Cemalettin Kani Torun'u atamıştır.⁴⁸⁴ C. Kani Torun'un ardından atanan Dr. Olgan Bekar, 2019 yılına kadar Somali Büyükelçiliği görevini sürdürmüştür. 2019 başında atanan Sn. Mehmet Yılmaz hâlihazırda büyükelçilik görevini icra etmektedir.

2011'den itibaren Sağlık Bakanlığı, Sahra Hastaneleri kurarak Somalililere çeşitli sağlık hizmetleri sunmaya başlamıştır. Kızılay Mogadişu'da 20 bin kişilik bir kamp açarak yerinden edilmiş Somalililere destek olmaya başlamış ve aynı tesis ile yetimhanelerin günlük yemek ihtiyaçlarını temin etmeye başlamıştır. Çeşitli tarım projeleri başlatılarak gelecekte yaşanması muhtemel kıtlıkların önüne geçilmek istenmiştir. Su kuyusu açma ve asfalt yol yapımı başta olmak üzere birçok altyapı projesi süreçte çeşitli devlet kurumlarının öncülüğünde gerçekleştirilmiştir.⁴⁸⁵

⁴⁸¹ "Başbakan Somali'de" <https://www.sabah.com.tr/dunya/2011/08/19/basbakan-somalide> [Erişim Tarihi: 09.05.19].

⁴⁸² Recep T. Erdoğan, "The Tears of Somalia" <https://foreignpolicy.com/2011/10/10/the-tears-of-somalia/> [Erişim Tarihi: 09.05.19].

⁴⁸³ "Türkiye ile Somali stratejik ortak" <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-ile-somali-stratejik-ortak/364131> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

⁴⁸⁴ "Türkiye'nin ilk Somali Büyükelçisi belli oldu" <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiyenin-ilk-somali-buyukelcisi-belli-oldu-18719810> [Erişim Tarihi: 09.05.19].

⁴⁸⁵ "No: 49, 16 Şubat 2014, Ülkemizin Somali'ye yapmakta olduğu yardımlar hk." http://www.mfa.gov.tr/no_-49_-16-subat-2014_-ulkemizin-somali_je-yapmakta-oldugu-yaridimlar-hk.tr.mfa [Erişim Tarihi: 09.05.19].

THY'nin Mogadişu'ya sefer açmasıyla Somali ile dünya arasındaki doğrudan bağlantı yeniden sağlanmıştır.⁴⁸⁶ YTB tarafından koordine edilen Türkiye Bursları programı başta olmak üzere çeşitli programlarla Somalililerin Türkiye'ye getirilerek eğitim almaları sağlanmıştır.

Eğitim sadece ilkokul, ortaokul, lise, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde kalmamıştır. Süreçte Dışişleri Bakanlığı, Somalili personelleri Diploması Akademisi'nde yetiştirmeye başlamış, Milli Savunma Bakanlığı Somalili Subayların daha iyi eğitim almaları adına çeşitli sayılarda Somalili'yi Türkiye'de çeşitli eğitimlere dâhil etmiştir. Aynı durum Emniyet teşkilatı için de söz konusu olmuş, Somali'de etkin bir polis gücü kurulması adına Somalililer İçişleri Bakanlığı'nın çeşitli eğitimlerine dâhil edilmişlerdir. Ancak Ordu'da gerçekleşmesi gereken gelişimin salt Türkiye'ye öğrenci getirilmesi yöntemiyle olması iktiza edenden yavaş gerçekleşeceğinin görülmesi üzerine Somali Ordusu'nun teşkili adına Mogadişu'da Harp Okulu, Subay Okulu ve Er Eğitim Tesisi'ni kapsayan TAEM açılmıştır. 2013 yılında Eş Şebab'ın doğrudan Türk Büyükelçiliği'ni hedef alması ve bir özel harekât polisinin şehit olması, Türkiye'nin kararlılığının ciddi bir sınanma geçirdiği menfur bir hadise olarak kayıtlara geçmiştir.⁴⁸⁷ Türkiye, Eş Şebab'ın meydan okumasına yurtdışındaki en büyük Misyonu'nu Başbakan Erdoğan'ın katıldığı bir törenle Mogadişu'da açarak cevap vermiş ve Somali'de devletin işler hale gelmesi adına sürdürdüğü faaliyetlerinden vazgeçmeyeceğini göstermiştir.⁴⁸⁸ Türkiye'nin faaliyetlerinden müteşekkird olduklarını Somalili karar alıcılar çeşitli vesilelerle dile getirmişlerdir.⁴⁸⁹ TİKA'nın Mogadişu Ofisi'nin açılması, Kızılay ve AFAD başta olmak üzere acil insani yardım kuruluşlarının gerçekleştirdiği faaliyetlerin ötesinde Türkiye'nin Somali'de geçici insani yardım aktörü olarak değil kalıcı ve devlet inşaa sürecinin önemli bir aktörü olacağının emaresi olarak görülmüştür.

Somaliland ile Somali arasındaki görüşmeler Türkiye'nin arabuluculuğunda yeniden başlatılarak ulusal mutabakat sağlanması adına çaba sarf edilmiştir. 2019 itibarıyla

⁴⁸⁶ "THY Mogadişu Seferlerine Başladı"

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/03/120306_turkish_airlines [Erişim Tarihi: 09.05.19].

⁴⁸⁷ "Elçiliğe hain saldırı: 1 şehit" <http://www.milliyet.com.tr/elcilige-hain-saldiri-1-sehit/gundem/detay/1742622/default.htm> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

⁴⁸⁸ "Cumhurbaşkanı Erdoğan Somali'de Büyükelçilik açtı, 9 anlaşmayı imzaladı"

<https://www.haberturk.com/dunya/haber/1248751-cumhurbaskani-erdogan-somalide-buyukelcilik-acti-9-anlasmayi-imzaladi> [Erişim Tarihi: 09.05.19].

⁴⁸⁹ "'Erdoğan Somali'nin fatihi'" <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/erdogan-somali-nin-fatihi/232798> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

Somali Eski Büyükelçisi Dr. Olgan Bekar, Somali-Somaliland Görüşmeleri özel temsilcisi sıfatıyla çözüm ve uzlaşi için çaba sarf etmektedir.⁴⁹⁰ Somalililerin asgari müşterekte buluşturulması amacıyla Somalili aktörlerin davet edildiği Somali Konferansları düzenlemiştir. Ayrıca başta BM olmak üzere uluslararası toplantılarda Somali'ye dikkat çekilerek uluslararası kamuoyunun ilgisinin Somali'ye çekilmesi amaçlanmıştır. Mogadişu Havalimanı ve Deniz Limanı İşletmeleri Türk şirketler tarafından üstlenilerek Federal Hükümet'in yoksun olduğu ciddi bir maddi kaynağa ulaşması sağlanmış, Türkiye- Somali İş Konseyi teşkil edilerek hem Türk işadamlarının Somali'de yatırım yapmaları hem de Somalili iş adamlarının Türkiye'de yatırım yapmaları adına zemin oluşturulmuştur. Türkiye ile Somali arasındaki ticaret hacmini gösteren Tablo 3.1'de görülebileceği üzere Türkiye ile Somali arasındaki ticaret hacmi aritmetik değil geometrik bir artış göstermiştir ve artmaya devam etmektedir. Somali'nin en çok ithalat yaptığı 2. Ülke ve en çok ihracat yaptığı 5. Ülke Türkiye olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁹¹ Bununla birlikte aynı ya da benzer durumun Somali'nin Türk ticaretindeki konumu için söylenemeyeceği açıktır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, *“Türkiye, tüm devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşlarıyla resmi ve gönüllü çalışanlarıyla Somali'nin yeniden inşasına omuz veriyor. Somali, ülkemizin Afrika kıtasına yönelik bakış açısının, bizim Afrikalı kardeşlerimizle kurmak istediğimiz ilişkinin adeta sembolü olmuştur. Uluslararası toplumla ve bölge ülkeleriyle işbirliği halinde inşallah Somali huzura erene, tam bir barış ve istikrar ülkesi haline gelene kadar bu çalışmalarımızı devam ettireceğiz.”* sözleriyle ilişkinin mevcut durumunu izhar etmiştir.⁴⁹² Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın, 2016 yılında Türkiye'nin Somali'deki durumunu: *“Türkiye bu tarihten itibaren (2011) hem devlet hem de sivil toplum ve insani yardım kuruluşları olarak, Somali halkının temel ihtiyaçlarının karşılanması, güvenlik, eğitim, sağlık, kurumsal kapasite arttırımı, devlet kurumlarının inşası, yol, liman, hava alanı, balıkçılık ve enerji konularında yoğun bir çaba sarf etmiştir. Bugün 2011 yılıyla kıyaslandığında Somali çok daha iyi bir yerde bulunmaktadır. Nitekim bunu 2015*

⁴⁹⁰ Bahsedilen sıfat Sn. Büyükelçi'nin sosyal medya hesabında yer almaktadır.
<https://twitter.com/olganbekar> [Erişim Tarihi: 09.05.19].

⁴⁹¹ Yücel Akova, *Somali Ülke Bülteni* (Ankara: Ekonomi Bakanlığı, İhracat Genel Müdürlüğü, 2018), 8-9.

⁴⁹² “Somali 6. Yüksek Düzeyli Ortaklık Forumu'nda Yaptıkları Konuşma”
<https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/39904/somali-6-yuksek-duzeyli-ortaklik-forumunda-yaptiklari-konusma> [Erişim Tarihi: 15.5.19].

*Ocak ayında yaptığımız Somali ziyaretinde bizzat yerinde görme imkânımız oldu*⁴⁹³ sözleriyle ifade etmiştir ve Türkiye, hâlihazırda Somali ile ilişkilerini olabilecek en yüksek seviyede tutmaktadır.

Tablo 3. 1: Türkiye-Somali Ticareti

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim
2001	198	318	516
2005	2,207	839	3,562
2010	4,810	1,361	6,171
2011	39,548	2,465	42,013
2012	43,788	1,165	44,953
2013	58,315	1,052	59,397
2014	62,119	1,523	63,642
2015	71,035	1,343	72,378
2016	115,882	2,156	118,038
2017	143,026	1,030	144,055
2018(Ocak Haziran)	88,316	3,441	91,757

Akova, Yücel. *Somali Ülke Bülteni*. Ankara: Ekonomi Bakanlığı, İhracat Genel Müdürlüğü, 2018. (1.000 ABD Doları)

İlişkinin yüksek seviyede tutulduğu ve bu minvalde sürdürülmek istendiği Somalili karar alıcıların söylemlerinde de görülmektedir. Mevcut Somali Başbakanı Khayre, “*Türk halkına minnettarız*”⁴⁹⁴ ve Cumhurbaşkanı Farmajo, “*Türkiye bize yardım eli uzatan tek ülke oldu*”⁴⁹⁵ açıklamalarıyla ilişkinin mevcut durumunu ortaya koyan açıklamalar gerçekleştirmişlerdir. İlişkinin boyutu karar alıcıların söylemlerinde kalan bir çerçevede değildir. Somalililer, Türkiye’yi yakından takip etmektedir ve Türk isimleri Somalililer arasında popüler isimler haline gelmiş haldedir. En bariz ve

⁴⁹³ “Türk ve Somali halkları arasında yeni ve güçlü bağlar kurulmaktadır”

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-ve-somali-halklari-arasinda-yeni-ve-guclu-baglar-kurulmaktadır/525881> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

⁴⁹⁴ “Somali Başbakanı Ali Hayri: Somali halkı sonsuza kadar Türkiye’ye minnettar kalacak”

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somali-basbakani-ali-hayri-somali-halki-sonsuz-kadar-turkiyeye-minnettar-kalacak/949999> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

⁴⁹⁵ “Somali Cumhurbaşkanı Farmacu: Türkiye bize yardım eli uzatan tek ülke oldu”

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somali-cumhurbaskani-fermacu-turkiye-bize-yardim-eli-uzatan-tek-ulke-oldu/939237> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

güncel örnek, ‘İstanbul’ isminin Somalili kız çocuklarına en çok verilen isimler arasına girmesidir.⁴⁹⁶ Bahsedilen durum Dr. Olgan Bekar’ın Somali gözlemlerinde de ortaya konulmuştur.⁴⁹⁷ Cumhurbaşkanı Erdoğan, en son 2016 yılında Somali’yi ziyaret etmiştir.⁴⁹⁸ Somali Başbakanı Khayre, 2017’de biri New York’ta ve diğeri Türkiye’de olmak üzere iki defa Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşmüştür.⁴⁹⁹ Somali Cumhurbaşkanı Farmajo 2017’de bir defa ve 2018’de iki defa Türkiye’yi ziyaret etmiştir.⁵⁰⁰

4.2. Türkiye’nin Somali’de Yürüttüğü Faaliyetlerin Genel Perspektifi

Şekil 3. 1 : Türkiye’nin Somali’de Yürüttüğü Faaliyetlerin Gruplandırılması:

Araştırmacı tarafından Türkiye’nin faaliyetlerine göre oluşturuldu.

Türkiye’nin 2011’den günümüze Somali’de ve Somali için yürüttüğü faaliyetler şekil 3.1’de görülebileceği üzere en temelde acil insani ihtiyaçların giderilmesi,

⁴⁹⁶ “Somali’de kız çocuklarının popüler ismi: İstanbul“ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalide-kiz-cocuklarinin-populer-ismi-istanbul/1196335> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

⁴⁹⁷ “Cumhurbaşkanı Erdoğan Somali’ye umut oldu” <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-somaliye-umut-oldu/1059396> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

⁴⁹⁸ “Cumhurbaşkanı Erdoğan Somali’de” <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/44254/cumhurbaskani-erdogan-somalide> [Erişim Tarihi: 15.5.19].

⁴⁹⁹ “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Somali Başbakanı Hayri’yi Kabul Etti” <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/83566/cumhurbaskani-erdogan-somali-basbakani-hayriyi-kabul-etti> [Erişim Tarihi: 15.5.19]; “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Somali Başbakanı Hayri’yi Kabul Etti” <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/86102/cumhurbaskani-erdogan-somali-basbakani-hayriyi-kabul-etti> [Erişim Tarihi: 15.5.19].

⁵⁰⁰ “Somali Cumhurbaşkanı Muhammed Cumhurbaşkanlığı Külliyesinde” <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/74908/somali-federal-cumhuriyeti-cumhurbaskani-muhammed-abdullah-muhammed-farmajonun-ulkemizi-ziyareti> [Erişim Tarihi: 15.5.19]; “Türkiye-Afrika ilişkileri 2018’de hız kazandı” <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-afrika-iliskileri-2018de-hiz-kazandi/1346417> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

Somali'nin uluslararası kamuoyunda gündem haline getirilmesi ve Somali'de devlet inşa sürecine katkıda bulunulması olarak üç başlık altında toplanması mümkün faaliyetlerdir. Mevzubahis üç başlık kendi içinde farklı alt başlıklara ayrılmaktadır. İnsani yardım, Somalili fertlerin hayatlarına doğrudan dokunan yardımlar ve ülkenin bütününde etkisi daha uzun sürede görülebilecek kalkınma yardımları olarak ikiye ayrılmaktadır. Somali'nin uluslararası kamuoyunda gündem haline getirilmesi, hem Somali adına çeşitli konferans ve toplantıların tertip edilmesi hem de BM gibi uluslararası örgütlerin rutin olarak gerçekleştirdiği toplantılarda Somali'ye dikkat çekilmesi olarak ikiye ayrılmaktadır. Somali devlet inşa sürecine katkıda bulunulması ise güvenliğin tesisi, ekonominin işler hale getirilmesi, devletin kurumsallaştırılması ve Somali'de ulusal mutabakat sağlanması olarak dörde ayrılmaktadır. Türkiye'nin Somalililer nezdinde en çok karşılık gören faaliyetlerinden olan eğitim ve altyapı hizmetleri hem İnsani Yardım hem de Somali devlet inşa sürecine katkıda bulunulması başlıklarının altında bulunmaktadır. Kısa vadede etkisini gösteren eğitim faaliyetleri ve yardım altyapısının oluşturulması İnsani Yardım'a, orta-uzun vadede etkisini gösteren eğitim faaliyetleri ve genel anlamıyla altyapının kurulması ise Somali devlet inşa sürecine dâhildir.

4.3. Somali'de Türkiye Tarafından Gerçekleştirilen Projeler ve Yürütülen Faaliyetler

TİKA'nın Mogadişu Program Koordinasyon Ofisi, 12 Eylül 2011'de açılmıştır. Ayrıca Hargeysa'da İrtibat Ofisi bulunmaktadır. Ofisin açılmasını müteakip acil insani yardımlar, kalkınma yardımları, altyapı çalışmaları, eğitim merkezlerinin inşa ve tamiri kısa sürede gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Ayrıca çeşitli seviyelerde ve farklı bilim sahalarında binlerce Somalili'ye burs sağlanarak gerek Somali'de gerekse Türkiye'de eğitim almaları sağlanmıştır. Güvenliğin tesisi için ordu ve polis teşkilatının işler hale getirilmesi, ekonominin canlanması ve Somali'de devletin kurumsallaşması için çeşitli danışmanlık ve eğitim faaliyetlerinin gerçekleşmesi Türkiye'nin Somali devlet inşa sürecine müdahil olduğu alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Türkiye, anlatılan çabalarının dışında 2009'dan bu yana Somali sahillerinde deniz haydutluğuyla mücadele maksadıyla uluslararası misyonlara askeri gemiler göndermektedir.

Ancak süreç Somali'nin Türkiye'nin gündemine girmesinden evvel başlamıştır ve tam olarak Somali'de devlet inşa süreciyle ilişkili değildir. TSK'nın deniz

unsurlarının deniz haydutluğuyla mücadelesi bölgeyi kullanan Türk gemilerinin ve uluslararası gemilerin güvenliği, Türkiye'nin menfaatlerinin uluslararası sularda takibi ve Türkiye'nin küresel/bölgesel düzeyde güvenliğe katkısı ile alakalıdır. Yıllık yaklaşık 400 Türk bandıralı gemi Süveyş Kanalı'nı kullanmaktadır.⁵⁰¹ 2019 itibarıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi söz konusu görevin tezkeresini bir yıllığına daha uzatmıştır.⁵⁰² Devlet kurumlarının faaliyetleri tek bir başlık altında tasnif edilmiş ve kurum bazında ayrılmamıştır.

2011 yılında Türkiye'nin kalkınma yardımlarından en çok yararlanan 4. Ülke Somali olmuştur.⁵⁰³ Mogadişu şehir içi yollarının fizibilite çalışması Türkiye tarafından yapılmıştır. Yolların asfaltlanması ve asfaltlanan yolların bakımı için gerekli altyapının kurulması fizibilite çalışmasına dâhildir. Yaşanan kuraklığın ortaya çıkardığı problemlerin çözümü adına 10.000 m² lojistik merkezi ile 5.000 m² malzeme deposu inşa edilmiş ve 45 lojistik personeli görevlendirilmiştir. 12.000 kişiye barınma imkânı veren 2.000 çadırılık bir transfer kampı kurularak her bir çadıra 5 adet battaniye, 1 adet mutfak seti ve 1 adet gıda kolisinden oluşan yardım malzemeleri dağıtılmıştır. 5.870 küçükbaş ve 750 büyükbaş olmak üzere toplam 6.620 kurbanlık hayvanın (11.120 hisse) kesimi gerçekleştirilerek Somalililere ulaştırılmıştır. Mobil fırın ve mutfaklar kurularak binlerce kişiye günlük yemek dağıtımı gerçekleştirilmiştir. 12 kargo uçağı ve 8 gemi dolusu yardım malzemesi Somali'ye gönderilerek kamplara ve halka dağıtılmıştır. 2 Sahra hastanesi inşa edilmiş ve 8 adet tam donanımlı ambulans bölgeye gönderilmiştir. 143 doktor ve sağlık personeli inşa edilen sahra hastanelerinde görevlendirilmiştir. Süreçte 70.786 kişinin muayenesi, 2.895 kişinin müşahade altına alınması, 60 kişinin cerrahi operasyonu gerçekleştirilmiştir. Somali'den 41 hasta ve 30 refakatçisi Türkiye'ye getirilerek tedavileri sağlanmıştır. Su kuyusu açmak için su sondaj makineleri, kaldıraçlar ve 7 adet arazi aracı sevk edilmiştir.⁵⁰⁴ En az gelişmiş ülke (EAGÜ) yardımlarında 93 Milyon 390 Bin 644 Dolar Somali'ye aktarılmıştır. Ayrıca 50 Bin ton A kotası şeker hibe edilmiştir.⁵⁰⁵

⁵⁰¹ İlhan Tabur, Mehmet N. Tağ, Nejat A. Demirhan, "Korsanlık ve Deniz Haydutluğu ile Mücadele: Somali Örneği ve Türkiye'nin Katkıları", *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 2, S.1 (2016): 5-6.

⁵⁰² "Aden Körfezi Tezkeresi Resmi Gazete'de" <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/aden-korfezi-tezkeresi-resmi-gazetede/1387643> [Erişim Tarihi: 13.05.19].

⁵⁰³ TİKA, *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2011* (Ankara: 2012), 7.

⁵⁰⁴ A.g.e., 34- 48.

⁵⁰⁵ A.g.e., 87-99.

Devlet kurumlarının yardımlarının yanı sıra Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının Somali'ye yardımlarının koordinasyonu gerçekleştirilmiştir. 2011 yılında Türk STK'lar, en fazla etkin olduğu yer olan Somali'de 58 Milyon dolarlık yardım faaliyetinde bulunmuştur.⁵⁰⁶ Ayrıca 21 Eylül 2011'de BM Genel Kurulu'nda dönemin Başbakanı Erdoğan, konuşmasının merkezine 'Somali'de yaşanan insanlık dramı' meselesini alarak uluslararası toplumun Somali'ye gereken ilgiyi göstermediği ifade etmiştir.⁵⁰⁷ BM'nin yanı sıra Müslüman ülkelerin de harekete geçmesini arzulayan Türkiye, acil gündem ile İİT'yi toplantıya çağırarak, 57 üye ülkenin Somali'ye yardım etmesini arzuladığını İstanbul'da gerçekleşen toplantıda dile getirmiştir.⁵⁰⁸ Türkiye'de açılan yardım kampanyalarıyla 365 Milyon dolarlık yardım toplanmış ve Somali'ye ulaştırılmıştır.⁵⁰⁹

2012 yılında EAGÜ yardımlarından en çok yararlanan 2. ülke Somali olmuştur.⁵¹⁰ Zeyla kentinde bir okul ve yurdun bakım onarımı yapılmıştır. 19 derin sondaj kuyusu açılarak 126 bin kişinin su ihtiyacı karşılanmıştır.⁵¹¹ 47 Milyon 540 Bin Dolar kamu yardımı gerçekleştirilmiştir. 400 Somalili öğrenci 1 yıllık eğitim için Türkiye'ye getirilmiştir.⁵¹² 17 su kuyusu açılmıştır.⁵¹³ 80 ton ilaç ve tıbbi malzeme hibe edilmiştir.⁵¹⁴ Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının Somali'ye yardımlarının koordinasyonu gerçekleştirilmiştir. 2012 senesinde ikili yardım kapsamında 86 Milyon 610 Bin Dolar yardım Somali'ye ulaştırılmıştır.⁵¹⁵ Ayrıca 31 Mayıs-1 Haziran tarihleri arasında II. İstanbul Somali Konferansı gerçekleştirilmiştir. Somali'nin geleceğinin ulusal ve uluslararası birçok temsilcinin katılımıyla konuşulduğu etkinliğin ana gündem maddeleri su, enerji, yol ve dirençlilik olarak

⁵⁰⁶ TİKA, *a.g.e.*, 70-77.

⁵⁰⁷ "Recep Tayyip Erdoğan'ın 22 Eylül 2011 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yaptığı konuşma"

https://tr.wikisource.org/wiki/Recep_Tayyip_Erdo%C4%9Fan%27%C4%B1n_22_Eyl%C3%BCl_2011_tarihinde_Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_Genel_Kurulu%27nda_yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1_konu%C5%9Fma [Erişim Tarihi: 11.05.19].

⁵⁰⁸ "Somali kıtlığı İKÖ gündeminde"

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/08/110817_somalia_turkey [Erişim Tarihi: 11.05.19].

⁵⁰⁹ Julia Harte, "Turkey Shocks Africa", *World Policy Journal*, C. 29, S. 4 (Kış, 2012 / 2013): 28.

⁵¹⁰ TİKA, *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2012* (Ankara: 2013), 5.

⁵¹¹ *A.g.e.*, 23-32.

⁵¹² *A.g.e.*, 57-58.

⁵¹³ *A.g.e.*, 109.

⁵¹⁴ *A.g.e.*, 129.

⁵¹⁵ *A.g.e.*, 95.

belirlenmiştir.⁵¹⁶ Çeşitli seviyelerdeki 1200 Somalili öğrenci tam burslu olarak Türkiye’ye eğitim almaya getirilmişlerdir.⁵¹⁷

2013 yılında ikili yardımlardan en çok yararlanan 4. ülke Somali olmuştur.⁵¹⁸ Diğer tüm yardımların haricinde Somali’ye 15 Milyon Dolar bütçe desteği sağlanmıştır.⁵¹⁹ 5 adet su kuyusu açılmıştır. 4 Devriye Botu hibe edilmiştir. 110 Somalili askeri personele dil eğitimi ve subaylık kursu verilmiştir.⁵²⁰ Mogadişu’da 23 Km yol asfaltlanmıştır. Mogadişu Üniversitesi’ne radyo yapılmıştır. Somali Tarım Okulu kurularak 190 öğrenci eğitilmiştir.⁵²¹ 10 bin ton un hibesi gerçekleştirilmiştir.⁵²² 21 Milyon 790 Bin Dolar Acil Yardım Desteği sunulmuştur. Toplamda 115 Milyon 740 Bin dolar yardım Somali’ye verilmiştir. Türkiye’deki STK’ların 36 Milyon 100 Bin dolar yardımı bölgeye sevk edilmiştir.⁵²³ 2011’de 17 ve 2012’de 315 Somalili öğrencinin faydalandığı Türkiye Bursları programına 2013 yılında 106 öğrenci daha dâhil edilmiştir.⁵²⁴ Ayrıca Türkiye’nin arabuluculuğunda Somali ile Somaliland arasındaki iletişimi yeniden kuran ve uzlaşmanın gerçekleşmesi için gerekli zemini oluşturan ‘Ankara Bildirisi’ imzalanmıştır.⁵²⁵

2014 yılında Türkiye’nin kalkınma yardımlarından en çok yararlanan 4. ülke Somali olmuştur.⁵²⁶ 5 Adet Tam Donanımlı Ambulans, 10 Tane Triporter Motosiklet, 1 Adet İtfaiye Aracı, 1 Adet Minibüs ve 1 Adet Arazi Aracı hibe edilmiştir. Somali Ordusu’nu eğitmek üzere kurulacak tesisin alanın altyapı kurulumu gerçekleştirilmiştir.⁵²⁷ Türk STK’larının 11 Milyon 700 Bin dolarlık yardımı bölgeye ulaştırılmıştır.⁵²⁸ 600 Bilgisayar çeşitli eğitim kurumlarına hibe edilmiştir. Somali Parlamento Binası mimari proje çizimi gerçekleştirilmiştir. Somalili 10 diplomatın eğitimi sağlanmıştır. Somali Sivil Havacılık Binası proje çizimi yapılmıştır. 12 Polis

⁵¹⁶ “II. İstanbul Somali Konferansı “Somali’nin Geleceğine Hazırlık: 2015 için Hedefler”
“<http://www.mfa.gov.tr/2-istanbul-somali-konferansi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

⁵¹⁷ Harte, a.g.e., 32.

⁵¹⁸ TİKA, *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2013* (Ankara: 2014), 5.

⁵¹⁹ A.g.e., 12.

⁵²⁰ A.g.e., 36-44.

⁵²¹ A.g.e., 45-51.

⁵²² A.g.e., 136.

⁵²³ A.g.e., 58-77.

⁵²⁴ Özkan, a.g.e., 91.

⁵²⁵ “Somali ve Somaliland Arasındaki Sorunların Çözümüne Türkiye Katkısı”
<https://www.tccb.gov.tr/haberler--abdullah-gul-/1726/10868/somali-ve-somaliland-arasindaki-sorunlarin-cozumune-turkiye-katkisi> [Erişim Tarihi: 15.5.19].

⁵²⁶ TİKA, *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2014* (Ankara: 2015), 5.

⁵²⁷ A.g.e., 26-32.

⁵²⁸ A.g.e., 53.

eğitimi gerçekleştirilmiştir.⁵²⁹ 420 yetimin bulunduğu Derbil ve İleys Yetimhaneleri geliştirilerek çeşitli giyim malzemeleri hibe edilmiştir. Somaliland'ın Hargeysa şehrinde yer alan Yetimhane Merkezi'nde iki adet ek binanın inşası gerçekleştirilmiştir. Tıpta uzmanlık programlarına çeşitli destekler sağlanmıştır. Çeşitli kamu binalarının yenilenme çalışmaları yapılmıştır. Tarım Okulu'nun mezun sayısı 450'ye ulaşmıştır. 25 Km yol asfaltlanarak 736 güneş enerjisi paneli inşa edilmiştir. Mogadişu Havalimanına çeşitli teknik malzemeler hibe edilmiştir. EAGÜ yardımları kapsamında 74 Milyon 350 Bin Dolar hibe edilmiştir.⁵³⁰

2015 yılında Somali, 314 Milyon 800 Bin dolarla Türkiye'nin en çok yardım yaptığı ülke olmuştur.⁵³¹ Yardım iki taraflı EAGÜ yardımı kapsamındadır. Somalili 2 öğrenciye lisansüstü eğitim bursu verilmiştir. Somali Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nin çevre düzenlemesi ve tıbbi cihazların yerleştirilmesi gerçekleştirilmiştir. Anadolu Ziraat Fakültesi kurulma çalışmaları başlamıştır.⁵³² STK'ların yardımlarının bölgede dağıtımının koordinasyon faaliyetleri yapılmıştır.

Türkiye, 2016 yılında Somali'ye en çok ikili kalkınma yardımı yapan ülke olmuştur. 59 Milyon 630 Bin Dolar hibe edilmiştir.⁵³³ Mogadişu Somali Recep Tayyip Erdoğan Eğitim Araştırma Hastanesi 2016 yılında açılmıştır. Hastane gelişmiş imkânlarla donatılarak ayda ortalama 100 ameliyatın gerçekleşmesine imkân verecek bir altyapıya sahip haliyle Doğu Afrika'nın en teşekküllü hastaneleri arasına girmiştir.⁵³⁴ Mogadişu'da bulunan okullara eğitim öğretim donanımları hibe edilmiş ve 4 su kuyusu açılarak hizmete sunulmuştur.⁵³⁵ Somalili yetkililere yerel yönetimlerin su, atık ve sulama sistemleri hakkında eğitim verilmiş, köye dönüş projesi kapsamında köylere su kuyuları açılmış ve yerel halka tarım fideleri hibe edilmiştir. İç savaşın yetim ve öksüz bıraktığı çocuklara çeşitli yardımlar yapılmıştır. Ayrıca Maarif Vakfı'nın koordinasyonunda Somali'de Fetullahçı Terör Örgütü'nün eğitimden tasfiyesi gerçekleştirilerek terör örgütünün işlettiği okullar Maarif Vakfı

⁵²⁹ TİKA, *a.g.e.*, 87-96.

⁵³⁰ *A.g.e.*, 99-91.

⁵³¹ TİKA, *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2015* (Ankara: 2016), 19.

⁵³² *A.g.e.*, 45- 66.

⁵³³ TİKA, *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2016* (Ankara: 2017), 19.

⁵³⁴ *A.g.e.*, 49.

⁵³⁵ *A.g.e.*, 102.

tarafından devralınmıştır. Çeşitli seviyelerdeki 6 okulda yaklaşık bin öğrenci Eylül ayında eğitime başlamışlardır.⁵³⁶

2017 yılında Somali, 60,64 Milyon Dolarla Türkiye'nin en çok 2. kalkınma yardımı yaptığı ülke olmuştur.⁵³⁷ Mogadişu Recep Tayyip Erdoğan Hastanesi'nde 160 binden fazla insan çeşitli sağlık hizmetleri almıştır. 8 Somalili mühendise atık suların idaresi ve teknolojileri konusunda Türkiye'de eğitim verilmiştir. Mogadişu'da Harp Okulu, Astsubay Okulu ve Er Eğitimi için ihtiyaç duyulan altyapıya sahip tam donanımlı bir asker eğitim merkezi olan TAEM açılmış ve TAEM ilk mezunlarını vermiştir.⁵³⁸ Türkiye, kendi eğittiği Somalili askerlere aynı zamanda askeri donanım sağlamıştır.⁵³⁹ Türk Milli Piyade Tüfegi olarak adlandırılan MPT-76, Somalili askerlere sağlanan askeri ekipman arasında yer almaktadır.⁵⁴⁰ TAEM, 50 Milyon Dolar maliyete sahiptir. Yerleşkenin korunması ve gerekli eğitimlerin verilmesi için gerekli sayıda TSK mensubu tesise konuşlandırılmıştır. 10 binden fazla askerin tesiste ve ardından Türkiye'de eğitim alması öngörülmüştür.⁵⁴¹

Somali İşçi Sendikaları Genel Merkez binasının inşası ve çevre düzenlemesi gerçekleştirilmiştir.⁵⁴² Somalili medya mensuplarına televizyon, radyo, haber ve yeni medya konularında çeşitli eğitimler verilmiştir.⁵⁴³ Yetim ailelerinin geçimi adına çeşitli küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar satın alınarak ailelere hibe edilmiştir. Çeşitli ailelere dikiş makineleri hibe edilmiştir. 90 yeni su kuyusu açılmıştır. Türkiye'ye eğitim için gelen Somalili öğrencilere barınma hizmeti ve çeşitli akademik teşvikler sağlanmıştır.⁵⁴⁴ Maarif Vakfı tarafından işletilen okullar ilk mezunlarını vermişlerdir.⁵⁴⁵ Yunus Emre Enstitüsü, Mogadişu'da bir şube açarak Somalililere

⁵³⁶ "Somali'de FETÖ'ye ait okullar yeniden yapılandırılacak" <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalide-fetoye-ait-okullar-yeniden-yapilandirilacak/632251> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

⁵³⁷ TİKA, *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2017* (Ankara: 2018), 19.

⁵³⁸ A.g.e., 48-54.

⁵³⁹ "Türkiye, Somali Ordusu'nu Silahlandırıyor" <http://iktibasdergisi.com/2018/01/07/turkiye-somali-ordusunu-silahlandiriyor/> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

⁵⁴⁰ "Türkiye'den Somalili askerlere özel eğitim" <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyeden-somalili-askerlere-ozel-egitim/1110996> [Erişim Tarihi: 10.5.19].

⁵⁴¹ "Türkiye'nin Somali'de açtığı yurt dışındaki en büyük üssü hakkında tüm merak edilenler" <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41510485> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

⁵⁴² TİKA, *2017 Raporu*, 56.

⁵⁴³ A.g.e., 68.

⁵⁴⁴ A.g.e., 91-94.

⁵⁴⁵ "Somali'de FETÖ'den Maarif Vakfı'na devredilen okullar" <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/somalide-maarif-vakfina-devredilen-okullar-ilk-mezunlarini-verdi/0/355218> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

Türkçe öğretim faaliyetine başlamıştır.⁵⁴⁶ YEE'nin Mogadişu Şubesi'nin sosyal medya hesabı incelendiğinde Somalice yayın yapıldığı da görülmüştür.⁵⁴⁷ Ayrıca 2017 yılında Başbakan Yardımcısı Veysi Kaynak'ın Somali'yi ziyaretinde 30 milyon dolarlık araç ve ekipman Somali'ye hibe edilmiştir.⁵⁴⁸

2018 yılının Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu, 2019 yılı Mayıs itibariyle yayınlanmamıştır. Dolayısıyla Somali'nin ikili yardımlar arasında kaçınıcı sırada olduğu ve yardımın meblağ bilgisi henüz açıklanmamıştır. Bununla birlikte Türk Ulusal Medyası'ndan takip edilebildiği kadarıyla yine ilk beş arasında olduğu araştırmacı tarafından tahmin edilmektedir. 2018 yılında TAEM mezun vermeyi sürdürmüştür.⁵⁴⁹ TAEM'in çevre düzenlemesi TİKA tarafından gerçekleştirilmiştir. Somali Parlamento Binası'nın inşası sürerken Somali'nin talebi üzerine Geçici bir Parlamento Binası'nın inşasına başlanmıştır.⁵⁵⁰ Güney Somali'de yaşanan selin ardından 1000 aileye gıda yardımı yapılmıştır.⁵⁵¹ Mogadişu Recep Tayyip Erdoğan Hastanesi, ayda yaklaşık 11 bin hastaya hizmet vermiş ve 620 ameliyat gerçekleştirme kapasitesiyle çalışmıştır.⁵⁵² Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, Türkiye'nin Somali'ye desteğini sürdüreceğini 2018 sonunda bir kez daha ifade etmiştir.⁵⁵³ Ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2011'den günümüze başta BM toplantıları olmak üzere uluslararası ve ulusal toplantılarda Somali'ye dikkat çeken birçok konuşma gerçekleştirmiştir. Sene sonunda İstanbul'da "Türkiye Somali İlişkilerinde Gelecek Bakış Açısı" ve kalkınma konularını ele alan Türkiye-Somali Ortaklığı Forumu gerçekleştirilmiştir.⁵⁵⁴ TAEM'de asker eğitiminin yanı sıra Polis

⁵⁴⁶ <https://twitter.com/yeemogadisu/status/932670660333244416> [Erişim Tarihi: 16.5.19].

⁵⁴⁷ <https://twitter.com/yeemogadisu/status/943064097268125696> [Erişim Tarihi: 16.5.19].

⁵⁴⁸ "Somali'ye 30 milyon dolarlık ekipman yardımı ulaştırıldı"

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somaliye-30-milyon-dolarlik-ekipman-yardimi-ulasitildi/786133> [Erişim Tarihi: 11.06.19].

⁵⁴⁹ "Somali Türk Görev Kuvveti Komutanlığında mezuniyet heyecanı"

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somali-turk-gorev-kuvveti-komutanliginda-mezuniyet-heyecani/1224995> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

⁵⁵⁰ TİKA, *Faaliyet Raporu 2018* (Ankara: 2019), 98-99.

⁵⁵¹ *A.g.e.*, 128.

⁵⁵² "Türk hastaneleri Somali halkına umut oldu" <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turk-hastaneleri-somali-halkina-umut-oldu/1019877> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

⁵⁵³ "Milli Savunma Bakanı Akar: Türkiye Somali halkının her zaman yanında yer almıştır"

<https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/11/08/milli-savunma-bakani-akar-turkiye-somali-halkinin-her-zaman-yaninda-yer-almistir> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

⁵⁵⁴ "Türkiye-Somali Ortaklığı: İleriye Doğru' Forumu başlıyor"

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-somali-ortakligi-ileriye-dogru-forumu-basliyor/1326139> [Erişim Tarihi: 11.05.19].

eğitimine de 2018 yılında başlamıştır.⁵⁵⁵ Yunus Emre Enstitüsü, 2018 yılında Türkçe Yeterlilik Sınavı'nı Mogadişu'da yapmaya başlamıştır ve Türkçe öğretim faaliyetlerine devam etmiştir.⁵⁵⁶

4.4. Türkiye'nin Somali'de Yürüttüğü Faaliyetlerin İncelenmesi

Türkiye, kuraklık afetinden bu yana yaklaşık bir milyar dolarlık yardımı Somali'ye doğrudan ulaştırmıştır. Tablo 3.3'te devletin yürüttüğü faaliyetlerin maddi bilançosu ve tablo 3.2'de Türk STK'ların yürüttüğü faaliyetlerin maddi bilançosu verilmiştir. Mantığın en temel prensiplerinden birisi, gerçekleştirilen fiilin etkisinin ortaya konulabilmesi için kıyas yolunun kullanılmasıdır. Kıyas yapabilmek adına Tablo 3.4'te Somali'ye en çok yardım yapan ülkelerin yardımlarının maddi bilançosu verilmiştir. Tabloların tamamı hesaba katıldığında, Türkiye'nin ABD, İngiltere ve AB dışında tüm aktörlerden daha fazla yardım yaptığı açıkça görülebilmektedir. 2014-2018 yılları arasında Somali'ye en çok yardım eden 4. Aktör olan Türkiye'nin ilk üçe girmesi ise kendi iç dinamikleri hesaba katıldığında kısa vadede mümkün görünmemektedir. Arada yarım milyar dolarlık bir fark bulunmaktadır ve kolay kapanabilir bir mahiyet arz etmemektedir. Bununla birlikte ABD, AB ve İngiltere'nin, açıklanan rakamları ilan ederken hangi harcamaları rakamın içine dâhil ettiği bilinmemektedir. Evvelki bölümde AB'nin kurumsallaşma harcamalarına ağırlık verdiği ve bu doğrultuda AMISOM güçlerinin harcamalarının çoğunluğunu karşıladığı tespit edilmiştir. ABD'nin ve İngiltere'nin de AB'ye yakın bir anlayışa sahip olduğu görülmüştür. Aynı zamanda Somalili aktörlerin sıklıkla şikâyet ettiği bir durum olarak uluslararası yardımların aracılar elinde erimesi nedeniyle ve personel giderlerinin etkisiyle esas etkisini gösteremediği iddiası mevcuttur. Türkiye'nin aracı kullanmadığı ve doğrudan bölgede kendisinin faaliyet yürüttüğü bilinmekte ve Somalili aktörlerce takdir edilmektedir. Ancak anlatılan durumun tam olarak verilerle ispat edilebilecek bir karşılığı bulunmamaktadır. Dolayısıyla verilerden yola çıkılarak denilebilir ki, Somali'de en etkin 4. Aktör Türkiye'dir.

⁵⁵⁵ “Türkiye'nin Mogadişu Büyükelçisi Bekar: Biz Somali'de hiçbir aktörle rekabet içinde olmadık” <https://www.aa.com.tr/tr/10-buyukelciler-konferansi/-turkiyenin-mogadisuu-buyukelcisi-bekar-biz-somalide-hicbir-aktorle-rekabet-icinde-olmadik/1233889> [Erişim Tarihi: 11.05.19].

⁵⁵⁶ <https://twitter.com/yeemogadisuu/status/952097766876082176> [Erişim Tarihi: 16.5.19].

Tablo 3. 2: Türk STK'ların 2011-2014 yılları arasında Somali'ye yardımları

Yıllar	Türk STK'ların Somali'ye Yardımları
2011	57,84
2012	26,41
2013	36,10
2014	11,7
Toplam	132,05

TİKA, Türkiye Kalkınma Yardımları Raporları, Ankara: 2011-2014. (Milyon Dolar)

Tablo 3. 3: Türkiye'nin 2011-2017 yılları arasında Somali'ye yaptığı yardımlar

Yıllar	Türkiye'nin Somali'ye Yardımları
2007	3,55
2008	7,51
2009	5,69
2010	5,81
2011	93,39
2012	86,61
2013	115,74
2014	75,4
2015	314,8
2016	59,63
2017	60,6
Toplam	828,73

TİKA, Türkiye Kalkınma Yardımları Raporları, Ankara: 2007-2017. (Milyon Dolar)

Türk Kızılay Derneği'nin Başkanı Dr. Kerem Kınık, Türkiye'nin nevi şahsına münhasır bir yardım modeline sahip olduğunu ve kendi modelini uygulayarak

istediği hedeflere diğer aktörlerden daha hızlı ulaştığını söylemektedir.⁵⁵⁷ Somalili akademisyen A. Elmi, Türkiye’yi Somali’de başarılı kılan modelin, üst yönetimin kararlılığı, doğrudan bölgede çalışmak ve insani yardım, kalkınma ve kurumsallaşma üçlüsünden müteşekkil bütüncül yaklaşım modeli olduğunu ifade etmiştir.⁵⁵⁸ Harte, Türkiye’nin Somali’deki faaliyetlerini değerlendiren çalışmasında birçok kişi ile Türkiye’nin Somali’deki durumunu görüşmüştür. Harte’nin görüştüğü Somalili diplomat Abukar Arman, Türkiye’nin 21 senedir hiçbir aktörün yapamadığını başardığını ve başarıya, altyapı çalışmalarını doğrudan Türkiye’den gelen personelin istihdamı ve Somalililerle işbirliği ile ulaşıldığını, Türkiye’nin çabalarının ekonominin düzelmesine ve toplumun canlanmasına hizmet ettiğini ifade ederek bilhassa eğitim alanında yapılan yardımları öne çıkarmıştır. Harte’ye göre Erdemli Politika Doktrini’nin ilk uygulama sahası Somali olmuştur. Buna göre, Türkiye’nin kendisinden zengin ülkelerden daha fazla yardımı kısa sürede toplaması ve doğrudan ulaştırması, Türkiye’yi Somali’de eşsiz bir konuma yükseltmiştir. Harte’ye göre Türk personelin Mogadişu’da yürüttüğü faaliyetler, durumun uluslararası toplumun tahmin ettiği kadar kötü olmadığını göstererek diğer aktörleri hizmetlerini Mogadişu’ya taşımaya sevk etmiştir. Ayrıca Somalili genç nüfusa sunulan burs imkânlarının yüksekliği Somali’de daha evvel görülmemiş bir boyutta olduğundan Türkiye’ye olan sevgiyi arttırmıştır.⁵⁵⁹

Dr. Olgan Bekar, Türkiye’nin Somali’de herhangi bir gruba yaslanmadan, herhangi bir grupla rekabet etmeden ve meşru hükümeti muhatap alarak çalıştığını ve bunu bilinçli olarak tercih ettiğini ifade etmiştir.⁵⁶⁰ Bingöl, Türkiye’nin vaat eden değil icra eden bir tutumla ve uzlaşmacı bir tavırla Somali’de hareket ettiğini ve Türkiye’nin tavrının Somalililer nezdinde karşılık bulduğunu savunmaktadır.⁵⁶¹ Özkan, Türkiye’nin siyasi retorik yerine doğrudan acil ihtiyaçları bölgede bizzat sahibine ulaştırmasının Türkiye’nin Somalililer tarafından kabulünü getirdiğini ifade

⁵⁵⁷ “Türk Kızılayı Genel Başkanı Kınık: Türk tipi yardım özgün bir model” <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-kizilayi-genel-baskani-kinik-turk-tipi-yardim-ozgun-bir-model/1235446> [Erişim Tarihi: 11.05.19].

⁵⁵⁸ Elmi, *a.g.e.*, 11-17.

⁵⁵⁹ Harte, *a.g.e.*, 29-36.

⁵⁶⁰ “Türkiye’nin Mogadişu Büyükelçisi Bekar: Biz Somali’de hiçbir aktörle rekabet içinde olmadık” <https://www.aa.com.tr/tr/10-buyukelciler-konferansi/-turkiyenin-mogadis-u-buyukelcisi-bekar-biz-somalide-hicbir-aktorle-rekabet-icinde-olmadik/1233889> [Erişim Tarihi: 11.05.19].

⁵⁶¹ Oktay Bingöl, “Somali’de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye’nin Rolü”, *Gazi Akademik Bakış* C. 7 S. 13 (2013):99.

etmektedir.⁵⁶² Ayrıca Türkiye'nin Somalili muhataplarına Batılı aktörlerin aksine uluslararası teamüllere ve nezaket kurallarına riayet eden bir tutumla yaklaşmasının olumlu bir getirisi olduğunu söylemektedir.⁵⁶³ Yükleen ve Zulkarnain, Türkiye'nin kendisine has metodunun Somalililer tarafından mutlulukla karşılandığını ve Türkiye'nin Somalililerin ihtiyaçlarına göre yardım götürdüğünü ifade etmişlerdir.⁵⁶⁴ Shinn, Somalililer nezdinde Türkiye'nin Somali'de gerçek yardım arzusuyla bulunan bir ülke konumunda olduğunu ve Türkiye'nin sahip olduğu konumun Türk STK'ların güçlü desteğiyle kısa sürede ciddi işler yapılmasıyla elde edildiğini ifade etmiştir.⁵⁶⁵ Cannon, Türkiye'nin her türlü riski göze alarak Somali'de doğrudan faaliyet yürütmesini tüm aktörlerin hayranlıkla takdir ettiği bir durum olarak dile getirmiştir. Ayrıca Cannon'a göre Türkiye'nin doğrudan kendi personeliyle sahada faaliyet yürütmesi, Somali için ayrılan kaynakların aracılar elinde erimesinin önüne geçtiği için Türkiye'ye başarıyı getirmiştir.⁵⁶⁶ Aktarılan yorumların ve tablolaştırılan verilerin ışığında Türkiye'nin ciddi bir kaynakla yardım yapmakla birlikte faaliyetlerin en nihayetinde başarılı olarak nitelenebilmesinin sahip olduğu metot ve tutum ile doğrudan alakalı olduğu görülmektedir. Türkiye, kendisinden daha fazla maddi kaynakla faaliyet yürüten aktörlerden daha fazla takdir ve kabul görmüştür. Ayrıca Türkiye, Somali'ye en çok yardım yapan 4. Ülke olmakla birlikte yardımın bütçesine kıyası yapıldığında ilk sıraya çıkmaktadır.

⁵⁶² Özkan, *a.g.e.*, 84.

⁵⁶³ *A.g.e.*, 110.

⁵⁶⁴ Ahmet Yükleen, Mohammed Zulkarnain, "Turkey's Foreign Policy in Somalia", *Journal of Caspian Affairs*, C.1, S. 2 (2015): 108-109.

⁵⁶⁵ David Shinn, "Turkey's Engagement in Sub-Saharan Africa Shifting Alliances and Strategic Diversification", *Chatham House Research Paper* (2015), 8-9.

⁵⁶⁶ Brendon Cannon, "Deconstructing Turkey's Efforts in Somalia", *Bildhaan*, S. 16 (2016): 107.

Tablo 3. 4: 2014-2018 arasında Somali'ye en çok yardım yapan aktörler

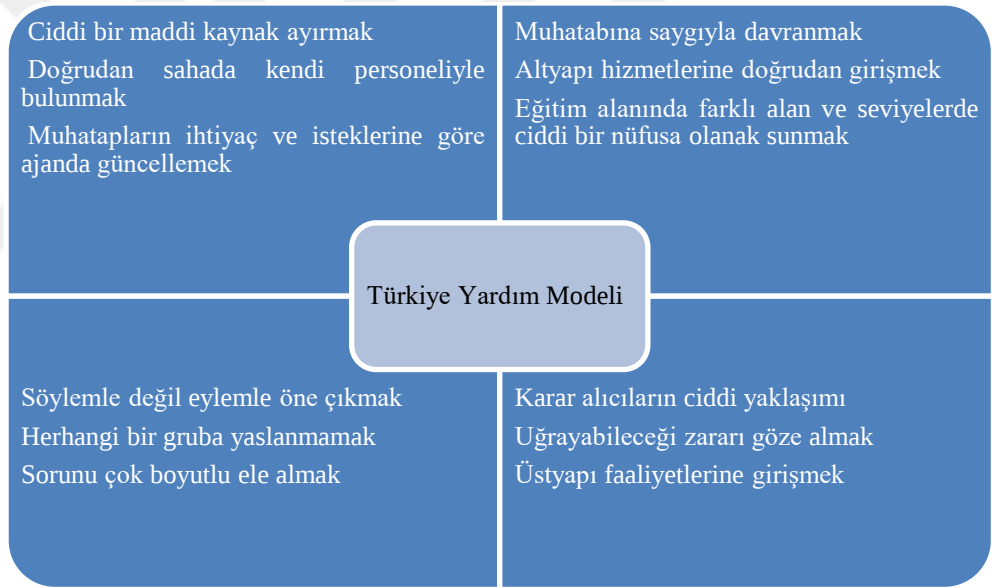
Aktörler/Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	Toplam
1.ABD	319,86	301,25	228,2	433,5	63,3	1.346,11
2.İngiltere	156,09	195,69	215,1	257,9	154,6	979,38
3.AB	189,19	264,47	206,7	288,6	-	945,96
4.Türkiye	75,4	314,8	59,63	60,6	Bilinmiyor	510,43
5.Almanya	55,32	24,31	132,5	138,9	2,8	353,83
6.İsveç	75,47	58,16	63,7	63,8	50	311,13
7.Danimarka	37,15	32,86	46	49,6	37,9	203,51
8.Norveç	52,99	40,04	38,8	52,8	-	184,63
9.Japonya	39,68	48,71	25,4	28,5	-	142,29
10.İtalya	18,93	26,42	23	28,2	27,6	124,15
11.İsviçre	20,32	22,43	22,7	20,9	14	100,35
12.Finlandiya	29,71	14,5	20,7	17	9,1	91,01
13.Hollanda	10,86	17,87	21,3	26,8	10,5	87,33

Somali Ekonomik Kalkınma, Planlama ve Yatırım Bakanlığı 2016 ve 2018 Raporlarından derlenmiştir.⁵⁶⁷

Türkiye'nin Somali'deki faaliyetleri ve politikası hakkında yazılmış ciddi araştırmaların ortak varsayımlarından birisi, Somali'nin 2000 sonrası dönem TDP'sinin temel meydan okuma sahalarından olduğu ve Somali'de yürütülen faaliyetlerin sonucunun Türkiye'nin Afrika'daki mevcut ve gelecekteki konumunu doğrudan etkileyeceğidir. Verilerin ve aktarılan yorumların gösterdiği durum, hâlihazırda Türkiye'nin Somali sınavında başarılı bir görüntü sergilediğidir. Türkiye, acil insani yardımlarla kıtlığın ölümcül boyutunun etkisini - imkânı nispetinde - kırdıktan sonra kalkınma yardımlarıyla ekonominin canlanmasına katkı sunmuş ve süreçte ulusal bir mutabakat tesis edip devleti kurumsallaştırarak istikrarlı bir

⁵⁶⁷ Ministry of Planning, Investment and Economic Development Federal Republic of Somalia, *Aid Flows in Somalia Analysis of aid flow data* (Mogadişu: 2018); World Bank Group, *Aid Flows in Somalia Analysis of aid flow data 2016* (Mogadişu:2016) Türkiye'ye ait rakamlar TİKA'nın açıkladığı rakamlardır.

Somali'ye ulaşmak maksadıyla hareket etmiştir. Maksada ulaşabilmek için sadece kendi imkânlarının yeterli olmadığını bilen Türkiye eş zamanlı olarak hem gündemi bizatihi Somali olan uluslararası toplantılar tertipleyerek hem de uluslararası toplantılarda durumu dile getirerek Somali'ye dikkat çekmiş ve dünyayı Somali'ye yardım etmeye çağırmıştır. Araştırmacı tarafından Şekil 3.2'de 'Türkiye Yardım Modeli' olarak adlandırılan model, ciddi bir maddi kaynak ayırmak, doğrudan sahada kendi personeliyle faaliyet yürütmek, muhataplarının ihtiyaç ve isteklerine göre ajanda güncellemek, muhatapına saygıyla davranmak, altyapı hizmetlerine doğrudan girişmek, eğitim alanında farklı alan ve seviyelerde ciddi bir nüfusa olanak sunmak, söylemleriyle değil eylemleriyle öne çıkmak, herhangi bir tarafa yaslanmadan amacına yürümek, faaliyetlerini gerçekleştirirken uğrayabileceği zararı göze almak, sorunu çok boyutlu ele almak, üstyapı faaliyetlerine girişmek ve karar alıcıların ciddiyetle yaklaşımı unsurlarından oluşmaktadır.

Şekil 3.2: Türkiye Yardım Modeli

Araştırmacı tarafından Türkiye'nin faaliyetlerini incelenerek oluşturulmuştur.

Araştırmacı, insani yardımların önemini görmekle birlikte Türkiye'nin Somali'deki faaliyetlerinin en önemlisinin Somali Ordusu'nun teşkili adına TAEM aracılığıyla yürüttüğü faaliyetler olduğunu düşünmektedir. Somali Sorunu parantezi içinde evvelki bölümlerde ayrıntılarıyla anlatılmış problemlerin hepsinin temelinde devletin otoritesinin tesis edilememiş olması yatmaktadır. Türkiye'nin Somali Ordusu'nu teşkili adına gerçekleştirdiği çabaları, çeşitli süreçleri Somali'de ve çeşitli süreçleri

Türkiye’de tamamlanan kapsamlı bir eğitim vermesiyle, eğittiği personeli BM Silah Ambargosu’nun kısıtlamalarını dikkate alarak silahlandırmasıyla, eğitilecek askerleri kabile ayırımına göre belirlemiyor olmasıyla ve eğitime alınan personelin maaşlarını Somali Federal Hükümeti aracılığıyla ödemesiyle diğer ülkelerin çabalarından doğrudan ayrılmaktadır. Aynı zamanda Türkiye’nin Somali’de “işgalci”, “kolonizatör” ve “ekonomik çıkar peşinde” olmayan görüntüsü Somali Ordusu’nun teşkili çabalarını daha önemli kılmaktadır. Geçmişte kalan bağların olumlu olarak görülüyor olması, 2011 kıtlığında dönemin Başbakanı Erdoğan’ın bizzat Mogadişu’ya gitmiş olması ve Türkiye’nin geçtiğimiz süre zarfında gerçekleştirdiği faaliyetlerin başarılı addedilmesi etkenleri TAEM tarafından eğitilmiş askerlerin Somali’de kabul görmesine fayda sağlayacak etkenlerdir. Küresel Politik Eğilimler Merkezi araştırmacısı Asiedu, TAEM’i üs olarak nitelemiş olma hatasına düşmekle birlikte TAEM ile eğitilecek askerlerin başta Eş-Şebab olmak üzere düşman ve silahlı unsurlarla yürütülen mücadelenin kabile anlayışından uzak olarak kurumsallaşmış merkezi bir kuvvetle yönetilmesine imkân vereceğini, Federal Hükümet’in kontrol ettiği alanın genişlemesine katkıda bulunarak Somali’de merkezi hükümetin güç kazanmasına hizmet edeceğini ve AfB askerlerinin çekilmelerinin ardından oluşacak otorite boşluğunu Federal Hükümet’in lehine doldurarak Hükümeti güçlendireceğini ifade etmiştir. Ayrıca Asiedu’ya göre Türkiye’nin kendi iç problemlerine rağmen kararlılıkla sürdürdüğü Somali politikası, Türkiye’nin Somali özelinde Afrika’ya verdiği önemin açık bir emaresidir.⁵⁶⁸

Olumlu yanların yanı sıra eleştirilmesi gereken yönler olduğunu ve Türkiye’nin daha farklı bir tutum ve politika takip etmesi gerektiğini ifade eden değerlendirmeler de mevcuttur. Türkiye’nin Somali’deki varlığına yönelik ilk ciddi eleştiri 2012 yılının son çeyreğinde Uluslararası Kriz Grubu (ICG) tarafından kaleme alınmıştır. Somali Sorunu’nun uluslararası toplum tarafından yirmi senedir çözülmeye çalışılan bir sorun olduğu önermesiyle başlayan değerlendirme, Türkiye’nin hızlı ve etkili bir giriş yaptığını belirtmekle birlikte süreçte tek başına hareket etmesinin mümkün olmayacağını iddia etmiştir. Türkiye’nin kabile dinamiklerini bilmeden hareket ettiğini ve bu durumdan Somalili aktörlerin haksız kazanımlar elde ettiğini, Türkiye’nin devlet kaynakları ve Türk STK’ların güçlü yardım altyapısıyla Somali’ye giriş yapmasının Somalililerin beklentilerini çok yükselttiğini ve

⁵⁶⁸ Michael Asiedu, “Turkey-Africa Relations: Spotlight on Somalia” *Policy Update* Gpot, S. 14 (Kasım 2017), 1-3.

Türkiye'nin Somali'de oyun kurucu bir pozisyonda olmasının hem kendisi hem Somalililer tarafından istendiğini belirten değerlendirme esasında Türkiye'ye belirli bir yön ve amaç verme amacını barındırmaktadır. ICG, Türkiye'den sarıh, gerçekçi ve uzun vadeli bir Somali stratejisiyle hareket etmesini, AMISOM'a destek olmasını, Eş Şebab tehlikesine karşı tetikte olmasını, süreçte uzman sayısını artırarak uluslararası aktörlerle işbirliğine gitmesini istemiştir. Ayrıca politikası yürütürken Somalili aktörler tarafından manipüle edilmeden ve Somali iç siyasetine karışmadan faaliyetlerini sürdürmesini, faaliyetlerini Mogadişu dışına genişletmesini, Somali diasporasının dönüşünü de kapsayan bir kurumsallaşmaya ağırlık vermesini, demokrasiyi işletecek unsurlara yatırım yapmasını, BM'nin barışı inşa faaliyetinde aktif rol oynamasını, Somalililerin beklentileri konusunda makul davranmasını, Somali'de belirli grupların orantısız büyümesini engellemek adına taşeron faaliyetlerini şeffaf ihalelerle yaptırmasını istemiştir. Bunların yanı sıra ICG değerlendirmesinde, Türkiye'den barış ve uzlaşma çabalarına personel desteği ve maddi destek sunmasını, Somali'deki yaygın yardım yolsuzluğuna dikkat ederek şeffaf ve denetlenebilir bir biçimde yardımlarını ulaştırmasını, Somali'de federal sisteme uygun profesyonel bir polis gücü kurma çabalarına destek olmasını ve yardımların aynı yönde ve yerde yoğunlaşmasının önüne geçmek adına Somali'deki diğer aktörlerle koordinasyon içine girmesini istediklerini dile getirmişlerdir. ICG, Somali'de yatırım yapacak Türk iş insanlarıyla Somalili iş insanları arasında denge kurulmasının zorunluluk olduğunun altını çizerek Türkiye'nin tüm faaliyetlerindeki harcamalarında Londra ve İstanbul Konferansları'nda kabul edilen Ortak Mali Yönetim Kurulu'na uygun şekilde davranması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁶⁹

ICG'nin eleştirisinin ardından bir süre kapsamlı ve ciddi bir eleştiri gerçekleştirilmemiştir. 2014'ten itibaren eleştirilerin sayısının artmaya başladığı görülmüştür. Türkiye'nin Mogadişu'da gösterdiği etkinliği Somali'nin geri kalanında göstermediği, uluslararası aktörlerle işbirliğine gitmeden kendi başına hareket ettiği, Somali'nin iç dinamiklerini dikkate almadan hareket ettiği, diğer aktörlerin yoğunlaştığı alanlarda faaliyet yürüttüğü ve burs sağlanan Somalili öğrencilerin – ihtiyaç olmamasına rağmen- bir kısmının dini eğitime yönlendirildiği iddiaları

⁵⁶⁹ International Crisis Group, *Assessing Turkey's Role in Somalia*, Policy Briefing (2012), 1-15. <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/somalia/assessing-turkey-s-role-somalia> [Erişim Tarihi: 12.05.19]

Bingöl tarafından dile getirilmiştir.⁵⁷⁰ Sıradağ, iç savaşın devam ediyor olmasının, Kenya ile Etiyopya'nın Somali'yle arasındaki tansiyonu yüksek ilişkilerin Türkiye'nin faaliyetlerine etkisinin, Somali özelinde Afrika'yı bilen Türk uzman sayısının yetersizliğinin, Somali'yle tesis edilmiş ilişkilerin Türk iç siyasetinin dinamiklerine bağlı oluşunun ve Eş-Şebab'ın doğrudan Türkiye'yi hedef görüyor oluşunun aşılması gereken temel meydan okumalar olduğunu iddia etmiştir.⁵⁷¹

Özkan, Somali'nin Türkiye'nin Afrika politikasından bağımsız düşünülmemeyeceğinin altını çizerek sonuçların tüm Afrika politikasına sirayet edeceğini, uluslararası toplumun Somali Sorunu'nu çözmekte isteksiz olduğunu ve 2011 sonrasında Türkiye'nin etkinliğiyle dikkat çektiği Somali'de Türkiye'nin çabalarını boşa çıkarabileceğini önemli uyarılar olarak sunmuştur. Türkiye'nin meşru Hükümet dışında muhatap kabul etmemesinin gelecekte sorun teşkil edebileceğini, Somaliland'la yüksek seviyede ilişki kurulması gerektiğini, Türkiye'nin Somali Politikası'nı sürdürülebilirlik merkezinde tutması gerektiğini, ilk yılların aksine artık teorik altyapıyla hareket edilmesinin iktiza ettiğini, Eş-Şebab tehdidine karşı hazırlıklı olunması gerektiğin belirtmiş ve önlem alınmasının yerinde olacağını savunmuştur. Ayrıca uzman personel ihtiyacının çeşitli teşviklerle çözülmesinin Somali politikasını olumlu etkileyeceğini, Somali özel temsilcisi atanmasının yerinde bir adım olacağını, Somali'de faaliyet yürüten kurumlarda "Somali Yorgunluğu" sendromunun ortaya çıkmasının engellenmesi gerektiğini, Somali Sorunu'nun küresel ve bölgesel boyutlarını dikkate alarak hareket edilmesinin yerinde olacağını, uluslararası aktörlerle işbirliğine gidilmesinin Batı kaynaklı eleştirileri azaltacağını ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin Somali'de açıkça Türkiye aleyhinde çalıştığını ve bu duruma önlem alınmasının mecburiyet olduğunu ifade etmiştir.⁵⁷²

Yükleyen ve Zulkarnain, Türkiye'nin Somali'nin iç dinamikleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını, doğrudan Somali'de bölgede faaliyet yürütmesinin Nairobi merkezli çalışan ülke ve kuruluşları rahatsız ettiğini, Türkiye'nin AMISOM'u desteklemek yerine doğrudan Somali Ordusu'nu yetiştirme faaliyetine başlamasının AB, ABD ve diğer aktörleri rahatsız ettiğini, Somali iç siyasetine örtük olmakla

⁵⁷⁰ Bingöl, *a.g.e.*, 100-102.

⁵⁷¹ Abdurrahim Sıradağ, "Türkiye-Somali İlişkileri: Sebepler, Dinamikler ve Meydan Okumalar", *Ortadoğu Yıllığı 2016*, ed. Kemal İnat, ed. Muhittin Ataman (Ankara: Kadim Yayınları, 2017): 709-710.

⁵⁷² Özkan, *a.g.e.*, 112-118.

beraber karıştığını, Somali Eğitim Bakanlığı'nın dâhil edilmediği bir süreçle bursiyer öğrencilerin seçilmesine Somali'den tepkiler olduğunu aktarmışlardır.⁵⁷³

Shinn, Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ülkeleriyle 2010 sonrası geliştirilen ilişkilerde BM Güvenlik Konseyi Geçici Üyelik desteklerini elde etmek amacının taşındığını, Doğu Afrika'da etkili bir aktör olma isteğinin Somali'yle kurulan ilişkilerde önemli bir mevki işgal ettiğini, Türkiye'nin yeterli uzmana sahip olmadan hareket ettiğini ve Somali'deki Türkiye etkinliğinin Türk siyasi karar alıcılarla yakından ilişkili olduğunu iddia etmiştir.⁵⁷⁴

Cannon, Türkiye'nin Somali'deki varlığının sebebinin Somali'de yürüteceği faaliyetlerle elde edeceği prestij ve hareket sahası olduğunu iddia etmiştir. Cannon'un iddiasına göre 2011 yılında başarısızlığı göze alarak Somali'de etkinliğe başlayan Türkiye, başarılı olarak geleneksel etki sahasının dışında kritik bir bölgede önemli bir mevkie yükselmiş ve Somali'yi kendine çoğu alanda 'bağımlı' hale getirmiştir. Bu perspektifle Cannon, Türkiye'nin Somali'deki varlığını aynı dine mensubiyetle, ortak geçmişle ve hayırseverlikle değil Somali'de elde edeceği siyasi kazanımlarla ve kendi ürün ve hizmetleri için pazarını genişletme arzusuyla açıklamıştır.⁵⁷⁵ Ayrıca, Türkiye'nin doğrudan Federal Hükümet'le çalışıyor olmasının kendisine Somali iç siyasetine müdahil olma imkânı kazandırdığı iddiasını dile getiren Cannon, Türkiye'nin Federal Hükümetle kurduğu iyi ilişkilerin Türk yatırımcıların 'kazançlı' anlaşmalar yapmasını beraberinde getirdiğini savunmaktadır.⁵⁷⁶

Türkiye'nin Somali'deki varlığına dair yapılan yorumların tamamı göz önüne alınarak eleştirilerin incelemesi yapıldığında bazılarının haklı bazılarının haksız eleştiriler olduğu görülmüştür. Türkiye'nin Somali'deki etkinliğinin ekonomik çıkar elde etme ve BM Güvenlik Konseyi üyeliğinde destek alma amacına yönelik olduğu iddialarının asılsızlığı Türkiye-Somali ticaret hacmi incelendiğinde ve Türkiye'nin en son BM Güvenlik Konseyi üyeliği tarihi dikkate alındığında görülmektedir. Türkiye'nin Somali politikasının iç siyasetine bağlı bir faaliyet olduğu iddiası TDP'nin genel seyri incelendiğinde boşa çıkmaktadır. Türkiye'nin TDP'yi çok boyutlu hale getirmek için 1960'lardan bu yana mücadele ettiği görülmektedir.

⁵⁷³ Yükleven, Zulkarnain, *a.g.e.*, 111-113.

⁵⁷⁴ Shinn, *a.g.e.*, 5-7; *a.g.e.*, 17.

⁵⁷⁵ Cannon, *a.g.e.*, 99-103.

⁵⁷⁶ *A.g.e.*, 115.

Türkiye'nin kabile dinamiklerinden habersiz olarak faaliyet yürüttüğü iddiası ise Türk karar alıcıların ifadeleriyle boşa çıkmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin bu konuda bazı sıkıntılar yaşadığı çokça dillendirilmektedir. Ancak çalışmada daha evvel aktarıldığı üzere Türkiye, bilinçli olarak Federal Hükümet dışında bir güce yaslanmadan hareket etmektedir. Çalışmanın Somali Tarihi bölümünde BM Müdahaleleri ve Geçiş Hükümetleri başlıklarında kabileler arasında ayırım yapıldığında Somalililerin tepkisinin şiddetli derecede olumsuz olduğu açıkça görülmüştür. Türkiye'nin Mogadişu merkezli bir politika takip ettiği ve diğer aktörlerle irtibat kurmadığı iddiası başlangıç için yerinde bir eleştiri olmakla birlikte hâlihazırda durumun daha farklı bir boyutta sürdüğü görülmüştür. Somaliland'da konsolosluk açılmış olması, Mogadişu dışında faaliyetlerin başladığının görülmesi ve uzlaşma için özel temsilci atanmış olması durumları göz önüne alındığında Türkiye'nin sadece Mogadişu'da faal olduğu eleştirisinin doğru olmadığı görülebilmektedir. Türkiye'nin uluslararası toplum ile eşgüdümlü çalışmadığı eleştirisi bir yönüyle haklılık bir yönüyle haksızlık içermektedir. Zira Somali konusunda Türkiye'nin diğer aktörlerle bilinçli olarak yakın bir irtibat kurmadığı görülmektedir.

Bununla birlikte uluslararası toplum, Türkiye Somali'ye müdahil olana kadar Nairobi merkezli hareket etmiştir. Türkiye'den aynısını beklemek yerinde olmayan bir tutumdur. Çünkü Türkiye'nin kendine has bir metot sahibi olduğu ve buna göre davrandığı anlaşılmaktadır. Araştırmacı tarafından Türkiye Yardım Modeli olarak sistemleştirilen modelin Nairobi merkezli yürütülebilmesine imkân yoktur. Ayrıca İngiltere'nin eski sömürgeci olması, Somaliland'la kurduğu ilişkilerin durumu, ABD'nin Barre sonrası süreçte kabileler arasındaki ihtilaflara taraf olarak hareket etmiş olması, radikal selefi terörle mücadele kapsamında Somalililerin hayatını zorlaştıran ve gereksiz önlemleri uygulamaya geçirmişliği, Etiyopya ve Kenya'nın Somali'de istenmeyen aktörler oluşu ve BM'nin Somali'de istenmeyen aktörleri AfB çatısında Somali'ye göndermiş olması gibi durumlar nedeniyle diğer aktörlerin Somali'de sahip oldukları olumsuz intiba bir gerçek olarak Türkiye'nin karşısında bulunmaktadır. Türkiye'nin bahsedilen aktörlerle yakın ilişkiye girmesinin olumlu Türkiye algısına zarar verebileceği ihtimali çok kuvvetlidir. Türkiye'nin Somali iç siyasetine örtük de olsa müdahale ettiğine yönelik iddia ise gerçekleri

yansıtmamaktadır. Eş Şebab dışında Türkiye'nin Somali iç siyasetine müdahale ettiği iddiasını dillendiren aktör, Somalili karar alıcı veya araştırmacıya rastlanılmamıştır.

Türkiye'ye getirilen en haklı eleştiri uzman personel eksikliğidir. Uzman personel eksikliği durumunun yansıması araştırmacı tarafından Türkçe Somali literatüründe görülmüştür. İngilizce literatür ile Türkçe literatür arasında kıyas kabul etmeyecek düzeyde bir fark vardır. Türkiye'ye getirilen haklı eleştirilerden bir diğeri ise bölgenin uluslararası dinamikleriyle çok ilgilenmeden Somali politikasını icra ettiğidir. Araştırmacıya göre Somali Sorunu'nun çözümü, Somali'de yürütülecek çalışmaların yanı sıra Etiyopya ve Kenya ile muhatap olunarak gerçekleştirilmesi kabil bir fiildir. Etiyopya ve Kenya 1964'ten bu yana Somali'ye karşı birlikte hareket etmektedirler. İMB'lerin Etiyopya güçleriyle dağıtılmasının bir ürünü olarak zedelenen Somali gururu Eş Şebab'ı beslemiştir. AfB'ye bağlı Etiyopya-Kenya askerlerinin ve Kenya'nın yürüttüğü Somali mülteci kampındaki personelin Somalili kadınları ve çocukları istismar ettiği uluslararası raporlara kadar yansıyan vahim bir durumdur ve yine Eş Şebab'a güç kazandırmaktadır.

Türkiye'nin Somali'ye hızlı bir biçimde girmesinin Somalililer nezdinde yüksek bir beklenti oluşturduğu da haklı bir eleştiri olarak görülmektedir. Ancak Türkiye, geçen yaklaşık dokuz senede meseleye ilgisini düşürmeyerek meselenin soruna dönüşünü engellemiştir. Türkiye, başlangıçta Eş Şebab ile görüşmeyi denemiş olmasına rağmen radikal selefi terör örgütünün barış ortamında değil ancak savaş ortamında güçlü bir pozisyonda olacağı inancıyla hareket etmesi ve Türkiye'yi doğrudan hedef gösterip saldırmış olması Türkiye'nin Somali politikasını tehdit eden bir unsurdur. Ancak Türkiye, terör örgütleriyle mücadele konusunda dünyadaki çoğu ülkeden daha birikimli bir pozisyonda bulunmaktadır. İktiza etmesi halinde aktif mücadeleye girebilecek kapasitededir. Meselenin sorun teşkil eden boyutu, gelecekte gerçekleşmesi ihtimal dâhilinde olan menfur bir saldırıda Türk personel kaybının Türkiye kamuoyunda nasıl bir tepkiyle karşılanacağını Türkiye'nin bilmemesidir. Bununla birlikte Türkiye'nin ve bölgedeki Türk personelin Somalililerin teveccühüne mazhar olduğu ve Türkiye'ye saldırının radikal selefi terör örgütüne prestij kazandırmayacağı aksine zarar vereceği bölgeyi yakından takip eden araştırmacıların iddiaları arasındadır. Bir diğer sorun ise iç savaş'ın kesin olarak bitmemiş olmasıdır. Hâlihazırda Eş Şebab tehdidinin boyutu, kabileleri birbiriyle

çatışmaktan uzak tutmasına rağmen Eş Şebab tehdidi ortadan kalktıktan sonra ne olacağı hakkında kesin bir öngörü yapmak mümkün görülmemektedir.

4.5. Türkiye'nin Somali'de Yürüttüğü Faaliyetlerin Somalililerin Gözünden İncelenmesi

Türkiye'nin Somali'de meydana getirdiği değişimlerin algısal boyutunun anlaşılması gerekliliğine matuf olarak Somalililerle görüşülmesinin bir zorunluluk olduğu çalışmanın hazırlanması sürecinde araştırmacı tarafından görülmüştür. Somalililerin Türkiye'ye dair düşüncelerinin öğrenilmesi adına üç Somalili ile e posta yoluyla mülakat yapılmıştır. Somalililere aşağıda bulunan beş soru yöneltilmiştir.

1-2011 sonrası dönem göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin Somali Politikası sizce hangi sıfatla anılmalıdır, lütfen açıklayınız?

2-Türkiye'nin Somali Politikasında değişmesi gerekenler ve eksik yönler nelerdir?

3-Somali'nin en önemli problemi nedir ve Türkiye mevzubahis probleme bir çözüm arayışında mıdır?

4-Türkiye'yi Somali'de bulunan diğer aktörlerden ayıran bir unsur var mıdır?

5-Somali'de devlet inşa sürecinde Türkiye'nin etkisi nedir?

Soru sorulan Somalililer:

1. Abukar Arman, Somalili eski Diplomat ve Politika Yazarı.
2. Mohamed H. Ingiriis, Somalili Akademisyen.
3. Abdifatah Hassan Yusuf, Doğu Afrika Sosyal Politika ve Kalkınma Merkezi Yöneticisi.

1-2011 sonrası dönem göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin Somali Politikası sizce hangi sıfatla anılmalıdır, lütfen açıklayınız?

Abukar Arman: Türkiye, iç savaştan bu yana başka hiçbir milletin yapmadıklarını Somali için yaptı. İkili anlaşma kapsamında Somali'de ulus inşasına hizmet eden ve toplam meblağı 500 milyon doları bulan anlaşma imzaladı. Bahsedilen meblağ ile yollar, hastaneler, camiler ve okullar inşa edildi, havalimanı genişletildi ve birçok iş ortaklığı kuruldu. Buna karşıt olarak BM öncülüğünde uluslararası toplum 2011

öncesindeki süreçte 50 milyar dolarlık bağış yapmasına rağmen ortada gösterecek somut hiçbir şey yok.⁵⁷⁷

Mohamed H. Ingiriis: Türkiye, Mogadişu’da altyapısını yeniden inşa etmekte – bilhassa merkez ve çevresinde- başarılı oldu. Ancak Somali’deki siyasi problemi çözmekte başarısız oldu. Siyasi problem çözülmeden elde edilecek gelişmelerin sürdürülebilir olmasına imkân yoktur.⁵⁷⁸

Abdifatah Hassan Yusuf: Türkiye ve Somali arasındaki ilişkiler 2011’de birçok insana zarar veren kuraklık ile başladı. Türkiye birçok farklı alanda Somali’ye yardım etti. Aynı zamanda Mogadişu’da yolları ve kamu binalarını tamir ve inşa etti. Türk şirketler aracılığıyla Somali’de birçok okul, hastane ve teknik merkezin inşasının yanı sıra havalimanına ve deniz limanına yatırım yaptılar. Türkiye’nin Somali’deki varlığı iki amaca dayanıyor olabilir: insani diplomasi yürütüyor veya yumuşak güç uyguluyor ama sonuç olarak yatırım yapıyor. Türkiye, 1998 Afrika Eylem Planı’ndan bu yana Somali ile diplomatik ve siyasi ilişkilerini geliştirdi. İlişkiler geliştirildikten sonra Doğu Afrika, Türkiye, İsrail, İran ve Körfez Ülkeleri için güç mücadelesi bölgesi haline geldi. Oluşan ilgi, ülkelerin jeopolitik ve jeoekonomik çıkarları tarafından yönlendirilmektedir ve bölgenin stratejik ve jeopolitik önemiyle alakalıdır. Türkiye süreçte bölgeye ve Somali’ye yönelik politikasını tek boyuttan çok boyutlu hale getirerek genişletti. Türkiye, Somali’de yürüttüğü insani faaliyetlerde çok başarılıdır ama Somali’nin kronikleşmiş problemlerini anlama noktasında başarısız olmuştur.⁵⁷⁹

2-Türkiye’nin Somali Politikasında değişmesi gerekenler ve eksik yönler nelerdir?

Abukar Arman: Türkiye’nin çok nadir olsa da kendi iç siyasi meselelerinin Somali’ye yansması kısa bir süre Türkiye’yle alakalı Somali’de kaygı duyulmasına neden oldu. Bunun yanı sıra, Türkiye önemli bir siyasi kudreti olmasına rağmen uluslararası toplumun Somali’nin siyasi, ekonomik ve insani sorunlarına çözüm getirmeyen başarısız stratejilerini değiştirmesi adına uluslararası topluma ciddi bir baskı yapmayarak pasif kaldı.⁵⁸⁰

⁵⁷⁷ Abukar Arman, Kişisel Görüşme (18.05.19)

⁵⁷⁸ Mohamed H. Ingiriis, Kişisel Görüşme (29.05.19)

⁵⁷⁹ Abdifatah Hassan Yusuf, Kişisel Görüşme (24.05.19)

⁵⁸⁰ Abukar Arman, Kişisel Görüşme (18.05.19)

Mohamed H. Ingiriis: Türkiye, Somali'deki mevcut yozlaşmış siyasi aktörlerin dışında yeni bir liderliğin güçlenmesi adına faaliyet yürütmeli. Görünen o ki, Türkiye, siyasal çözümü getirecek bir siyasal çatışmaya girmekten uzak durarak Somali gerçeklerinden kaçınıyor. Hâlihazırda Türkiye, insani ve sosyal meseleleri odağına alarak siyasi meselelerden uzak duruyor. Türkiye'nin mevcut yaklaşımı kısa vadede etkili olmasına rağmen müteakip süreçte sahada gerçek değişimlerin olmasına yeterince katkıda bulunamaz.⁵⁸¹

Abdifatah Hassan Yusuf: Batılı aktörler tarafından finanse edilen AMISOM ile koordinasyon kurmayan Türkiye'nin güvenlik varlığını etkileyen bazı faktörler söz konusu. Burundili bir personelin verdiği röportajda söylediği üzere AMISOM'a personel gönderen ülkeler Batılı aktörlerden çok yüksek meblağlarda destek alıyorlar ve Somali'de barışın sağlanması durumunda desteğin kesileceğini bildiklerinden barışı istemeyeceklerdir. Bundan dolayı Türkiye, TAEM'de yeni bir strateji oluşturmalı ve AMISOM ile işbirliğine gitmelidir. Bunun yanında Türkiye'nin Federal Devletin parçalarıyla daha az ilgilenmesi gelecekte bazı sorunların yaşanmasına neden olabilecektir. Somali Ulusal Ordusu'nun eğitimi dışında Türkiye'nin herhangi bir askeri etkinliği yok. DAEŞ ve Eş Şebab, Türkiye'ye meydan okuyabilir. Aktarılan terör grupları Somali'de yabancı askeri varlığı istemiyorlar ve TAEM onlar için potansiyel hedef olacaktır. Türkiye, Somali'deki diğer aktörlerin aksine kısa bir süredir bölgede bulunuyor ve bundan dolayı yeterli bilgi birikimine sahip değil ve bu durum Türkiye'nin Somali politikasını etkileyebilecek düzeyde. Bundan dolayı Türkiye, Somali ve Afrika hakkındaki bilgi birikimini derinleştirmelidir. Türkiye, diğer aktörlerin kaçırdığı bir şekilde Somali'nin bileşenlerine güveniyor. Ancak önümüzdeki süreçte bu değişebilir zira Türkiye politikasını ve faaliyetlerini parçalardan ziyade federal devletin kendisiyle ve Mogadişu merkezli olarak icra ediyor. Mesela Türkiye, Somali ile Somaliland arasında arabuluculuk yapıyor ama Somaliland, Türkiye'nin tarafsız kalabileceğini düşünmüyor. Siyasal açıdan, Somali Hükümeti, ülkenin çoğunluğuna hükmedebilir halde değil. Uluslararası toplum, Somali hükümetini yetersiz görüyor ve Somaliland'la olan insani yardım, ekonomik yardım ve kalkınma meselelerinde doğrudan Somaliland'a ilişkiye geçiyor. Türkiye ise diğer siyasi bölgeleri değil Federal Hükümeti muhatap kabul ediyor. Türkiye, Somali sorununu, sorunun

⁵⁸¹ Mohamed H. Ingiriis, Kişisel Görüşme (29.05.19)

uzantılarını bilebilecek bir tecrübeye sahip değil ve bu durum Somali ile Somaliland arasındaki müzakerelerin barışçı bir biçimde sonuçlandırılmasına engel olabilir. Türkiye'nin Somali'deki ilgisini etkili bir biçimde kullanabilmesi, Somali ile olan ilişkisini derinleştirmesi ve çabalarıyla orantılı stratejik sonuçlar elde etmesi için Somali politikasını düzenli olarak değerlendirmeli ve güncel tutmalıdır. Böylece iki taraf da kayıplarını azaltıp kazançlarını arttıracaktır.⁵⁸²

3-Somali'nin en önemli problemi nedir ve Türkiye mevzubahis probleme bir çözüm arayışında mıdır?

Abukar Arman: Somali'deki en büyük ve tüm sorunların özü olan mesele, bilhassa komşuları ve ön cephe ülkeleri olmak üzere yabancı müdahalelerden arındırılmış olarak Somalililerin uzlaşma eksikliğidir. Zira aynı şekilde İngiltere, Norveç, BAE, Suudi Arabistan, Mısır ve ABD sıfır toplamli oyun üzerine kurulu ekonomik ve jeopolitik çıkarları gereğince bölgededirler.⁵⁸³

Mohamed H. Ingiriis: Türkiye, Somali Sorunu'nu Somali ile Somaliland arasında var olan bir sorun olarak yanlış anladı ve lüzumu olmadığı halde bunu çözmeye çalıştı. Somali'nin sorunu, siyaseti sıfır toplamli bir oyun olarak anlayan politik aktörler arasındaki politik bir sorundur. Somali'de güç ve kaynakların Somali Federal Hükümeti, Somaliland ve Federal Hükümete bağlı bölgelerdeki iktidar ve muhalifler arasında bölüşülmesinde Türkiye kolaylaştırıcı bir rol oynamalıdır.⁵⁸⁴

Abdifatah Hassan Yusuf: Bir hastayı ancak hastalığını doğru teşhis ettiğinizde tedavi edebilirsiniz. Türkiye, bütüncül anlamda Somali'nin ve Afrika'nın temel dinamiklerini hakkında yeterince bilgiye sahip değil. Somali, Afrika-Asya-Avrupa kıtalarını birbirlerine bağlayan Babül Mendep Boğazı'nda konumlanmış bir halde. Türkiye, Somali'nin sosyolojisini anlamaya ihtiyaç duyuyor. Somali'nin sosyolojisini anladığında Türkiye'nin devlet inşa sürecine katkı sağlaması kolaylaşacaktır. Türkiye'nin Somali'ye en önemli katkısı komşularının ve Batılı aktörlerin kaygıları nedeniyle kurmakta zorlandığı Ulusal Ordu'yu teşkili olacaktır.⁵⁸⁵

4-Türkiye'yi Somali'de bulunan diğer aktörlerden ayıran bir unsur var mıdır?

⁵⁸² Abdifatah Hassan Yusuf, Kişisel Görüşme (24.05.19)

⁵⁸³ Abukar Arman, Kişisel Görüşme (18.05.19)

⁵⁸⁴ Mohamed H. Ingiriis, Kişisel Görüşme (29.05.19)

⁵⁸⁵ Abdifatah Hassan Yusuf, Kişisel Görüşme (24.05.19)

Abukar Arman: Evet, Türkiye'nin başka hiçbir ülkenin sahip olduğunu gösteremeyeceği kazan-kazan üzerine kurulu somut bir stratejik ortaklığı olduğunu ispat edecek bir sürü gerçek şey mevcut.⁵⁸⁶

Mohamed H. Ingiriis: Evet ve bu durum çok bariz. Türkiye diğer aktörlerin başarısız olduğu insani ve sosyal meselelerde ciddi bir fark yarattı. Türkiye, Somalililerin çoğunluğu tarafından diğer aktörlere duyulan şüpheden farklı olarak kurtarıcı olarak görülüyor.⁵⁸⁷

Abdifatah Hassan Yusuf: İnsani faaliyetler söz konusu olduğunda Türkiye'nin Batılı aktörlerden açıkça bir farkı var. BM ve AB, uzun süredir Somali'de insani yardım ve barışın tesisi meselelerinde faaliyet yürütüyorlar ama ne yazık ki olumsuz bir imaja sahipler. Bahsettiğim imajın sebebi onların hiçbir şey yapmamalarından kaynaklanmıyor. Onların ülke dışından araçlar yoluyla faaliyet yürütmüş olmaları bahsettiğim olumsuz imajı oluşturdu. Aktardığım sebepten ötürü Somalililer Türk insani yardım modelini tercih ediyorlar. Çünkü Türkler, tüm riske rağmen sahada kendileri faaliyet yürüttü. Türk insani yardım modeli bu sayede daha etkili ve hesaplı oldu. Türkiye'nin çok kısa süre içinde Batılı aktörlerin altında bir bütçeyle faaliyetlerini yürütmesi Somalililerin Batılı aktörlere dair olumsuz algısının daha fazla güçlenmesine neden oldu ve onların yardım bütçelerini boşa harcadığı fikrini yaygınlaştırdı.⁵⁸⁸

5-Somali'de devlet inşa sürecinde Türkiye'nin etkisi nedir?

Abukar Arman: Bahsettiğim gibi, Türkiye, uluslararası toplumun kolektif yapısını utandıracak birçok altyapı projesini tek başına finanse ederek gerçekleştirdi. Bunun yanı sıra, Somali Silahlı Kuvvetleri'nin en eğitimli ve en profesyonel birliğini eğitmeye ve onları Somali askeri komuta ve kontrolüne teslim etmeye devam ediyor.⁵⁸⁹

Mohamed H. Ingiriis: Türkiye, devlet inşası ve barışın tesisi konularında büyük bir etki sahibi değildir. Bundan ziyade Somali'nin vahşi iç savaş içeren görüntüsünün değişerek yükselen bir görüntüye erişmesinde etki sahibidir. Türkiye, -en azından

⁵⁸⁶ Abukar Arman, Kişisel Görüşme (18.05.19)

⁵⁸⁷ Mohamed H. Ingiriis, Kişisel Görüşme (29.05.19)

⁵⁸⁸ Abdifatah Hassan Yusuf, Kişisel Görüşme (24.05.19)

⁵⁸⁹ Abukar Arman, Kişisel Görüşme (18.05.19)

doğrudan- Batılı aktörlerin ve bölgesel yönetimlerin oluşmasını sağladığı federal devlete bağlı küçük yönetim birimlerinin kuruluş sürecine dâhil olmamıştır.⁵⁹⁰

Abdifatah Hassan Yusuf: Türkiye, devlet inşa sürecinde sivil güç teorisini kullanmıştır. Sivil güç stratejisinin hem insanlar hem de politikacılar üzerinde bir etkisi vardır ve bu durum Somali’de memnuniyetle karşılanmıştır.⁵⁹¹

Somalililerin sorulara verdikleri cevaplar göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’nin Somali’de insani meselelerde başarılı olduğu yönünde herhangi bir şüphenin bulunmadığı görülmüştür. Türkiye’nin Somali Politikası’nda eksik buldukları yönlerin ise aktörleri Türkiye gibi olmaya sevk edememek, Somali’de taraf tutup yeni bir liderlik ortaya çıkarmamak ve AMISOM ile koordinasyon kurmamak oldukları anlaşılmıştır. Somali’nin en önemli sorunu, genel anlamıyla toplumsal ve siyasal uzlaşma eksikliği olarak taraflarca yanıtlandırılarak Türkiye’nin Somali hakkında yeterli bilgi sahibi olmadığı iddia edilmiştir. Mülakat gerçekleştirilenlerin tamamı, Türkiye’nin Somali’de diğer aktörlerden farklı ve başarılı olduğunu söylemiştir. Türkiye’nin Somali devlet inşa sürecine müdahilliğinin artmasını istedikleri ve TAEM’in çok önemli bir işlevi olduğunu düşündükleri görülmüştür.

4.6. Türkiye’nin Somali’de Yürüttüğü Faaliyetlerin Devlet İnşasına Olan Etkisinin İncelenmesi

Türkiye’nin Somali’de yürüttüğü faaliyetlerin Somali’de devlet inşasına olan etkisinin değerlendirilmesinde uluslararası hukukun devlet için kurucu kabul ettiği unsurlar ve Morgenthau’nun ulusal gücü belirlemek için kullandığı unsurlar kullanılmıştır.

Uluslararası hukukta devletin, 3 temel kurucu unsuru bulunmaktadır. Sürekli olarak bir arada bulunan bir insan topluluğu, insan topluluğunun üzerinde ve içinde yaşayacağı kara, deniz, hava bölümlerinden oluşan ülke, siyasi ve hukuki veçhelerden örgütlenmiş bir otorite ile otoritenin egemen ve bağımsız olması, uluslararası hukukun devletin varlığını kabul etmesi için aradığı kurucu unsurlardır. Ayrıca uluslararası hukukun bir kişisi olmanın “uluslararası hukuktan kaynaklanan haklara ve yükümlülüklerle sahip olma yeteneği” ve “uluslararası hukuktan doğan

⁵⁹⁰ Mohamed H. Ingiriis, Kişisel Görüşme (29.05.19)

⁵⁹¹ Abdifatah Hassan Yusuf, Kişisel Görüşme (24.05.19)

haklarını uluslararası düzeyde doğrudan koruyabilme yeteneği” olmak üzere iki temel özelliği vardır.⁵⁹² Aktarılan tanımın verdiği perspektifle denilebilir ki, belirli insanların sınırları belli bir alanda örgütlenmesi ve alanda bağımsız ve egemen olmaları devlet olarak kabul edilmeye yetmektedir. Morgenthau, bir ülkenin gücünü - çalışmanın birinci bölümünde anlatıldığı üzere- coğrafyası, doğal kaynakları, endüstriyel kapasitesi, askeri kapasitesi, askeri hazırlılık kapasitesi, nüfusu ve nüfusun niteliği, ulusun karakteri, ulusun maneviyatı ve diplomasinin niteliği unsurlarıyla ilişkili olarak ortaya koyan bir perspektife sahiptir.

Somali’de uluslararası hukukta devlet olmanın gerektirdiği kurucu unsurların tamamından yetersiz miktarda bulunduğu görülebilmektedir. İnsan topluluğu, ülke ve egemenlik olarak kısaca ifade edilecek unsurların niteliğinin ve niceliğinin tam olmayışı, araştırmacının çalışması esnasında ulaştığı kanaati içermektedir. Somali’yi oluşturan insan topluluğu esasında ciddi bir düzensizlik içermektedir. Somali’de güvenlik tesis edilemediğinden dolayı ciddi miktarda bir nüfus yurtdışında göçmen, mülteci ve sığınmacı statüsünde bulunmaktadır. Somali’de bulunan nüfusun tam sayısı devletin yetersizliği sebebiyle öğrenilememektedir ve nüfusun ciddi bir kısmı göçebe olduğundan nüfusun yatay hareketliliğine devletin ihtiyaçları uyarınca müdahale edilememektedir.

Somali’de ülkeyi oluşturan kara, hava ve deniz sahaları üzerinde komşu ülkelerle anlaşmazlık söz konusudur. Devletin yetersizliği sebebiyle kara sınırları, deniz sınırları ve hava sınırları gereken ehemmiyette kontrol edilememektedir. Somali’de bulunan Federal Hükümet, belirlenmiş sınırlar içinde tam bağımsızlığını ve egemenliğini tesis edecek güçten mahrum olarak varlığını sürdürmektedir. Somaliland, Federal Hükümet’in kendi üzerindeki otoritesini tanımamakta ve bağımsızlık iddiasıyla varlığını sürdürmektedir. Komşu ülkelerin silahlı kuvvetleri kendi ülkelerinin çıkarları uyarınca Somali’de her türlü sınır ihlalinin gerçekleştirmekte, radikal selefi terör örgütleri Somali’nin belirli bölgelerinde alan hâkimiyetine sahip olarak bulunmakta ve ülkenin tamamında terör eylemi yapacak kapasitede varlığını sürdürmektedir. Somali kara sahasını BM’nin ve AB’nin gözetiminde AfB’ye üyesi ülkelerin oluşturduğu AMISOM kontrolü altında tutmaya çalışmaktadır. Somali deniz sahasını BM’nin gözetiminde uluslararası toplum kontrolü altında tutmaktadır. Araştırmacıya göre Somali’nin uluslararası hukukun

⁵⁹² Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk* (Ankara: Turhan Kitabevi, 10. Bs, 2011), 137-148.

devletin kurucu unsurlarına tam olarak sahip olamayışı en temelde Morgenthau'nun tasnif ettiği haliyle ulusal gücünü oluşturan unsurları doğru bir biçimde kullanmaktan mahrum oluşuyla alakalıdır. Türkiye'nin yürüttüğü faaliyetler, Morgenthau'nun ulusal gücü oluşturan unsurlar olarak tasniflediği öğelerin geliştirilmesine dair faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin Somali'de tarım okulu açması, balıkçılık konusunda çeşitli eğitim programlarını desteklenmesi, Somali'nin coğrafyasından faydalanma kapasitesinin geliştirilmesi ve arttırılmasına yönelik doğrudan faaliyetlerdir. Somali'nin doğal kaynaklarından faydalanma kapasitesinin geliştirilmesine yönelik Türkiye'nin doğrudan bir faaliyetine rastlanılmamıştır. Türkiye'nin şehirlerde çeşitli altyapı projeleri gerçekleştirmesi endüstriyel kapasitenin geliştirilmesine yönelik olmamakla birlikte temelde endüstrinin inşasına yönelik doğrudan bir faaliyettir. TAEM aracılığıyla Somali Ordusu'nun teşkili, TAEM'de eğitim almış Somalili personele verilen askeri donanımlar ve TSK'nın Türkiye'de Somalili askeri personele verdiği eğitimler, hem Somali askeri kapasitesinin hem de askeri hazırlılık kapasitesinin geliştirilmesine yönelik doğrudan faaliyetlerdir.

Türkiye'nin 2011'den bu yana gerçekleştirdiği insani yardımların tamamı Somali nüfusunu içinde bulunduğu zor şartlardan daha iyi şartlara taşıma gayesi güttüğünden Somali nüfusunun korunmasına yönelik doğrudan faaliyetler olarak görülmektedir. Bilhassa sağlık alanında yapılan yardım ve yatırımlar direkt olarak nüfusun sağlığını kazanması ve korumasına yönelik oluşuyla Somali'nin nüfusundan faydalanma kapasitesini geliştirmeye yönelik doğrudan bir faaliyettir. Türkiye Bursları başta olmak üzere birçok programla ilkökul düzeyinden doktora düzeyine kadar sunulan ve Türkiye'de eğitim içeren burs programları, farklı ihtisas sahalarında görev yapan Somalili personellere verilen uzmanlık eğitimleri, Somali'de bulunan Türkiye'ye bağlı okulların faaliyetleri, Somalililere dil öğretimi hizmetleri ve Somali'de tarım ve balıkçılık alanında yerli halka sunulan eğitim programları doğrudan Somali nüfusunun niteliğini geliştirmeye yönelik faaliyetlerdir.

Somalililerin kendi içinde sürekli bir mücadele içinde olmasına rağmen dışarıdan gelen düşmana yönelik bir birliktelik içine girdiği ve dışarıya karşı birlik olma durumunun Somali ulusal karakterinin önemli bir bileşeni olduğu araştırmacı tarafından Somali tarihi incelenirken görülmüştür. Türkiye'nin arabuluculuğunda Ankara Bildirisi'nin imzalanarak Somali ile Somaliland arasında uzlaşının ilk adımı

olan iletişimin kurulması ve Türkiye'nin Somali'yi en iyi bilen üst düzey dışışleri personelinin iki taraf arasındaki görüşmelerin özel elçisi olarak ataması, Somali ulusal karakterinin kapasitesinin geliştirilmesine yönelik doğrudan bir faaliyettir.

Türkiye'nin doğrudan sahada kendi personeliyle faaliyet yürütmesi, meseleye dair ciddiyetini en üst düzey karar alıcıların Somali'yi ziyaretiyle göstermesi ve Somalililere uluslararası hukuk teamüllerinin ve insani nezaket kurallarının gerektirdiği hassasiyetlerle yaklaşması Somali ulusal maneviyatını geliştirmeye yönelik doğrudan faaliyetlerdir. Morgenthau'nun gücün bileşenleri içinde en çok önem verdiği diplomasiinin niteliği unsuru adına da Türkiye hem doğrudan hem dolaylı birçok faaliyet yürütmektedir. Morgenthau'nun diplomasiinin niteliği ile kastettiği esasında bir ülkenin karar alıcılarının yürüttüğü politikalarlardır. Belirli bir devlet geleneğinin, yerleşmiş kurumların ve liyakat sahibi personelin nitelikli diplomasiyi ortaya çıkarttığı Morgenthau tarafından ifade edilmektedir. Türkiye'nin coğrafya, endüstriyel kapasite, askeri kapasite, askeri hazırlılık kapasitesi, nüfus ve niteliği, ulusun karakteri ve ulusun maneviyatı unsurlarının geliştirilmesine yönelik doğrudan faaliyetlerinin bütünü, Somali'de nitelikli bir diplomasi ortaya çıkartacak belirli bir devlet geleneğini, yerleşmiş kurumları ve liyakat sahibi personeli oluşturacak doğrudan faaliyetlerdir. Ayrıca Türkiye, dünyada çok az milletin sahip olduğu derinlikte bir devlet ve hariciye geleneğine sahiptir. Somali'de devlet inşasında esas mesele, Türkiye'nin sahip olduğu geleneği Somali'ye aktarımı ve Somalililerin Türkiye'nin sahip olduğu geleneği kabulü meselesidir. Hem Türk araştırmacıların hem de yabancı araştırmacıların Türkiye'nin Somali'de yürüttüğü faaliyetlerin Somalililer nezdinde olumlu bir karşılığı bulunduğu çıkarımı olduğu yapılan literatür incelemesinde görülmüştür. Dolayısıyla Türkiye'nin Somali'de başarılı bir devlet inşa sürecinin altına imza atması için gereken şey, mevcut faaliyetlerini derinleştirmesi ve arttırarak sürdürmesidir.

Türkiye'nin Somali Ulusal Gücünü geliştirmeye yönelik doğrudan ve dolaylı faaliyetlerinin devletin uluslararası hukuktaki kurucu unsurlarını Somali'de şamil hale getirme potansiyeli taşıdığı araştırmacı tarafından görülmüştür. Somali'nin güvenli bir hale getirilmesi, ekonomisinin işlerliğinin arttırılması, Federal Hükümet'in ülkenin tamamında egemen olması ve Somali nüfusunun eğitim düzeyinin arttırılması, Türkiye'nin Somali'de gerçekleşmesini beklediği değişimlerdir. Somali Ordusu'nun teşkili ve nüfusunun eğitime kavuşturulması orta

vadede Somali'nin nüfusunun düzensizliğini ortadan kaldırma potansiyeli taşımaktadır. Federal Hükümet'e bağlı güçlü bir ordunun ve çeşitli alanlardaki uzman personelin varlığıyla Somali kara, deniz ve hava ülkesinin korunaklı bir hale gelmesi orta vadede mümkün görülmektedir. Nüfusun düzensizliği sorunu aşıldıktan ve kara, deniz, hava ülkesinin emniyeti tesis edildikten sonra ise Federal Hükümet'in ülkenin tamamında bağımsız ve egemen bir konuma yükselmesi beklenmektedir. Orta vadede beklentiler gerçekleştirdiği takdirde Somali, uluslararası hukuktan doğan hak ve yükümlülüklerini tam olarak kullanma ve koruma kapasitesine erişecektir.

Bütün bunlarla birlikte devlet inşa süreci, kısa vadede değil orta ve uzun vadede gerçek sonuçların elde edildiği bir stratejinin uygulanmasını gerektirmektedir. FFP tarafından hazırlanan kırılgan devletler sıralamasında Somali, Türkiye'nin faaliyet yürütmeye başladığı tarih olan 2011'den bu yana en kırılgan birinci veya en kırılgan ikinci devlet olma hüviyetini haizdir. Dolayısıyla Türkiye'nin çabaları gelecek adına büyük potansiyeller taşımasına ve 21 sene sonra kalıcı hükümet kurulmasına vesile olmasına rağmen hâlihazırda en büyük ölçekte ciddi bir değişim gerçekleştirip Somali'nin dünyanın en kırılgan devletlerinden biri olma durumunu değiştirememiştir. Daha doğru bir ifade ile Türkiye'nin, Somalililerin ve uluslararası toplumun faaliyetleri Somali'nin kırılgan bir devlet olmaktan çıkmasına, hâlihazırda yetmemiştir.

4.7. Somali Örneğinde Türk Yumuşak Güç Kapasitesi

Türkiye'nin Somali örneğinde yumuşak güç kapasitesi, Nye'nin ve Cull'un çerçeveleri perspektifinde incelenmiştir. Yumuşak güç kavramının mucidinde göre kültür, siyasi değerler ve ahlaki dış politika, yumuşak gücün kaynaklarını teşkil etmektedir. Nye, yumuşak gücün kullanım yolu olarak çok taraflı diplomasi ve kamu diplomasisini işaret ederek günlük iletişim, stratejik iletişim, burslar, değişim programları, seminerler, konferanslar, medya kanalları ve benzer yollarla mikro düzeyde yabancılarla kurulan iletişim olmak üzere üç farklı boyutu olduğunu savunmaktadır. Ayrıca Nye'a göre yumuşak gücün ortaya çıkması için gönüllü muhatapların bulunması bir mecburiyettir. Cull ise kamu diplomasisi uygulamalarını dinleme, müdafilik, kültürel diplomasi, değişim diplomasisi ve uluslararası haber yayıncılığı olarak tasnif etmiştir.

Türk karar alıcılar, Türkiye'nin yumuşak güç kaynaklarını tarihinin, coğrafyasının, kültürel derinliğinin, ekonomik gücünün ve demokrasisinin birleşimi olarak tasnif etmişlerdir. Türkiye'nin Somali'ye çekici gelecek bir kültürü bulunduğu görülebilmektedir. Kültürün çekici gelmesini Türkiye'nin çoğunluğunun Müslüman olması, geçmişte Somali'yle kurulmuş ilişkilerin olumlu intibas ve 2011'den itibaren yürüttüğü başarılı faaliyetleri temin etmektedir. Bahsedilen öğeler aynı zamanda gönüllü muhatapları da oluşturmaktadır. Türkiye'nin 1923'ten bu yana sürdürdüğü demokrasi tecrübesi ve Müslüman ülkeler arasındaki en demokratik ülke vasfını haiz olması ise Somalililer açısından Türkiye'nin siyasi değerlerinin çekiciliğini teşkil etmektedir. Türkiye'nin insani yardımda dünyada en çok yardım yapan ülke olması, Somali'de yürüttüğü faaliyetler ve TDP'nin karar alıcılar tarafından 'insani dış politika' olarak tanımlanması ise Türkiye'nin ahlaki dış politikasını teşkil eden en önemli unsurlardır. Somalililerin insani ve girişimci olarak adlandırılan dış politikayı çekici görmesi tabii bir hadisedir. Türkiye'nin Somali'yi uluslararası toplantılara konu etmesi, çok taraflı diplomasiye örnek teşkil etmektedir. Ancak durumun yeterli olmadığı görülmektedir.

Kamu diplomasisi boyutunda ise Türkiye'nin daha yeterli bir görüntü çizdiği görülmektedir. Türkiye'nin günlük iletişim boyutunda Türkçe ve İngilizce bilen Somalililere yönelik olarak TDP'yi çeşitli vesilelerle Türkçe ve İngilizce bilen kitleye aktarabildiği görülmektedir. Ancak Türkiye'nin Mogadişu Yunus Emre Enstitüsü Sosyal Medya Hesabı haricinde Somalililere yayın yapmıyor oluşu hasebiyle Somalililerin tamamına günlük iletişim boyutunda ulaşma kapasitesinde henüz olmadığı görülmektedir. Stratejik iletişim boyutunda ise Türkiye'nin bölgede bulunan kurumları ve Türk STK'larıyla doğrudan Somalililere ve çeşitli vesilelerle Türkiye'de bulunan Somalililere yönelik olarak belirli temaları işlediği kapsamlı faaliyetleri bulunduğu görülmektedir. Mogadişu Büyükelçiliği, Hargeysa Konsoloslugu, Mogadişu Tika Program Koordinasyon Ofisi, Hargeysa Tika İrtibat Ofisi, Mogadişu Yunus Emre Enstitüsü, TAEM, Maarif Vakfı'nın Somali'de işlettiği okullar, Mogadişu Recep Tayyip Erdoğan Hastanesi ve Kızılay'ın bölgedeki faaliyetleri stratejik iletişime hizmet etmektedir.

Türkiye'nin en faal olduğu boyut ise mikro boyutta Somalililer ile kurulan iletişimi kapsamaktadır. Türkiye'nin Somalililere sunduğu burs ve değişim programlarından binlerce Somalili faydalanmaktadır. YTB'nin sunduğu Türkiye Bursları, Türkiye

Diyanet Vakfı'nın sunduğu burslar, TSK'nın Somalili askeri personele sunduğu eğitim programları, İçişleri Bakanlığı'nın Somalili polis personele sunduğu eğitim programları, Dışişleri Bakanlığı'nın Somalili dışişleri personeline sunduğu eğitim programları ve Sağlık Bakanlığı'nın Somalili sağlık personeline sunduğu eğitim programları başta olmak üzere tam olarak listelenmesi mümkün olmayan birçok eğitim programı mikro iletişime iletişime hizmet etmektedir.

Cull'un tasnifine göre değerlendirme yapıldığında, Türkiye, Somalili muhataplarının ihtiyaçlarına göre ajandasını güncelleme faaliyeti icra ettiğinden kamu diplomasisinin 'dinleme' boyutunu gerçekleştirmektedir. Türkiye, politikasını kendi öncelikleri yerine Somalililerin ihtiyaçlarını dikkate alarak faaliyetlerini değiştirmektedir. Cull'un anlattığı ve kamu diplomasisinin olmazsa olmaz unsuru kabul ettiği dinleme fiili, araştırmacıya göre Türkiye'nin başarılı olduğu bir alandır. 'Müdafilik' boyutunda ise Türkiye'nin Somali'yi uluslararası toplantılara konu etme ve Somali sorununa dikkat çekme fiilini 2014'e kadar daha çok yapmakla birlikte günümüzde de Somali'de yaşanan duruma dikkat çekme faaliyetleri yürüttüğü görülmektedir. 'Kültürel Diplomasi' ve 'Değişim Diplomasisi' ise Türkiye'nin en faal ve en başarılı olduğu alanlar olarak görülmektedir. Somali'de gerçekleştirilen proje ve faaliyetlerin tamamı zikredilen iki diplomasi türünün çatısı altında kendine yer bulmaktadır. Uluslararası haber yayıncılığında ise Türkiye'nin Somali adına faaliyet yürütmediği görülmektedir. AA, 13 dilde yayın yapmakla birlikte Somalice yayın yapmamaktadır. Dolayısıyla Somalice yayın yapılmadığı için ne Türkiye'nin Somali'deki faaliyetleri ne de dünyada olup bitenin Türkiye perspektifinden değerlendirilmiş hali Somalililere ulaştırılacak şekilde haberleştirilmemektedir.

5. SONUÇ

Araştırmayı ortaya çıkartan ilk problemin çalışma neticesinde ulaşılan sonucu Türkiye'nin Somali devlet inşa sürecinde en etkili 4. Aktör olduğu ve diğer aktörlerden daha fazla hareket kabiliyetine sahip olduğudur. İkinci problemin sonucu ise Türkiye'nin araştırmacı tarafından Türkiye Yardım Modeli olarak adlandırılan bir metoda sahip olduğu, Türkiye Yardım Modeli'nin amaçlarının ve kapsamının belirli olduğu, kısa ve orta vadeli hedeflerinin olduğu bunlarla birlikte uzun vadeli hedef noktasında kesin bir cevabın bulunmadığıdır.

Çalışmanın temel hipotezi araştırmacının ulaştığı bulgulara göre doğrulanmıştır. Türkiye, insani yardım maksadıyla Somali'ye müdahil olmuştur. Somali'de yaşanan problemin boyutlarını gördükten sonra insani yardım amacını genişleterek Somali'de devletin egemen hale getirilmesi faaliyetlerine başlamıştır. Sürecin başlarında bir takım sorunlar yaşamış, sınanmaya tabii tutulmuş, diğer aktörlerle belirli konularda zıt davranışlar sergilemiş ve tüm bunlara rağmen kendi modelini zaman içerisinde ortaya çıkartmıştır. Araştırmacının alt hipotezlerinin birincisi, doğrulanmıştır. Türkiye'nin mevcut Somali politikası, süreç içerisinde olduğu noktaya gelmiştir. Gıda yardımıyla başlanılan süreçte TAEM açılmıştır. Alt hipotezlerin ikincisi doğrulanmıştır. Türkiye'nin kesin sınırları olan bir çerçevesi bulunmamaktadır. Türkiye gelişen ve değişen şartlara göre politikasını ve politikası icra şekillerini güncellemektedir. Alt hipotezlerin üçüncüsü açık bir biçimde doğrulanmıştır. Türkiye'nin bölgede bulunan tüm aktörlerden farklı olduğu, gerçekleştirdiği faaliyetleri ve sebep olduğu değişimleri farklılığına borçlu olduğu tüm araştırmacılar, Somali kamuoyu ve uluslararası kamuoyu tarafından kabul edilmiştir.

Türkiye, 2019 yılı itibariyle dünyanın en çok insani yardım yapan ülkesi halindedir. Türkiye'nin gerçekleştirdiği insani yardımların 2011-2019 arasındaki seyri incelendiğinde en çok kaynak ayrılan ikinci ülkenin Somali olduğu görülmüştür. İnsani yardım merkezinde yeniden başlayan ilişkiler, zamanla devlet inşa sürecine dönüşmüştür. Beş yüz sene evvel Harar Emirliği'nin Osmanlı Devleti'nden yardım istemesiyle başlayan süreç bir nevi tekerrür etmiştir. 2009 yılında Somali Cumhurbaşkanı, ilk yurtdışı ziyaretini Türkiye'ye yaparak Türkiye'den yardım istemiştir. Zira uluslararası toplum, bütün imkânına rağmen 1991'den sonraki süreçte Somali'de istikrarı sağlayamamış ve Somali devletine işlerlik kazandıramamıştır.

Somali hakkında yapılan çalışmaların yetersiz olduğu bir gerçektir. Araştırmacının Somali çalışmayı düşünen insanlara temel tavsiyesi aşağıda belirtilmiş iki temel eksikliğin giderilmesi yönündedir. İlk eksiklik, Somali Tarihine, ikinci eksiklik Somali’de işler bir devletin kurulamamış olmasına dairdir. Meselenin Somali tarihine dair olan kısmı Somali’de 1991’den bu yana neden işler bir devletin Somalililer tarafından kurulamadığı yönü, en azından Türkçe literatürde ciddi bir eksiklik olarak bulunmaktadır. Cengiz Orhonlu’nun ve Ahmet Kavas’ın çalışmaları Somali tarihinin 16-18. Yüzyıllar arasındaki dönemine ışık tutmasına rağmen 18. Yüzyıl ile günümüz arasındaki Somali tarihine dair ciddi bir boşluk olduğu görülmektedir. Mehmed Niyazi, tarihin önemi ve işlevine dair, *“Nereye baksak dünü görürüz; tarihten kaçış yoktur; gerçeği ortaya konulmazsa, yanlış bizi yakalar. Geçmişimizde bugünümüz, bugünümüzde geleceğimiz gizlidir. Analiz edebilecek idrakimiz varsa, sürprizlere açık bir şekilde de olsa önümüzü görebiliriz. Yarınlarımız hakkında ciddi tahminlerde bulunabilmemiz için sadece kendi geleceğimize ait fikre sahip olmamız yetmez; diğer milletlerin, bilhassa yakın ilişkide bulunmak zorunda kalacaklarımızın durumlarını da aynı ölçüde değerlendirmeliyiz. Tarihe dair bilgiden mahrum isek, yaşadığımız zamanın ve ortamın içinde hapsediliriz.”*⁵⁹³ iddiasını dillendirmiştir. Araştırmacı aktarılan iddiayı haklı bulmaktadır. Zira Somali tarihi tam olarak bilinmeden ve ortaya konulmadan Somali’de istenilen değişimlerin meydana gelmesi zor bir hadisedir. Türkiye’nin ardılı olduğu Osmanlı Devleti, bölgede yüzyıllarca bulunmuş ve savaşarak geri çekilmiştir. Eksikliğin en çok hissedildiği saha, geri çekilmenin yaşandığı ve Somali’nin sömürgeleştirildiği süreçtir. Ayrıca Somali’de işleyen bir devletin bulunduğu döneme dair Türkçe bir kaynak da yoktur. Somali çalışmayı düşünen insanların Somali tarihine yoğunlaşmaları Türkçe literatürün açığını kapatmanın gereğidir.

Somali’de işler bir devletin kurulamamış olmasının diğer yönü sömürge dönemlerinde aranmalıdır. Öncesinde sömürgeleştirip böldükleri ve ardından bağımsızlığını verdikleri Somali’de uluslararası toplum 1991’den günümüze kadar geçen süreçte bağımsız ve egemen bir otoritenin kurulmasını sağlayamamıştır. Somali’nin sömürgeleştirilmiş olması perspektifi odağa alındığında ortaya çıkan tablo karamsar görülmektedir. Tabloya göre, sömürölme döneminde Somali beş parçaya ayrılmıştır. Somali’de bağımsızlık mücadelesi yürüten ve kapsayıcı bir

⁵⁹³ Mehmed Niyazi, *Türk Tarih Felsefesi*, (İstanbul: Ötüken, 2008), s. 26.

politikaya sahip Derviş Hareketi kanlı bir biçimde bastırılmıştır. İtalya başta olmak üzere sömürgeci devletler, Somalililere karşı insan şeref ve haysiyetine yakışmayacak biçimde her türlü suçu işlemişlerdir. 1960'a kadar İngiltere, İtalya, Fransa ve Etiyopya tarafından sömürülen Somali, ilgili tarihte hakkı olanı alamadığı bir süreçle bağımsızlığına kavuşmuştur. Ogaden bölgesi, Etiyopya'ya Somalililere sorulmadan bırakılmıştır. Cibuti, Süveyş Kanalı'nda çıkarı bulunan devletlerin arzuları gereğince Somali'den koparılarak devlet haline getirilmiştir. Kenya'da bulunan NFD bölgesinde yapılan referandumda halkın çoğunluğu Somali'ye katılma yönünde irade beyan ettiği halde Somalililerin iradesi İngiltere tarafından hiçe sayılarak NFD, Kenya'ya bırakılmıştır. Bağımsızlığına kavuşmuş Somali yalnız bırakılarak SSCB'nin Afrika'daki etkinliğine Somali'yi dâhil etmesine gereken tepki verilmemiş ve sonuç olarak Somali, Soğuk Savaş şartlarında tarafların jeopolitik önemi dışında gündemine giremeyen ve saldırgan dış politika üreten bir ülke olmuştur.

SSCB, askeri açıdan geliştirdiği ve agresifleştirdiği Somali'yi, 1978'de Etiyopya'nın daha kazançlı bir müttefik olması nedeniyle terk etmiştir. ABD, Somali'yi SSCB'ye karşı mücadelesinde stratejik konumu sebebiyle Diktatör Barre'nin yaygın hak ihlallerine rağmen uzun bir süre desteklemiştir. 1991 sonrasında BM müdahaleleri Somali'de istikrara değil kaosa hizmet etmiştir. Somali'nin kendi iç dinamiklerinin ortaya çıkardığı ve Barre sonrasındaki en normal dönemin mimarı olan İMB yönetimi ABD tarafından Etiyopya'nın vekâlet aktörlüğünde ilgili tarihte bağlantısız olmasına rağmen radikal selefi terör örgütüyle ilişkili gösterilerek dağıtılmıştır. İMB'lerin dağıtılması radikal selefi terör örgütlerine alan açarak Somali'de kaosu arttırmıştır. 1991 sonrasında Somaliland, İngiltere tarafından destek görmüştür.

2011 sonrası süreçte ise Türkiye'nin doğrudan sahaya inmesi, Somali faaliyetlerini Kenya'dan gerçekleştiren uluslararası toplumu Nairobi merkezlilikten yeniden Mogadişu merkezliliğe itmiştir. Araştırmacıya göre cevaplandırılması gereken soru, Feyerabend'in önermesinin Somali'deki gerçekliğinin izdüşümüne dairdir. Feyerabend, *“Batılı olmayan bilimler gerçekten de (...) birçok yerde ortadan kaldırıldı. Bunun nedeni iflas etmiş ya da başarısız olmaları değil, Birinci Dünya Bilimini uygulayan toplumların daha büyük askeri güce sahip olmalarıydı. (...) Birinci Dünya bilimi kabul edildiyse, bu daha iyi bir anlayış ya da herkes için daha*

iyi bir yaşam ürettiği için değil; daha iyi silahlar ürettiği için oldu.”⁵⁹⁴ önermesini ortaya koymuştur. Aktarılan önermenin devlete dair yorumu, günümüzde tek formunun Batılı ulus-devlet formu olan sosyal organizasyonun, Somali’de bir türlü erişilemeyen bir yapı olması ile Somali’nin yüzyıllarca sömürülerek kendi hikâyesini takip etmesinin önüne ket vurulmuş olması arasındaki ilişkinin ortaya konulması gerekliliğidir. Türkçe veya yabancı dillerdeki literatürde soruya cevap veren bir çalışmaya araştırmacının çalışmalarında ulaşamamıştır. Araştırmacıların bu alana yönelmeleri hem Türkçe literatürdeki açığı kapatacak hem de Somali çalışmalarına farklı bir boyut getirecek önemdedir.

Türkiye, aktarılan iki önerme arasında bir yerde bulunmaktadır. Somali’de Somali dışından bir aktör olarak bulunmakla birlikte kendi çıkarından ziyade Somali’nin bağımsız ve egemen bir otoriteye sahip olması adına faaliyet yürütmektedir. Güncel Türkçe literatür analiz edildiğinde Türkiye’nin KKTC dışında devlet inşa tecrübesi olmadığı iddiasının sıklıkla dillendirildiği görülmüştür. Araştırmacıya göre Kıbrıs Davası, Somali Politikası ve devlet inşa tecrübesi arasında kurulan korelasyon eksik ve hatalıdır. Zira Kıbrıs Davası, Türkiye’nin ulusal güvenliğine en büyük ve en yoğun etkide bulunan bir dış politika sorunudur. Ayrıca Türk milletinin en çok önem verdiği konuların başında gelmektedir. Türkiye, Kıbrıs’ta ikili anlaşmalardan doğan garantörlük hakkını kullanarak soydaşlarını ve doğrudan kendi çıkarlarını korumuştur ve bunu sürdürmektedir. Kıbrıs Türklerinin ve Türkiye Türklerinin çıkarlarının aynılığı tartışma götürmez bir gerçektir. Kıbrıs konusunda Türk milleti en ağır bedelleri ödemeyi göze alarak ABD tarafından uygulanan ambargoya ve KKTC’nin ilan edildiği günden bu yana uluslararası toplum tarafından kabul edilmeyişine vakarlı bir biçimde göğüs germiştir. TDP’nin çok boyutlu hale getirilmesi, ilk olarak Kıbrıs Davası’nda Türkiye’ye uygulanan muameleyle alakalı olarak gündeme gelmiştir. Kıbrıs Davası’nda Türkiye’nin ve Türk milletinin gösterdiği davranışın Somali için gerçekleştirilemeyeceği ortadadır. Ancak sorun Türkiye’nin Somali Politikası’nda değil kurulan korelasyondadır. Esasında Türkiye’nin devlet inşası noktasında tecrübesi mevcut literatürdeki tahminlerden ötede bulunmaktadır.

Soğuk Savaş’ın ardından Türkiye Balkanlar’da, Kafkasya’da, Orta Asya’da birçok devletin kurumsallaşması noktasında kendi tecrübesini ve –dönemdeki imkânı

⁵⁹⁴ Paul Feyerabend, *Yönteme Karşı*, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Bs, 2014), s. 8-9.

nispetinde- maddi kaynaklarını ilişki kurduğu devletlerin hizmetine sunmuştur. Araştırmacıya göre problem, ilgili dönemden günümüze gerçekleştirilen faaliyetlerin bütüncül bir araştırmasının yapılıp ortaya konulamamış olmasında aranmalıdır. Bahsedilen yönüyle Türkçe literatürde Türkiye'nin Devlet İnşa Tecrübesi'ni ortaya koyan kapsamlı bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğu açık bir biçimde görülmektedir. Durumun bir diğer önemli veçhesi belirli çalışmalarda dile getirilen "Türkiye'nin Somali'de ne işi var?" sorusudur. Soru ile Türkiye'nin iç siyasetine dair gündelik polemiklere malzeme kazanılmak istendiği durumlar, araştırmacının ve çalışmanın kapsamı dışında tutulmaktadır. Araştırmacı, Türk bir TDP araştırmacısı olarak devletin çıkarı dışında bir gaye gütmemiştir ve çalışmanın kapsamını buna göre belirlemiştir. Ancak sorunun gerçek bir cevap arayışı ile sorulduğu durumlar için tatmin edici cevaplar ortada bulunmaktadır.

Türkiye, uluslararası toplumun önemli bir aktörü olarak uluslararası toplumu ilgilendiren sorunlara sorun bölgesi neresi olursa olsun kayıtsız kalabilecek bir ülke değildir. Türkiye'nin imparatorluk geçmişine sahip olması, Çin Sınırı'ndan başlayarak Orta Avrupa'ya kadar uzanan Türk varlığı, Türk dili, İslam dini ve Türk kültürü, Türkiye'ye sorunlu bölgelere gitme mecburiyeti ve imkânı doğurmaktadır. Somali konusu ise anlatılan perspektif içerisinde mana kazanmaktadır. Türkiye, geçmişte olumlu ilişkiler kurduğu bir bölgeye yaşanan kıtlık nedeniyle insani yardım aktörü olarak gitmiştir. Süreçte, Somali'de devlet inşası, insani yardım ihtiyacının ortadan kaldırılması için bir zorunluluk olarak Türkiye'nin karşısına çıkmıştır. Türkiye'nin karşısına çıkan zorlukta vazgeçmesi sadece Somali politikasını değil TDP'nin tamamını etkileyecek bir karar olduğundan Türkiye, otonomisini arttırmak adına gerekeni yapmıştır. Türkiye'nin Somali'de elde ettiği ve orta vadede geliştireceği başarısı, Türkiye'nin dış politikasındaki otonomi arayışına hizmet edecektir.

Çalışma, TDP'nin doğal seyrini takip ederek hâlihazırdaki konumuna ulaştığını gösterme iddiasını barındırmaktadır. Somali tarihinin çoğu Somali araştırmasının aksine geniş tutulması hem bölge hakkındaki Türkçe bilgi birikimini arttırmaya hem de Türkiye'nin Somali sorununa müdahil olmasının hayatın olağan akışına uygun bir biçimde gerçekleştiğini göstermeye hizmet amacı taşımaktadır. Ancak bu durum bazı araştırmacıların iddia ettiği üzere Türkiye'nin Somali'deki varlığının salt çıkar merkezli açıklanması manasında anlaşılmamalıdır. Her etkinin neticesinde bir tepki

oluşmaktadır. Türkiye'nin bölgedeki varlığı ve faaliyetleri haddi zatında birer etkidir ve tepki olarak Türkiye'ye sonuçları hâlihazırda olumlu olmaktadır.

Aktarılan ve ulaşılan tüm olumlu sonuçların yanında, Türk karar alıcıların Somali Politikası'nda geliştirmesi gereken yönlerin olduğu görülmüştür. Türk karar alıcılara yönelik öneriler aşağıda belirtilmiştir:

Türkiye, Somali Politikası'nı uygularken Kenya ve Etiyopya ile Somali konusunda uzlaşma zemini aramalıdır. Zira Kenya ve Etiyopya'nın Somali'de istikrara olumsuz etki eden politikaları bulunmaktadır. Doğu Afrika bölgesel dengesinin kurulması ancak bölge devletlerinin tamamının asgari müşterekte birleşmesiyle mümkündür. Doğu Afrika'da bölgesel dengenin kurulması ise Kenya ve Etiyopya'nın Somali konusunda gerçekten yapıcı politika takip etmeleriyle gerçekleşecektir.

Türkiye, Somalililerin tamamına erişebilmek adına AA ve TRT aracılığıyla Somalicede yayına başlamalıdır. Somalicede yayın yapılmadığı müddetçe yabancı dil bilmeyen Somalililerin Türkiye'nin faaliyetlerinden ve dünya gündeminin Türkiye perspektifli yorumundan uzak kalacağı muhakkaktır. Zira bölgede Türkiye en etkin 4. Aktördür ve ilk üçte bulunan ABD'nin ve İngiltere'nin Somalicede yayın yapan çeşitli iletişim kanalları mevcuttur. Ayrıca Türkiye, Somalicede bilen personel yetiştirerek sahada karşılaşması muhtemel iletişim problemlerinin önüne geçmeye hazır olmalıdır. Zira Türkiye'nin Somali'de açıkça karşısına çıkan İngiltere'nin 20. Yüzyılın başından itibaren Somalicede bilen personel yetiştirdiği bilinmektedir. Türkiye, zikredilen konudaki eksikliğini hızlıca gidermelidir. AA ve TRT aracılığıyla yayın gerçekleştirme faaliyetinin maddi açıdan yüksek meblağlara ulaşması ihtimalinde ise Türkiye, bölgede kendisine karşı oluşmuş iyi intibadan faydalanmalıdır. Türk karar alıcıların uygun göreceği ve Somali'de yayın yapan yerel bir televizyon kanalı ile anlaşarak Türkçe bilen Somalili personel istihdamı aracılığıyla Somalicede yazılı ve görsel yayın yapma faaliyetini gerçekleştirmelidir.

Türkiye, Afrika Politikası'nı ortaya koyarken Afrika'nın kaynaklarının Afrikalılar tarafından kullanılmasını sağlamak misyonuna sahip olduğunu deklare etmiştir. Bununla birlikte Somali'nin yeraltı ve yerüstü kaynakları kısa vadede Somali lehine olmakla birlikte orta-uzun vadede adil olmayan çeşitli anlaşmalarla küresel ve bölgesel aktörlere verilmektedir. Türkiye, orta ve uzun vadede Somalililerin doğal kaynaklarının teknik imkânsızlıklar sebebiyle Afrikalı olsun olmasın başka

aktörlerce harcanmasının önüne geçmek namına harekete geçmelidir. Türkiye’de madencilik alanında hareket eden devlet kurumları ve iktiza ederse Türkiye’nin uygun göreceği Türk maden şirketleri aracılığıyla Somali yer altı kaynaklarının sömürülmesinin önüne geçmek için Somalililerin çıkarlarını koruyacak anlaşmalar gerçekleştirmelidir. Ayrıca hem burs imkânı sunduğu Somalililere hem de Somali’de madencilikle ilgilenen devlet kurumlarının personellerine doğal kaynakların çıkarımı ve kullanımı konusunda bilgi aktarımı gerçekleştirmelidir.

Türkiye, nevi şahsına münhasır ve başarıya ulaştıran bir metotla faaliyetlerini sürdürmektedir. Somalililerin en genel şikâyetlerinin başında uluslararası toplumun Somali için ayırdığı kaynakların aracılar elinde tüketilmesi gelmektedir. Bu konuda Türkiye, uluslararası toplumun bunu kabul edeceği şüpheli olmakla birlikte, Somali’de kendi yürüttüğü çalışmalar dışında uluslararası topluma bir çeşit koordinatörlük vazifesi icra etmeyi denemelidir. Zira Somali Sorunu’nun tek başına Türkiye’nin kaynakları ve personeliyle tümünden çözümü çok zor bir hadisedir.

Türkiye’nin Somali’deki faaliyetleri başlangıcı itibariyle Mogadişu merkezli olarak ortaya çıkmıştır ancak Türkiye süreçte bu durumu geliştirerek çalışmalarını ülkenin geneline yaymaya başlamıştır. Bununla birlikte Türkiye’nin tam olarak ülkenin genelinde aynı düzeyde faaliyet gösteremediği araştırmacı tarafından görülmüştür. Türkiye, bölgede bulunan devlet kurumlarının temsilcilikleri aracılığıyla Türk STK’ların koordinasyonu noktasında bir çeşit bölgelendirme faaliyetine girişmelidir. Anlatılan yol ile Türkiye’nin kaynaklarının daha adil bir dağıtımı söz konusu olacaktır. Bununla birlikte STK’ların farklı alanlarda farklı yardımlar ve hizmetler yürütüyor olmasının önerinin gerçekleştirilmesine engel teşkil edecek boyutta olup olmadığı araştırmacı tarafından öğrenilebilmiş bir bilgi değildir zira STK’ların faaliyetleri tam olarak kamuya sunulmamaktadır.

Türkiye’de TDP araştırmacıların ekseriyetinin şikâyet ettiği temel zorluklardan birisi devlet kurumlarının verilerini açıklamamasıdır. Kurumların veri paylaşmama durumu Somali için de geçerliliğini korumaktadır. Hâlbuki araştırmacıların gerçek verilere ilk elden ulaşması değerlendirmelerinin doğruluğu ve yerindeliği adına bir zorunluluktur. Aynı zamanda yapılan araştırmaların TDP hafızasına ciddi bir katkı sunması adına kurumlarının faaliyetlerinin verilerine ulaşılması gerekmektedir. Doğru ve yerinde değerlendirilmelerin yapılması ve çalışmaların TDP hafızasına katkı sunması adına araştırmacılara veri sunulması gerekmektedir.

Ulusal Tez Merkezi'nde kayıtlı bulunan tezler araştırmacı tarafından incelenmiştir. 1998'de yapılan tez tasnif dışı bırakıldığında, 2009-2019 arasındaki 10 yıllık süreçte Türkiye'deki üniversitelerde Somali hakkında toplamda 77 tez hazırlandığı görülmüştür. Tezlerin tamamı yüksek lisans tezidir. Yazılmış yüksek lisans tezlerinin 60 tanesi -kahir ekseriyeti Somalili olmak üzere- yabancı öğrenciler tarafından yapılmıştır. Buna karşıt olarak sadece 18 tez Türk araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Ulusal Tez Merkezi'nde bulunan Somali hakkındaki tezlerin 37 tanesi İngilizce; 41 tanesi Türkçe yazılmıştır. Türkçe tezlerin sadece 14 tanesi Türkler tarafından hazırlanmıştır. İngilizce yazılmış olmaları nedeniyle 37 tez Türkçe literatüre herhangi bir katkıda bulunmamıştır. Ayrıca Somali konusunda baskısı olan biri anı olmak üzere sadece iki kitap ve yetersiz sayıda Türkçe makale bulunmaktadır. Verilerin ışığında Türkiye'de araştırmacıların Somali'ye gereken ilgiyi vermediği görülmektedir. Türkiye'nin Somali gibi ciddi kaynak ayırdığı ve önem verdiği sahaların araştırılmasını teşvik etmesi gerekmektedir. Ayrıca bölgede bulunmuş -bilhassa dışişleri personeli başta olmak üzere- devlet kurumlarının personellerinin anılarını yazmasının gerektiği çalışmada görülmüştür. Devlet kurumlarında kurum içi hafızayı geliştiren görev raporları personeller tarafından yazılmaktadır. Ancak teklif edilen, kamuya açık personel anılarının araştırmacılara kaynak teşkil edecek şekilde telif edilmesidir.

Türkiye'nin Somali'deki etkinliği, bölgede bulunan ve bulunmak isteyen bazı aktörleri rahatsız etmektedir. Ancak araştırma sürecinde, rahatsızlığı açıkça fark edilebilen iki aktör olduğu görülmüştür. BAE ve İngiltere Türkiye'nin faaliyetlerine karşı faaliyetler yürüten aktörlerdir. Türkiye'nin Somali Politikası'nı inşa ve icra ederken BAE ve İngiltere'yi hesaba katması gerekmektedir.

Eş Şebab, Türkiye'yi düşman gördüğünü menfur eylemleri ve söylemleriyle dile getirmiştir. Türkiye'nin Somalililer nezdinde olumlu bir intibaa sahip olması Eş Şebab'ın Türkiye'ye yönelik saldırılarından zararlı çıkmasına neden olmaktadır. Araştırmacıya göre orta vadede Eş Şebab sorunu çözülmediği takdirde Eş Şebab ile karşı karşıya gelinmesi muhtemel görülmektedir ve Türkiye'nin Eş Şebab'tan gelmesi muhtemel bir saldırıya karşı hazırlıklı olması gerekmektedir.

TAEM'in uluslararası medyada ve ulusal medyada “askeri üs” olarak nitelendiği araştırmacı tarafından görülmüştür. Hâlbuki TAEM, Türkiye'nin kendi güvenlik kaygılarını ortadan kaldırmak amacına matuf olarak kurulmuş bir “askeri üs” değil,

Somali Ordusu'nun ve Somali Polis Kuvveti'nin oluşturulması amacına matuf olarak kurulmuş bir “eğitim merkezi”dir. TAEM’de Somali’nin iç ve dış güvenliğini sağlayacak Somalili personel eğitilmektedir ve Türkiye’nin durumdan iyi ilişkilere sahip olmak dışında bir çıkarı söz konusu değildir. Dış politikada söylem çok önemli bir mahiyet arz etmektedir. Uluslararası basının taraflı tutumu hesaba katılmakla birlikte meselenin doğru şekilde hem ulusal hem de uluslararası kamuoyuna duyurulması gerekmektedir. TAEM’in askeri üs değil eğitim tesisi olduğunun devletin iletişim kanalları aracılığıyla en azından ulusal basına bildirilmesi gerekmektedir. Önerilen gayretin uluslararası basının bilinçli kullanımlarının önüne geçmeye yetmeyeceği araştırmacı tarafından görölmektedir. Bununla birlikte anlatılan durumun aşılması adına da Türk araştırmacıların meseleyi doğru şekilde nitelediği araştırmaların yabancı dillerde yapılması adına çeşitli teşvikler sağlanması mesafe kat edilmesine yarayacağına inanılmaktadır. Sonuç olarak araştırmacıya göre çalışmanın neticesinde Türkiye’nin faaliyetlerinin başarılı olmakla birlikte geliştirilmesi gereken bir düzeyde olduğu görölmüştür. Geliştirilmesi gereken düzey, insani yardımlara değil devlet inşa sürecine dairdir. Zira Türkiye Yardım Modeli, en azından Somali’de rüştünü ispat ederek hem Türk hem Somalili hem de yabancı araştırmacıların ve karar alıcıların takdirini kazanmıştır.

KAYNAKÇA

“ ‘Somali Konferansı' İstanbul'da başladı”. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/05/100521_somalia_conference [Erişim Tarihi: 02.05.19].

“ <https://www.bbc.com/news/world-africa-38904663>”. [Erişim Tarihi: 30.03.19]

“ Madagaskar ve Somali Bağımsızlığa Kavuştu”. *Milliyet Gazetesi*. 27 Haziran 1960.

“ Somali Cumhurbaşkanı Öldürüldü”. *Milliyet Gazetesi*. 16 Ekim 1969.

“ Somali ilişkileri geliştirmek istiyor”. *Milliyet Gazetesi*. 20 Ocak 1985.

“"Erdoğan Somali'nin fatihi"”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/erdogan-somali-nin-fatihi/232798> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

““Somali'ye ABD Askeri”. *Milliyet Gazetesi*. 3 Aralık 1992.

“ABD Somali ile diplomatik ilişkilerini tazeliyor”. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150225_abd_somali [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“ABD Somali'de iki sivil öldürdüğünü itiraf etti”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-somali-de-iki-sivili-oldurdugunu-itiraf-etti-/1443442> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“ABD Yüksek Mahkemesi Trump'ın seyahat yasağını onayladı”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44614717> [Erişim Tarihi: 18.04.19].

“ABD'ye Kafa Tutan Adam”. *Milliyet Gazetesi*. 6 Aralık 1993.

“Aden Körfezi Tezkeresi Resmi Gazete'de”. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/aden-korfezi-tezkeresi-resmi-gazetede/1387643> [Erişim Tarihi: 13.05.19].

“Afrika Boynuzu Karıştı”. *Milliyet Gazetesi*. 8 Ocak 1991.

“Ambassador Qin Jian: Firmly Support Multilateral Trade, Open a New Chapter of Friendly Cooperation”. http://so.chineseembassy.org/eng/zsgx_1/t1605897.htm [Erişim Tarihi: 02.04.19].

“Ambassador Qin Jian: Promoting the All-round Development of Human Rights”. http://so.chineseembassy.org/eng/zsgx_1/t1626912.htm [Erişim Tarihi: 02.04.19].

- “Baido’da Fransız Mevzilerine Saldırı”. *Milliyet Gazetesi*. 22 Aralık 1992.
- “Barre Geziye Çıktı”. *Milliyet Gazetesi*. 29 Kasım 1977.
- “Barre İstanbul’da”, *Milliyet Gazetesi*, 13.06.1987, s. 8.
- “Başbakan Somali’de”. <https://www.sabah.com.tr/dunya/2011/08/19/basbakan-somalide> [Erişim Tarihi: 09.05.19].
- “BBC Somali”. <https://twitter.com/BBCSomali> [Erişim Tarihi: 17.04.19].
- “BM Aidid’i Tanıdı”. *Milliyet Gazetesi*. 23 Aralık 1993.
- “BM, Kovboyculuk Oynuyor”. *Milliyet Gazetesi*. 17 Temmuz 1993.
- “BM'den Somali'de 'istenmeyen' temsilcisinin yerine yeni atama”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bmden-somalide-istenmeyen-temsilcisinin-yerine-yeni-atama/1356267> [Erişim Tarihi: 29.03.19].
- “BM'nin Somali'deki zorlu faaliyeti”. https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2013/06/130620_somali_bm [Erişim Tarihi: 17.04.19].
- “Bu Bilmecce Nasıl Çözülecek”. *Milliyet Gazetesi*. 28 Ekim 1993.
- “Büyükelçilik Tarihi ve Önceki Büyükelçilerimiz”. <http://mogadisu.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> [Erişim Tarihi: 27.05.19].
- “China vows to support Somalia's peace, reconstruction”. http://www.xinhuanet.com/english/2017-09/29/c_136649211.htm [Erişim Tarihi: 02.04.19].
- “China will start fishing along Somalia’s coastline just as piracy makes a comeback”. <https://qz.com/africa/1506419/somalia-gives-fishing-license-to-31-china-vessels/> [Erişim Tarihi: 02.04.19].
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan Somali’de Büyükelçilik açtı, 9 anlaşmayı imzaladı”. <https://www.haberturk.com/dunya/haber/1248751-cumhurbaskani-erdogan-somalide-buyukelcilik-acti-9-anlasmayi-imzaladi> [Erişim Tarihi: 09.05.19].
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan Somali’de”. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/44254/cumhurbaskani-erdogan-somalide> [Erişim Tarihi: 15.5.19].
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan Somali’ye umut oldu”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-somaliye-umut-oldu/1059396> [Erişim Tarihi: 10.05.19].
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Somali Başbakanı Hayri’yi Kabul Etti”. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/83566/cumhurbaskani-erdogan-somali-basbakani-hayriyi-kabul-etti> [Erişim Tarihi: 15.5.19].

“Cumhurbaşkanı Erdoğan, Somali Başbakanı Hayri'yi Kabul Etti”. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/86102/cumhurbaskani-erdogan-somali-basbakani-hayriyi-kabul-etti> [Erişim Tarihi: 15.5.19].

“Çevik Bir Soluk Aldırmıyor”. *Milliyet Gazetesi*. 14 Haziran 1993.

“Çıkarma Başladı”. *Milliyet Gazetesi*. 9 Aralık 1992.

“Dışişleri Bakanları Listesi”. http://www.mfa.gov.tr/_disisleri-bakanlari-listesi.tr.mfa [Erişim Tarihi: 24.02.19].

“Dışişleri Bakanlığı 2010 tarihli ve 107 sayılı Bakanlık Açıklaması”. http://www.mfa.gov.tr/no_-107_-20-mayis-2010_-istanbul-somali-konferansi-hk_.tr.mfa [Erişim Tarihi: 02.05.19].

“Dışişleri Bakanlığı, Temel Dış Politika Konuları”. <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?eddda31b-595f-4e2d-b1d7-78ef1d689583> [Erişim Tarihi: 19.02.19].

“Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Afrika İlişkileri, İlişkilerin Kurumsallaşması-Dördüncü Dönem”. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 19.02.19].

“Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Afrika İlişkileri, Tarihi Perspektif”. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 19.02.19].

“Dışişleri Bakanlığı, Uluslararası Kuruluşlarla İlişkimiz: Afrika Birliği”. <http://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 19.02.19].

“Djibouti - China Naval Base”. <https://www.globalsecurity.org/military/world/djibouti/forrel-prc-base.htm> [Erişim Tarihi: 02.04.19].

“Elçiliğe hain saldırı: 1 şehit”. <http://www.milliyet.com.tr/elcilige-hain-saldiri-1-sehit/gundem/detay/1742622/default.htm> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

“Eş Şebab lideri Ahmed Diriye: Türkiye, Somali'nin 'düşmanı’”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-36780542> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“Eş Şebab militanlarına af teklifi”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39523688> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“Explaining the Kenya-Somalia maritime dispute”. <https://www.trtworld.com/africa/explaining-the-kenya-somalia-maritime-dispute-24670> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“Famine in Somalia: causes and solutions”. <https://www.oxfam.org/es/node/3573> [Erişim Tarihi: 09.05.19].

“Farmaajo’s Presidency: A scorecard for the first two years and the prospects for the remaining two.”. <http://www.heritageinstitute.org/farmaajos-presidency-a-scorecard->

[for-the-first-two-years-and-the-prospects-for-the-remaining-two/](#) [Erişim Tarihi: 18.04.19].

“Global Data”. <http://fundforpeace.org/fsi/data/> [Erişim Tarihi: 28.03.19].

“Habeşistan Somali Sınırında arpışma Oldu”. *Milliyet Gazetesi*. 1 Nisan 1966.

“Hasan şeyh Mahmud Somali Cumhurbaşkanı Oldu””
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/hasan-seyh-mahmud-somali-cumhurbaskani-oldu-21430627> [Erişim Tarihi: 28.03.19].

“<http://investor.turkishairlines.com/tr/thy-anonim-ortakligi/tarihce>” . [Erişim Tarihi: 04.03.19].

“<http://somalilandgov.com/the-administration/> “. [Erişim Tarihi: 14.03.19].

“<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/thy-dunya-genelinde-19-noktaya-daha-ucacak-41062090>”. [Erişim Tarihi: 04.03.19].

“<http://www.kultur.gov.tr/TR-183813/merkez-teskilati.html>”. [Erişim Tarihi: 28.02.19].

“<http://www.lugatim.com/s/g%C3%BC%C3%A7>”. [Erişim Tarihi: 21.02.19].

“<http://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa>”. [Erişim Tarihi: 27.02.2019].

“http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c73dbacd756b0.03317790 “. [Erişim Tarihi: 25.02.19].

“http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=g%C3%BC%C3%A7”. [Erişim Tarihi: 21.02.19].

“<http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649>”. [Erişim Tarihi: 27.02.2019].

“<http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222> “. [Erişim Tarihi: 27.02.2019].

“http://www.tmmm.tsk.tr/functions_tr.html”. [Erişim Tarihi: 04.03.19].

“<https://disiliskiler.diyaret.gov.tr/sayfa/51/ilkeler-ve-hedefler> “. [Erişim Tarihi: 28.02.19].

“<https://disiliskiler.diyaret.gov.tr/sayfa/53/tanitim>”. [Erişim Tarihi: 28.02.19].

“<https://turkiyemaarif.org/page/50-turkiye-maarif-vakfi-12>”. [Erişim Tarihi: 28.02.19].

“<https://twitter.com/HarunMaruf/status/1111242813562413056>”. [Erişim Tarihi: 29.03.19].

“<https://twitter.com/mabdimalik/status/1105532793944199169>”. [Erişim Tarihi: 30.03.19].

[“https://twitter.com/olganbekar”](https://twitter.com/olganbekar). [Erişim Tarihi: 09.05.19].

[“https://twitter.com/yeemogadisu/status/932670660333244416”](https://twitter.com/yeemogadisu/status/932670660333244416). [Erişim Tarihi: 16.5.19].

[“https://twitter.com/yeemogadisu/status/943064097268125696”](https://twitter.com/yeemogadisu/status/943064097268125696). [Erişim Tarihi: 16.5.19].

[“https://twitter.com/yeemogadisu/status/952097766876082176”](https://twitter.com/yeemogadisu/status/952097766876082176). [Erişim Tarihi: 16.5.19].

[“https://unsom.unmissions.org/secretary-general-appoints-george-conway-canada-acting-deputy-special-representative-unsom”](https://unsom.unmissions.org/secretary-general-appoints-george-conway-canada-acting-deputy-special-representative-unsom). [Erişim Tarihi: 03.04.19].

[“https://www.aa.com.tr/tr/dunya/aanin-dil-ve-haber-agi-gucleniyor/949074”](https://www.aa.com.tr/tr/dunya/aanin-dil-ve-haber-agi-gucleniyor/949074). [Erişim Tarihi: 05.03.19].

[“https://www.aa.com.tr/tr/p/tarihce”](https://www.aa.com.tr/tr/p/tarihce). [Erişim Tarihi: 05.03.19].

[“https://www.afad.gov.tr/tr/2211/AFAD-Hakkinda”](https://www.afad.gov.tr/tr/2211/AFAD-Hakkinda). [Erişim Tarihi: 04.03.19].

[“https://www.afad.gov.tr/tr/2288/Vizyon-ve-Misyon”](https://www.afad.gov.tr/tr/2288/Vizyon-ve-Misyon). [Erişim Tarihi: 04.03.19].

[“https://www.bbc.com/somali”](https://www.bbc.com/somali). [Erişim Tarihi: 17.04.19].

[“https://www.bik.gov.tr/anadolu-ajansi-97-yasinda”](https://www.bik.gov.tr/anadolu-ajansi-97-yasinda). [Erişim Tarihi: 05.03.19].

[“https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=turkey”](https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=turkey). [Erişim Tarihi: 04.03.19].

[“https://www.hrw.org/world-report/2014/country-chapters/somalia”](https://www.hrw.org/world-report/2014/country-chapters/somalia). [Erişim Tarihi: 03.04.19].

[“https://www.iletisim.gov.tr/turkce/kurum-hakkinda”](https://www.iletisim.gov.tr/turkce/kurum-hakkinda). [Erişim Tarihi: 27.02.19].

[“https://www.iletisim.gov.tr/turkce/vizyon-misyon”](https://www.iletisim.gov.tr/turkce/vizyon-misyon). [Erişim Tarihi: 27.02.19].

[“https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/misyonumuz-vizyonumuz”](https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/misyonumuz-vizyonumuz). [Erişim Tarihi: 02.03.19].

[“https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz”](https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz). [Erişim Tarihi: 02.03.19].

[“https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/temel-ilkelerimiz”](https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/temel-ilkelerimiz). [Erişim Tarihi: 02.03.19].

[“https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz”](https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz). [Erişim Tarihi: 02.03.19].

[“https://www.radiodalsan.com/en/2019/03/27/wake-up-and-take-charge-opposition-chiefs-tell-farmajo/”](https://www.radiodalsan.com/en/2019/03/27/wake-up-and-take-charge-opposition-chiefs-tell-farmajo/). [Erişim Tarihi: 29.03.19].

[“https://www.transparency.org/cpi2018”](https://www.transparency.org/cpi2018). [Erişim Tarihi: 30.03.19].

[“https://www.trt.net.tr/Kurumsal/tarihce.aspx”](https://www.trt.net.tr/Kurumsal/tarihce.aspx). [Erişim Tarihi: 05.03.19].

“<https://www.trtworld.com/opinion/why-did-somalia-blacklist-the-country-s-top-un-diplomat-23268>“. [Erişim Tarihi: 29.03.19].

“<https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=AskeriEgitimIsBirligi>”. [Erişim Tarihi: 04.03.19].

“<https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=Ataselikler> “. [Erişim Tarihi: 04.03.19].

“<https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme>”. [Erişim Tarihi:04.03.19].

“<https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=Tarihce>”. [Erişim Tarihi: 04.03.19].

“<https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=Uluslararasıİlkiler>”. [Erişim Tarihi: 04.03.19].

“<https://www.turkishairlines.com/tr-int/basin-odasi/hakkimizda/> “. [Erişim Tarihi: 04.03.19].

“<https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/vizyon-misyon>”. [Erişim Tarihi: 28.02.19].

“<https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu>”. [Erişim Tarihi: 28.02.19].

“<https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/baskanligimiz-2>”. [Erişim Tarihi: 28.02.19].

“II. İstanbul Somali Konferansı “Somali’nin Geleceğine Hazırlık: 2015 için Hedefler”. “<http://www.mfa.gov.tr/2-istanbul-somali-konferansi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

“İnönü Somali’ye Gidiyor”. *Milliyet Gazetesi*. 15 Şubat 1993.

“Kabile Reisi General”. *Milliyet Gazetesi*. 13 Haziran 1993.

“Kazanan Belli Değil”. *Milliyet Gazetesi*. 2 Ocak 1991.

“Kenya or Somalia: Who owns the sea and what lies beneath?”. <https://www.dw.com/cda/en/kenya-or-somalia-who-owns-the-sea-and-what-lies-beneath/a-19557277> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“Kenya Somali ile diplomatik ilişkisini kesti”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kenya-somali-ile-diplomatik-iliskisini-kesti/1395723> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“Key Facts and Figures”. <https://eunavfor.eu/key-facts-and-figures/> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“List of Prime Ministers of Somalia” https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Prime_Ministers_of_Somalia [Erişim Tarihi: 10.04.19].

“Londra'da Somali konferansı”.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/05/130507_somali_konferansi [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“Milli Savunma Bakanı Akar: Türkiye Somali halkının her zaman yanında yer almıştır”.
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/11/08/milli-savunma-bakani-akar-turkiye-somali-halkinin-her-zaman-yaninda-yer-almistir> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

“Mohamed Siad Barre”. *Encyclopædia Britannica*.
<https://www.britannica.com/biography/Mohamed-Siad-Barre> [Erişim Tarihi: 21.03.19].

“No: 49, 16 Şubat 2014, Ülkemizin Somali'ye yapmakta olduğu yardımlar hk.”.
http://www.mfa.gov.tr/no_-49_-16-subat-2014_-ulkemizin-somali_ye-yapmakta-oldugu-yardimlar-hk.tr.mfa [Erişim Tarihi: 09.05.19].

“Olaylar ve İnsanlar”. *Milliyet Gazetesi*. 24 Mart 1964.

“Recep Tayyip Erdoğan'ın 22 Eylül 2011 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yaptığı konuşma”.
https://tr.wikisource.org/wiki/Recep_Tayyip_Erdo%C4%9Fan%27%C4%B1n_22_Eyl%C3%BCl_2011_tarihinde_Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_Genel_Kurulu%27nda_yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1_konu%C5%9Fma [Erişim Tarihi: 11.05.19].

“Genelge”. *Resmi Gazete*, 27533, Mart 2010.

“Sayın Bakanımızın İstanbul Somali Konferansı Sonrası BM Genel Sekreteri ile Yaptığı Ortak Basın Toplantısı, 22 Mayıs 2010”.
http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-istanbul-somali-konferansi-sonrasi-bm-genel-sekreteri-ile-yaptigi-ortak-basin-toplantisi_-22-mayis-2010.tr.mfa [Erişim Tarihi: 02.05.19].

“Security Council Authorizes African Union to Maintain Mission's Deployment in Somalia until 31 August”, Unanimously Adopting Resolution 2355”.
<https://www.un.org/press/en/2017/sc12843.doc.htm> [Erişim Tarihi: 03.04.19].

“Security Council Extends Assistance Mission in Somalia until 31 March 2019, Unanimously Adopting Resolution 2408”.
<https://www.un.org/press/en/2018/sc13264.doc.htm> [Erişim Tarihi: 03.04.19].

“Siad Barre Geliyor”. *Milliyet Gazetesi*. 11 Haziran 1987.

“Somali 6. Yüksek Düzeyli Ortaklık Forumu'nda Yaptıkları Konuşma”.
<https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/39904/somali-6-yuksek-duzeyli-ortaklik-forumunda-yaptiklari-konusma> [Erişim Tarihi: 15.5.19].

“Somali Başbakanı Ali Hayri: Somali halkı sonsuza kadar Türkiye'ye minnettar kalacak”.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somali-basbakani-ali-hayri-somali-halki-sonsuz-kadar-turkiyeye-minnettar-kalacak/949999> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

“Somali Bataklığı “. *Milliyet Gazetesi*. 13 Ekim 1993.

“Somali Cumhurbaşkanı Ankara’da”. *Milliyet Gazetesi*. 12 Haziran 1987.

“Somali Cumhurbaşkanı Fermacu: Türkiye bize yardım eli uzatan tek ülke oldu”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somali-cumhurbaskani-fermacu-turkiye-bize-yardim-eli-uzatan-tek-ulke-oldu/939237> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

“Somali Cumhurbaşkanı Muhammed Cumhurbaşkanlığı Külliyesinde”. <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/74908/somali-federal-cumhuriyeti-cumhurbaskani-muhammed-abdullah-muhammed-farmajonun-ulkemizi-ziyareti> [Erişim Tarihi:15.5.19].

“Somali Cumhurbaşkanı Sheikh Sharif Ahmed Türkiye’de”. <https://www.tccb.gov.tr/haberler--abdullah-gul-/1726/8255/somali-cumhurbaskani-sheikh-sharif-ahmed-turkiyede> [Erişim Tarihi:15.5.19].

“Somali Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Hassan Sheikh Mohamud Onuruna Verdikleri Resmi Akşam Yemeğinde Yaptıkları Konuşma”. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalari--abdullah-gul-/1724/17864/somali-federal-cumhuriyeti-cumhurbaskani-sayin-hassan-sheikh-mohamud-onuruna-verdikleri-resmi-aksam-yemeginde-yaptiklari-konusma> [Erişim Tarihi: 15.5.19].

“Somali government troops vacate some bases in row over salaries”. <https://www.reuters.com/article/somalia-security/somali-government-troops-vacate-some-bases-in-row-over-salaries-idUSL8N21747D> [Erişim Tarihi: 18.04.19].

“Somali kamplarında 'taciz ve tecavüz’”. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/03/130326_somali_kamp_rapor [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“Somali kitleli İKÖ gündeminde”. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/08/110817_somalia_turkey [Erişim Tarihi: 11.05.19].

“Somali Komutanlığı Akıl Karı Değil”. *Milliyet Gazetesi*. 27 Şubat 1993.

“Somali musician and MP Saado Ali Warsame shot dead”. <https://www.bbc.com/news/world-africa-28446489> [Erişim Tarihi: 11.04.19].

“Somali Türk Görev Kuvveti Komutanlığında mezuniyet heyecanı”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somali-turk-gorev-kuvveti-komutanliginda-mezuniyet-heyecani/1224995> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

“Somali Ulusal Haber Ajansı”. <https://twitter.com/SONNALIVE> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

“Somali ve Somaliland Arasındaki Sorunların Çözümüne Türkiye Katkısı”. <https://www.tccb.gov.tr/haberler--abdullah-gul-/1726/10868/somali-ve-somaliland-arasindaki-sorunlarin-cozumune-turkiye-katkisi> [Erişim Tarihi: 15.5.19].

“Somali, ABD’nin İHA saldırılarından memnun”. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160521_somali_abd_iha [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“Somali: Afrika Birliği askerleri kadınlara 'tecavüz ediyor”. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/09/140908_hrw_somali_tecavuz [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“Somali'ye 30 milyon dolarlık ekipman yardımı ulaştırıldı” <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somaliye-30-milyon-dolarlik-ekipman-yardimi-ulasdirildi/786133> [Erişim Tarihi: 11.06.19].

“Somali'de terör örgütleri Eş-Şebab ve DEAŞ çatışıyor”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somali-de-teror-orgutleri-es-sebab-ve-deas-catisiyor/1345442> [Erişim Tarihi: 18.04.19].

“Somali'nin Kalbi Mehmetçiğe Emanet”. *Milliyet Gazetesi*. 19 Şubat 1993.

“Somali'nin Kalkınma Planını Atilla Sönmez Yapacak”. *Milliyet Gazetesi*. 21 Ocak 1964.

“Somalia Military Strength”. https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=somalia [Erişim Tarihi: 10.04.19].

“Somalia Population”. <http://www.worldometers.info/world-population/somalia-population/> [Erişim Tarihi: 14.03.19].

“Somalia's Mohamed Abdullahi Farmajo chosen as president”. <https://www.bbc.com/news/world-africa-38904663> [Erişim Tarihi: 29.05.2019].

“Somali'de 18 ordu komutanı görevden alındı”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalide-18-ordu-komutani-gorevden-alindi/1091096> [Erişim Tarihi: 18.04.19].

“Somali'de 3,1 milyon çocuk aşılanacak”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalide-3-1-milyon-cocuk-asilanacak/1430413> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“Somali'de eğitim seferberliği”. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/09/130909_somali_egitim [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“Somali'de eyaletler kendi ordusunu kuruyor” <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalide-eyaletler-kendi-ordusunu-kuruyor/1294261> [Erişim Tarihi: 18.04.19]

“Somali'de FETÖ'den Maarif Vakfı'na devredilen okullar”. <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/somalide-maarif-vakfina-devredilen-okullar-ilk-mezunlarini-verdi/0/355218> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

“Somali'de FETÖ'ye ait okullar yeniden yapılandırılacak”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalide-fetoye-ait-okullar-yeniden-yapilandirilacak/632251> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

“Somali'de kız çocuklarının popüler ismi: İstanbul”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/somalide-kiz-cocuklarinin-populer-ismi-istanbul/1196335> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

“Somali’de tecavüz krizi”.
https://www.bbc.com/turkce/multimedya/2013/04/130418_dg_somali_tecavuz
[Erişim Tarihi: 17.04.19].

“Somali’de yeni cumhurbaşkanı”.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/09/120910_somalia_president [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“Ten years on, is Somali piracy still a threat?”.
<https://www.dailymaverick.co.za/article/2018-11-07-ten-years-on-is-somali-piracy-still-a-threat/> [Erişim Tarihi: 11.04.19].

“The African Peace Facility”. *AMISOM 10-Year Anniversary Issue*. (2017).

“The European Union Training”. *AMISOM 10-Year Anniversary Issue*. (2017).

“The Rotation Convention: The Real Scandal of Somalia’s 4.5 Power Sharing System”.
<https://somalianewsroom.com/the-rotation-convention-the-real-scandal-of-somalias-4-5-power-sharing-system/> [Erişim Tarihi: 16.03.19].

“THY Mogadişu Seferlerine Başladı”.
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/03/120306_turkish_airlines [Erişim Tarihi: 09.05.19].

“Trump, İHA saldırılarında ölen sivillerin sayısını açıklama zorunluluğunu kaldırdı”.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47475272> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“Turkey Soft Power”. https://softpower30.com/country/turkey/?country_years=2015
[Erişim Tarihi: 11.04.19].

“Türk Birliğine Saldırı”. *Milliyet Gazetesi*. 9 Kasım 1993.

“Türk hastaneleri Somali halkına umut oldu”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turk-hastaneleri-somali-halkina-umut-oldu/1019877> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

“Türk Kızılayı Genel Başkanı Kınık: Türk tipi yardım özgün bir model”.
<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-kizilayi-genel-baskani-kinik-turk-tipi-yardim-ozgun-bir-model/1235446> [Erişim Tarihi: 11.05.19].

“Türk Sevgisi”. *Milliyet Gazetesi*. 20 Şubat 1993.

“Türk ve Somali halkları arasında yeni ve güçlü bağlar kurulmaktadır”.
<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-ve-somali-halklari-arasinda-yeni-ve-guclu-baglar-kurulmaktadır/525881> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

“Türkiye ile Somali stratejik ortak”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-ile-somali-stratejik-ortak/364131> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

“Türkiye Somali Siyasi İlişkileri”. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-somali-siyasi-iliskileri.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 01.05.19].

“Türkiye, Somali Ordusu’nu Silahlandırıyor”.
<http://iktibasdergisi.com/2018/01/07/turkiye-somali-ordusunu-silahlandiriyor/>
[Erişim Tarihi: 10.05.19].

“Türkiye-Afrika ilişkileri 2018'de hız kazandı”.
<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-afrika-iliskileri-2018de-hiz-kazandi/1346417> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

“Türkiye'den Somalili askerlere özel eğitim”.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyeden-somalili-askerlere-ozel-egitim/1110996>
[Erişim Tarihi: 10.5.19].

“Türkiye'nin ilk Somali Büyükelçisi belli oldu”.
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiyenin-ilk-somali-buyukelcisi-belli-oldu-18719810> [Erişim Tarihi: 09.05.19].

“Türkiye'nin Mogadişu Büyükelçisi Bekar: Biz Somali'de hiçbir aktörle rekabet içinde olmadık”. <https://www.aa.com.tr/tr/10-buyukelciler-konferansi/-turkiyenin-mogadis-u-buyukelcisi-bekar-biz-somalide-hicbir-aktorle-rekabet-icinde-olmadik/1233889> [Erişim Tarihi: 11.05.19].

“Türkiye'nin Mogadişu Büyükelçisi Bekar: Biz Somali'de hiçbir aktörle rekabet içinde olmadık”. <https://www.aa.com.tr/tr/10-buyukelciler-konferansi/-turkiyenin-mogadis-u-buyukelcisi-bekar-biz-somalide-hicbir-aktorle-rekabet-icinde-olmadik/1233889> [Erişim Tarihi: 11.05.19].

“Türkiye'nin Somali'de açtığı yurt dışındaki en büyük üssü hakkında tüm merak edilenler”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41510485> [Erişim Tarihi: 10.05.19].

“Türkiye'nin yurt dışındaki en büyük askeri üssü açıldı”.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41453052> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“Türkiye-Somali Ortaklığı: İleriye Doğru' Forumu başlıyor”.
<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-somali-ortakligi-ileriye-dogru-forumu-basliyor/1326139> [Erişim Tarihi: 11.05.19].

“U.S.-educated former prime minister wins Somali presidential vote”.
<https://www.reuters.com/article/us-somalia-election-idUSKBN15N0PZ> [Erişim Tarihi: 30.03.19].

“United Nations Operations In Somalia I”.
<http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unosomi.htm> [Erişim Tarihi: 26.03.19].

“United Nations Operations In Somalia II”.
<http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unosom2p.htm> [Erişim Tarihi: 26.03.19].

“US reopens diplomatic mission in Somalia after 28-year closure”.
<https://www.bbc.com/news/world-africa-46449954> [Erişim Tarihi: 17.04.19].

“VOA Somali”, <https://twitter.com/voasomali> [Erişim Tarihi: 27.05.19].

“What Type Of Government Does Somalia Have?”. <https://www.worldatlas.com/articles/what-type-of-government-does-somalia-have.html> [Erişim Tarihi: 14.03.19].

“1 Sayılı CB Kararnamesi”. *Resmi Gazete*, 30474, Temmuz 2018.

“14 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”. *Resmi Gazete*, 30488, Temmuz 2018.

AB'den Somali'ye 200 milyon avro yardım”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abden-somaliye-200-milyon-avro-yardim/1206835> [Erişim Tarihi: 18.04.19].

AFAD. *2013-2017 Stratejik Plan*. Ankara:2012.

Akova, Yücel. *Somali Ülke Bülteni*. Ankara: Ekonomi Bakanlığı, İhracat Genel Müdürlüğü, 2018.

AMISOM Military: 10 Years on the Front”. *AMISOM 10-Year Anniversary Issue*. 2017.

Amnesty International Report. *The Hidden US War in Somalia*. London, 2019.

Anaz, Necati, M.Cüneyt Özşahin. “Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü: Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisinin Rolü ve İşlevi”. *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. ed. Mehmet Şahin, ed. B. Senem Çevik. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015, 499-518.

Anderson, M. David, Jacob Mcknight. “Understanding al-Shabaab: clan, Islam and insurgency in Kenya”. *Journal of Eastern African Studies*. C. 9. S.3 (2015): 536-557.

Anzalone, Christoper. “Al-Shabab in Somalia: The Resilience of Al-Qaeda’s East African Affiliate”. *How al-Qaeda Survived Drones, Uprisings, and the Islamic State*. ed. Aaron Y Zelin. Washington: Washington Institute, 2017, 67-78.

Arman, Abukar. “Why did Somalia blacklist its country's top UN diplomat”. <https://www.trtworld.com/opinion/why-did-somalia-blacklist-the-country-s-top-un-diplomat-23268> [Erişim Tarihi: 29.03.19]..

Asiedu, Michael. “Turkey-Africa Relations: Spotlight on Somalia”. *Policy Update* Gpot PU. 14 (Kasım 2017).

Barnes, Cedric, Harun Hassan. “The Rise and Fall of Mogadishu's Islamic Courts”. *Journal of Eastern African Studies*. C.1. S.2 (2007): 151-160.

Barrueco, Maria Luisa Sánchez. “The European Union comprehensive intervention in Somalia: Turning ploughs into swords?”. *Globalizing Somalia*, ed. Emma Leonard, ed. Gilbert Ramsay. New York: Bloomsbury, 2013, 227-250.

Baumann, Zygmunt. *Globalization The Human Consequences*. Oxford:Polity Press,2005.

Baxter, Peter. *Somalia*. West Midlans: Helion and Company, 2013.

Bayraktar, Zülfikar. “Türkiye’nin Balkanlardaki Yumuşak Gücü Türk Kültürü”. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*. S.35 (2012): 181-189.

Bengi, Hilmi. “Tarihsel Süreç İçerisinde Anadolu Ajansı’nın Özgün Kurumsal Yapısı”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. S.50 (2012):299-341.

Bingöl, Oktay. “Somali’de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye’nin Rolü”. *Gazi Akademik Bakış*. C. 7. S. 13 (2013):81-106.

Bir, Çevik. *Somali’ye Bir Umut*. İstanbul: Sabah Kitapları, 1999.

BM Güvenlik Konseyi. *Güvenlik Konseyi Kararları*. 733 (23 Ocak 1992). [https://undocs.org/S/RES/733\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/733(1992)) [Erişim Tarihi: 26.03.19].

_____. *Güvenlik Konseyi Kararları*. 141 (5 Temmuz 1960). <http://unscr.com/en/resolutions/doc/141> [Erişim Tarihi: 20.03.19].

_____. *Güvenlik Konseyi Kararları*. 1744 (20 Şubat 2007). <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1744> [Erişim Tarihi: 02.04.19].

_____. *Güvenlik Konseyi Kararları*. 751 (24 Nisan 1992). [https://undocs.org/S/RES/751\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/751(1992)) [Erişim Tarihi: 26.03.19].

_____. *Güvenlik Konseyi Kararları*. 814 (26 Mart 1993). [https://undocs.org/S/RES/814\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/814(1993)) [Erişim Tarihi: 26.03.19].

_____. *Güvenlik Konseyi Kararları*. 767 (27 Temmuz 1992). [https://undocs.org/S/RES/767\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/767(1992)) [Erişim Tarihi: 26.03.19]

_____. *Güvenlik Konseyi Kararları*. 794 (3 Aralık 1992). [https://undocs.org/S/RES/794\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/794(1992)) [Erişim Tarihi: 26.03.19].

_____. *Güvenlik Konseyi Kararları*. 1725 (6 Aralık 2006). <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1725> [Erişim Tarihi: 27.03.19]

Botha, Anneli, Mahdi Abdile. “Radicalisation and al-Shabaab recruitment in Somalia”. *ISS PAPER*. S. 266 (2014).

Boyle, J. Michael. “Recrossing the Mogadishu line: US Policy toward Somalia”. *Globalizing Somalia*. ed. Emma Leonard, ed. Gilbert Ramsay. New York: Bloomsbury, 2013,140-168.

Bozdağlıoğlu, Yücel. Çınar Özen. “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık”. *Uluslararası İlişkiler*. C. 1. S. 4 (2004): 59-79.

Burchill, Scott, Andrew Linklater. “Giriş”. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. çev. Muhammed Ağcan, Ali Aslan. ed. Scott Burchill, ed. Andrew Linklater. 3. bs. İstanbul: Küre Yayınları, 2013, 11-44.

Butcher, Luke. “Chinese Involvement In Somalia: Policy Change or Status Quo?”. <https://www.e-ir.info/2011/06/15/chinese-involvement-in-somalia-policy-change-or-status-quo/> [Erişim Tarihi: 02.04.19].

Cankurtaran, Burcu Sunar. “Türk Dış Politikasında Diaspora Diplomasisi Açılı mı ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlı ı”. *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. ed. Mehmet şahin, ed. B. Senem evik. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015, 91-132.

Cannon, Brendon. “Deconstructing Turkey’s Efforts in Somalia”. *Bildhaan*. S.16 (2016): 98-123.

Cooke, Jennifer, David Henek. *Somalia’s Future Options for Diplomacy, Assistance, and Peace Operations*. Washington: CSIS, 2007.

Country Watch. *Somalia 2018 Country Review*. Houston, 2018.

Crocker, A. Chester. “The Lessons of Somalia Not Everything Went Wrong”. *Foreign Affairs*. C. 75. S.3 (1995):2-8.

Cull, J. Nicholas. “Public Diplomacy: Taxonomies and Histories”. *Annals of the American Academy of Political Science*. C. 616 (2008):31-54.

_____. “Public Diplomacy” Before Gullion: The Evolution Of The Phrase”. <https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase> [Erişim Tarihi: 25.02.19 .

_____. *Public Diplomacy: Lessons From Past*. Los Angeles, Figueora Press, 2009.

Çavuş, Tuba. “Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye’nin Yumuşak Güç Kullanımı”. *KSIÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. C.2. S. 2 (2012):23-37.

avuşoğlu, Mevlüt. *2019 Yılına Girerken Cumhurbaşkanlı ı Hükümet Sisteminde Girişimci ve İnsani Dış Politikamız*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, 2018.

Çevik, B. Senem. *Uluslararası Halkla İlişkilerde İnsani Yardımlar: Kamu Diplomasisi Boyutu*. Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2014.

Dağdelen, Mustafa Kemal. “Türk Kızılayı: Bir İnsani Diploması Aktörü”. *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. ed. Mehmet şahin, ed. B. Senem evik. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015, 215-240.

Dahl, A. Robert. “The Concept Of Power”. *Behavioral Science*. C.2. S.3 (1957): 201-215.

Damers, Julien. “The EU in Somalia- Atalanta”. *Issue Alert*. S. 3 (2014).

Davutoğlu, Ahmet. “Türk Dış Politikasının İlkeleri ve Bölgesel Siyasal Yapılanma”. *Dışışleri Bakanlığı Vision Papers*. 2012.

Derman, Giray Saynur. “Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. C. 16. S. 33 (2016): 455-484.

Dersso, A. Solomon. “The Somalia Conflict”. *ISS Paper*. S. 198 (Eylül 2009).

Doğan, Hatice. “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri”. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*. C.3. S.2 (204):67-90.

Doğan, Salih. “Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı”. *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*. ed. Arif Behiç Özcan, ed. Yusuf Çınar. İstanbul: Hükümdar Yayınları, 2014, 239-272.

Duffield, Andrew S. “When Do Rebels Become State-Builders?: A Comparative Case Study of Somaliland, Puntland, and South-Central Somalia”. *Bildhaan: An International Journal of Somali Studies*. C. 5. S.13 (2014):1-29.

Dursun, Davut. “BERBERÂ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/berbera> [Erişim Tarihi: 18.03.2019].

Ehrhart, Hans-Georg, Kerstin Petretto. *The EU and Somalia: Counter-Piracy and the Question of a Comprehensive Approach*. Hamburg Study for The Greens/European Free Alliance, 2012.

Ekşi, Muharrem. “Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü”. *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. ed. Mehmet Şahin, ed. B. Senem Çevik. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015, 345-364.

_____. *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014.

Elmi, Abdi Afyare. *Somali: Kimlik İslami Hareketler ve Barış*. çev. Zekiye Baykul. İstanbul: Açılım Kitap, 2012.

Erdağ, Ramazan. “Türkiyenin Kalkınma Yardımları ve TİKA”. *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. ed. Mehmet Şahin, ed. B. Senem Çevik. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015, 241-262.

Erdoğan, Tayyip Recep. “The Tears of Somalia”. <https://foreignpolicy.com/2011/10/10/the-tears-of-somalia/> [Erişim Tarihi: 09.05.19].

Eren, Erdem. “Medya Diplomasisi Aktörü Olarak TRT ve Balkanlardaki Örnek Faaliyetleri”. *TRT Akademi*. C.4. S.7 (2019):26-41..

Fırat, Melek *Türkiye- Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Afrika Açılımında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü* . Ankara: Türk Asya Stratejik Araştırma Merkezi, 2009.

Fund For Peace. *2017 Fragile State Index*. Washington: 2018.

Gebhard, Carmen, Simon J Smith. “The two faces of EU–NATO cooperation: Counter-piracy operations off the Somali coast”. *Cooperation and Conflict*. C. 50. S. 1 (2015): 107– 127.

Güzel, Süleyman Çağrı. “Dış Yardımlarda Destekleyici Bir Unsur Olarak Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü Örneği”. *AÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. C. 30. S.2 (2016): 343-359.

Harte, Julia. “Turkey Shocks Africa”. *World Policy Journal*. C. 29. S. 4 (Kış, 2012 / 2013): 27-38.

Hills, Alice. “Making Mogadishu Safe”. *The RUSI Journal*. C. 161. S. 6 (2016) :10-16.

IMO. *2010 Reports on Acts of Piracy and Armed Robbery Against Ships Annual report*. Londra, 2011.

_____. *2011 Reports on Acts of Piracy and Armed Robbery Against Ships Annual report*. Londra, 2012.

_____. *2012 Reports on Acts of Piracy and Armed Robbery Against Ships Annual report*. Londra, 2013.

_____. *2013 Reports on Acts of Piracy and Armed Robbery Against Ships Annual report*. Londra, 2014.

_____. *2014 Reports on Acts of Piracy and Armed Robbery Against Ships Annual report*. Londra, 2015.

_____. *2015 Reports on Acts of Piracy and Armed Robbery Against Ships Annual report*. Londra, 2016.

_____. *2016 Reports on Acts of Piracy and Armed Robbery Against Ships Annual report*. Londra, 2017.

Ingiriis, Mohamed Haji. *Suicidal State in Somalia*. London: Universty Press of America,2016.

International Crisis Group. “Assessing Turkey’s Role in Somalia, Policy Briefing”. <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/somalia/assessing-turkey-s-role-somalia> [Erişim Tarihi: 12.05.19].

International Refugee Rights Initiative. *Civilian perspectives on the African Union Mission in Somalia*. Kampala, 2007.

Jian, Qin. “Promoting the Continuous Development of China-Somalia Relations”. <http://sonna.so/en/?p=16358> [Erişim Tarihi: 02.04.19].

Kalın, İbrahim. “Soft Power and Public Diplomacy in Turkey”. *Perceptions*. C.16. S.3 (2011):5-24.

Kapteinjs, Lidwien. *Clan Cleansing in Somalia*. Philadelphia: PENN, 2013.

Kavas, Ahmet “Doğu Afrika Sahilinde Osmanlı Hâkimiyeti: Kuzey Somali'de Zeyla iskelesinin Konumu”. *İslam Araştırmaları Dergisi*. S. 5 (2001):109-134.

_____. "Makdişu". TDV *İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/makdisu> [Erişim Tarihi: 17.03.2019].

_____. "Somali". TDV *İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/somali#2-tarih> [Erişim Tarihi: 15.03.2019].

_____. *Tarihten Bugüne Somali*. İstanbul: AFAM, 2017.

Kennard, Matt, İsmail Einashe. “For Somaliland and Djibouti, Will New Friends Bring Benefits?” <https://foreignpolicy.com/2019/03/19/somaliland-somalia-horn-of-africa-djibouti-military-oil-uae-qatar-berbera-port/> [Erişim Tarihi: 30.03.19].

Kılıç, Esra Aydın. “Bir Kamu Diplomasisi Kurumu Olarak TRT Kurumu”. *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. ed. Mehmet Şahin, ed. B. Senem Çevik. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015, 365-390.

Kocaoğlu, Mehmet. “Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı(1831-1841)”. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. S. 6 (1995):195-210.

Kürkçüoğlu, Ömer. “Dış Politika Nedir? Türkiye’deki Dünyü ve Bugünü”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. C. 35. S.1 (1980): 309-335.

Lehr, Peter. “Somali Piracy and International Crime”. *Globalizing Somalia*. ed. Emma Leonard, ed. Gilbert Ramsay. New York: Bloomsbury, 2013, 116-138.

Lewis, I. M.. *A Pastoral Democracy: A Study of Pastoralism and Politics among the Northern Somali of the Horn of Africa*. Hamburg: LIT Verlag Münster, 1999.

_____. *Understanding Somalia: Guide to Culture, History and Social Institutions*. Londra: HAAN Associates, 1993.

_____. *Understanding Somalia and Somaliland*. New York: Columbia University Press, 2008.

Lewis, S. Herbert. “The Origins of the Galla and Somali”. *The Journal of African History*. C.7. S.1 (1966):27-46.

Lindner, Evelin Gerda. “Were Hitler and Siad Barre "Robin Hoods" Who Felt Humiliated by Their Own Followers?”. *Medlemsblad for Norske Leger Mot Atomvåpen, Med Bidrag Fra Psykologer for Fred*. (2001).

Lockyer, Adam “Opposing Foreign Intervention’s Impact on the Warfare In Civil Wars: The Case of the Ethiopian-Ogaden Civil War, 1976–1980”. *African Security*. C.11. S.2 (2018): 181-199.

Lorenzo, Veronique. ”A Message from the EU Ambassador to Somalia”. *AMISOM 10-Year Anniversary Issue*. (2017).

Lowther, B. Adam. *Americans and Asymmetric Conflict*. London: PSI, 2007.

Madeira, Francisco Caetano. "Taking Stock of How Far We Have Come: A Message From The SRCC". *AMISOM 10-Year Anniversary Issue*. (2017).

Malito, Debora Valentina. "Building terror while fighting enemies: how the Global War on Terror deepened the crisis in Somalia". *Third World Quarterly*. C. 36. S. 10 (2015): 1866–1886.

Marchal, Roland. "Warlordism and terrorism: how to obscure an already confusing crisis? The case of Somalia". *International Affairs*. C. 83. S. 6 (2007): 1091–1106.

Melissen, Jan. "The New Public Diplomacy: Between Theory And Practice". *The New Public Diplomacy :Soft Power in International Relations*. ed. Jan Melissen. New York, Palgrave Macmillan, 2005, 3-28.

Menkhaus, Ken. "Governance without Government in Somalia". *International Security*. C. 31. S. 3 (2006): 74–106.

_____. "The Crisis in Somalia: Tragedy in Five Acts". *African Affairs*. C. 106 S. 424 (2007): 357–390.

Metz, Helen Chapin. "Country Profile". *Somalia A Country Study*. ed. Helen Chapin Metz. 4. bs. Virginia: Da Pam, 1993, v- xix.

Ministry of Planning, Investment and Economic Development Federal Republic of Somalia. *Aid Flows in Somalia Analysis of aid flow data*. Mogadişu: 2018.

Morgenthau, J. Hans. *Politics among Nations*. New York: Alfred A. Knopf, 1948.

Murphy, Ray. *UN Peacekeeping in Lebanon, Somalia and Kosovo*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Mustafa Aydın, "Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası Cilt II*, 15. Bs, Ed. Baskın Oran, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015:ss. 366-440)

Myandazi, Luckstar. "Kenya's military intervention in Somalia: An intricate process". *ACCORD*. S. 19 (2012).

Nour, Tariq Mohamed. "Ottoman Efforts to Protect Somalia From European Powers". *Islamic Civilisation in Eastern Africa*. ed. Abdu B. K. Kasozi, ed. Sadık Ünay. İstanbul: IRCICA, 2006, 151-160.

Nye, S. Joseph. *Yumuşak Güç*. Çev. Rayhan-İnan Aydın. 2 bs. Ankara: BB101 Yayınları,

_____. *Dünya Siyasetinde Başarının Yolu Yumuşak Güç*. Çev. Rayhan-İnan Aydın. Ankara: Elips Kitap, 2005.

Oksamytna, Kseniya. "The European Union Training Mission in Somalia: Lessons Learnt for EU Security Sector Reform". *IAI Working Papers*. S. 11 /16 (2011).

Omar, Mohamed Osman. *The Road to Zero*. London: Haan, 1992.

_____. *The Scramble in the Horn of the Africa*. New Delhi: Everest Press, 2009.

Orakçı, Serhat. *Somali: Silahların Gölgesinde 26 Yıllık İstikrar Arayışı*. İstanbul: İnsamer, 2018.

Oran, Baskın. “Dönemin Bilançosu: Siyaset”. *Türk Dış Politikası Cilt III*, ed. Baskın Oran. 2.bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, 70-232.

_____. “Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Sonrasındaki Durumu Üzerine Notlar”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. C. 51. S.1 (1996): 353-370.

Orhonlu, Cengiz. *Osmanlı İmparatorluğu’nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*. Ankara: TTK Yayınları, 1996.

Osman, Abdirahman Omar. ” Somalia is Rising, One Steady Step at a Time”. *AMISOM 10-Year Anniversary Issue*. (2017): 4-5

Öz, Mustafa. "Muhammed b. Abdullah Hasan". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-b-abdullah-hasan> [Erişim Tarihi: 19.03.2019].

Özcoşkun, Ali Rıza. *Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Dışişleri Bakanlığı Teşkilat Yapısı*. Ankara: Türk Diplomatik Arşivi Yayınları, 2018.

Özdemir, Haluk. “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. C. 63. S.3 (2008):113-144.

Özerdem, Alpaslan. “İnsaniyetçilik ve Türk Dış Politikası”. *Uluslararası İlişkiler*. C.13. S.52 (2016):129-149.

Özkan, Mehmet. “Türk Dış Politikasında Din ve Dini Diplomasi”. *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, ed. Mehmet Şahin, ed. B. Senem Çevik. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015, 133-154.

_____. *Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye’nin Somali Politikası*. İstanbul: SETA Yayınları, 2014.

Özlük, Erdem. “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü”. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. C. 9. S. 17 (2009): 237-260.

Paul, Christoper, Colin P. Clarke, Chad C. Serena. “Somalia 1991 2010”. *Mexico Is Not Colombia*. ed. Rand. Washington: Rand Corporation, 2014, 151-166.

Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*.10. bs. Ankara: Turhan Kitabevi, 2011.

Philipp, E. Christiane. “Somalia- A Very Special Case”. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*. C.9. S.1 (2005): 517-554.

Porter, Bruce. “The Ogaden War”. *The USSR in Third World Conflicts: Soviet Arms and Diplomacy in Local Wars 1945–1980*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.

Rasheed, Fahd Al. “Red Sea artery of global trade”. <http://www.arabnews.com/columns/news/879221> [Erişim Tarihi: 17.03.19].

RBE-RN. *Somalia: Language & Culture*. New York, 2012.

Reis, Piri. *Kitâb-ı Bahriyye I. Cilt*. Ankara, Tercüman, 1973.

“Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü”. *Resmi Gazete*, 27478, Ocak 2010.

Samatar, Abdi İsmail. *Africa’s First Democrats: Somalia’s Aden A. Osman and Abdirazak H. Hussen*. Indiana: Indiana University Press, 2016.

Samatar, S. Said. “Historical Setting”. *Somalia A Country Study*. ed. Helen Chapin Metz. 4. bs. Virginia: Da PaM, 1993, 3-59.

_____. *Oral Poetry and Somali Nationalism*. Cambridge: Cambridge Universty Press, 2009.

Sancar, Gaye Aslı. “Kamu Diplomasisinde Medyanın Önemi: Anadolu Ajansı Örneği”. *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. ed. Mehmet Şahin, ed. B. Senem Çevik. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015, 439-464.

Seaman, Kate. “The United Nations, peacekeeping, and the globalization of the conflict in Somalia”. *Globalizing Somalia*. ed. Emma Leonard, ed. Gilbert Ramsay. New York: Bloomsbury, 2013, 27-50.

Selçuk, Orçun. “Bir Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Hava Yolları”. *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. ed. Mehmet Şahin, ed. B. Senem Çevik. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015, 321-344.

Shinn, David. “Turkey’s Engagement in Sub-Saharan Africa Shifting Alliances and Strategic Diversification”. *Chatham House Research Paper*. (2015).

Sıradağ, Abdurrahim. “Türkiye-Somali İlişkileri: Sebepler, Dinamikler ve Meydan Okumalar”. *Ortadoğu Yıllığı 2016*. ed. Kemal İnat, ed. Muhittin Ataman. Ankara: Kadim Yayınları, 2017, 697-713.

Solomon, Hussein. *Terrorism and Counter-Terrorism in Africa*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2015.

Sönmezoğlu, Faruk. *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. 4. bs. İstanbul: Der Yayınları, 2010.

Sperber, Amanda. “Somalia Is a Country Without an Army” <https://foreignpolicy.com/2018/08/07/somalia-is-a-country-without-an-army-al-shabab-terrorism-horn-africa-amisom/> [Erişim Tarihi: 30.03.19].

Tabur, İlhan, Mehmet N. Tağ, Nejat A. Demirhan. “Korsanlık ve Deniz Haydutluğu ile Mücadele: Somali Örneği ve Türkiye’nin Katkıları”. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. C. 2. S. 1 (2016):1-20.

Tandoğan, Muhammed. “Osmanlı Devletinin Afrika’da Avrupalı Sömürgeciliğine Karşı Siyaseti”. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, 2011).

Thakur, Monika. “Somalia-China Relations: China claiming its place as a global actor”. *Globalizing Somalia*. ed. Emma Leonard, ed. Gilbert Ramsay. New York: Bloomsbury, 2013,169-185.

TİKA. *2018 Faaliyet Raporu*. Ankara, 2018.

_____. *Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı 2018 Yılı Performans Programı*. Ankara, 2019.

_____. *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2011*. Ankara, 2012.

_____. *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2012*. Ankara, 2013.

_____. *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2013*. Ankara, 2014.

_____. *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2014*. Ankara, 2015.

_____. *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2015*. Ankara, 2016.

_____. *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2016*. Ankara, 2017.

_____. *Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2017*. Ankara, 2018.

Türk Kızılayı. *2016-2020 Stratejik Plan*. Ankara, 2015.

“Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü”. *Resmi Gazete*, 27146, Şubat 2009.

UN. *The UN in Somalia*. Nairobi, 2014.

UNHR. *Protection of Civilians: Building the Foundation for Peace, Security and Human Rights in Somalia*. New York, 2017.

UNOCHA. *Humanitarian Needs Overview*. New York: 2019.

USC Center on Public Diplomacy. *The Soft Power 30: A A Global Ranking of Soft Power 2017*. London, 2017.

_____. *The Soft Power 30: A A Global Ranking of Soft Power 2016*. London, 2016.

_____. *The Soft Power 30: A A Global Ranking of Soft Power 2015*. London, 2015.

_____. *The Soft Power 30: A A Global Ranking of Soft Power 2018*. London, 2018.

White, Jeremy Patrick. *Civil Affairs in Somalia*. Washington: CSIS, 2009.

Williams, D. Paul, Abdirashid Hashi. *Exit Strategy Challenges for the AU Mission in Somalia*. Mogadişu: The Heritage Institute for Policy Studies, 2016.

Wilson, J. Ernest. "Hard Power, Soft Power, Smart Power". *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. C. 616. S.1 (2008): 110–124.

World Bank Group. *Aid Flows in Somalia Analysis of aid flow data 2016*. Mogadişu:2016.

Yalçın, Hasan Basri. "Türkiye'nin 'Yeni' Dış Politika Eğilim ve Davranışları: Yapısal Realist Bir Okuma". *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 2 (2011): 35-61.

Yatağan, Arda Görkem. " Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Olarak Etkileri". *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*. C. 28 S. 2 (2018): 69-94.

Yeşiltaş, Murat, Ali Balcı. "AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita". *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 2 (2011): 9-35.

Yılmaz, Ayhan Nuri, Gökmen Kılıçoğlu. "Balkanlar'da YTB ve TİKA'nın Türk Kamu Diplomasisi Kurumları Olarak Faaliyetleri ve Türkiye'nin Bölgedeki Yumuşak Gücüne Etkileri". *Finans Ekonomisi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. C.2. S. 2 (2017):115-131.

YTB. *İdari Faaliyet Raporu 2017*. Ankara, 2018.

Yunus Emre Enstitüsü. *Faaliyet Raporu 2017*. Ankara, 2018.

Yükleyen, Ahmet, Mohammed Zulkarnain. "Turkey's Foreign Policy in Somalia", *Journal of Caspian Affairs*. C.1. S. 2 (2015):97-120.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Soyadı, Adı: Şahin, Mustafa

Uyruğu: Türk

Doğum Tarihi ve Yeri: 25.08.1993/ Tokat

Telefon: 544 579 61 50

E posta: mustafasahinakademik@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Üniversite ve Bölüm	Mezuniyet Tarihi
Lisans	İstanbul Üniversitesi SBF SBUI	28.06.2016
Yüksek Lisans	Millî Savunma Üniversitesi Atasaren Uluslararası İlişkiler	

YABANCI DİL

İngilizce